

DEN NORSKE KIRKE

Stavanger bispedømmeråd

Stavanger bispedømmeråd 2017-2019

Møtedato: 05.04.2018

Saksliste

Godkjenning av innkalling og saksliste

10/18 Møteinnkalling Stavanger bispedømmeråd 2017-2019 05.04.2018	3
---	---

Saker til behandling

11/18 Revidert budsjett 20185	4
12/18 Høring om justering av hovedgudstjenesten og alminnelige bestemmelser, 2. gangs behandling	9
13/18 Drøfting av saker til Kirkemøtet 2018	170

Orienteringssaker

14/18 Stiftsdirektørens rapport april 2018	171
15/18 Årsrapport 2017 Stavanger biskop og Stavanger bispedømmeråd	174
16/18 Visitasforedrag, Vår Frelsers menighet	233

MØTEINNKALLING

Stavanger bispedømmeråd 2017-2019

Dato: 05.04.2018 kl. 16:00
Sted: Himmel & Hav, Sola
Arkivsak: 17/01934
Arkivkode: 421

SAKSLISTE

Godkjenning av innkalling og saksliste

Forslag til vedtak: Innkalling og saksliste godkjennes.

Saker til behandling

[10/18](#) Revidert budsjett 2018

[11/18](#) Høring om justering av hovedgudstjenesten og alminnelige bestemmelser, 2. gangs behandling

Orienteringssaker

[12/18](#) Stiftsdirektørens rapport april 2018

[13/18](#) Årsrapport 2017 Stavanger biskop og Stavanger bispedømmeråd

[14/18](#) Visitasforedrag, Vår Frelsers menighet

Marie Klakegg Grastveit
Leder

Saksbehandler	Arkivkode	Arkivsak	Ugradert
Morten Olsen	100	17/06886-3	

Saksnummer	Råd/utvalg	Møtedato
	Stavanger bispedømmeråd 2017-2019	

Revidert budsjett 2018

Stavanger bispedømmeråd vedtok budsjett 2018 i sitt møte 14/12-17. Budsjettet ble vedtatt med bakgrunn i foreløpig tildelingsbrev. Vi har 2/3-18 mottatt endelig tildelingsbrev og kan derfor fremlegge revidert budsjett til behandling.

Saksorientering

Vi har utarbeidet et forslag til revidert budsjett med bakgrunn i endelig tildelingsbrev. Endelig tildelingsbrev inneholdt ikke overføring av mindreforbruk for 2017. I etterkant har regnskapet til Den norske kirke blitt framlagt og vi har derfor valgt å innarbeide mindreforbruk i revidert budsjettforslag.

I revidert budsjett har vi valgt å disponere hele tildelingen inkludert en plan for overføring av tidligere års mindreforbruk. Ved at DNK gikk over til nytt regnskapsprinsipp gjør at en kan gjøre prosjektavsetninger for prosjekter som går over flere år.

I saksframlegget forholder vi oss til to begreper:

Kap 1A – Driftstildeling

Kap 1B – Tilskuddsforvaltning (trospplæring, tilskudd til OVF og tilskudd til diakoni, undervisning og kirkemusikk)

Oversikt over rammetildeling drift 1A	
Rammetildeling 2017	91 557
Endring i tildeling 2018	1 006
Rammetildeling 2018	92 563
<i>Tildeling OVF</i>	557
<i>Estimert pensjonskostnad (ikke ramme)</i>	13 327
<i>Estimert tildeling hovedverneombud</i>	750
Foreløpig budsjetttramme 2018 drift	107 197
Rammetildeling endelig tildelingsbrev	95 729
Tildeling hovedverneombud	576
Gravplassforvaltning, avskrivninger og sentrale felleskostnader	241
Mindreforbruk 2017	4 460
Endelig tildeling mars 2018	101 006

Endringen i rammetildeling i stor grad resultat av budsjettbehandling i Stortinget som gjorde at rDNK ble tildelt mer midler. Kirkerådet har på grunn av usikre prognoser valgt å ta ut pensjonskostnader av tildelingen og behandle dette sentralt. Tilskudd til opplysningsvesenets fond er flyttet til tilskuddkapittelet.

Oversikt over rammetildeling drift 1B	
Tildeling i 2017	43 814
Endring i tildeling	482
Tildeling i 2018	44 296
Overført mindreforbruk 2017	882
Annen korreksjon	398
Endelig tildeling 2018	45 576

Revidert budsjett 2018 kap 1A:

	Opprinnelig Revidert			
	budsjett 2018	budsjett 2018	Avvik	Merknad
30xx - Salgsinntekt avgiftspliktig (varer og tjenester)	-	-	-	
31xx - Salgsinntekt avgiftsfri (varer og tjenester)			-	
34xx - Tilskudd fra stat, fylker, kommuner, stiftelse samt gaveinntekter			-	
3xxx - Andre inntekter		-300 000	-300 000	1)
Sum inntekter	-	-300 000	-300 000	
46xx - Tilskudd menigheter og fellesråd			-	
Sum tilskudd mv	-	-	-	
500x - Faste stillinger (inkl. tillegg mm)	73 539 481	74 709 709	1 170 228	2)
5005 - Diverse tillegg	2 619 096	2 619 096	-	
51xx - Midlertidige stillinger, ekstrahjelp, honorarer mm	1 565 000	1 635 000	70 000	3)
52xx - Fordeler i arbeidsforhold			-	
53xx - Gruppeliv, honorarer og annen oppgavepliktig godtgjørelse	560 000	578 000	18 000	4)
540x - Arbeidsgiveravgift	12 283 986	11 099 549	-1 184 437	5)
58xx - Refusjon sykepenger, fødeselspenger mv			-	
5946 - Avsetning pensjonsforsikring for ansatte	9 928 170	-	-9 928 170	6)
5999 - Refusjon lønnskostnader	-3 155 900	-3 155 900	-	
59xx - Andre personalkostn (gaver, forsikring, tjenestedrakt mm)	1 400 000	1 400 000	-	
Sum Lønn og godtgjørelser	98 739 833	88 885 454	-9 854 379	
60xx - Avskrivninger	150 000	114 000	-36 000	7)
6291 - Brenselstilskudd	50 000	50 000	-	
63xx - Leie lokaler, strøm, renhold mm	2 330 000	2 330 000	-	
64xx - Leie maskiner, inventar, datautstyr, transportmidler mv	139 500	139 500	-	
65xx - Inventar, driftsmateriale, datautstyr, programvare, rekvisita mv	195 000	295 000	100 000	8)
66xx - Reparasjon og vedlikehold bygninger og utstyr			-	
67xx - Honorar rådgivning, regnskap, revisjon og kjøp div. tjenester			-	
6790 - Kjøp av andre fremmede tjenester	325 000	325 000	-	
6796 - Flytting	200 000	200 000	-	
6797 - Annen bistand	1 250 000	1 250 000	-	
68xx - Kontorrekvisita, trykksaker, aviser, bøker, annonser mm	269 500	269 500	-	
68xx - Møter, kurs og seminarer mm	2 264 000	4 540 546	2 276 546	9)
69xx - Telefon, porto mv	82 000	82 000	-	
Sum andre driftskostnader (drift og mindre anskaffelser)	7 255 000	9 595 546	2 340 546	
71xx - Bilgodtgjørelse, diett, reiser mm	2 952 000	2 702 000	-250 000	10)
73xx - Reklamekostnad og representasjon			-	
74xx - Medlemskontingent og gaver	23 000	23 000	-	
77xx - Annen kostnad	100 000	100 000	-	
Sum andre driftskostnader (reise, reklame, forsikring mm)	3 075 000	2 825 000	-250 000	
8xxx - Finansinntekter/kostnader, overføringer mv				
Sum Finanskostnader og overføringer	-	-	-	-
Sum	109 069 833	101 006 000	-8 063 833	-
Foreløpig kutt i lønnskostnader	-1 872 833	-		
Totalsum	107 197 000	101 006 000		

1 – Andre inntekter

Inntektene gjelder inntektsføring av tilskudd fra opplysningsvesents fond. Totalt tilskuddet er overført kap 1B.

2- Lønnskostnader faste stillinger

Tungenes prosti er tilført 30 % prostiprestressurs som var utelatt i ordinært budsjett. I tillegg er det lagt inn ekstra kostnad i forbindelse med sykemeldinger i stillinger med høyere lønn enn 6G. Det er også lagt inn midler til en ekstra studiepermisjonsperiode.

3 – Ekstra vikarmidler

Det er lagt inn ekstra vikarmidler til ferieavvikling i Ryfylke prosti

4 – Andre lønnskostnader

Følgkostnader som følge av endringer i pkt. 1

5 – Arbeidsgiveravgift

Følgkostnader som følge av endringer i pkt 1 og pkt 6

6 – Pensjonskostnader

Kirkerådet har valgt å ikke tildele midler til pensjonskostnader. Pensjonskostnadene blir beregnet i sin helhet på bispedømmenivå, men kostnadene tas ut av budsjett og regnskap og belastes sentralt kapitell. Bakgrunnen er stor usikkerhet rundt hvor høye kostnadene faktisk blir framover.

7 – Avskrivninger

Ved overgang til nytt regnskapsprinsipp ble gamle driftsmidler aktivert. Kostnader til avskrivninger er justert ned.

8 – Inventar

Det er avsatt kr. 100000,- til utskiftning av gammelt mobilt utstyr (PC/Telefon) for prostegruppen.

9 – Kurs og møter

Flere kostnader er tatt med under denne posten:

- Ekstra midler til hver prost slik at de kan gjennomføre felles kompetanse/personaltiltak i 2018. Mange proster ønsker retreat for sin prestegruppe. Kr. 135 000,-.
- Vennsapsbesøk fra Madagaskar kr. 60 000,-.
- Kurs for presteskapet i bruk av presentasjonsverktøy og gudstjeneste barn og familie Kr. 55 000,-
- 3 – årig prosjekt for presteskapet med tema gudstjeneste. Prosjektet starter med et forprosjekt med noen spesifikke kurs i 2018. Det legges opp til en studietur i 2019 med prosjektavslutning i 2020. kr. 1 500 000,-
- 3 – årig ungdomsprosjekt. Prosjektet starter opp med et forprosjekt i 2018 hvor en vedtar konkrete prosjektplaner for et 3-årig prosjekt rettet mot målgruppen kr. 530 000,- . Prosjektet kan styrkes med mer midler underveis.

10) – Reisegodtgjøring

Det settes ikke av penger til reise og kurs for nasjonalt verneombud. Midlene regnskapsføres direkte fra kostnadskapitell i Kirkerådet.

Revidert budsjett 2018 for kap 1B

Oversikt over midler til utdeling 2018	Endelig tildeling mars 2018	Disponert pr. mars 2018	Restmidler 2017 - ikke tildelt	Restmidler til utdeling
Opplysningsvesenets fond	557 000	300 000	-	257 000
Kap. 1B Trosopplæring	31 473 000	30 753 000	282 500	1 002 500
Disponerte midler ved utdeling				
Kap. 1B Tilskudd til stillinger	13 546 000	13 275 000	599 500	870 500
Disponerte midler til utdeling				
Sum midler til disposisjon	45 576 000	44 328 000	882 000	2 130 000

Midler fra opplysningsvesentes fond er tatt med under kap. 1B

De ulike tilskuddskapitlene har ulike fastsatte kriterier for tildeling. Det planlegges en felles utlysning i løpet av april 2018 for udisponerte midler slik at samtlige midler blir disponert til kirkelige formål i løpet av 2018.

Forslag til vedtak

Bispedømmerådet vedtar administrasjonens forslag til revidert budsjett 2018

Saksbehandler	Arkivkode	Arkivsak	Ugradert
Geir Skårland	610	18/00232-5	

Saksnummer	Råd/utvalg	Møtedato
	Stavanger bispedømmeråd 2017-2019	05.04.2018

Høring om justering av hovedgudstjenesten og alminnelige bestemmelser, 2. gangs behandling

Saksorientering

Innledning

Stavanger bispedømmeråd behandlet høringen om hovedgudstjenesten første gang 22. februar 2018.

Siden saksframlegget til dette møtet ble skrevet, har prostene drøftet saken, ut fra samme dokument som bispedømmerådet. Saksdokumentet ble også lett justert etter bispedømmerådets behandling, og prostene fikk mulighet til å sende det videre til menighetene. I etterkant av dette har vi fått noen nyttige og konkrete tilbakemeldinger fra prester og menigheter.

Drøfting i prostemøtet og tilbakemelding fra menigheter.

Prostene sluttet seg i stor grad til vurderingene og situasjonsbeskrivelsen i saksframlegget. I samtalen kom det fram flere konkrete momenter.

Det ble gitt uttrykk for at menighetsrådene burde vært høringsinstans, noe også flere har meldt i saken.

Prostene stiller seg positive til endringene som gjøres for å skape mer gjenkjennelse, forutsigbarhet og likhet i menighetsdelen av liturgien.

De gir klar og bred støtte til forslaget om at biskopen bør ha mulighet til å dispensere fra gudstjenesteordningene. De støtter også åpningen for å gjøre mindre justeringer på enkeltgudstjenester lokalt.

Prostene peker også på at det vil bli vanskelig å håndtere de kommende endringene som gjelder liturgisk musikk. Selv om variasjonen i dag er problematisk i seg selv og har vekslende kvalitet, vil nye

endringer og innstramminger møte motstand lokalt. Noen menigheter har valgt liturgisk musikk som fungerer godt og som det vil være trist for menigheten å miste.

Prostene ønsker heller ikke å inkludere takkofferet i nattverdliturgien. Flere mener det fortsatt er viktig å kunne ha nattverd tidlig i gudstjenesten, selv om flere også mener dette er en nødløsning, Justering tilbake til normalen skjer flere steder på lokalt initiativ.

Noen proster melder også om behov for temagudstjenester.

De tilbakemeldingene som har kommet fra menigheter og prester er tydelige på at dagens gudstjenesteordninger i seg selv ikke fungerer godt nok for barn og unge. De ber kirken arbeide mer med dette. De bekrefter også beskrivelsen av situasjonen i bispedømmet og ber om rom for godt, lokalt gudstjenestearbeid, også når det har velbegrunnede behov for å avvike noe fra de felles ordningene. De støtter forslaget om at biskopen skal ha mulighet til å dispensere fra ordningene som en god inngang i dette.

Om saksframlegget

Saksframlegget er utformet som et forslag til høringsvar. Saklige endringer fra sist er markert med uthevet skrift. På de få punktene der bispedømmerådet signaliserte ulike meninger, er ulike forslag nummerert og satt i kursiv.

Forslag til høringsvar fra Stavanger biskop og bispedømmeråd.

1a: Hvordan mener dere gudstjenestereformen har påvirket gudstjenestelivet i Den norske kirke?

Dette er et stort spørsmål.

Innholdet i gudstjenestereformen kan forutsettes kjent. Det samme gjelder kjerneverdiene om stedegengjøring, fleksibilitet og involvering.

Mye i gudstjenestereformen har fungert godt. I det følgende er det likevel hensiktsmessig å fokusere mest på utfordringene. Det er spesielt viktig å konkretisere de som er tydelige i vårt bispedømme.

Hva har skjedd i gudstjenestereformen?

Gudstjenestereformen har fokusert på utvalg av liturgiske ledd, rekkefølgen på liturgiske ledd og utformingen av de enkelte liturgiske leddene. Den har økt tilfanget av liturgiske varianter av leddene.

I tillegg har den lagt til rette for større involvering i utførelsen av de liturgiske leddene. En av de større endringene er at det feires nattverd i flere gudstjenester.

Gudstjenesteboken fra 1977 hadde flere typer gudstjenester, fra høymesser, forenklete høymesser og familiegudstjenester til temagudstjenester. Flere av disse var, med ulik frekvens, i bruk på søndager. Dette er nå erstattet av en eller flere lokale grunnordninger i hver menighet.

Konteksten i Stavanger bispedømme

Gudstjenesten står i en kontekst. Mye av det som kjennetegner resten av landet finnes også i Stavanger bispedømme, og det spesielle blir fort overkommunisert. Det spesielle er heller ikke unikt for bispedømmet, men blant annet i møte med gudstjenestereformen viser noe av bispedømmets historie og kultur seg fram.

Rogaland vender mot sør og vest, mot Nordsjøen, Storbritannia og Europa. Kulturen her har i løpet av historien hentet mange impulser utenfra. Både misjonsbevegelsen, lavkirkelig kristendom og moderne impulser fra ulike kirkelige bevegelser har preget kristenlivet, om enn ikke alene. Lavkirkelig kristendom står fortsatt sterkt i Stavanger bispedømme. Prester og menigheter har også hentet inspirasjon fra karismatiske bevegelser og kirkeveksttenkning.

Ikke minst kommer dette til uttrykk i forhold til gudstjenester. Noen av tradisjonene som preger rogalandsk kristenliv er kritiske til tradisjonell gudstjenesteliturgi. Økumenisk sett har kristenlivet vært mer preget av relasjoner til lavkirkelige, protestantiske bevegelser enn til Den katolske kirke og de historiske kirkesamfunnene. Dette bildet er mer komplekst i dag, men det finnes miljøer og mennesker, sentralt i menighetene våre, som ser på tradisjonelle høymesser, veksellesing og klassisk kirkemusikk som noe kirken bør vokse seg fra. Ikke minst på det musikalske området finnes det sterke ønsker om å hente inn flere musikalske uttrykk i kirken, i betydelig større grad enn det som skjer i dag.

Ungdomsarbeidet i bispedømmet har i flere tiår vært preget av andre møteformer enn høymesser. Mange som har deltatt i kristent ungdomsarbeid, i kirker og organisasjoner, er til dels fremmede for høymessen som form. Vi ser derfor at ikke få med bakgrunn fra ungdomsarbeid i Den norske kirke velger andre gudstjenestefellesskap enn våre. **I en tid med rekrutteringsutfordringer og svak opplutning blant unge voksne, er overgangen fra ungdomsarbeid til gudstjenestefellesskap et viktig område for kirken å fokusere på, og flere prester og menigheter ønsker seg større rom for å gjøre denne overgangen lettere, også gjennom variasjon i gudstjenesteform.**

Mange som ikke går fast til gudstjeneste opplever gudstjenestene som høytidelig og fine når de kommer. Samtidig finnes det også blant disse noen som opplever det som skjer som komplekst og vanskelig å forstå og følge med på. Til dels reflekterer dette kulturelle forskjeller i befolkningen. Vår gudstjenesteordning forutsetter en god del kunnskap og baserer seg mye på språk. Det kan være en av forklaringene på at ikke alle finner seg til rette.

Dette bildet er ikke entydig. Gudstjeneste- og menighetsliv i Stavanger bispedømme er gjenkjennelige som gudstjenester og menigheter i Den norske kirke. Vi har også prester og menigheter som er vel tilfredse med dagens situasjon og ønsker utvikling i andre retninger enn den lavkirkelige. Verdiene i den felles tradisjonen vår er ikke fremmede eller ukjente.

Likevel er det merkbare spenninger og mer eller mindre følelsesladet debatt om gudstjenesteformer flere steder. Dette kan det være utfordrende for proster, prester og menighetsledere å møte. Til dels har gudstjenestereformen, der den har gitt tydeligere rammer, bidratt til at denne samtalen har tilspisset seg. Det er en realitet at noen velger bort kirken på grunn av gudstjenestereformen, mens andre blir i kirken på tross av den. **Dette er ikke hele bildet, men en merkbart del av det i store deler av bispedømmet.**

[Fleksibilitet, involvering og stedegengjøring i Stavanger bispedømme](#)

Før gudstjenestereformen benyttet flere menigheter i bispedømmet seg av muligheten til å holde noen forordnede gudstjenester i løpet av året som temagudstjenester. Andre ordninger i gudstjenesteboka var også i bruk. Særlig temagudstjenestene gav en mulighet til fleksibilitet som nå er redusert.

Før reformen signaliserte også biskoper i bispedømmet at menighetene gjerne kunne gjøre forsøk med gudstjenesteordninger. I tillegg ble det etablert noen menigheter som i oppstartfasen brukte lokalt utarbeidede gudstjenesteordninger i større eller mindre grad.

Denne typen fleksibilitet har gudstjenestereformen ikke lagt opp til. Et betydelig antall prester og menigheter i bispedømmet uttrykker at de savner den. Det er en av grunnene til at flere prester og menigheter hos oss snakker om gudstjenestereformen som en innstramning, til dels med negativt fortegn.

I løpet av reformen har det vært en utfordring for biskop, proster og prester å møte mangfoldet av ønsker. For Stavanger biskop har det derfor vært viktig å ikke håndheve rammene så stramt at det blir et lokalt problem. Noen steder er det fortsatt en aktuell utfordring.

De som opplever rammene for stramme, mener derfor at målet om fleksibilitet og stedegengjøring ikke er oppfylt, men har gått i feil retning. Andre mener at utfordringen snarere er at mangfoldet blir for stort. For alle med engasjement for kirken og gudstjenesten handler dette også om tilhørighet,

identitet og trosuttrykk. Disse spenningene er en sentral strategisk utfordring for gudstjenestelivet i bispedømmet.

Arbeidet med lokal grunnordning

Arbeidet med lokal grunnordning har blitt opplevd ulikt. Mange har fått større innsikt, men **omfanget av arbeidet**, detaljeringsgraden og kompleksiteten i mange av valgene har også blitt opplevd som krevende. Noen menigheter har lyktes med å lage grunnordninger med rytme, musikalsk profil og liturgiske valg som menigheten opplever som velfungerende, mens andre har ordninger som fortsatt kan oppleves som sko en ikke helt har gått inn.

Til dels kan det sies at gudstjenestereformen har ført til en viss slitasje. Arbeidet har vært stort og noen har opplevd bortfallet av liturgisk frihet som en uønsket innstramming. Endringer i seg selv skaper alltid en viss uro. Det er utfordrende for deltakerne å ikke kunne liturgien. Det flytter fokus fra innlevelse til å lære og gjøre ting riktig.

Forutsigbarhet og kontinuitet kan også slå ulikt ut. Det kjente gir trygghet, men kan også gi kjedsomhet, lav oppmerksomhet og lite engasjement. På samme måte kan variasjon være både forfriskende og fremmedgjørende.

Oppslutning

Som ellers i landet har gudstjenestereformen ikke ført til økt oppslutning om gudstjenestene.

Reformen har handlet om utvalg, utforming og rekkefølge på liturgiske ledd. Dette er delaspesker ved gudstjenesten. Gudstjenester handler også om musikk, fellesskap, forkynnelse, deltakernes innlevelse, estetikken i kirkerommet, sakramenter og tilrettelegging for barn og unge. Som all kommunikasjon og dialog handler den ikke bare om hva som sies, men hvordan det sies, hvilken kontekst den står i og hvordan det som skjer møter de som faktisk er til stede.

Gudstjenestereformen har trolig vist at det ikke er det reformen har fokusert på som avgjør oppslutningen, i hvert fall ikke i den formen arbeidet har skjedd denne gangen.

Det mest positive, konkrete resultatet er likevel at etter gudstjenestereformen går flere av gudstjenestedeltakerne til nattverd. Her har reformen fungert godt. **Vi hører fortsatt om noen som synes det er problematisk å delta på gudstjenester der det er nattverd, men har ikke sett negative utslag av dette i den samlede statistikken, heller tvert imot.**

Ressursbruk

Den økte involveringen bidrar til eierskap og til at flere stemmer lyder i gudstjenesten. Det fører til at prestene bruker noe mer tid på organiseringen av hver gudstjeneste, siden apparatet rundt er større. I statistikk og visitaser ser vi også at svært mange frivillige er involverte i gudstjenestene.

Kanskje kunne det vært hensiktsmessig for menighetene også å ha enklere grunnordninger til disposisjon for gudstjenester der det ville vært godt å ha enklere rammer rundt det som skjer.

Oppsummering

Det foregående har fokusert på de utfordrende sidene ved gudstjenestereformen. Dette er ikke hele bildet. I gudstjenestereformen er det gjort mye godt arbeid, sentralt og lokalt. Både tradisjon, økumenisk forankring (bredt forstått) og felles ordninger i Den norske kirke er viktig. Den tenkingen og tradisjonen vår kirkes ordninger i dag representerer er verdifull. De fleste menigheter finner seg relativt godt til rette innenfor dagens rammer.

Samtidig er det viktig at kirken spør seg om hva som må være felles og hva som bare bør eller kan være likt. Akkurat som det trengs gode argumenter for å gjøre ting på sin egen måte, så trengs det også gode argumenter for å begrense lokal frihet. Spørsmålet om hvor dette balansepunktet finnes er et sentralt teologisk og liturgisk spørsmål, og det blir aktualisert i arbeidet med gudstjenesten. Dette arbeidet må skje i lys av det mangfoldet som finnes lokalt og blant alle som hører til Den norske kirke.

For menighetene i vårt bispedømme er det viktig med gode, grunnleggende liturgiske ordninger. Samtidig er det også viktig med muligheter til å variere, integrere lokale tradisjoner og gjøre forsøk. I møte med det er det viktig at biskopen har bred myndighet til å dispensere fra ordningene og mulighet til å føre tilsyn med det som skjer lokalt.

Dette arbeidet må skje i bevissthet om hva som er teologisk nødvendig, hva som er felleskirkelig (bredt forstått) tradisjon, hva som er hensiktsmessig, for hvem, og hva som er ønskelig lokalt. Derfor er det viktig med en bred samtale om disse spørsmålene i kirken. Justeringen av hovedgudstjenesten som skjer nå kan være en god anledning til å komme noen steg videre.

1b: Hva har fungert godt og hva har fungert dårlig ved gudstjenestereformen?

De viktigste punktene til dette spørsmålet er kommentert under 1a.

Den nye salmeboka og tekstrekkene har fått mye positiv respons. Samtidig finnes det noen menigheter som ønsker å bruke en del materiale som ikke er inkludert i salmeboka. Noen menigheter har ikke prioritert å kjøpe inn ny salmebok, **av økonomiske grunner eller fordi de stort sett bruker prosjektor og skjerm.**

Nye ledd og nye formuleringer av liturgiske ledd har stort sett blitt tatt positivt imot. Det har vært noe debatt om teologi og utforming av dåpsliturgien, både om vektlegging av teologiske elementer og om liturgiens opplevelsesside.

Menighetene har stort sett også funnet seg til rette med ansvarsfordelingen mellom biskop, prest, kirkemusiker og menighetsråd. **Flere** prester og menigheter ville ønsket seg større fullmakter til å bestemme over egen gudstjenesteordning, både generelt og fra gang til gang.

Som ellers i landet merker gudstjenestedeltakere og vikarer utfordringene ved at menighetene har ulike melodier til de liturgiske leddene.

1c: Hvilke av de momentene som er nevnt ovenfor mener dere vi særlig bør rette vår oppmerksomhet mot i gudstjenestearbeidet framover.

Vi støtter i hovedsak de **forenklingene** som nå foreslås og ønsker større likhet mellom gudstjenestene i ulike menigheter når det som gjelder liturgisk musikk, menighetssvar **og varianter av liturgiske ledd.**

Framover mener vi det er viktig å

- Gi biskopene økte fullmakter til å dispensere fra ordning for hovedgudstjeneste
- Gi proster og prester fullmakter til å fravike ordningene på enkelte gudstjenester
- **Videreutvikle ressurser til gudstjenester for barn og unge, også med frihet til å gjøre dette lokalt.**
- **Gi rom for et visst antall temagudstjenester til egnede tider i kirkeåret. For eksempel bør menighetene selv kunne velge fire slike i halvåret, mens biskopen kan gi fullmakt til å avholde flere.**
- Øke tilfanget av sjangre og uttrykksformer i kirkemusikken.
- Utarbeide oppdaterte alternative gudstjenesteliturier à la det som finnes i gudstjenesteboken fra 1977.
- **Styrke dåpsgudstjenestene**

Det er ikke ønskelig med nye, omfattende prosesser rundt ordning for hovedgudstjeneste med det første.

På den ene siden er kontinuitet og stabilitet positivt. Det bidrar til at deltakerne kan fokusere på gudstjenestens innhold i stedet for dens form. Det gjør det enklere å besøke andre menigheter og det gjør det mindre arbeidskrevende å forberede gudstjenester. I dette perspektivet formes

gudstjenesten til et sted deltakerne kan være opptatt av møtet med Gud og hverandre, ikke gudstjenestens ytre form.

På den andre siden er det viktig med rom for kreativitet og lokal tilpasning. **Prester, kirkemusikere, undervisningsansatte og kirkemedlemmer har talenter og ressurser som også fortjener plass i gudstjenesten. Ordningene bør ikke bli en hindring for at gode ideer slipper til eller velfungerende lokale tradisjoner får leve videre.**

I utgangspunktet har vi tillit til at presten og proster lokalt kan gjøre gode vurderinger, samtidig som større endringer og forsøk bør godkjennes av biskopen, som også skal ha allment tilsyn med gudstjenestelivet.

Behovet for et noe større rom for menighetene å fylle viser seg i undersøkelsene Borg bispedømme har gjennomført. Kirkerådet peker på positive tendenser i disse tallene, men fra vår side synes vi også de viser at tilfredsheten med dagens gudstjenester er for lav. Det er urovekkende at 4 av 10 ikke opplever gudstjenesten som inkluderende. 1 av 3 synes ikke at kirkemusikken beriker gudstjenesten og 2 av 3 opplever ikke gudstjenesten som trosstyrkende. Selv om vi har hatt en gudstjenestereform er vi tydeligvis ennå ikke der vi vil være.

1d Hvilke behov ser dere for et mer variert gudstjenesteliv med ulike former for gudstjenester?

Med bakgrunn i tilbakemeldingene ser det ut til å være et klart behov for dette.

Eksempler på behov:

- Gudstjenester der barn er den primære målgruppen, men som også taler til voksne.
- Gudstjenester for ungdom.
- Enkle liturgier som kan knyttes til trosopplærings- og menighetsaktiviteter i løpet av uka.
- Liturgier for retreatere og andre mindre fellesskap.
- Oppdaterte liturgier for konfirmasjonsgudstjenestene.
- Gudstjenester som åpner for lovsangstradisjonen **på en måte som passer med helheten i gudstjenesten og kan fungere godt i folkekirken.**

2. Mener dere at det er behov for å justere eller presisere noe ved prosedyren for hvordan menighetens lokale grunnordning utarbeides og vedtas (jf. Alminnelige bestemmelser)? Hva bør endres?

Kirkerådets høringsnotat viser til at det i 2010-11 ble sagt at ordningene gir så mange valgmuligheter at det ikke er nødvendig med hjemler for dispensasjon. **Det er en påstand flere i bispedømmet ikke kjenner seg igjen i. Å ikke gi kunne gi rom for lokal variasjon og lokale tradisjoner i bispedømmet innebærer en risiko for svekket oppslutning om gudstjenestene flere steder i bispedømmet, blant annet i noen av de menighetene som har best oppslutning om gudstjenester og menighetsliv.**

Det bør antas at den enkelte biskop vil ha kompetanse og skjønn til å gjøre gode vurderinger i møte med ønsker om dispensasjon. Biskopene er forpliktet på trosgrunnlaget og tradisjonen og har et særlig ansvar for kirkens relasjon til dette. Samtidig har de nærhet til menighetene og god lokalkunnskap.

Det kan også være hensiktsmessig å gi prosten fullmakt til å godkjenne mindre avvik på enkelte gudstjenester i løpet av året, når dette er begrunnet i gudstjenestens særlige karakter og ikke kommer i konflikt med hensynet til bredden av deltakere i gudstjenesten.

Myndigheten til å godkjenne lokal grunnordning bør fortsatt ligge hos biskopen. Dette er et område biskopen har behov for nærkontakt med. Menighetene har behov for biskopens særlige fagkompetanse i teologiske og liturgiske spørsmål.

Ellers kan pkt. 54 i «alminnelige bestemmelser» oppdateres. Det er ikke lenger behov for at lokal grunnordning gjelder i en begrenset periode. Punktet kan lyde «Den lokale grunnordningen gjelder inntil soknerådet får godkjent søknad om ny lokal grunnordning eller biskopen ber om endringer.»

Forslagene overfor medfører også at pkt. 56 bør endres. Det kan lyde: «Den vedtatte lokale grunnordningen skal gjøres kjent for menigheten. Ordningen er bindende, med de unntakene disse bestemmelsene selv hjemler. Menighetens hovedgudstjenester skal planlegges og utføres i samsvar med den lokale grunnordningen.»

Prosten leder prestetjenesten i prostiet. Soknepresten skal utarbeide gudstjenesteplan og legge denne fram for soknerådet til vedtak. Det er nødvendig å koordinere gudstjenesteplaner og prestenes tjenesteplaner. Dette ivaretas trolig best dersom prosten får ansvaret. I punkt 65 kan dette formuleres som at «Prosten har ansvar for å koordinere menighetenes gudstjenesteplaner og prestenes tjenesteplan. Prosten kan be om endringer i menighetenes planer og legge rammer for gudstjenesteplanleggingen i prostiet.»

Det viser seg også at ikke alle lykkes med å gi informasjon om gjennomføringen av gudstjenesten, kortfattet og der dette skal skje. Det er en kilde til uro og konsentrasjonssvikt senere i gudstjenesten. Det kunne virket til det gode at det kom inn en påminnelse i bestemmelsene om at «Presten ser i samarbeid med kirkemusiker og andre medvirkende til at informasjon om gudstjenesten og dens ledd blir gitt kortfattet og der ordningen tilsier det, slik at gudstjenesten ellers kan forløpe sømløst i størst mulig grad.»

3. Justeringer i hoveddel I. Samling, ledd 1-8

3a:

Veiledningsteksten i forslaget kan tolkes som at det *skal* være anledning til lystenning før gudstjenesten. Vi er usikre på om dette er praktisk mulig alltid og overalt og mener derfor formuleringen bør lyde:

«Kirkerommet er åpent en stund før gudstjenesten, med anledning til stillhet, bønn og gjerne også lystenning, der forholdene ligger til rette for det.»

I tillegg kan det stå, her eller i de alminnelige bestemmelsene:

«Øving til gudstjenesten og synlige praktiske forberedelser bør være avsluttet ti minutter før gudstjenesten begynner».

Det virker forstyrrende når det øves og ryddes til like før gudstjenesten starter.

3c:

Det finnes gode grunner til å stå under inngangssalmen, men det er ikke nødvendig å gjøre det obligatorisk. Menighetene bør selv kunne velge å beholde innarbeidede tradisjoner på dette nivået og selv bestemme om man skal stå eller sitte.

3d: Hilsen

Kirkerådet foreslår at menigheten skal stå under hilsenen. Dette kan by på utfordringer.

Her skal menigheten lytte til noe som sies. Man lytter bedre når man sitter og er avslappet. I en kirke ser også de fleste den som leder gudstjenesten bedre når man sitter. Særlig barn kan miste kontakten med gudstjenestelederen tidlig dersom hun er gjemt bak en stor rygg.

Det vil også oppleves mer naturlig å sette seg mellom en sunget del og en taledel enn midt mellom to taleledd i starten av gudstjenesten. Det er mer tid til overgangen mellom to slike deler, mens det vil oppstå en pause som tar oppmerksomhet dersom menigheten skal sette seg etter hilsenen.

Dersom menigheten står under hilsenen, vil dessuten mange lure «Skulle vi stå nå?», «Skal vi ikke snart sette oss?» «Hvor lenge skal vi stå?»

Vi tror derfor det vil fungere best om liturgen gir menigheten tegn til å sette seg rett etter inngangssalmen.

Dersom noen alt har innarbeidet at menigheten skal stå, vil en endring virke forstyrrende. På dette nivået er det ikke nødvendig med felles regler. Det er nok at presten gir tydelig tegn. Vi foreslår derfor at bestemmelsen sier at «Presten gir tegn til når menigheten skal sette seg etter inngangssalmen, til vanlig før nådehilsen.»

3e: Er dere enige i at samlingsbønnen ikke lenger blir obligatorisk, men et valgfritt ledd?
Ja.

3f: Har dere endringsforslag eller kommentarer til leddet syndsbekjennelse i høringsforslaget?

Det er behov for en overgang fra inngangshilsenen til syndsbekjennelsen. I den tidligere liturgien var det en bredt utbredt opplevelse at overgangen til syndsbekjennelsen ble for brå.

Det bør fortsatt være mulig å innlede syndsbekjennelsen med det dobbelte kjærlighetsbudet. Dette fungerer godt, både kommunikativt og teologisk, som innledning til syndsbekjennelsen. Det henleder oppmerksomheten på Jesu oppsummering av loven og profetene og kan motvirke negative assosiasjoner til syndsforståelse som er mindre sakssvarende og sentral. Det gjør også at syndsbekjennelsen ikke kommer like plutselig.

Det spørres også om «barmhjertighet» er rett ord i innledningen. Selv om barmhjertighet ikke er gått ut av språket, så har det en gammeldags klang. Det er ikke et ord barn, unge og unge voksne bruker, og et google-søk får først opp bibelske kontekster, mens det jo skal vise til et svært vanlig fenomen.

Barmhjertighet er også noe mindre presist i denne sammenhengen enn for eksempel «nåde». Særlig i Det nye testamente er barmhjertighet som begrep mer assosiert med kjærlighetshandlinger, omsorg og diakoni enn med nåde og forsoning, selv om dette også forekommer. «Guds nåde er stor» er en mulig alternativ formulering.

Det nye forslaget til syndsbekjennelse tar opp i seg gode teologiske anliggender. **I salmenes bok finnes det både kollektive og individuelle syndsbekjennelser.** Likevel kan det være en utfordring at det individuelle ansvaret og muligheten for personlige syndsbekjennelse i gudstjenesten kan svekkes ved bruken av «vi». Det samme kan skje ved at denne syndsbekjennelsen ikke i særlig grad spiller på konkrete handlinger, forsømmelser eller holdninger. **Det er uansett problematisk å bekjenne synder på andres vegne.**

Det er en styrke ved gudstjenesten at den gir mulighet til å bekjenne sine synder og få tilgivelse. **Det kan være mulig å kombinere det kollektive og individuelle ved å gi den nye syndsbekjennelsen en setning som samtidig gjør den noe mer konkret,** for eksempel: «Vi svikter og sårer vår neste.»
Nynorsk: «Vi sviktar og sårar nesten vår.»

Når «vår neste» blir brukt i denne linjen, kan samme ord erstattes med «hverandre» i siste linje. Hverandre kan tenkes og forstå ut over bare de som er til stede, akkurat som nestebegrepet gjelder mer enn bare de nærmeste.

Ut over dette støtter vi forslagene i høringsnotatet.

3i: «Er dere enige i at ledd 8 Dagens bønn blir obligatorisk i alle hovedgudstjenester, og ikke et valgfritt ledd?»

1a) Dagens bønn bør være et obligatorisk ledd i hovedgudstjenesten, blant annet fordi det ligger en solid økumenisk tradisjon bak. Bønnen har en viktig funksjon i gudstjenesten.

1b) Dagens bønn for fortsatt være et valgfritt ledd, blant annet fordi åpningen av gudstjenesten kan bli for tungt verbal. Det vil ofte være tilstrekkelig at tekster og salmer angir gudstjenestens tema.

4: Har dere endringsforslag eller kommentarer til hoveddel II, Ordet?

Sted for prekenen

Enkelte prester har valgt å holde prekenen innenfra en lukket alterring, noe vi anser som uheldig. En veiledning om dette kan lyde: «Prekenen bør holdes fra prekestolen, lesepulten eller et annet sentralt sted i kirken. Predikanten skal ikke stå inni alterringen under prekenen.» Vi foreslår at avgjørelsesmyndigheten for hvor prekenen skal holdes fra legges til forrettende prest.

Lovprisning etter prekenen

Nemnd for gudstjenesteliv har foreslått at lovprisningen etter prekenen bør avsluttes med «var, er og være skal» snarere enn blir. Kirkerådet har valgt å beholde «blir». «Blir» kan logisk sett antyde at Gud ikke «er». Det som blir tenker vi ofte ikke har «nådd sin fulle væren». «Være skal» er derfor mer teologisk presist, positivt høytidelig og gir en fin lydmessig effekt (alliterasjon) med at det begynner på samme konsonant som «var». «Blir» er mer diffust, hverdagslig og kan etterlate seg noen spørsmålstejn.

Selv om det finnes god teologi om Gud som kommer og styrker sitt nærvær i verden som den «blivende», så er ikke dette godt nok kjent eller knyttet til «bli» til at det kan bære leddet.

Fader, Sønn og Ånd eller Skaper, Frigjører og Livgiver?

Bak ønsket om kjønnsinkluderende språk i gudstjenesten ligger det en positiv intensjon om å fremme likestilling, ivareta mennesker med et problematisk forhold til farsbegrepet, anerkjenne rikdommen i bibelske gudsbilder og ikke tillegge Gud menneskelig kjønn.

Samtidig kan også noe viktig gå tapt ved å gå bort fra den tradisjonelle begrepsbruken med «Faderen, Sønnen og Den Hellige Ånd» blir borte. Denne uttrykker sentrale sider ved kristen teologi, ikke ved å kjønnsbestemme Gud, men ved å uttrykke at Gud er tre personer, som åpenbares hver for seg gjennom frelseshistorien.

Personene er mer enn sine enkelte egenskaper, og det er dette som blir en utfordring når det legges for mye tyngde på «Skaper, frigjører og livgiver». Faderen er mer enn Skaper, Sønnen er mer enn frigjører (et begrep med noen politiske overtoner) og Ånden er mer enn livgiver.

Valget av lovprisning bør heller ikke bli en teologisk markeringsarena. Vi mener det er viktig å bruke en liturgi som i størst mulig grad uttrykker vår felles kristne tro og som ikke så lett leses kirkepolitisk. Selv om tradisjonen innebærer en fare for å strekke de maskuline personbestemmelsene ut over sin grense, så mener vi likevel dette er et tryggere valg enn å plukke ut sentrale, men likevel spesifikke egenskaper med hver av de tre personene.

I andre liturgier enn høymessen kan alternative formularer brukes, men her vil det fungere best om den tradisjonelle får stå alene.

4,5: Forbønn

Dersom takkofferet ikke skal inngå i nattverden, bør forbønnen fortsatt være en selvstendig del av gudstjenesten.

Dessuten har «Ordet» og «Forbønn» har ulik karakter og retning. Ordet er Ord fra Gud til oss, mens forbønnen retter seg fra oss til Gud. Selv om begge er verbale, er det en forskjell mellom delene som kan begrunne at de er selvstendige gudstjenestedeler. Bønn er en viktig del av gudstjenesten kan fortjene å ha vekt som en egen hoveddel.

Punkt 2 i listen over temaområder lyder i dag «Vårt eget land og folk». Dette er en tradisjonell formulering, men konteksten har endret seg. Det er mer enn ett folk som bor i Norge.

En alternativ formulering kunne vært «Landet vårt og menneskene som bor her.»

I den nye forbønn 5 opplever vi en linje som fremmed for vår tradisjon: «Vi takker deg for helgener og martyrer som vitnet om deg». Vi tror denne linja vil skape usikkerhet og forvirring. Skillet mellom

helgener og alminnelige, dømte kristne er flytende. Vi mener ikke det er behov for å innføre dette begrepet i vår kirkes teologi.

Hvis man vil ivareta anliggendet, kunne kanskje bønnen formes ut fra Hebreerbrevet kapittel 12: «Vi takker deg for skyen av vitner omkring oss, som har festet blikket på deg, holdt ut og nådd målet i din herlighet».

5a: Kommenter gjerne nattverdpraksisen i menighetene i dag med tanke på særkalk og/eller intinksjon og med tanke på mottakelse av nattverd stående eller knelende på alterringen/altersranken?

I Stavanger bispedømme har det blitt mer vanlig med intinksjon som form for utdeling av nattverden.

Som ellers i landet er bakgrunnen for dette at det for noen oppleves å senke terskelen for å delta. I tillegg kan det være hensiktsmessig av tidshensyn, på gudstjenester med mye program. Det kan også lette den praktiske avviklingen av nattverdmåltidet og gjøre det lettere for barn, som ofte ikke liker vinen, å delta. **Noen menigheter har så mange gudstjenestedeltakere til vanlig at det ofte er nødvendig med flere nattverdstasjoner.**

Samtidig mister hver nattverddeltaker noe av opplevelsen ved å ikke få knele eller stå ved alterringen. **Å drikke er nærmere opprinnelsen og sterkere enn å dyppe, selv om begge deler er gyldige måter å delta i nattverden på.** Når selve utdelingen tar kortere tid, blir det også mindre tid til å reflektere over å motta nattverden. Å knele som fellesskap i samme ring eller på samme linje har også sterk symbolverdi.

2a: De alminnelige bestemmelsene bør anbefale at nattverden til vanlig feires rundt alterringen, ved knefall og bruk av særkalker.

2b: Intinksjon vil ofte være en hensiktsmessig form for nattverdutdelingen. Det er ikke behov for veiledning som motiverer til økt bruk av knefall og særkalker.

5b: Gi gjerne kommentarer til valgene av ordene som er foreslått.

Lovprisningen i Sanctus er hentet fra Jesaja 6. Her roper serafene til hverandre: «Hele jorden er full av hans herlighet.» I nattverdliturgien rettes denne lovprisningen til Gud, og høringsnotatet foreslår derfor å bruke 2. persons pronomen. Stavanger bispedømmeråd anbefaler at

3a: Lovprisningen i Sanctus bør følge bibelteksten og lyde: «Hele jorden er full av hans herlighet».

3b: Lovprisningen i Sanctus bør rette seg direkte til Gud og lyde «Hele jorden er full av din herlighet».

Nemnd for gudstjenestelivs har foreslått å bruke «kropp» i stedet for «legeme» under utdelingen av nattverden. Kirkerådet ønsker å fortsatt holde på «legeme» som en mulighet.

Ordet «legeme» er fortsatt forståelig for voksne med en viss kjennskap til eldre språkbruk, men det har en gammeldags klang.¹ Vi kjenner ikke til språklige argumenter fra grunnteksten som tilsier at det bør velges et høytidelig ord. Tvert imot er det både teologisk og pedagogisk hensiktsmessig å bruke alminnelige, forståelige ord for å oppnå god kommunikativ effekt. **«Kropp» bør være det eneste alternativet.**

Det er også en fordel for nattverdutdelere og prester at det ikke er for mange valgmuligheter her. Det er en kilde til usikkerhet og forvirring.

¹ På rogalandsdialekt vil noen barn kunne høre «Dette er Jesu legeme» som «Dette er Jesus, leker vi». Det finnes eksempler på at det har hendt.

I Vårt Land fredag 9. februar opplyser Petter Mohn at «kalk» og «beger» faglig sett er to ulike gjenstander. Dette er nok en kunnskap som er gått ut av den allmenne bevisstheten. «Beger» vil fungere godt i dag.

5c: Er dere enige i at takkofferet inngår i nattverdliturgien, og ikke i forbønnsleddet?

Det er risikabelt å gjøre takkofferet til en del av nattverdliturgien, både teologisk og kommunikativt.

Høringsnotatet argumenterer med en innsikt fra en luthersk-katolsk minnemarkering fra 2017, der det sies at Luther kunne inkludere takksigelsens og lovprisningens offer i nattverden.

Det argumenteres også med at vi fra 2011 har gjort det tydelig at vi forbereder måltidet ved å dekke nattverdbordet med brød og vin. I tillegg nevnes formuleringen «Ta imot oss og våre gaver» som en passende forberedelse til nattverden.

Det er et vesentlig sprang fra alle disse momentene til å inkludere takkofferet i nattverdliturgien.

Takkofferet er noe mer enn et rent lovprisningsoffer i luthersk og bibelsk forstand. Det som skjer i takkofferet har et sterkt innslag av tjeneste for vår neste og for kirken. Det er umulig å skille det diakonale, tjenestemessige aspektet fra takkofferet både teologisk og i praksis.

Ofte er det dette som vil ligge fremst i bevisstheten hos gudstjenestedeltakerne. Og det som nettopp ikke bør blandes med nattverden, som uttrykker Guds nåde og frelse, er våre gode gjerninger. Det bør i hvert fall ikke komme først.

Det er nærliggende å tenke at noen, dersom de opplever takkofferet som en del av nattverdliturgien, vil kunne oppleve offeret som betaling, for gudstjenesten eller nattverden. Denne faren er nærliggende nok slik det er i dag.

Det elementet av forberedelse som alt er inne i liturgien er noe annet enn det som ligger i takkofferet. Det handler om at vi løfter fram det Gud har gitt oss som skaper. Også her er det tydelig Gud som er subjekt og giver, mens vi tar imot. Den lutherske takknemligheten er en del av troen, mens takkofferet som handling hører hjemme i tjenesten.

Ut fra både praktiske hensyn, tradisjon og teologi mener vi derfor takkofferet fortsatt skal plasseres sammen med forbønnen. Å skille takkoffer og nattverd er å ta vare på et teologisk kjernemotiv og forebygge uheldig forvirring.

Samtidig bør det fortsatt være mulig å synge en nattverdsalme under takkofferet og samle inn takkofferet i løpet av denne.

5e: Har dere kommentarer eller endringsforslag til ledd 19 og 20 i høringsforslaget?

4a: Stavanger bispedømmeråd støtter høringsforslaget, som understreker at nattverden omfatter både brød og vin: «Brødet som vi bryter, gir oss del i Kristi kropp. Vinen som vi drikker, gir oss del i Kristi blod.»

4b: Stavanger bispedømmeråd slutter seg til Nemnd for gudstjenestelivs forslag om å bruke formuleringene som ligger tettest opp til bibeltekstene: «Brødet som vi bryter, gir oss del i Kristi kropp. Fordi det er ett brød, er vi alle én kropp.»

I tilsigelsesordene etter nattverden bør også «legeme» erstattes av kropp. Dette gir en stilistisk utfordring i og med at «kropp» og «blod» krever eiendomspronomen med ulikt kjønn. En løsning på dette kan være å utvide formuleringen med elementer fra 1. Pet. 1,19: «Sin hellige kropp og sitt dyrebare blod.»

6: Kommentarer eller endringsforslag til nattverdbønnene

Nattverdbønnene er godt gjennomarbeidet og lette å slutte seg til.

7: Har dere kommentarer eller endringsforslag til hoveddel IV. Sendelse?

Muligheten til å tilpasse utsendingsordene til gudstjenesten bør ikke tas bort, men de tre skriftordene som er lagt inn i teksten vil ofte dekke behovet, sammen med den tradisjonelle sendelsen.

Forslag til vedtak

1. Stavanger bispedømmeråd oversender sitt svar på høring om justering av hovedgudstjenesten og alminnelige bestemmelser i tråd med saksframlegget, med de vedtakene og endringene som ble angitt i møtet.
2. Stavanger biskop og bispedømmeråd vil understreke at det er viktig for gudstjeneste- og menighetslivet i bispedømmet at biskopen får fullmakter til å dispensere fra ordningene for hovedgudstjenesten der lokale forhold, hensynet til barn og unge eller behovet for forsøk med videreutvikling av gudstjenestelivet tilsier det.

Fra: Hans Arne Akerø
Sendt: 5. mars 2018 15:57
Til: Bispemotet; Agder-bdr; Bjørgvin-bdr; Borg-bdr; Hamar-bdr; Møre-bdr; Nidaros-bdr; Nord Hålogaland-bdr; Oslo-bdr; Stavanger-bdr; Sør Hålogaland-bdr; Tunsberg-bdr; Agder-biskop; Borg-biskop; Kari Veiteberg; Hamar-biskop; Stavanger-biskop; Bjørgvin-biskop; Møre-biskop; Nidaros-biskop; Sør Hålogaland-biskop; Nord Hålogaland-biskop; Tunsberg-biskop; Preses; 'nfo@teologi.uio.no'; 'postmottak@teologi.uio.no'; 'post@mf.no'; 'post@vid.no'; 'hovedstiftelsen@diakonhjemmet.no'; 'post@mhs.no'; 'post@diakonhjemmet.no'; 'post@nla.no'; 'kun@kun.uit.no'; Resepsjon Presteforeningen; 'post@teologene.no'; 'kf@kateket.no'; 'kf@kufo.org'; 'kirkeansatte@delta.no'; 'diakonforbundet@diakonforbundet.no'; 'mfo@musikerorg.no'; Knut Hallen; 'ka@ka.no'; 'leder@nktf.org'; 'iko@iko.no'
Emne: Vedlegg til høringen om hovedgudstjenesten - her med bønner oversatt til nynorsk
Vedlegg: Vedlegg_hoeyring_Justering_hovuddgudstenesta_vaaren_2018.pdf

Til høringsinstansene,

Vi viser til høringen om Justering av hovedgudstjenesten, som ble sendt fra Kirkerådet 10. januar, med høringsfrist **10. april**.

Høringsforslaget foreligger kun på bokmål.

Flere nynorskbrukere har imidlertid ønsket en nynorsk oversettelse av de bønnene som ikke allerede finnes i *Gudsteneste for Den norske kyrkja* fra 2011.

Disse nye bønnene i høringsforslaget er nå oversatt til nynorsk, og oversendes hermed.

Det er selvsagt ikke forventet at høringsinstansene skal forholde seg til begge målformene i sine høringsvar.

Vennlig hilsen
Hans Arne Akerø
Seksjonssjef for gudstjenesteliv og kultur
Kirkerådet

DEN NORSKE KIRKE

Kirkerådet, Mellomkirkelig råd, Samisk kirkeråd

Høringsinstansene

Dato: 05.01.2018

Vår ref: 18/00123-5 ha769

Deres ref:

Justering av hovedgudstjenesten og alminnelige bestemmelser - høringsbrev

Kirkerådet sender med dette saken *Justering av hovedgudstjenesten og alminnelige bestemmelser* på høring til bispedømmerådene, biskopene, utdanningsinstitusjoner, arbeidsgiver- og arbeidstakerorganisasjoner og andre aktuelle instanser. Kirkerådet vedtok også at «alle menigheter er velkomne til å delta i høringen». Høringsdokumentene ligger tilgjengelig på kirken.no/hoeringer.

Høringsspørsmålene finnes ved avslutningen av hvert av hovedkapitlene i selve høringsdokumentet. Det er selvsagt mulig å besvare bare noen av spørsmålene i høringen.

Forslaget til justert ordning for hovedgudstjeneste er vedlagt. I dette dokumentet er alle justeringene av gjeldende gudstjenesteordning fra 2011 markert ved hjelp av understrekninger og parenteser. Her gis det også enkelte, kortfattede forklaringer om hva justeringene innebærer.

Det er bokmålsvarianten av gudstjenesteordningen som er lagt til grunn for høringen, men det er også mulig å komme med forslag til endringer i den nynorske utgaven av 2011-liturgien.

Høringsfristen er satt til 10. april 2018. Hørings svar sendes til post.kirkeradet@kirken.no

På bakgrunn av høringen tar Kirkerådet sikte på endelig behandling i Kirkemøtet i april 2019.

Kontaktpersoner for denne saken er Hans Arne Akerø, seksjonsleder for gudstjenesteliv og kultur, som treffes på telefon 23 08 12 56 eller e-post: ha769@kirken.no.

Med vennlig hilsen

Jens-Petter Johnsen
direktør

Paul Erik Wirgenes
avdelingsdirektør

Dokumentet er elektronisk godkjent og har derfor ingen signatur.

Vedlegg:

Høringsdokument - Høring om Justering av hovedgudstjenesten og alminnelige bestemmelser

KR 58.1_17 Liturgivedlegg Høring om Justert Ordning for hovedgudstjeneste

Høringsinstanser:

Bispedømmerådene

Biskopene

Teologisk fakultet, UiO

Praktisk-teologisk seminar

Det teologiske Menighetsfakultet

VID Vitenskapelige høyskole

NLA Høgskolen

Kirkelig utdanningscenter i nord

Den norske kirkes presteforening

teoLOgene

Kirkelig undervisningsforbund,

Diakonforbundet

MFO – Musikernes fellesorganisasjon

Samarbeid menighet og misjon (SMM)

KA Kirkelig arbeidsgiver- og interesseorganisasjon

Norsk kvinnelig Teologforening

IKO – Kirkelig pedagogisk senter

Vedlegg til høyringa om Justering av hovudgudstenesta

Ei høyring om Justering av hovudgudstenesta vart sendt ut 10. januar med høyringsfrist til 10. april. Høyringsforslaget ligg føre berre på bokmål, og enkelte har etterlyst ein nynorsk versjon av høyringsutkastet. Det er få nye tekstar i høyringsforslaget, og omtale av dei enkelte gudstenesteledda er det ikkje så naudynt å omsetje i denne omgang.

I høyringsforslaget er det få nye bønner. Men no er dei nye bønene som finst sette om til nynorsk, og ligg føre i dette vedlegget. Også endringar i nokre av nattverdbønene er teke med. Det er framleis naudsynt å lese bokmålsforslaget for å skjønne kva for nokre ledd som vert endra frå å vere obligatoriske ledd til å bli valfrie ledd, eller motsett.

Eit forslag til ei ny syndsvedkjenning på nynorsk ligg allereie føre i høyringsforslaget. Her følgjer dei nye bønene som tidlegare ikkje er sette om til nynorsk:

Oslo, 5. mars 2018

Hans Arne Akerø, seksjonssjef i Kyrkjerådet

Ny samlingsbøn 9

(sjå bøna på bokmål, side 21 i høyringsforslaget)

ML: Gud, du som ved ordet ditt skapte alt,

A: jord og hav og himmel høyrer deg til.

ML: Du er oss nær, du omgjev oss,

A: kvar levande celle ber di skaparkraft.

ML Anden din gjev glede til alt som lever,

A: og med Anden lengtar vi etter rettferd -

ML at skaparverket skal bli løyst frå lenkjene,

A: og svoltne skal få mat,

ML at fangar skal bli sette fri,

A: og at riket ditt skal koma med fred til jorda. Amen.

Ny forbøn 5

(sjå bøna på bokmål, side 32 i høyringsforslaget)

Gud, du har skapt himmel og jord.

Vi takkar deg for alt liv.

Lær oss å ta vare på skaparverket ditt
og forvalta det med omsorg og visdom.

Gud, du elsker alle menneske.

Vi takkar deg for fred og fridom.

Vi bed om kraft til å forsvara dei svake
og til å kjempa for rettferd og fred.

Gud, du bur i hjarta våre.

Vi takkar deg for glede og livskraft.

Vi bed om hjelp til å følgja kallet frå deg
og om nåde til å leva i trua på deg.

Gud, du gjev kyrkja styrke.

Vi takkar deg for helgenar og martyrar som vitna om deg.

Vi bed om klårsyn til å sjå din vilje

og mot til å leva slik du vil.

I Jesu namn.

Amen.

Nattverdsbøn B (Etter Hippolyt 200-talet)

(Sjå side 39 i høyringsforslaget)

Innleiande lovprising

L | messar eller seier fram kyrkjeårsprefasjonen, eller fylgjande ord:

Vi takkar deg, Gud, ved den elska Son din, Jesus Kristus. Han er det evige Ordet, og ved dette Ordet skapte du alt. Då tida var inne, sende du han til verda som frelsar og frigjerar. Difor prisar vi deg, saman med alle dine heilage i himmelen og på jorda:

A syng | Heilag sanctus

L | Vi prisar deg Gud for Jesus Kristus, din tenar. Han kom frå himmelen, og ved Den heilage ande og Maria møy vart han menneske av kjøt og blod. Han oppfylte din vilje då han strekte hendene ut på krosstreet. Slik gjorde han døden til inkjes, braut vondskapens lekkjer og openberra for oss oppstoda frå dei døde.

Difor minnest vi hans død og oppstode når vi ber brødet og vinen fram for deg.

Vi bed deg: Send din heilage Ande over desse gåvene, så dei for oss blir brødet til liv og begeret til frelse.

Innstiftingsorda verba

L | Vår Herre Jesus Kristus, i den natta han vart sviken, tok han eit brød, takka, braut det, gav læresveinane og sa: Ta imot og et! Dette er min kropp som blir gjeven for dykk. Gjer dette til minne om meg. Like eins tok han begeret etter måltidet, takka, gav dei og sa: Drikk alle av det. Dette begeret er den nye pakt i mitt blod som blir utrent for dykk så syndene blir tilgjevne. Kvar gong de drikk av han, så gjer det til minne om meg.

Etter innstiftingsorda kan liturgen og kyrkjelyden seia:

L | Mysteriet i trua er stort.

A | Kristus døydde. Kristus stod opp.
Kristus skal koma att.

Han vere ære for kjærleiken som er sterkare enn døden.

L | Lat alle som får del i brødet og vinen, sameinast til eitt. Fyll oss med din heilage Ande og grunnfest oss i sanninga, så vi kan prisa deg i di heilage kyrkje no og all æve. Amen.

A | Fadervår

Nattverdsbøn E

(Sjå side 42 i høyringsforslaget)

Innleiande lovprising

L | messar eller seier fram kyrkjeårsprefasjonen.

eller

L | Vi takkar deg, gode Gud, du som held himmel og jord i dine hender. Du har skapt oss i ditt bilete og gjeve oss livet i gåve. Saman med englane og di kyrkje i himmelen og på jorda lovprisar vi ditt heilage namn:

A syng | Heilag sanctus eller ein annan lovsong.

L | Heilage Gud, vi takkar deg for Jesus Kristus, verdens frelsar. Han døydde og stod opp att for å gje oss evig liv. Vi takkar deg for gåva i dåpen, der vi blir fødde på nytt, og for nattverden, der du samlar oss som dine vener.

Vi bed deg: Send din heilage Ande over brødet og vinen. Gjer oss til eitt med kvarandre og med Jesus Kristus.

Innstiftingsorda verba

L | Vår Herre Jesus Kristus, i den natta han vart sviken, tok han eit brød, takka, braut det, gav læresveinane og sa: Ta imot og et! Dette er min kropp som blir gjeven for dykk. Gjer dette til minne om meg. Like eins tok han begeret etter måltidet, takka, gav dei og sa: Drikk alle av det. Dette begeret er den nye pakt i

mitt blod som blir utrent for dykk så syndene blir tilgjevne. Kvar gong de drikk av han, så gjer det til minne om meg.

Etter innstiftingsorda kan liturgen og kyrkjelyden seia:

L | Mysteriet i trua er stort.

A | Kristus døydde. Kristus stod opp.
Kristus skal koma att.

Han vere ære for kjærleiken som er sterkare enn døden.

L | Gud, fyll oss med din Ande. Ta oss alle i din famn, slik ei kjærleg mor samlar borna sine om seg. Gjev oss å elska kvarandre, slik du elsker oss. Lat dei små bli lyfte opp og dei svoltne bli metta med gode gåver.

Liturgen og/eller eitt eller fleire born seier:

Saman med alle dine born bed vi den bøna Son din har lært oss.

A | Fadervår

Nattverdsbøn G (Ny nattverdsbøn)

(Sjå side 45 i bokmålsforslaget)

Denne korte nattverdsbøna kan brukast ved særskilde høve, til dømes når det er mange som blir døypte i gudstenesta. Også denne bøna innleier vi med punkt 18. Førebuing av måltidet og Prefasjonsdialogen i punkt 19 i Ordning for hovudgudsteneste blir avslutta med punkt 20 og 21.

Innleiande lovprising

L messar eller seier fram kyrkjeårsprefasjonen, eller følgjande ord:

L:Gode Gud, du har skapt oss og kalla oss ved namn. Du opnar di hand og mettar alt som lever med det gode. Saman med din kyrkjelyd i himmelen og på jorda lovsyng vi ditt heilage namn:

A *Heilag* Sanctus

L: Vi takkar deg for Jesus Kristus, vår frelsar. Han er det levande brødet som kjem ned frå himmelen og gjev verda liv. Vi bed deg: Send din Ande over oss og gåvene dine, så vi i takk og tru kan ta imot Jesus Kristus i brødet og vinen.

Innstiftingsorda verba

L | Vår Herre Jesus Kristus, i den natta han vart sviken, tok han eit brød, takka, braut det, gav læresveinane og sa: Ta imot og et! Dette er min kropp som blir gjeven for dykk. Gjer dette til minne om meg. Like eins tok han begeret etter måltidet, takka, gav dei og sa: Drikk alle av det. Dette begeret er den nye pakt i mitt blod som blir utrent for dykk så syndene blir tilgjevne. Kvar gong de drikk av han, så gjer det til minne om meg.

Etter innstiftingsorda kan liturgen og kyrkjelyden seia:

L | Mysteriet i trua er stort.

A | Kristus døydde. Kristus stod opp.
Kristus skal koma att.

Han vere ære for kjærleiken som er sterkare enn døden.

L:/ML: Saman med alle dine born bed vi den bøna som Son din har lært oss.

A | Fadervår

Høring om Justering av hovedgudstjenesten og alminnelige bestemmelser

Høringsdokument

Innhold

1. Innledning.....	s 1
2. Bakgrunn.....	s 2
2.1 Status for gudstjenestereformen.....	s 3
2.2 Forskning på gudstjenestereformen.....	s 3
2.3 Hovedtrekk ved det justerte forslaget til hovedgudstjeneste.....	s 4
2.4 Økumeniske impulser.....	s 5
3. Høringstema 1: Hvordan øke kvaliteten og antall deltakere i gudstjenesten.....	s 6
4. Høringstema 2: Alminnelige bestemmelser for hovedgudstjenesten.....	s 10
5. Høringstema 3: Justeringer i hoveddel I. Samling, ledd 1-8.....	s 11
6. Høringstema 4: Justeringer i hoveddel II. Ordet, ledd 9 – 17.....	s 16
7. Høringstema 5: Justeringer i hoveddel III. Nattverd, ledd 18-21.....	s 17
8. Høringstema 6: Justeringer i de enkelte nattverdbønnene.....	s 22
9. Høringstema 7: Justeringer i hoveddel IV. Sendelse, ledd 22-25.....	s 23

Innledning

Gudstjenestereformen ble innført i alle menighetene i Den norske kirke 1. søndag i advent 2011 ved at den nye tekstboken ble tatt i bruk. Ordning for hovedgudstjeneste og Alminnelige bestemmelser for Ordning for hovedgudstjeneste ble tatt i bruk i de aller fleste menighetene innen utgangen av 2012, etter hvert som menighetene utarbeidet og vedtok sin lokale grunnordning og biskopen godkjente at denne var i overensstemmelse med den nye gudstjenesteboken.

Allerede i 2010 hadde Kirkemøtet vedtatt at «Det legges til rette for erfaringsdeling slik at det kan gjøres justeringer og korrigeringer av den nye ordning i løpet av 3-6 år» (KM 4/10). Slike justeringer i liturgien skjedde også ved den forrige gudstjenestereformen. En ny liturgi for hovedgudstjeneste ble tatt i bruk i menighetene i 1977. Denne ble justert og fullført med nye liturgier etter hvert og ble til slutt samlet i den omfattende gudstjenesteboken som ble utgitt i 1992. En mer omfattende revisjon av dåpsliturgien fra 2011 er gjennomført og ble vedtatt på Kirkemøtet i 2017. En revisjon av tekstboken er planlagt til Kirkemøtebehandling i 2021.

I forslaget som nå sendes på høring, har en ønsket å skape en bedre balanse mellom pdes valgfrihet og variasjon - og pdaas fasthet og gjenkjennelighet, særlig ved å samle seg om færre alternativer i de ordene som *menigheten* fremsier eller synger. På denne måten vil en kunne legge til rette for den *involvering* som skjer ved at den enkelte gudstjenestedeltaker gjenkjenner og «kan liturgien» i større grad enn nå. Dette kan gi en

rekke fordeler både innenfor trosopplæring og diakoni, skape større enhet mellom våre menigheter og kommunisere bedre i vår folkekirke og overfor allmennheten.

Samtidig vil det være rom for variasjon i gudstjenestelivet, særlig i de bønnene som liturgen og medliturger ber, og i gudstjenesteuttrykket. Menigheter har ulike særtrekk, og det må det fortsatt gis rom for.

Når Ordning for hovedgudstjeneste skal justeres, må dette også medføre en kvalitetsforbedring og oppdatering av liturgien språklig og innholdsmessig. I det forslaget som her legges fram, har dette særlig skjedd i nattverdbønnene. At alle nattverdbønnene innledes med den samme vekselangen mellom liturg og menighet (prefasjonsdialogen), vil gjøre det tydelig når nattverdliturgien starter og menigheten skal reise seg. Påkallelse av Ånden (epiklesen) er blitt mer variert utformet i de enkelte nattverdbønnene og noen flere momenter i nattverdbønn B (etter Hippolyt) er tatt inn. Også noen andre bøønner er inkludert i ordningen og referanser til Norsk salmebok er tatt inn. Forslaget inneholder også eksempler på at ledd i liturgien endres fra å være obligatorisk til å bli fakultativ (bl annet Samlingsbønnen) og motsatt (bl a Dagens bønn).

Noen korte veiledninger om hvordan liturgien skal utføres er tatt inn i det nye forslaget i form av såkalte rubrikker (rød skrift). I ordningen fra 2011 finnes det få veiledninger om dette.

Når det gjelder Alminnelige bestemmelser for Ordning for hovedgudstjeneste (2011) er er dette regelverket i liten grad blitt drøftet i høringsdokumentet. Kirkerådet nøyter seg med å fastslå at der et ledd i liturgien endrer status, må Alminnelige bestemmelser justeres i tråd med dette. Spørsmålet om endringer i godkjenningprosedyrer for menighetens lokale grunnordning og ansvarsfordeling i menighetens gudstjenestearbeid er derfor drøftet ganske kortfattet..

I tråd med Regler for saksbehandling i liturgisaker (se Lovsamling for Den norske kirke s 292) er forslaget som sendes på høring utarbeidet av Kirkerådets Nemnd for gudstjenesteliv (NFG). Av tidshensyn vedtok nemnda på sitt siste møte å be sekretariatet slutføre arbeidet med noen av formuleringene i liturgiforslaget. Dette forslaget ble behandlet på Kirkerådets møte i desember 2017. Der Kirkerådets forslag ikke er identisk med nemndas forslag er dette kortfattet kommentert i dette høringsdokumentet.

Kirkerådet fattet følgende vedtak i KR-sak 58/17:

1. Forslaget til høringsdokument og liturgien endres i tråd med de innspill som Kirkerådet har gitt.
2. Saken sendes på høring i perioden 10. januar til 10. april 2018. Alle menigheter er velkomne til å delta i høringen.

Saksorientering

Bakgrunn

Status for gudstjenestereformen

Hvilke evalueringer og justeringer har allerede skjedd med 2011-reformen de siste 7 årene?

Allerede i september 2013 drøftet Kirkerådet saken Status for gudstjenestereformen (KR 32/13). Her ble det gitt en foreløpig rapport om hvordan gudstjenestereformen hadde utviklet seg. Rapporten belyste særlig to forhold som hadde påkalt de mest kritiske kommentarene, nemlig den liturgiske musikken og dåpsliturgien. Kirkerådet vedtok at «Forslag til revisjon av gudstjenestereformen legges frem for Kirkemøtet 2016.»

I et senere kirkerådsmøte ble denne tidsplanen nærmere spesifisert, slik at ikke alle elementene i gudstjenestereformen skulle komme samtidig. Kirkemøtet 2015 drøftet status for reformen og vedtok at Ordning for hovedgudstjeneste og Alminnelige bestemmelser skulle fremmes for Kirkemøtet 2018 (KM 05/15). Dette ble senere endret til 2019. Det er med tanke på vedtak i Kirkemøtet 2019 at denne saken sendes på høring i perioden 10. januar – 10. april 2018.

Den liturgiske musikken ble behandlet i Kirkemøtet både i 2015, 2016 og 2017. Også en revidert dåpsliturgi ble vedtatt i 2017, samt de to vigself- og forbønnsliturgiene. Andre elementer i reformen som er vedtatt tidligere, er:

- Norsk salmebok 2013, vedtatt av Kirkemøtet i 2012,
- Velsignelse av hus og hjem, vedtatt i 2013,
- Dagens bønn (nye kollektbønner), vedtatt i 2014,
- Tekstrekke for bibelsk salme, vedtatt i 2014

Gudstjenestereformen er imidlertid ikke fullført med justeringen av Ordning for hovedgudstjeneste og Alminnelige bestemmelser. Det er vedtatt å igangsette arbeidet med liturgier for de siste dagene i den stille uke og å fornye konfirmasjonsliturgi og liturgien for Bots- og bønnedag. Det er også behov for å justere eller revidere alle vigselfliturgi, ordning for skriftemål, sorggudstjeneste mm.

Forskning på gudstjenestereformen

Kirkerådet inngikk avtale om forskning på gudstjenestereformen med Ansgar teologiske høgskole, ved forskningsleder Anne Haugland Balsnes. Arbeidet skjedde i samarbeid med flere forskningsinstitusjoner. Rapporten, som er redigert av Pål Ketil Botvar og Hallvard Olavson Mosdøl, har tittelen «Noe falt i god jord – Den norske kirkes gudstjenestereform sett fra menighetsnivå (KIFO Rapport 2014:2)».

Denne rapporten bygger blant annet på en undersøkelse av alle de lokale grunnordningene som er valgt i menighetene i de fire bispedømmene Oslo, Agder og Telemark, Nidaros og Nord-Hålogaland. Før publiseringen av rapporten fikk forskningsgruppen også data fra Bjørgvin bispedømme, som på eget initiativ hadde gjennomført en lignende undersøkelse. I hovedsak bekrefter rapporten fra Bjørgvin det bildet som avtegnet seg gjennom rapportene fra de fire andre bispedømmene.

I 2015 utgav forskningsgruppen artikkelsamlingen «Gudstjeneste à la carte», hvor ulike sider ved liturgireformen i Den norske kirke utdypes. Her belyses blant annet forholdet mellom visjon og virkelighet i reformen, makt- og læringsstrukturer, involvering, sanselighet i reformen, syndsbejkenelsen, tekstboken og Ordets del i liturgien. Tittelen henspiller på alle valgmulighetene som den enkelte menighet har på godt og vondt når gudstjenesten skal utformes. I innledningsordene forklares dette slik:

Der den gamle gudstjenesteordningen framstår som en ferdig komponert meny sammensatt av mesterkokkene i hovedstaden, henspiller *gudstjeneste à la carte* på at menighetene nå selv kan sette sammen hva måltidet skal inneholde – for å forbli i analogien. Den nye gudstjenesteordningen framstår som en samling av gudstjenestelige ressurser mer enn en ferdig liturgi klar til bruk. Reformen betyr et kulturskifte for norske menigheter med framheving av et lokalt gudstjenesteliv med noe for enhver smak.

Allerede i saksdokumentet til kirkerådssaken Status for gudstjenestereformen (KR 32/13) ble denne tematikken drøftet, og følgende råd ble gitt:

Det bør nå legges til rette for at det kan føres en grundig samtale i menighetene om hvordan vi i fremtiden vil avveie to goder, som vanskelig lar seg forene fullt ut: *gjenkjenneligheten* i kirken som nasjonalt fellesskap og *valgfriheten* for den enkelte menighet (s 10).

Positivt fremheves følgende:

Det rapporteres fra mange hold at den *samtalen* omkring gudstjenestelivet som har vært nødvendig for å utarbeide en lokal grunnordning, har gitt fordypelse og glede. Mange menigheter har lyktes i å danne *gudstjenestegrupper*, som har ansvar for både planlegging og gjennomføring av gudstjenestelivet. Øket liturgisk *kompetanse* i bredere kretser enn de som «har slikt å gjøre», og betydelig økning av *involvering* og *deltakelse*, rapporteres det også om. Det virker som om *nattverdiliturgien* i hovedsak har blitt godt mottatt. Med sine ulike varianter fra ulike tider og kilder øker både forståelsen og gleden.

Samtidig beskrives en utilfredshet:

Det virker som om det er en nokså utbredt oppfatning – eller kanskje det er like riktig å si opplevelse – at det nye liturgiske materialet er for omfattende og har *for mange valgmuligheter*.

Hovedtrekk ved det justerte forslaget til hovedgudstjeneste

Stedegenhet har vært et av de tre programordene for gudstjenestereformen, sammen med *involvering* og *fleksibilitet*.

Forskningen på gudstjenestereformen har vist at mens idealet om *involvering* så å si får udelt positiv tilslutning, oppfatter ikke mange *stedegenhet* som noe positivt, eller de svarer at de ikke forstår hva som menes med det. Dette kan henge sammen med at det ofte er blitt forstått slik at hver gudstjenestemenighet skal ha en forskjellig liturgi fra nabomenighetens liturgi for å være stedegen. At det enkelte menighetsråd vedtar sin lokale grunnordning behøver imidlertid ikke medføre at en utformer liturgien svært forskjellig fra nabosoknet. Stedegenhet kommer til uttrykk på så mange måter i den lokale og regionale kulturen og språket, og i menighetskulturen i den enkelte menighet. Stedegenhet kan også anspore nabomenigheter til å utvikle noe felles for stedet. Det vil også gi praktiske fordeler for menighetene når en har vikarprester og vikarorganister.

Når Ordning for hovedgudstjeneste skal justeres, bør dette også føre til en kvalitetsforbedring og oppdatering av liturgien språklig og innholdsmessig. I det forslaget som her legges fram, har dette særlig skjedd i nattverdbønnene. Forslaget om at alle nattverdbønnene skal innledes med den samme vekselsangen mellom liturg og menighet (prefasjonsdialogen), vil tydeliggjøre når nattverdliturgien starter og menigheten skal reise seg. Påkallelse av Ånden (epiklesen) er fått en mer variert språklig utforming i nattverdbønnene og noen flere innholdsmomenter i bønn B (etter biskop Hippolyt) er tatt inn i tråd med NFGs anbefaling. Også noen andre bønnen er inkludert i ordningen og referanser til Norsk salmebok fra 2013 er tatt inn. Forslaget inneholder også eksempler på at ledd i liturgien endres fra å være obligatoriske til å bli fakultative (bl annet Samlingsbønnen) og motsatt (bl a Dagens bønn).

En tendens vi kan se i de senere års gudstjenesteliv er at en oftere har både dåp og nattverd i samme gudstjeneste. Dette har reist spørsmålet om muligheten til å utelate noen av de obligatoriske leddene i hovedgudstjenesten. Nemnd for gudstjenesteliv har drøftet dette ved flere anledninger uten å legge inn føringer for å utelate ledd utover det som det allerede er gitt mulighet for i ordningen, f.eks. ved å utelate første eller andre skriftlesning. Erfaringen viser at det oftest ikke er de obligatoriske leddene som tar tid, men hvordan hele gudstjenesten forløper og hva som eventuelt legges til. En kortere nattverdliturgi i gudstjenester hvor mange blir døpt er imidlertid utformet.

Økumeniske impulser

Gudstjenestereformen var fra starten av sterkt preget av økumeniske impulser. Man fastholdt at gudstjenesten både historisk og økumenisk sett har en grunnstruktur med bestemte innholdselementer, noe som ble betegnet som *Ordo*. Et eksempel på disse økumeniske impulsene er at trosbekjennelsen ble flyttet fra sin plass etter andre lesning, som vi hadde i 1977 og tidligere, til etter prekenen, hvor trosbekjennelsen blir menighetens tilsvarende til prekenen. Aller sterkest viste økumeniske impulser seg i at nattverden inngår som en sentral del av hovedgudstjenesten. I Gudstjenesteboken står det «Normalt skal det feires nattverd i hovedgudstjenesten» (side 2.27). Dette har fått gjennomslag i menighetene, ved at nattverd inngår i flere av hovedgudstjenestene og ved at nattverddeltakelsen har økt. I selve nattverdliturgien kan en også se disse økumeniske impulsene. Her kan en nevne at nattverdbønnene fra 2011 retter seg til Faderen, og ikke til Sønnen, at Fadervår ble flyttet til etter innstiftelsesordene og at takkofferet kan inngå

som første del av nattverdliturgien. Påkallelse av Ånden i nattverdhandlingen (gr. *epiklese*) kom også inn i 2011-liturgien og generelt ble nattverdliturgien beriket med flere bibelske motiver.

Nemnd for gudstjenesteliv har i arbeidet med justert ordning for hovedgudstjeneste gått videre i denne økumeniske retningen. Det viser seg i at Menighetens takkoffer nå skal inngå i nattverdliturgien, og ikke bare være en alternativ mulighet. I tillegg inngår forbønnsdelen i Ordets del og avslutter denne, slik at hele gudstjenesten nå inneholder 4 hoveddeler, og ikke 5 hoveddeler, som vi har hatt i 1977- og 2011-ordningen. I så godt som alle kirkesamfunn vi liturgisk sett kan sammenlikne oss med, består høymessen av 4 deler: I Samling (altså en innledning) II. Ordets del, III. Nattverd og IV. Sendelse. Slik har gudstjenesten vært inndelt også i Norge fra kristendommen kom til vårt land. Pedagogisk sett er det en fordel å kommunisere at gudstjenesten består av at vi *samles om Ordet og Bordet, og sendes ut* til tjeneste i verden. Denne endringen rokker ikke ved den sentrale plass forbønnen har i vår gudstjeneste, og menighetens sterke medvirkning i forberedelse og gjennomføring av denne delen av gudstjenesten. I veiledningen til dagens hovedgudstjeneste gis det en begrunnelse for å opprettholde «Forbønn» som en selvstendig del av Ordo: «Forbønnen hører saklig sett sammen med Ordets del. Men med tanke på den vekt forbønnen har i gudstjenesten, er den skilt ut som hoveddel.» Å opprettholde Forbønnen som en egen del av ordo gir også leddene «Kunnngjøringer» og «Syndsbekjennelse» en meningsbærende innramming. På dette punktet var det uenighet i NFG.

Høringstema 1: Hvordan øke kvaliteten og antall deltakere i gudstjenesten.

Et mål med gudstjenestereformen var å fremme kvaliteten i gudstjenestelivet og øke antall deltakere. Gudstjenestereformen har vært preget av visjoner om

- en gudstjeneste *for alle*,
- en mer *inkluderende* gudstjeneste,
- flere *involveres* i forberedelse og gjennomføring av gudstjenesten, både menigheten som helhet og medliturger,
- mer *fleksibilitet* som kan gi større rom for en mer *stedegen* gudstjeneste,
- en større sjangerbredde i det musikalske uttrykk,
- en gudstjeneste som er i tettere dialog med menneskers liv,
- en mer økumenisk preget gudstjeneste («Ordo»),
- økt motivasjon hos folk til å gå til gudstjeneste, jfr. «den store samtalen om gudstjenesten i Den norske kirke».

Et mål med dette var både å fremme kvaliteten i gudstjenestelivet, bidra til at flere involverer seg i gudstjenesten og å øke antall gudstjenestedeltakere. Hvordan har det gått med disse visjonene? Hva har fungert godt, og hva har fungert dårlig?

Forskningsrapportene *Noe falt i god jord* og *Gudstjeneste à la carte* forteller mye om

dette, og i et høringsbrev om saken er det naturlig å gjengi hovedkonklusjonene i dette materialet.

Hva sier gudstjenestestatistikken om dette? Antall gudstjenestedeltakere har *ikke* gått opp i perioden 2010 -2016.

Generelt har den gjennomsnittlige gudstjenestedeltakelsen på *alle gudstjenestene* vært ganske stabil på mellom 91 og 93 personer i denne perioden. Det var imidlertid en markert oppgang i året 2011 til 95,5, som gjerne forklares med det som ble utløst av de dramatiske hendelsene 22. juli.

Gjennomsnittlig deltakelse på gudstjenester *søn- og helligdager* (inklusive julaften) har også vært stabil på 98 personer frem til 2015. Fra 2015 til 2016 gikk dette ned til 95. Også her var det en markert oppgang i året 2011, til 102 personer.

Imidlertid er det totale antall av gudstjenesteoppmøte gjennom året sunket fra rundt 6,1 millioner i 2010 til 5,685 millioner i 2016. Antall gudstjenester i året er blitt redusert fra 65.652 til 62.509 i samme periode. Fra 2015 til 2016 er det en mindre oppgang, som skyldes en økning av gudstjenester på andre dager enn søn- og helligdager.

Det er naturlig å tenke at det er sammenheng mellom antall gudstjenester og antall gudstjenestedeltakere, men det er usikkert om gudstjenestetilbudet er en tilpasning til lavere deltakelse, eller om deltakelsen påvirkes av det reduserte tilbudet. For noen menigheter synes redusert antall gudstjenester å ha ført til færre gudstjenestedeltakere, mens andre menigheter har opprettholdt tallet på gudstjenestedeltakelsen til tross for færre avholdte gudstjenester. Det ser ut til at det å slå sammen menigheter til en felles gudstjeneste svekker den samlede gudstjenestedeltakelsen.

Deltakelsen på *familie- og barnegudstjenester* er redusert fra 870.000 deltakere i 2012 til 713.000 deltakere i 2016. Dette kan henge sammen med at ordninger for særlige familie- og barnegudstjenester ikke ble videreført i gudstjenestereformen.

Antall *deltakelse i nattverdhandlingen* har økt i perioden fra 1,1 million i 2010 til 1,3 millioner i 2016. Både antallet gudstjenester med nattverd og gjennomsnittlig deltakelse har økt fra 38,7 til 40,3. En av årsakene til dette kan være en økning av barn som går til nattverd, men også gudstjenestereformen som sådan. Når det gjelder antall kirkemedlemmer har dette vært ganske stabilt i denne perioden på 3,8 millioner medlemmer (fra 3,84 til 3,76).

Gudstjenesteoppmøtet viser, til tross for nedgangen, stor stabilitet. Gudstjenesten representerer «de lange linjer» i vår kultur og vår kirke. KIFO har påpekt at det synes som om det er noe flere personer som går til gudstjeneste enn tidligere – men de går sjeldnere. Gruppen som går på gudstjeneste nesten hver søndag er mindre. Dåpsfølgene er større. Å øke deltakerantallet på landsbasis synes ikke å være en enkel oppgave. Mange faktorer spiller inn. Det er ønskelig å få mer kunnskap om hva som kan fremme gudstjenestedeltakelsen.

Hvordan kan et godt diakonalt arbeid, trosopplæringsarbeid og kirkemusikalsk arbeid gi utslag i økt gudstjenestefremmøte? Det er betydelig variasjon i hvilken grad ulike menigheter greier å opprettholde gudstjenestedeltakelse og frekvens. Foreløpige analyser kan tyde på at menigheter som har et aktivt menighetsliv i større grad greier å opprettholde deltakelse og frekvens. Samtidig spiller også den allmenne kulturelle situasjonen i Norge inn, jf. økningen i det ene året 2011.

I gudstjenestereformen ligger mange elementer som har som siktemål å øke antall gudstjenestedeltakere, uten at dette har ført til en markant økning, men heller ikke til en drastisk nedgang. Selvsagt ligger det også i en gudstjenestereform muligheter til å *miste* noe verdifullt som har vært viktig for oppslutningen om gudstjenesten. Også dette er det viktig å ta hensyn til. Et eksempel på dette er den fremmedgjørende opplevelsen hos mange faste kirkegjengere av ikke lenger å kunne delta i liturgien med det mangfoldet av liturgisk musikk som har vært tatt i bruk til nå.

En gudstjenesteundersøkelse i Borg bispedømme fant sted fra uke 48 i 2015 til uke 23 i 2016 (Norstat ved Telefonomnibus). Den handlet om hvordan folk opplevde gudstjenesten og viser at 61 % av de spurte opplevde gudstjenesten som *inkluderende*, 30 % av disse i svært stor grad. 36 % opplevde gudstjenesten som *trosstyrkende*, og 65 % opplevde at *kirkemusikken* beriket gudstjenesten, 37 % i svært stor grad. I undersøkelsen var det disse tre spørsmålene (inkluderende, trosstyrkende, kirkemusikken) som ble stilt. Det er påfallende i denne undersøkelsen at så få opplever gudstjenesten som trosstyrkende.

Klart flere kvinner enn menn opplevde gudstjenesten som *inkluderende i svært stor grad*, og omvendt, klart flere menn opplevde dette i liten grad. Det er interessant å notere seg at det er flere i aldersgruppen under 50 år som opplevde at gudstjenesten i svært stor grad er inkluderende.

Det var også klart flere kvinner enn menn som i svært stor grad opplevde gudstjenesten som *trosstyrkende*. Når det gjelder alder er det flere under 30 år og over 50 år som opplever gudstjenesten som trosstyrkende enn de i aldersgruppen 30-39. Og flere med kun grunnskole opplever gudstjenesten som trosstyrkende i svært stor grad enn deltakere med høyskole 1-3 år.

Klart flere kvinner (44%) enn menn (29%) opplevde *kirkemusikken* som berikende i svært stor grad. Aldersgruppen 30-39 år har klart færre (27%) som opplever kirkemusikken som berikende i svært stor grad enn øvrige aldersgrupper (38-41%). Og deltakere med utdanning utover grunnskole (38-39%) har større andel som opplever at kirkemusikken i svært stor grad beriker gudstjenesten enn deltakerne med grunnskole (27%).

Det er krevende å trekke bastante konklusjoner både ut fra gudstjenestestatistikken og Borg-undersøkelsen. De viser flere interessante trekk, men gir ingen «trylleformular» for

hvordan en kan øke gudstjenestedeltakelsen. Det er behov for mer forskning for å komme dypere inn i dette.

Noen mulige konklusjoner eller spørsmål kan likevel antydes:

Borg-undersøkelsen viser at flere opplever gudstjenesten som inkluderende (61 %) enn som trosstyrkende (36 %). Kan det tenkes at gudstjenestereformens inkluderende anliggende har lykket bedre enn det trosstyrkende anliggendet? Har prekenen blitt nedprioritert i de siste årene? Er det prekenen vi trenger å gi større oppmerksomhet fremover?

Tidligere gudstjenesteundersøkelser har vist at kirkerommet med sin atmosfære, og sangen og musikken i gudstjenesten ofte har scoret høyt på deltakernes opplevelse av gudstjenesten. Dette synes å bli bekreftet av Borg-undersøkelsen, hvor det er aller sterkest positivt utslag på spørsmålet om kirkemusikken beriker gudstjenesten.

En kritisk aldersgruppe synes å være de i alderen 30-39 år. Disse gir lavest score på alle de tre spørsmålene. Hvordan møter vi dem? Generelt synes også Borg-undersøkelsen å vise at kvinner opplever sider ved gudstjenesten på en sterkere måte enn menn.

I gudstjenestestatistikken er det antall deltakelse ved nattverd som er lyspunktet. Her synes gudstjenestereformen å ha lykket ved at det oftere holdes gudstjenester med nattverd og ved at flere mottar nattverd. Selv om dette var en trend som startet før reformen ble igangsatt, har denne tendensen også økt siden 2010.

Forskningsrapportene om gudstjenestereformen fremhever også at *involvering* er en langt mer forstått og akseptert verdi i gudstjenestearbeidet enn *stedegengjøring*. Mange menigheter har lagt ned mye arbeid i å danne gudstjenestegrupper og få flere medliturger til å planlegge og medvirke i gudstjenestene. Og *gjenkjennelse* etterlyses mye mer enn *fleksibilitet*, som hadde hovedfokus da reformen ble til. Dette gjelder ikke minst de deler av gudstjenesten hvor menigheten deltar aktivt, først og fremst i den liturgiske musikken.

Forskningsrapporten *Noe falt i god jord* viser til at reformen har bidratt til å styrke flere positive trekk i gudstjenestefeiringen: En bedre forberedelseskultur før gudstjenesten (s 17), en styrket bruk av symboler, individuell ritualisering og større bevissthet om liturgiens handlingsaspekt (s 24-25), økt involvering av dåpsfamiliene som medliturger (s 24) og økt deltakelse i nattverden.

Høringsspørsmål

1a: Hvordan mener dere gudstjenestereformen har påvirket gudstjenestelivet i deres menighet og i Den norske kirke?

1b: Hva har fungert godt, og hva har fungert dårlig ved gudstjenestereformen?

1c: Hvilke av de momentene som er nevnt ovenfor mener dere vi særlig bør rette vår oppmerksomhet mot i gudstjenestearbeidet fremover?

1d: Hvilke behov ser dere for et mer variert gudstjenesteliv med ulike former for gudstjenester?

Høringstema 2: Alminnelige bestemmelser for hovedgudstjenesten

Det er ikke lagt opp til en *revisjon* av Ordning for hovedgudstjeneste og Alminnelige bestemmelser for Ordning for hovedgudstjeneste, men kun en *justering*. Kirkerådet har ikke gjort vedtak om endringer i prosedyren for hvordan menighetens lokale grunnordning utarbeides og vedtas. Det kan i denne høringen likevel være naturlig å spørre om det kan være behov for å justere eller presisere nærmere noe ved denne prosedyren, slik den kommer til uttrykk i Alminnelige bestemmelser for Ordning for hovedgudstjeneste og i menighetenes og biskopenes praksis.

Om en ønsker å endre prosedyrene for *hvem* som bestemmer *hva* om den lokale grunnordning, er det *Alminnelige bestemmelser for Ordning for hovedgudstjeneste* som må endres. Dette regelverket skjelner mellom hvem som fatter avgjørelse for *den enkelte hovedgudstjeneste* (punktene 12-50) og hvem som fatter avgjørelse for fastsetting av *lokal grunnordning* (punktene 51-76). I høringen om forslaget til Alminnelige bestemmelser var det kun én høringsinstans som ønsket at prest og kirkemusiker, og ikke menighetsrådet, skulle fatte avgjørelse om hvordan liturgien skulle utformes innenfor de gitte rammene og avgjøre den lokale grunnordning. Alle andre høringsinstanser gikk inn for at menighetsrådet skulle ha dette ansvaret. Det synes ikke å være grunn til å anbefale noen endring av dette.

En kan likevel foreslå justeringer i regelverket, for å få et enda bedre og mer tjenlig regelverk. Et spørsmål som har vært reist er om menighetene fortsatt skal sende sitt vedtak om lokal grunnordning «tjenesteveien til biskopen, som er godkjenningmyndighet» (punkt 55). I punkt 68 er denne godkjenning presisert til at «Biskopen ser til at den lokale grunnordningen *er i samsvar med* Ordning for hovedgudstjeneste, og melder dette tilbake og menighetsrådet.»

I praksis er det ofte prostene som utfører dette og melder fra til biskopen om eventuelle uregelmessigheter. Biskopens rolle er sentral i liturgiske saker, for: «Som *tilsynsmyndighet* kan biskopen kreve endringer og gi nærmere veiledning om menighetens gudstjenesteliv (TOB § 4).» Det at biskopen skal se til at menighetsrådets vedtak er i samsvar med den kirkemøtevedtatte ordningen, kan betraktes som noe helt nødvendig da den nye ordningen ble innført. Da kunne det være krevende for menighetene å vite om en holdt seg innenfor ordningen eller ikke, med alle de alternativene som ordningen bød på. Innenfor andre områder av menighetens virksomhet *forutsettes* det imidlertid at menighetene holder seg innenfor vedtatte ordninger, uten at en har lagt opp til en prosedyre hvor menigheten på forhånd må søke biskopen om å få sine valg godkjent. Biskopen griper kun inn når det registreres avvik fra vedtatte ordninger. Motivet for denne godkjennelsespraksisen var de mange valgmulighetene som lå i ordningen og særlig mulighetene til å formulere egne liturgiske tekster til bruk i menighetens grunnordning. Dette er foreslått endret i høringsforslaget.

En *kan* altså forstå godkjenningsordningen som nødvendig i reformens første fase, men at en slik omfattende prosedyre ikke lenger er like nødvendig. Fortsatt vil det da gjelde at biskopen ut fra sin *tilsynsmyndighet*, «kan kreve endringer og gi nærmere veiledning om

menighetens gudstjenesteliv (TOB § 4). Ofte skjer dette i forbindelse med visitaser, men også ellers.

Samtidig er det fullt mulig å videreføre *godkjenningsordningen* og begrunne denne med at den fortsatt er nødvendig og at tilsynet med gudstjenestelivet er en vesentlig del av biskopenes ansvar. Ettersom menighetene fortsatt har mange valgmuligheter i sin lokale grunnordning og kanskje ikke alltid er så nøye med å følge den vedtatte ordningen, bør biskopene være «tett på» menighetene i slike saker.

Hva biskopene selv mener om godkjenningsordningen må derfor vektlegges i den videre samtalen. I forbindelse med saken om liturgisk musikk vedtok Bispemøtet å beholde *godkjennings*-ordningen for liturgisk musikk, og ikke endre dette nå for denne delen av den lokale grunnordning.

Et annet spørsmål er om biskopene med 2011-ordningen har fått tilstrekkelig myndighet til å gi menigheter dispensasjon til å ha et opplegg for hovedgudstjenesten som avviker fra gjeldende ordning. I forrige gudstjenestereform var det i Generalrubrikkene en regel om at «Biskopen kan i særskilte tilfelle samtykke i et opplegg av søndagens gudstjeneste som avviker fra gjeldende ordning.» (GB Del I, s 16). En slik hjemmel finnes ikke i dag. Da dette spørsmålet kom opp i 2010-2011, ble det sagt at en slik hjemmel ikke lenger var nødvendig, da ordningen gav så mange valgmuligheter at det ikke var behov for dispensasjoner (jfr. opplistingen av ledd som alltid skal være med i en hovedgudstjeneste etter den nye ordningen, s 2.17.) Men kanskje ønsker en menighet et opplegg som Ordningen for hovedgudstjeneste ikke hjemler.

Høringsspørsmål 2: Mener dere at det er behov for å justere eller presisere noe ved prosedyren for hvordan menighetens lokale grunnordning utarbeides og vedtas (jf. Alminnelige bestemmelser)? Hva bør endres?

Høringstema 3: Justeringer i hoveddel I. Samling, ledd 1 – 8

Det er foreslått en rekke detaljerte presiseringer og endringer i Samlingsdelen i Ordning for hovedgudstjeneste. Disse detaljene kan være viktige for å få en god start på gudstjenesten, og omtales kortfattet i det følgende. Høringsinstansene kan kommentere hvert av punktene, eller bare de punktene en ønsker å uttale seg om ved å gi sin tilslutning til dem eller foreslå endringer.

3a: Ledd 1 Forberedelse: Her presiseres det at kirkerommet er (altså: *skal være*) åpent en stund før gudstjenesten starter for å gi anledning til stillhet, lystenning og bønn. I 2011-ordningen er dette bare et *kan*-ledd. Det har vært en økt tendens de siste årene til å holde kirker åpne for stillhet og bønn, og mange menigheter har lagt til rette for dette også før gudstjenesten starter. Det betyr ikke at det er noe forbud mot å snakke i kirkerommet før gudstjenesten, men denne tilretteleggelsen kan gi en bedre mulighet for mange til å innstille seg på gudstjeneste.

3b: Ledd 1 Forberedelse: Her presiseres det at hvis en gir informasjon om dagens gudstjeneste i forkant av gudstjenesten, noe svært mange menigheter har innarbeidet i sin gudstjenestepraksis, skal den være *kortfattet* og avsluttes med ordene: «La oss være stille for Gud.» Det forutsettes altså at en ikke legger kunngjøringer om kommende menighetsarrangementer eller lengre innlegg om offerformål inn her i starten av gudstjenesten. Det kan gjøres på en annen del av gudstjenesten, jf. ledd 16.

3c: Ledd 2 Inngangssalme: Her foreslås at menigheten alltid står under inngangssalmen. I 2011-ordningen er dette noe menigheten selv avgjør. Denne justeringen er gjort ut fra hensynet til en mer felles praksis i menighetene. Det samme gjelder for salmen til slutt i gudstjenesten (ledd 22). At menigheten står angis med stjernesymbol foran leddet. Det er også gitt en mer fyldig rubrikk (rød skrift) om preludium og eventuell prosesjon.

3d: Ledd 3 Hilsen: Ordet «hilsen» er et mer presist ord enn «Inngangsord». Ettersom det ofte er en varierende praksis i samme menighet om menigheten skal sette seg umiddelbart etter inngangssalmen eller bli stående under liturgens hilsen, har Nemnd for gudstjenesteliv anbefalt det siste. Det gir god mening at menigheten ikke setter seg før liturgen har hilst menigheten med ordet om nåde eller med treenighetshilsen. Dette forutsetter at liturgen ikke nøler med å gi hilsenen etter inngangssalmen. Slik får menigheten en mer dynamisk åpning av gudstjenesten. Det tar også bort forvirringen om når man skal sette seg, og en unngår at liturgen må gi tegn til at menigheten skal sette seg. Om liturgen vil legge til noen få ord etter hilsen, kan dette eventuelt sies rett etter at menigheten har satt seg.

Videre presiseres det at det ikke skal gis kort informasjon om gudstjenesten både i ledd 1 og i ledd 3. En kan oppleve at slik informasjon skjer begge steder, henholdsvis av medliturg og liturg, og det bør unngås. Starten på gudstjenesten må ikke være preget av for mye informasjon.

Nemnd for gudstjenesteliv har lagt vekt på disse mindre, men likevel viktige detaljene ut fra et ønske om at menigheten skal oppleve en god liturgisk rytme og en forutsigbar åpning på gudstjenesten, og Kirkerådet har sluttet seg til dette.

3e: Ledd 4 Samlingsbønn: I 2011-ordningen er samlingsbønnen, som alltid bes av en medliturg, et obligatorisk ledd. Nå foreslås dette endret til å bli et valgfritt ledd. Flere mener at når en har innledet gudstjenesten med prosesjon, kan samlingsbønnen virke litt unødvendig, da en allerede er kommet godt i gang med gudstjenesten. Dessuten kan det bli for mange bønneledd i gudstjenestens innledende del. Andre har gode erfaringer med samlingsbønnen, og vil fortsette å bruke samlingsbønnen som et fast ledd i alle gudstjenester. Det vil det fortsatt være full anledning til, men ved å gjøre dette til et kanledd, kan en også velge å bruke bønnen ved noen gudstjenester, men ikke ved alle, eller ikke å bruke samlingsbønn i det hele tatt. Også den gamle klokkerbønnen var et valgfritt ledd, selv om de fleste menighetene valgte å beholde klokkerbønnen. Det var først 2011-ordningen at denne bønnen ble et obligatorisk ledd.

Bakgrunnen for dette var at Nemnd for gudstjenesteliv i høringsutkastet i 2008 ikke ønsket å legge syndsbekjennelsen til inngangsdelen, og heller ikke ønsket leddet Dagens bønn. Dermed var det nødvendig med en obligatorisk samlingsbønn i den innledende delen. Etter at Kirkemøtet i 2011 gave anledning til å legge syndsbekjennelsen til innledningsdelen (og ikke bare i forbønnsdelen), og en vedtok å utforme bønner til Dagens bønn (kollektbønner), er det ikke lenger like nødvendig å ha en samlingsbønn.

Det er ikke gjort vesentlige endringer i samlingsbønnene, men det er lagt til en ny bønn, og ved særlige anledninger er det vist til bønner som en kan hente fra Salmeboka fra 2013. Samlingsbønnene finnes på side 19 – 22 i liturgivedlegget.

Høringsspørsmål 3e: Er dere enige i at samlingsbønnen ikke lenger blir obligatorisk, men et valgfritt ledd?

3f: Ledd 5 Syndsbekjennelse

I dette justerte forslaget er det fortsatt to muligheter for plassering av syndsbekjennelsen. Den kan bes her, som ledd 5, eller i sammenheng med forbønnsdelen, ledd 16. I gudstjenestebokens veiledningsdel er det gitt begrunnelser for begge alternative plasseringer av syndsbekjennelsen (side 8.10-11). I høringsforslaget er muligheten til å innlede syndsbekjennelsen med å fremsi Matt 22,37-39 (det dobbelte kjærlighetsbud), tatt bort begge steder. Dette

Dessuten er liturgens innledning til syndsbekjennelsen endret fra 3 varianter til kun én variant, henholdsvis på bokmål og nynorsk:

L: Guds barmhjertighet er stor (jf. Sal 119,156).

La oss bøye oss for Gud og bekjenne våre synder:

L: Guds miskunn er stor (jf. Sal 119,156).

Lat oss bøya oss for Gud og sanna syndene våre.

Henvisningen til Guds barmhjertighet er tatt inn for å gi en tillitvekkende invitasjon til å bekjenne synder for Gud, og for å danne en god overgang fra ledd 3 Hilsen til syndsbekjennelsen dersom samlingsbønnen utelates. I gudstjenesteordningen fra 1977 ble overgangen fra liturgens åpningsord («Nåde være med dere...») til oppfordringen til syndsbekjennelse veldig brå, slik at mange prester føyde til en overgang som f eks: «Så får vi legge fra oss alt som tynger ... og bekjenne våre synder». Det samme problemet ville oppstå i den nye ordningen når ikke samlingsbønnen gir en overgang mellom hilsen og syndsbekjennelse. Å knytte motivet om Guds barmhjertighet sammen med syndsbekjennelsen, er også en innarbeidet tradisjon. Løftesordet som liturgen kan fremsi etter syndsbekjennelsen i 2011-liturgien (1 Joh 1,9 eller Sal 103,11-12), fremhever nettopp denne sammenhengen. Å innlede syndsbekjennelsen ved å vise til Guds barmhjertighet kan kanskje gjøre det mindre påkrevd med et løftesord i etterkant av syndsbekjennelsen.

Også i utvalget av syndsbekjennelser er det foreslått færre alternativer. Det foreslås at muligheten til å søke biskopen om å bruke en lokalt utformet syndsbekjennelse *regelmessig* i gudstjenesten, tas bort (Alminnelige bestemmelser, punkt 62). Denne

muligheten har vært lite brukt og bidrar ikke til å fremme en mer gjenkjennelig og felles liturgi. Det vil imidlertid fortsatt være anledning å utforme en syndsbejennelse til enkeltgudstjenester, som er viet en særlig tematikk, eller f eks bruke syndsbejennelse 5 i 2011-liturgien på Skaperverkets dag o. l.

NFG foreslo å videreføre bare de tre første syndsbejennelsene fra 2011-ordningen, som også er de mest brukte. Samtidig vedtok nemnda å utarbeide et nytt alternativ, som er mindre konsentrert om moralsk svikt og enkeltsynder overfor medmennesker, og som sterkere fremhever vår situasjon og relasjon til Gud.

I artikkelsamlingen *Gudstjeneste à la carte* beskrives problemet med syndsbejennelsene i 2011-liturgien slik:

Tanken om at synd primært er noe som handler om menneskets forhold til Gud (coram Deo), trer i bakgrunnen i forhold til en forståelse av synd som først og fremst konkretiseres gjennom vårt forhold til nesten og skaperverket (coram hominibus). Fra et luthersk ståsted kan det ikke sies å være en entydig positiv utvikling. Det bidrar til at fokuset blir på mennesket og dets gjerninger, i stedet for på Gud, og det Gud har gjort og gjør gjennom å tilgi, fornye og nyskape mennesket. [...]

Slik syndsbejennelsen nå er innrammet og utformet, bidrar den i liten grad til å artikulere dybdene i en luthersk forståelse av synd – som mangel på tillit til Gud og Guds ord, og av evangelium – som et løfte om fellesskap, nytt liv og tilgivelse (s188).

I det nye alternativet er det – i kort form - forsøkt å bidra til noe av dette, ved å rette fokus på «menneskets forhold til Gud» og forsøke å «artikulere dybdene i en luthersk forståelse av synd». I dette kan det være et motiv at synd forstås først og fremst som «mangel på tillit til Gud», og at vi er «innkrøkt i oss selv» (*lat. incurvatus in se*). At vi er «samtidig synder og rettferdig» (*lat. simul iustus et peccator*) og at «det er Gud som må gi oss tilgivelse og nytt liv», hvor den kristne frihet utfolder seg i tjeneste for Gud og for vår neste.

Disse motivene er ikke fraværende i syndsbejennelsene fra 2011, men det er altså ønskelig med en syndsbejennelse som konkretiserer menneskets forhold først og fremst til Gud (*lat. coram Deo*). I det nye alternativ 4 er det uttrykt at vi allerede har en relasjon til Gud: «Hellige Gud, du vår skaper». Samtidig uttrykkes at menneskehetens og vår synd innebærer en form for brudd i denne relasjonen («Vi har vendt oss bort fra deg») og at vi som kristne er samtidig rettferdig og synder («og kjenner syndens makt i vårt hjerte»). Kun Guds barmhjertighet og tilgivelse er det som kan skape noe nytt, hvor vi befris fra vår innkrøket i oss selv («Tilgi oss, og sett oss fri») og åpner oss mot Gud og vår neste («til å tjene deg og vår neste.»).

I likhet med syndsbejennelse 3 i 2011-ordningene også det nye alternativet i *vi*-form. Slik at syndsbejennelsen «kan være med å danne et felles «vi» av tilgitte og elskede syndere» (Luthersk kirketidende nr 20, 2010). Forslaget er

A: Hellige Gud, du vår skaper:
Vi har vendt oss bort fra deg
og kjenner syndens makt i vårt hjerte.
Tilgi oss, og sett oss fri
til å tjene deg og vår neste.

A: Heilage Gud, du vår skapar:
Vi har vendt oss bort frå deg
og kjenner synda si makt i våre hjarte.
Tilgjev oss, og set oss fri
til å tena deg og vår neste.

Høringsspørsmål 3 f: Har dere endringsforslag eller kommentarer til leddet syndsbejennelse i høringforslaget?

3g: Ledd 6 Bønnerop kyrie

To hovedformer for kyrie-tekst er gjengitt i liturgien. Samtidig vises det til at både tekst og musikk til dette leddet har variasjoner og må hentes fra den vedtatte liturgiske musikken. Kyrieleddet er nå endret fra å være et ledd som kan utelates, til å bli et obligatorisk ledd i alle hovedgudstjenester. Dette leddet uttrykker vårt nødsrop til Gud - i tråd med evangeliene, det hører med i gudstjenestens økumeniske Ordo, fungerer godt både for barn og voksne og bidrar til større gjenkjennelighet i menighetenes gudstjenesteliv.

3h: Ledd Lovsang gloria

En tilsvarende begrunnelse kan gis for dette lovsangleddet, som for kyrie. Også her henvises menighetene til å hente musikken og teksten fra den vedtatte liturgiske musikken. Ved enkelte gudstjenester kan en annen lovsang eller ett eller flere lovsangsomkved benyttes.

3 i: Ledd Dagens bønn

Da gudstjenestereformen ble iverksatt i menighetene, forelå ikke bønnene til Dagens bønn – tidligere omtalt som kollektbønn - for den enkelte søn- og helligdag. I 2014 vedtok Kirkemøtet disse bønnene etter en omfattende høring. Når søndagens tekster presenteres i aviser og teologiske tidsskrifter, gjengis ofte Dagens bønn, fordi den uttrykker noe av dagens tema for den enkelte søndag i bønnens form. Denne bønner, som liturgen ber, avslutter innledningsdelen i gudstjenesten, men gir samtidig en inngang til skriftlesningene som følger umiddelbart etter. Bønner inngår i den økumeniske Ordo, og ble innført av Pave Leo I midt på 400-tallet. Reformatorene videreførte bønner ved at Luthers venn Veit Dietrich i 1548 preget bønnene i sterkere grad som oppsummerende tekstkollekter, som ble bedt etter at tekstene var blitt lest. Hos oss har en form for kollektbønner vært et fast ledd i liturgien siden 1887. Nemnd for gudstjenesteliv har siden 2010 ønsket å styrke bruken av denne bønner, men endret formen mer i retning av de opprinnelige, klassiske kollektbønnene, som var kortere og ble bedt før tekstene leses.

Fra å være et ledd som menighetene ikke hadde mulighet til å velge de første årene i gudstjenestereformen, foreslås dette nå endret til at denne bønner blir et fast ledd i alle hovedgudstjenester. Slik er det også i den nye Kyrkohandbok för Svenska kyrkan.

Høringsspørsmål 3i: Er dere enige i at ledd 8 Dagens bønn blir obligatorisk i alle hovedgudstjenester, og ikke et valgfritt ledd?

Høringsspørsmål 3 j: Gi eventuelt andre kommentarer til høringstema 3?

Høringstema 4: Justeringer i hoveddel II. Ordet, ledd 9 – 17

I denne hoveddelen er det innført færre justeringer enn i hoveddel 1.

4 a: Ledd 9 Første lesning og Ledd 11 Andre lesning:

Etter første og andre lesning (og tredje lesning) er det foreslått å ta bort menighetssvaret «Gud være lovet», som i 2011-liturgien er et valgfritt ledd. Grunnen til å ta dette bort, er at disse menighetssvarene, som kom inn i 2011-liturgien, er lite brukt og ikke synes å fungere særlig godt i menighetene. Da er det bedre å styrke andre menighetssvar i ordningen.

4b: Ledd 10 Bibelsk salme. Her er det også gitt mulighet for at det kan være korsang mellom de to første lesningene.

4c: Ledd 12 Evangelium

Her er hallelujaomkved endret fra å være et kan-ledd til å bli et fast ledd. Dette er i tråd med tidligere ordninger, hvor menigheten sang «Gud være lovet, halleluja...», men da skjedde det *før* første lesning. Nå er hallelujaomkved knyttet sammen med lesningen av *evangeliet*. Det er også under evangelielesningen at menigheten reiser seg. En bestemmelse om at «I fastetiden kan halleluja erstattes av et sunget svarledd som innholdsmessig svarer til fastetiden (tractus)» er satt inn. Kirkemøtet 2017 har vedtatt at slike svarledd skal være med i den liturgiske musikken som skal utgis.

Etter evangelielesningen erstattes det valgfrie menighetssvaret «Gud være lovet» med en «respons» i form av at «Halleluja-omkved gjentas, eller det synges en kort salme eller et annet svarledd ved menighet eller kor. På førstedager kan det synges et høytidsvers som respons (N13 nr 41, 193, 228)».

4 d: Ledd 13 Preken

Her er det innført en rubrikk som sier noe om hvor prekenen kan holdes fra. Det fremheves at den skal holdes fra et sentralt sted i kirkerommet. NFG foreslo å endre den tradisjonelle, avsluttende lovprisning av treenigheten etter prekenen til formuleringen: «som var, er og være skal». Kirkerådet opprettholdt imidlertid dagens formulering, men sløyfer «og» foran «er». Avslutningen av leddet blir derved: «som var, er og blir ...». Begrunnelse for dette er at denne formuleringen er innarbeidet og oppfattes som et bedre språk. Dessuten foreslås det at lovprisningen avsluttes med et Amen.

Det er også innført et annet alternativ til lovprisningen av den treenige Gud («Lovet være Gud, vår skaper, frigjører og livgiver. Amen») i tråd med det fjerde alternativet i ledd 3: Hilsen.

4 e: Ledd 14 Trosbekjennelse credo

Det er ingen endringer i dette leddet.

4 f: Ledd 15 Salme

Her presiseres det - sterkere enn i 2011-ordningen - at det kan synges en salme etter prekenen.

4 g: 16 Kunngjøringer

Det er ingen endringer i dette leddet.

4 h: Syndsbekjennelse

Det vises til kommentarene til punkt 5 Syndsbekjennelse.

4 i: Ledd 17 Forbønn for kirken og verden

I det omfattende vedlegget med veiledning og bønner til forbønnsdelen, er det nå vist til Norsk Salmebok (N13), som ikke forelå da 2011-ordningen ble vedtatt. Det er også lagt til en ny, formulert bønn (Forbønn 5).

Det er foreslått en viktig endring i rubrikkene om bønnevandring hvor det presiseres at bønnevandring er en del av *forbønnen*, og altså ikke en del av nattverddelen, slik det ble gitt anledning til i 2011-ordningen. Bønnevandringen skal også avsluttes med en felles bønn før nattverdliturgien starter. Dette betyr at en ikke skal legge opp til å kombinere bønnevandringen med nattverdliturgien. At enkeltpersoner velger å tenne lys, meditere og be mens nattverdutdelingen pågår, er en annen sak.

Ettersom takkofferet nå foreslås å inngå som en del av nattverdliturgien, er det behov for følgende rubrikk: «Dersom det ikke feires nattverd i gudstjenesten, samles takkofferet inn her.»

Høringsspørsmål 4: Har dere endringsforslag eller kommentarer til hoveddel II. Ordet?

Høringstema 5: Justeringer i hoveddel III. Nattverd, ledd 18 –21

I forskningsrapporten *Noe falt i god jord* er nattverden omtalt på side 27-29 og oppsummert slik:

- Nattverden har styrket sin stilling i den lokale gudstjenestefeiringen, men det er fortsatt mange hovedgudstjenester som ikke inkluderer nattverd.
- Gudstjenestens totale lengde utfordrer hvor ofte det skal være nattverd.

- Bevissthet om nattverden som en meningsskapende handling hvor ord og musikk, symboler, kropp og sanselighet, rom og bevegelse inngår i en større helhet, synes å være økende.
- Utdelingsformen varierer i langt større grad enn før.
- Menighetene har et ambivalent forhold til bruk av fredshilsen.

Denne rapporten viser at 55 prosent følger praksisen som reformen legger opp til med nattverd som normalordning (Gudstjenesteboken 2.27), det vil si «alltid» eller «ved to av tre gudstjenester». 34 % av menighetene bruker særkalk som normalordning, 18 % har intinksjon som normalordning og 33 % varierer mellom disse. Det synes ikke å være mange som følger praksisen som Alminnelige bestemmelser primært anbefaler i punkt 35:

Stående nattverd gjennomføres normalt ved at hver nattverddeltaker tar med en særkalk fram til utdelingsstedet og mottar vinen i den.

Motivet for denne bestemmelsen var å fastholde nattverdets karakter av å spise og å drikke. Dette uttrykker også en nattverdpraksis som var viktig i reformasjonen. Menigheten skulle motta begge elementer - både spise brødet og drikke vinen.

Høringsspørsmål 5a: Kommenter gjerne nattverdpraksisen i menighetene i dag med tanke på særkalk og/eller intinksjon og med tanke på mottakelse av nattverd stående eller knelende på alterringen/altersranken?

Nemnd for gudstjenesteliv har drøftet inngående noen av ordvalgene i nattverdliturgien. I denne sammenheng har en også fått uttalelser fra Språkrådet.

I leddet Hellig *Sanctus* gjelder det endringen som ble gjort i 2011 fra «hans herlighet» til «din herlighet». Mange synger fortsatt «All jorden er full av hans herlighet», ettersom bibelordet fra Jesaja 6 lyder slik, som et uttrykk for skyheten overfor den hellige Gud. Endringen til «din herlighet» ble tematisert i saksutredningen om nattverdliturgien i 2010, og begrunnet med at lovprisningen bør rettes til Gud (altså i 2. person), til tross for at setningen foran omtaler Gud i 3. person: «er Herren Sebaot». Men et slikt personskifte har det alltid vært i den latinske messen (Sanctus, sanctus, sanctus Dominus Deus. Pleni sunt caeli et terra gloria tua). Slik ble det sunget i Norge fra kristendommen ble innført. Også i den norske katolske liturgien i dag er dette videreført: «Hellig, hellig, hellig er Herren, Hærskarenes Gud. Himlene og jorden er fulle av din herlighet». En fordel med å velge «*din* herlighet», er at benedictus-leddet, som følger etter, bruker ordet «hans» om en annen person i guddommen, Kristus. Og hele nattverdliturgien er rettet til Faderen, mens Sønnen omtales i 3. person. I forslaget er derfor formuleringen «All jorden er full av din herlighet» beholdt.

Kropp eller/og legeme? Vekslingen mellom disse benevnelsene på Kristus/nattverdrødet ble i 2010 begrunnet med at vi trenger begge ordene i dagens

språksituasjon, og at ordet «legeme» ikke er gått ut av norsk språkbruk. I innstiftelsesordene sies «Dette er min kropp», mens i tilsigelsesordet etter utdelingen sies «har gitt oss sitt hellige legeme og blod», mens en under utdelingen kan velge mellom «kropp» og «legeme» («Kristi kropp, gitt for deg» eller «Dette er Jesu legeme»).

Nemnd for gudstjenesteliv har foreslått å gå lenger i retning av å bruke ordet «kropp» ved å innføre et nytt utdelingsord. Begrunnelsen for dette er at legeme brukes i dag mest om døde ting som «himmellegeme» og noen ganger om døde menneskekropper. I høringsforslaget er imidlertid ikke «legeme» konsekvent erstattet med «kropp» i nattverdliturgien, da det for mange er en innarbeidet del av det religiøse språket å bruke ordet «legeme» om Kristi kropp i nattverden, blant annet for å uttrykke reverens og respekt. En kan også si at den Kristus vi mottar i nattverden, er både den korsfestede og oppstandne Herre.

Kalk eller beger? Bibeloversettelsen bruker ordet «beger», mens man i 2011-ordningen beholdt ordet «kalken» i innstiftelsesordene. Nemnd for gudstjenesteliv har konkludert med å erstatte ordet «kalk» med «beger», da få assosierer ordet kalk med et beger. Dermed følger en den nye bibeloversettelsen på dette punktet. I Kirkerådets høringsforslag er ordet «kalk» konsekvent endret til «beger».

Høringsspørsmål 5b: Gi gjerne kommentarer til valgene av ordene som er foreslått.

5 c: Ledd 18 Forberedelsen av måltidet

Her er det gjort en endring ved at takkofferet nå ikke lenger har to alternative plasseringer som i 2011-ordningen, men inngår som første ledd i nattverddelen, og ikke som siste ledd før nattverdliturgien. Salmen omtales også som takkoffersalme. Dette er i tråd med enigheten som uttrykkes i den Felles luthersk-katolske minnemarkering av reformasjonen «Fra konflikt til fellesskap» fra 2017. Her heter det:

Luther kunne likevel se at det var en form for offer i nattverden: takksigelsens og lovprisningens offer. Det er faktisk et offer, fordi når man sier takk, erkjenner man at man behøver gaven som man har mottatt, og at ens situasjon bare kan forandres ved at man mottar denne gaven. Å ta imot i tro inneholder derfor en aktiv dimensjon som ikke bør undervurderes. (s 52)

Også i 2011-liturgien uttrykker menigheten (eller liturgen) at vi bærer fram både oss selv og våre gaver, altså kollekten - og brød og vin, som vi så mottar tilbake i nattverdmåltidet som Jesu legeme og blod. Vi sier: «Ta imot oss og våre gaver i Jesu navn. Amen.» Det er meningsfullt at menigheten fremsier disse ordene, og ikke bare liturgen. Dermed forstår vi at vi trekkes inn i nattverdliturgien allerede her, og ikke først når vi går fram og mottar innviet brød og vin.

I en rubrikk er tilberedelsen av nattverdmåltidet mer utførlig angitt. Også i 2011 var det et ønske om å markere at nattverdbordet både dekkes og avdekkes.

Høringsspørsmål 5c: Er dere enige i at takkofferet inngår i nattverdliturgien, og ikke i forbønnsleddet?

5d: Ledd 19 Takksigelse og bønn

Her er det ikke gjort vesentlige endringer, utover at en rubrikk angir de to måtene oppløftingen av brødet og vinen faktisk skjer på i våre menigheter. Nemnd for gudstjenesteliv foreslo også en rubrikk om at liturgen skulle vende blikket mot elementene under innstiftelsesordene og ved utdelingen, og ikke (primært) mot menigheten. Ved dette ville man fremheve at innholdet i liturgien ikke bare kommer til uttrykk i ord, men også i kroppsspråk. Dette ble imidlertid ikke tatt inn i forslaget til Kirkerådet, da en mente at en slik anvisning blir for detaljert.

5e: Ledd 20 Nattverdmåltidet

Her er rekkefølgen mellom de to valgfrie leddene brødsbrytelse og fredshilsen byttet om.

NFG foreslo å endre andre setning i dette leddet slik at liturgens ord kun handler om brødet, og ikke om brødet og vinen:

«Brødet som vi bryter, gir oss del i Kristi kropp.
Fordi det er ett brød, er vi alle én kropp.»

NFG begrunnet dette med at dette leddet historisk sett handler om brødet, og ikke om vinen. Endringen gir også liturgen mulighet til å bryte et brød, eller en litt større oblat.

Kirkerådet videreførte imidlertid formuleringene fra 2011-liturgien med begrunnelse i at leddet bør fokusere på begge elementene ettersom nattverdens innebærer både å spise brødet og å drikke vinen. Det ble også vist til at den økumeniske Limaliturgien nevner både brødet og vinen i dette leddet.

I leddet Fredshilsen er den utvidede mulighet for hilsen mellom gudstjenestedeltakerne tatt inn i liturgiteksten, mens en i 2011 henviste dette til Veiledningen, som man måtte lete opp for å finne. Dette virker tungvint. Samtidig vet vi at det er høyst ulik praksis mellom menighetene i spørsmålet om «den utvidede fredshilsen». De fleste menighetene finner ikke at dette er naturlig, mens noen menigheter har det med alltid eller ved enkelte anledninger. At denne utvidede hilsen står som en mulighet i liturgien, og ikke må letes opp i veiledningen, innebærer ingen styring av praksis, men et reelt valg.

Et nytt utdelingsord er satt inn som det første alternativet: «Dette er Jesu kropp. Dette er Jesu blod.» De to andre alternativene fra 2011-ordningen, er beholdt: «Dette er Jesu legeme. Dette er Jesu blod.» og «Kristi kropp, gitt for deg. Kristi blod, utøst for deg.» (jf. omtalen om dette i ledd 19)

De tre alternative velsignelsesordene til barn som ikke skal ha nattverd, er redusert til ett: «Herren velsigne deg og bevare deg og føre deg til det evige liv.».

Etter utdelingen foreslo Nemnd for gudstjenesteliv et annet alternativ til avsluttende erklæringsord og bønn. Erklæringsordet og bønnen som er eneste alternativ i 2011-ordningen, og som var med i 1920- og 1977-liturgiene, lyder:

L: Den korsfestede og oppstandne Jesus Kristus har nå gitt oss sitt hellige legeme og blod som han gav til soning for alle våre synder.

M: Han styrke oss og holde oss oppe i en sann tro til det evige liv.

L: Fred være med dere.

M: Amen.

NFG vedtok også følgende, forkortede alternativ til formuleringen ovenfor:

L: Vi har tatt imot Jesus Kristus.

M: Han styrke oss og holde oss oppe i en sann tro til det evige liv.

L: Fred være med dere.

M: Amen.

I dette forslaget er dialogen mellom liturg og menighet er beholdt, men liturgens innledende ord er endret til en kort, alternativ formulering.

Dette alternativet er *ikke* tatt inn i høringsforslaget som et mulig alternativ til 2011-formuleringen. Begrunnelsen for dette er:

1. Med alle motiver som er knyttet til nattverden i 2011-ordningen og i høringsforslaget er det behov for et samlet perspektiv ved dette punktet i nattverdliturgien.
2. Erklæringsordet i 2011-ordningen bekrefter innstiftelsesordenes offermotiv og tilgivelsesord «Dette beger er den nye pakt i mitt blod som utøses for dere så syndene blir tilgitt».
3. Erklæringsordet knytter sammen Golgatahendelsen med nattverden, noe som også etterlyses i den Felles luthersk-katolske minnemarkering av reformasjonen «Fra konflikt til fellesskap» fra 2017.
4. Formuleringen «Vi har tatt imot Jesus» er ikke et tilstrekkelig klart uttrykk for en luthersk forståelse av nattverden og Kristi soning.
5. Den gjeldende formulering har lenge vært erklæringsord etter nattverden, og er godt innarbeidet i 2011-liturgien i en fornyet versjonen med dialogen mellom liturg og menighet.

Høringsspørsmål 5e: Har dere kommentarer eller endringsforslag til ledd 19 og 20 i høringsforslaget?

5f: Ledd 21 Måltidets avslutning

Her er det bare gjort mindre justeringer i plasseringen av en rubrikk og i at Liturg/Medliturg sier ordene: «Vi ber deg», og at menigheten ikke lenger gjør det, men går rett på å si fram selve bønnen.

Høringstema 6: Justeringer i de enkelte nattverdbønnene

5g: Nattverdbønn A:

Endringene i denne bønnen følger av avgjørelsen om å bruke ordet *beger*, og ikke kalk, og ønsket om å gi mer varierte formuleringer i påkallelsen av Ånden (gresk: epiklese). Bønnen om at Ånden må komme over *brødet og vinen* (elementepiklese) bes alltid *før* innstiftelsesordene, mens bønnen om at Ånden må komme over *oss* som deltar i måltidet (kommunionsepiklese), bes som regel til slutt, men kan også bes sammen med elementepiklesen. En kan også merke seg at det er tydeliggjort hvilke deler av nattverdbønnene som eventuelt kan bes av en annen enn den ansvarlige liturg for nattverdhandlingen. I punkt 37 i Alminnelige bestemmelser for Ordning for hovedgudstjeneste er det hjemlet at «En medliturg kan lese deler av nattverdbønnen.»

5h: Nattverdbønn B:

I denne bønnen er det gjort en rekke mindre endringer etter siste behandling i NFG, da nemnda ønsket å få frem noe mer av innholdet og særpreget i formuleringene som finnes i denne klassiske nattverdbønne fra midten av 200-tallet og ba sekretariatet fullføre dette arbeidet.

Mange kirkesamfunn har utformet en utgave av denne bønne som tradisjonelt har vært tilskrevet biskop Hippolyt av Roma. Nyere forskning har fremhevet at bønne ikke er én persons verk, men er preget av de apostoliske fedres tradisjon. Bønne er vesentlig kortere enn originalen, men for å få fram mer av det karakteristiske ved Hippolyts bønn er den blitt litt lenger enn 2011-versjonen er.

5i: Nattverdbønn C:

I denne bønne er det gjort bare noen mindre endringer.

5j: Nattverdbønn D:

Heller ikke i denne bønne er det gjort vesentlige endringer.

5k: Nattverdbønn E:

Denne bønne er særlig beregnet for gudstjenester med mange barn. NFG gjorde noen endringer i denne; blant annet ble formuleringen «der du samler oss som din store familie» endret til «der du samler oss som dine venner».

5l: Nattverdbønn F:

Flere har etterlyst den såkalte Johannesordningen fra Gudstjenesteboken av 1992, både for sitt innhold og for musikken av Egil Hovland. Denne ordningen inneholder blant

annet flere svarledd ved menigheten. NFG vedtok at denne bønnen skulle tas inn og bare justeres i tråd med den nye terminologien i nattverdbønnene.

5m: Nattverdbønn G:

Dette er en ny og kortere nattverdbønn som NFG utformet til bruk ved særskilte anledninger, for eksempel når det er mange som blir døpt i gudstjenesten.

Høringsspørsmål 6: Gi gjerne kommentarer eller endringsforslag til nattverdbønnene?

Høringstema 7: Justeringer i hoveddel IV. Sendelse, ledd 22-25

Ledd 22. Salme

I likhet med Inngangssalmen foreslås det at menigheten står under siste salme.

Ledd 23. Velsignelse

Det er ingen endringer i dette leddet.

Ledd 24. Utsendelse

Den eneste endringen her er at de tre skriftordene som kan brukes er tatt inn i selve hovedteksten, og ikke i et eget vedlegg.

Ledd 25. Postludium/Utgangsprosesjon

Det er ingen endringer i dette leddet.

Høringsspørsmål 7: Har dere kommentarer eller endringsforslag til hoveddel IV. Sendelse?

Fra: Gunnar Westermoen
Sendt: 10. januar 2018 13:04
Til: Bispemotet; Agder-bdr; Bjørgvin-bdr; Borg-bdr; Hamar-bdr; Møre-bdr; Nidaros-bdr; Nord Hålogaland-bdr; Oslo-bdr; Stavanger-bdr; Sør Hålogaland-bdr; Tunsberg-bdr; Agder-biskop; Borg-biskop; Kari Veiteberg; Hamar-biskop; Stavanger-biskop; Bjørgvin-biskop; Møre-biskop; Nidaros-biskop; Sør Hålogaland-biskop; Nord Hålogaland-biskop; Tunsberg-biskop; Preses; 'info@teologi.uio.no'; 'postmottak@teologi.uio.no'; 'praktikum@teologi.uio.no'; 'post@mf.no'; 'post@vid.no'; 'hovedstiftelsen@diakonhjemmet.no'; 'post@mhs.no'; 'post@diakonhjemmet.no'; 'post@nla.no'; 'kun@kun.uit.no'; Resepsjon Presteforeningen; 'post@teologene.no'; 'kf@kateket.no'; 'kf@kufo.org'; 'kirkeansatte@delta.no'; 'diakonforbundet@diakonforbundet.no'; 'mfo@musikerorg.no'; Knut Hallen; 'ka@ka.no'; 'leder@nktf.org'; 'iko@iko.no'
Kopi: Hans Arne Akerø
Emne: Høring - Justering av hovedgudstjenesten og alminnelige bestemmelser
Vedlegg:

Hoering_2018_Justering_hovedgudstjenesten_og_alminnelige_bestemmelser_Hoeringsdokumentet.pdf;
Hoering_2018_Justert_Ordning_hovedgudstjenesten.pdf;
Hoering_2018_Justering_hovedgudstjenesten_og_alminnelige_bestemmelser_hoeringsbrevet.pdf

Til
Bispedømmerådene
Biskopene
Teologisk fakultet, UiO
Praktisk-teologisk seminar
Det teologiske Menighetsfakultet
VID Vitenskapelige høyskole
NLA Høgskolen
Kirkelig utdanningscenter i nord
Den norske kirkes presteforening
teoLOGene
Kirkelig undervisningsforbund
Diakonforbundet
MFO – Musikernes fellesorganisasjon
Samarbeid menighet og misjon (SMM)
KA Kirkelig arbeidsgiver- og interesseorganisasjon
Norsk kvinnelig Teologforening
IKO – Kirkelig pedagogisk senter

Høring - Justering av hovedgudstjenesten og alminnelige bestemmelser

Kirkerådet sender med dette saken **Justering av hovedgudstjenesten og alminnelige bestemmelser** på høring til bispedømmerådene, biskopene, utdanningsinstitusjoner, arbeidsgiver- og arbeidstakerorganisasjoner og andre aktuelle instanser. Kirkerådet vedtok også at «alle menigheter er velkomne til å delta i høringen».

De vedlagte høringsdokumentene ligger også tilgjengelig på kirken.no/hoeringer.

Høringsspørsmålene finnes ved avslutningen av hvert av hovedkapitlene i selve høringsdokumentet. Det er selvsagt mulig å besvare bare noen av spørsmålene i høringen.

Forslaget til justert ordning for hovedgudstjeneste er vedlagt. I dette dokumentet er alle justeringene av gjeldende gudstjenesteordning fra 2011 markert ved hjelp av understrekninger og parenteser. Her gis det også enkelte, kortfattede forklaringer om hva justeringene innebærer.

Det er bokmålsvarianten av gudstjenesteordningen som er lagt til grunn for høringen, men det er også mulig å komme med forslag til endringer i den nynorske utgaven av 2011-liturgien.

Høringsfristen er satt til 10. april 2018. Hørings svar sendes til post.kirkeradet@kirken.no

På bakgrunn av høringen tar Kirkerådet sikte på endelig behandling i Kirkemøtet i april 2019.

Kirkerådets kontaktperson for denne saken er Hans Arne Akerø, seksjonsleder for gudstjenesteliv og kultur, som treffes på telefon 23 08 12 56 eller e-post: ha769@kirken.no.

Med vennlig hilsen

Jens-Petter Johnsen, direktør
Paul Erik Wirgenes, avdelingsdirektør

Høring om Justering av hovedgudstjenesten og alminnelige bestemmelser

Høringsdokument

Innhold

1. Innledning.....	S 1
2. Bakgrunn.....	S 2
2.1 Status for gudstjenestereformen.....	S 3
2.2 Forskning på gudstjenestereformen.....	S 3
2.3 Hovedtrekk ved det justerte forslaget til hovedgudstjeneste.....	S 4
2.4 Økumeniske impulser.....	S 5
3. Høringstema 1: Hvordan øke kvaliteten og antall deltakere i gudstjenesten.....	s 6
4. Høringstema 2: Alminnelige bestemmelser for hovedgudstjenesten.....	s 10
5. Høringstema 3: Justeringer i hoveddel I. Samling, ledd 1-8.....	s 11
6. Høringstema 4: Justeringer i hoveddel II. Ordet, ledd 9 – 17.....	s 16
7. Høringstema 5: Justeringer i hoveddel III. Nattverd, ledd 18-21.....	s 17
8. Høringstema 6: Justeringer i de enkelte nattverdbønnene.....	s 22
9. Høringstema 7: Justeringer i hoveddel IV. Sendelse, ledd 22-25.....	s 23

Innledning

Gudstjenestereformen ble innført i alle menighetene i Den norske kirke 1. søndag i advent 2011 ved at den nye tekstboken ble tatt i bruk. Ordning for hovedgudstjeneste og Alminnelige bestemmelser for Ordning for hovedgudstjeneste ble tatt i bruk i de aller fleste menighetene innen utgangen av 2012, etter hvert som menighetene utarbeidet og vedtok sin lokale grunnordning og biskopen godkjente at denne var i overensstemmelse med den nye gudstjenesteboken.

Allerede i 2010 hadde Kirkemøtet vedtatt at «Det legges til rette for erfaringsdeling slik at det kan gjøres justeringer og korrigeringer av den nye ordning i løpet av 3-6 år» (KM 4/10). Slike justeringer i liturgien skjedde også ved den forrige gudstjenestereformen. En ny liturgi for hovedgudstjeneste ble tatt i bruk i menighetene i 1977. Denne ble justert og fullført med nye liturgier etter hvert og ble til slutt samlet i den omfattende gudstjenesteboken som ble utgitt i 1992. En mer omfattende revisjon av dåpsliturgien fra 2011 er gjennomført og ble vedtatt på Kirkemøtet i 2017. En revisjon av tekstboken er planlagt til Kirkemøtebehandling i 2021.

I forslaget som nå sendes på høring, har en ønsket å skape en bedre balanse mellom pdes valgfrihet og variasjon - og pdaas fasthet og gjenkjennelighet, særlig ved å samle seg om færre alternativer i de ordene som *menigheten* fremsier eller synger. På denne måten vil en kunne legge til rette for den *involvering* som skjer ved at den enkelte gudstjenestedeltaker gjenkjenner og «kan liturgien» i større grad enn nå. Dette kan gi en

rekke fordeler både innenfor trosopplæring og diakoni, skape større enhet mellom våre menigheter og kommunisere bedre i vår folkekirke og overfor allmennheten.

Samtidig vil det være rom for variasjon i gudstjenestelivet, særlig i de bønnene som liturgen og medliturger ber, og i gudstjenesteuttrykket. Menigheter har ulike særtrekk, og det må det fortsatt gis rom for.

Når Ordning for hovedgudstjeneste skal justeres, må dette også medføre en kvalitetsforbedring og oppdatering av liturgien språklig og innholdsmessig. I det forslaget som her legges fram, har dette særlig skjedd i nattverdbønnene. At alle nattverdbønnene innledes med den samme vekselangenen mellom liturg og menighet (prefasjonsdialogen), vil gjøre det tydelig når nattverdliturgien starter og menigheten skal reise seg. Påkallelse av Ånden (epiklesen) er blitt mer variert utformet i de enkelte nattverdbønnene og noen flere momenter i nattverdbønn B (etter Hippolyt) er tatt inn. Også noen andre bøønner er inkludert i ordningen og referanser til Norsk salmebok er tatt inn. Forslaget inneholder også eksempler på at ledd i liturgien endres fra å være obligatorisk til å bli fakultativ (bl annet Samlingsbønnen) og motsatt (bl a Dagens bønn).

Noen korte veiledninger om hvordan liturgien skal utføres er tatt inn i det nye forslaget i form av såkalte rubrikker (rød skrift). I ordningen fra 2011 finnes det få veiledninger om dette.

Når det gjelder Alminnelige bestemmelser for Ordning for hovedgudstjeneste (2011) er er dette regelverket i liten grad blitt drøftet i høringsdokumentet. Kirkerådet nøyter seg med å fastslå at der et ledd i liturgien endrer status, må Alminnelige bestemmelser justeres i tråd med dette. Spørsmålet om endringer i godkjenningsprosedyrer for menighetens lokale grunnordning og ansvarsfordeling i menighetens gudstjenestearbeid er derfor drøftet ganske kortfattet..

I tråd med Regler for saksbehandling i liturgisaker (se Lovsamling for Den norske kirke s 292) er forslaget som sendes på høring utarbeidet av Kirkerådets Nemnd for gudstjenesteliv (NFG). Av tidshensyn vedtok nemnda på sitt siste møte å be sekretariatet slutføre arbeidet med noen av formuleringene i liturgiforslaget. Dette forslaget ble behandlet på Kirkerådets møte i desember 2017. Der Kirkerådets forslag ikke er identisk med nemndas forslag er dette kortfattet kommentert i dette høringsdokumentet.

Kirkerådet fattet følgende vedtak i KR-sak 58/17:

1. Forslaget til høringsdokument og liturgien endres i tråd med de innspill som Kirkerådet har gitt.
2. Saken sendes på høring i perioden 10. januar til 10. april 2018. Alle menigheter er velkomne til å delta i høringen.

Saksorientering

Bakgrunn

Status for gudstjenestereformen

Hvilke evalueringer og justeringer har allerede skjedd med 2011-reformen de siste 7 årene?

Allerede i september 2013 drøftet Kirkerådet saken Status for gudstjenestereformen (KR 32/13). Her ble det gitt en foreløpig rapport om hvordan gudstjenestereformen hadde utviklet seg. Rapporten belyste særlig to forhold som hadde påkalt de mest kritiske kommentarene, nemlig den liturgiske musikken og dåpsliturgien. Kirkerådet vedtok at «Forslag til revisjon av gudstjenestereformen legges frem for Kirkemøtet 2016.»

I et senere kirkerådsmøte ble denne tidsplanen nærmere spesifisert, slik at ikke alle elementene i gudstjenestereformen skulle komme samtidig. Kirkemøtet 2015 drøftet status for reformen og vedtok at Ordning for hovedgudstjeneste og Almannelige bestemmelser skulle fremmes for Kirkemøtet 2018 (KM 05/15). Dette ble senere endret til 2019. Det er med tanke på vedtak i Kirkemøtet 2019 at denne saken sendes på høring i perioden 10. januar – 10. april 2018.

Den liturgiske musikken ble behandlet i Kirkemøtet både i 2015, 2016 og 2017. Også en revidert dåpsliturgi ble vedtatt i 2017, samt de to vigself- og forbønnsliturgiene. Andre elementer i reformen som er vedtatt tidligere, er:

- Norsk salmebok 2013, vedtatt av Kirkemøtet i 2012,
- Velsignelse av hus og hjem, vedtatt i 2013,
- Dagens bønn (nye kollektbønner), vedtatt i 2014,
- Tekstrekke for bibelsk salme, vedtatt i 2014

Gudstjenestereformen er imidlertid ikke fullført med justeringen av Ordning for hovedgudstjeneste og Almannelige bestemmelser. Det er vedtatt å igangsette arbeidet med liturgier for de siste dagene i den stille uke og å fornye konfirmasjonsliturgi og liturgien for Bots- og bønnedag. Det er også behov for å justere eller revidere alle vigselfliturgi, ordning for skriftemål, sorggudstjeneste mm.

Forskning på gudstjenestereformen

Kirkerådet inngikk avtale om forskning på gudstjenestereformen med Ansgar teologiske høgskole, ved forskningsleder Anne Haugland Balsnes. Arbeidet skjedde i samarbeid med flere forskningsinstitusjoner. Rapporten, som er redigert av Pål Ketil Botvar og Hallvard Olavson Mosdøl, har tittelen «Noe falt i god jord – Den norske kirkes gudstjenestereform sett fra menighetsnivå (KIFO Rapport 2014:2)».

Denne rapporten bygger blant annet på en undersøkelse av alle de lokale grunnordningene som er valgt i menighetene i de fire bispedømmene Oslo, Agder og Telemark, Nidaros og Nord-Hålogaland. Før publiseringen av rapporten fikk forskningsgruppen også data fra Bjørgvin bispedømme, som på eget initiativ hadde gjennomført en lignende undersøkelse. I hovedsak bekrefter rapporten fra Bjørgvin det bildet som avtegnet seg gjennom rapportene fra de fire andre bispedømmene.

I 2015 utgav forskningsgruppen artikkelsamlingen «Gudstjeneste à la carte», hvor ulike sider ved liturgireformen i Den norske kirke utdypes. Her belyses blant annet forholdet mellom visjon og virkelighet i reformen, makt- og læringsstrukturer, involvering, sanselighet i reformen, syndsbejennelsen, tekstboken og Ordets del i liturgien. Tittelen henspiller på alle valgmulighetene som den enkelte menighet har på godt og vondt når gudstjenesten skal utformes. I innledningsordene forklares dette slik:

Der den gamle gudstjenesteordningen framstår som en ferdig komponert meny sammensatt av mesterkokkene i hovedstaden, henspiller *gudstjeneste à la carte* på at menighetene nå selv kan sette sammen hva måltidet skal inneholde – for å forbli i analogien. Den nye gudstjenesteordningen framstår som en samling av gudstjenestelige ressurser mer enn en ferdig liturgi klar til bruk. Reformen betyr et kulturskifte for norske menigheter med framheving av et lokalt gudstjenesteliv med noe for enhver smak.

Allerede i saksdokumentet til kirkerådssaken Status for gudstjenestereformen (KR 32/13) ble denne tematikken drøftet, og følgende råd ble gitt:

Det bør nå legges til rette for at det kan føres en grundig samtale i menighetene om hvordan vi i fremtiden vil avveie to goder, som vanskelig lar seg forene fullt ut: *gjenkjenneligheten* i kirken som nasjonalt fellesskap og *valgfriheten* for den enkelte menighet (s 10).

Positivt fremheves følgende:

Det rapporteres fra mange hold at den *samtalen* omkring gudstjenestelivet som har vært nødvendig for å utarbeide en lokal grunnordning, har gitt fordypelse og glede. Mange menigheter har lyktes i å danne *gudstjenestegrupper*, som har ansvar for både planlegging og gjennomføring av gudstjenestelivet. Øket liturgisk *kompetanse* i bredere kretser enn de som «har slikt å gjøre», og betydelig økning av *involvering* og *deltakelse*, rapporteres det også om. Det virker som om *nattverdiliturgien* i hovedsak har blitt godt mottatt. Med sine ulike varianter fra ulike tider og kilder øker både forståelsen og gleden.

Samtidig beskrives en utilfredshet:

Det virker som om det er en nokså utbredt oppfatning – eller kanskje det er like riktig å si opplevelse – at det nye liturgiske materialet er for omfattende og har *for mange valgmuligheter*.

Hovedtrekk ved det justerte forslaget til hovedgudstjeneste

Stedegenhet har vært et av de tre programordene for gudstjenestereformen, sammen med *involvering* og *fleksibilitet*.

Forskningen på gudstjenestereformen har vist at mens idealet om *involvering* så å si får udelt positiv tilslutning, oppfatter ikke mange *stedegenhet* som noe positivt, eller de svarer at de ikke forstår hva som menes med det. Dette kan henge sammen med at det ofte er blitt forstått slik at hver gudstjenestemenighet skal ha en forskjellig liturgi fra nabomenighetens liturgi for å være stedegen. At det enkelte menighetsråd vedtar sin lokale grunnordning behøver imidlertid ikke medføre at en utformer liturgien svært forskjellig fra nabosoknet. Stedegenhet kommer til uttrykk på så mange måter i den lokale og regionale kulturen og språket, og i menighetskulturen i den enkelte menighet. Stedegenhet kan også anspore nabomenigheter til å utvikle noe felles for stedet. Det vil også gi praktiske fordeler for menighetene når en har vikarprester og vikarorganister.

Når Ordning for hovedgudstjeneste skal justeres, bør dette også føre til en kvalitetsforbedring og oppdatering av liturgien språklig og innholdsmessig. I det forslaget som her legges fram, har dette særlig skjedd i nattverdbønnene. Forslaget om at alle nattverdbønnene skal innledes med den samme vekselsangen mellom liturg og menighet (prefasjonsdialogen), vil tydeliggjøre når nattverdliturgien starter og menigheten skal reise seg. Påkallelse av Ånden (epiklesen) er fått en mer variert språklig utforming i nattverdbønnene og noen flere innholdsmomenter i bønn B (etter biskop Hippolyt) er tatt inn i tråd med NFGs anbefaling. Også noen andre bønner er inkludert i ordningen og referanser til Norsk salmebok fra 2013 er tatt inn. Forslaget inneholder også eksempler på at ledd i liturgien endres fra å være obligatoriske til å bli fakultative (bl annet Samlingsbønnen) og motsatt (bl a Dagens bønn).

En tendens vi kan se i de senere års gudstjenesteliv er at en oftere har både dåp og nattverd i samme gudstjeneste. Dette har reist spørsmålet om muligheten til å utelate noen av de obligatoriske leddene i hovedgudstjenesten. Nemnd for gudstjenesteliv har drøftet dette ved flere anledninger uten å legge inn føringer for å utelate ledd utover det som det allerede er gitt mulighet for i ordningen, f.eks. ved å utelate første eller andre skriftlesning. Erfaringen viser at det oftest ikke er de obligatoriske leddene som tar tid, men hvordan hele gudstjenesten forløper og hva som eventuelt legges til. En kortere nattverdliturgi i gudstjenester hvor mange blir døpt er imidlertid utformet.

Økumeniske impulser

Gudstjenestereformen var fra starten av sterkt preget av økumeniske impulser. Man fastholdt at gudstjenesten både historisk og økumenisk sett har en grunnstruktur med bestemte innholdselementer, noe som ble betegnet som *Ordo*. Et eksempel på disse økumeniske impulsene er at trosbekjennelsen ble flyttet fra sin plass etter andre lesning, som vi hadde i 1977 og tidligere, til etter prekenen, hvor trosbekjennelsen blir menighetens tilsvarende til prekenen. Aller sterkest viste økumeniske impulser seg i at nattverden inngår som en sentral del av hovedgudstjenesten. I Gudstjenesteboken står det «Normalt skal det feires nattverd i hovedgudstjenesten» (side 2.27). Dette har fått gjennomslag i menighetene, ved at nattverd inngår i flere av hovedgudstjenestene og ved at nattverddeltakelsen har økt. I selve nattverdliturgien kan en også se disse økumeniske impulsene. Her kan en nevne at nattverdbønnene fra 2011 retter seg til Faderen, og ikke til Sønnen, at Fadervår ble flyttet til etter innstiftelsesordene og at takkofferet kan inngå

som første del av nattverdliturgien. Påkallelse av Ånden i nattverdhandlingen (gr. *epiklese*) kom også inn i 2011-liturgien og generelt ble nattverdliturgien beriket med flere bibelske motiver.

Nemnd for gudstjenesteliv har i arbeidet med justert ordning for hovedgudstjeneste gått videre i denne økumeniske retningen. Det viser seg i at Menighetens takkoffer nå skal inngå i nattverdliturgien, og ikke bare være en alternativ mulighet. I tillegg inngår forbønnsdelen i Ordets del og avslutter denne, slik at hele gudstjenesten nå inneholder 4 hoveddeler, og ikke 5 hoveddeler, som vi har hatt i 1977- og 2011-ordningen. I så godt som alle kirkesamfunn vi liturgisk sett kan sammenlikne oss med, består høymessen av 4 deler: I Samling (altså en innledning) II. Ordets del, III. Nattverd og IV. Sendelse. Slik har gudstjenesten vært inndelt også i Norge fra kristendommen kom til vårt land. Pedagogisk sett er det en fordel å kommunisere at gudstjenesten består av at vi *samles om Ordet og Bordet*, og *sendes ut* til tjeneste i verden. Denne endringen rokker ikke ved den sentrale plass forbønnen har i vår gudstjeneste, og menighetens sterke medvirkning i forberedelse og gjennomføring av denne delen av gudstjenesten. I veiledningen til dagens hovedgudstjeneste gis det en begrunnelse for å opprettholde «Forbønn» som en selvstendig del av Ordo: «Forbønnen hører saklig sett sammen med Ordets del. Men med tanke på den vekt forbønnen har i gudstjenesten, er den skilt ut som hoveddel.» Å opprettholde Forbønnen som en egen del av ordo gir også leddene «Kunngjøringer» og «Syndsbekjennelse» en meningsbærende innramming. På dette punktet var det uenighet i NFG.

Høringstema 1: Hvordan øke kvaliteten og antall deltakere i gudstjenesten.

Et mål med gudstjenestereformen var å fremme kvaliteten i gudstjenestelivet og øke antall deltakere. Gudstjenestereformen har vært preget av visjoner om

- en gudstjeneste *for alle*,
- en mer *inkluderende* gudstjeneste,
- flere *involveres* i forberedelse og gjennomføring av gudstjenesten, både menigheten som helhet og medliturger,
- mer *fleksibilitet* som kan gi større rom for en mer *stedegen* gudstjeneste,
- en større sjangerbredde i det musikalske uttrykk,
- en gudstjeneste som er i tettere dialog med menneskers liv,
- en mer økumenisk preget gudstjeneste («Ordo»),
- økt motivasjon hos folk til å gå til gudstjeneste, jfr. «den store samtalen om gudstjenesten i Den norske kirke».

Et mål med dette var både å fremme kvaliteten i gudstjenestelivet, bidra til at flere involverer seg i gudstjenesten og å øke antall gudstjenestedeltakere. Hvordan har det gått med disse visjonene? Hva har fungert godt, og hva har fungert dårlig?

Forskningsrapportene *Noe falt i god jord* og *Gudstjeneste à la carte* forteller mye om

dette, og i et høringsbrev om saken er det naturlig å gjengi hovedkonklusjonene i dette materialet.

Hva sier gudstjenestestatistikken om dette? Antall gudstjenestedeltakere har *ikke* gått opp i perioden 2010 -2016.

Generelt har den gjennomsnittlige gudstjenestedeltakelsen på *alle gudstjenestene* vært ganske stabil på mellom 91 og 93 personer i denne perioden. Det var imidlertid en markert oppgang i året 2011 til 95,5, som gjerne forklares med det som ble utløst av de dramatiske hendelsene 22. juli.

Gjennomsnittlig deltakelse på gudstjenester *søn- og helligdager* (inklusive julaften) har også vært stabil på 98 personer frem til 2015. Fra 2015 til 2016 gikk dette ned til 95. Også her var det en markert oppgang i året 2011, til 102 personer.

Imidlertid er det totale antall av gudstjenesteoppmøte gjennom året sunket fra rundt 6,1 millioner i 2010 til 5,685 millioner i 2016. Antall gudstjenester i året er blitt redusert fra 65.652 til 62.509 i samme periode. Fra 2015 til 2016 er det en mindre oppgang, som skyldes en økning av gudstjenester på andre dager enn søn- og helligdager.

Det er naturlig å tenke at det er sammenheng mellom antall gudstjenester og antall gudstjenestedeltakere, men det er usikkert om gudstjenestetilbudet er en tilpasning til lavere deltakelse, eller om deltakelsen påvirkes av det reduserte tilbudet. For noen menigheter synes redusert antall gudstjenester å ha ført til færre gudstjenestedeltakere, mens andre menigheter har opprettholdt tallet på gudstjenestedeltakelsen til tross for færre avholdte gudstjenester. Det ser ut til at det å slå sammen menigheter til en felles gudstjeneste svekker den samlede gudstjenestedeltakelsen.

Deltakelsen på *familie- og barnegudstjenester* er redusert fra 870.000 deltakere i 2012 til 713.000 deltakere i 2016. Dette kan henge sammen med at ordninger for særlige familie- og barnegudstjenester ikke ble videreført i gudstjenestereformen.

Antall *deltakelse i nattverdhandlingen* har økt i perioden *fra 1,1 million i 2010 til 1,3 millioner* i 2016. Både antallet gudstjenester med nattverd og gjennomsnittlig deltakelse har økt fra 38,7 til 40,3. En av årsakene til dette kan være en økning av barn som går til nattverd, men også gudstjenestereformen som sådan. Når det gjelder antall kirkemedlemmer har dette vært ganske stabilt i denne perioden på 3,8 millioner medlemmer (fra 3,84 til 3,76).

Gudstjenesteoppmøtet viser, til tross for nedgangen, stor stabilitet. Gudstjenesten representerer «de lange linjer» i vår kultur og vår kirke. KIFO har påpekt at det synes som om det er noe flere personer som går til gudstjeneste enn tidligere – men de går sjeldnere. Gruppen som går på gudstjeneste nesten hver søndag er mindre. Dåpsfølgene er større. Å øke deltakerantallet på landsbasis synes ikke å være en enkel oppgave. Mange faktorer spiller inn. Det er ønskelig å få mer kunnskap om hva som kan fremme gudstjenestedeltakelsen.

Hvordan kan et godt diakonalt arbeid, trosopplæringsarbeid og kirkemusikalsk arbeid gi utslag i økt gudstjenestefremmøte? Det er betydelig variasjon i hvilken grad ulike menigheter greier å opprettholde gudstjenestedeltakelse og frekvens. Foreløpige analyser kan tyde på at menigheter som har et aktivt menighetsliv i større grad greier å opprettholde deltakelse og frekvens. Samtidig spiller også den allmenne kulturelle situasjonen i Norge inn, jf. økningen i det ene året 2011.

I gudstjenestereformen ligger mange elementer som har som siktemål å øke antall gudstjenestedeltakere, uten at dette har ført til en markant økning, men heller ikke til en drastisk nedgang. Selvsagt ligger det også i en gudstjenestereform muligheter til å *miste* noe verdifullt som har vært viktig for oppslutningen om gudstjenesten. Også dette er det viktig å ta hensyn til. Et eksempel på dette er den fremmedgjørende opplevelsen hos mange faste kirkegjengere av ikke lenger å kunne delta i liturgien med det mangfoldet av liturgisk musikk som har vært tatt i bruk til nå.

En gudstjenesteundersøkelse i Borg bispedømme fant sted fra uke 48 i 2015 til uke 23 i 2016 (Norstat ved Telefonomnibus). Den handlet om hvordan folk opplevde gudstjenesten og viser at 61 % av de spurte opplevde gudstjenesten som *inkluderende*, 30 % av disse i svært stor grad. 36 % opplevde gudstjenesten som *trosstyrkende*, og 65 % opplevde at *kirkemusikken* beriket gudstjenesten, 37 % i svært stor grad. I undersøkelsen var det disse tre spørsmålene (inkluderende, trosstyrkende, kirkemusikken) som ble stilt. Det er påfallende i denne undersøkelsen at så få opplever gudstjenesten som trosstyrkende.

Klart flere kvinner enn menn opplevde gudstjenesten som *inkluderende i svært stor grad*, og omvendt, klart flere menn opplevde dette i liten grad. Det er interessant å notere seg at det er flere i aldersgruppen under 50 år som opplevde at gudstjenesten i svært stor grad er inkluderende.

Det var også klart flere kvinner enn menn som i svært stor grad opplevde gudstjenesten som *trosstyrkende*. Når det gjelder alder er det flere under 30 år og over 50 år som opplever gudstjenesten som trosstyrkende enn de i aldersgruppen 30-39. Og flere med kun grunnskole opplever gudstjenesten som trosstyrkende i svært stor grad enn deltakere med høyskole 1-3 år.

Klart flere kvinner (44%) enn menn (29%) opplevde *kirkemusikken* som berikende i svært stor grad. Aldersgruppen 30-39 år har klart færre (27%) som opplever kirkemusikken som berikende i svært stor grad enn øvrige aldersgrupper (38-41%). Og deltakere med utdanning utover grunnskole (38-39%) har større andel som opplever at kirkemusikken i svært stor grad beriker gudstjenesten enn deltakerne med grunnskole (27%).

Det er krevende å trekke bastante konklusjoner både ut fra gudstjenestestatistikken og Borg-undersøkelsen. De viser flere interessante trekk, men gir ingen «trylleformular» for

hvordan en kan øke gudstjenestedeltakelsen. Det er behov for mer forskning for å komme dypere inn i dette.

Noen mulige konklusjoner eller spørsmål kan likevel antydes:

Borg-undersøkelsen viser at flere opplever gudstjenesten som inkluderende (61 %) enn som trosstyrkende (36 %). Kan det tenkes at gudstjenestereformens inkluderende anliggende har lyktes bedre enn det trosstyrkende anliggendet? Har prekenen blitt nedprioritert i de siste årene? Er det prekenen vi trenger å gi større oppmerksomhet fremover?

Tidligere gudstjenesteundersøkelser har vist at kirkerommet med sin atmosfære, og sangen og musikken i gudstjenesten ofte har scoret høyt på deltakernes opplevelse av gudstjenesten. Dette synes å bli bekreftet av Borg-undersøkelsen, hvor det er aller sterkest positivt utslag på spørsmålet om kirkemusikken beriker gudstjenesten.

En kritisk aldersgruppe synes å være de i alderen 30-39 år. Disse gir lavest score på alle de tre spørsmålene. Hvordan møter vi dem? Generelt synes også Borg-undersøkelsen å vise at kvinner opplever sider ved gudstjenesten på en sterkere måte enn menn.

I gudstjenestestatistikken er det antall deltakelse ved nattverd som er lyspunktet. Her synes gudstjenestereformen å ha lyktes ved at det oftere holdes gudstjenester med nattverd og ved at flere mottar nattverd. Selv om dette var en trend som startet før reformen ble igangsatt, har denne tendensen også økt siden 2010.

Forskningsrapportene om gudstjenestereformen fremhever også at *involvering* er en langt mer forstått og akseptert verdi i gudstjenestearbeidet enn *stedegengjøring*. Mange menigheter har lagt ned mye arbeid i å danne gudstjenestegrupper og få flere medliturger til å planlegge og medvirke i gudstjenestene. Og *gjenkjennelse* etterlyses mye mer enn *fleksibilitet*, som hadde hovedfokus da reformen ble til. Dette gjelder ikke minst de deler av gudstjenesten hvor menigheten deltar aktivt, først og fremst i den liturgiske musikken.

Forskningsrapporten *Noe falt i god jord* viser til at reformen har bidratt til å styrke flere positive trekk i gudstjenestefeiringen: En bedre forberedelseskultur før gudstjenesten (s 17), en styrket bruk av symboler, individuell ritualisering og større bevissthet om liturgiens handlingsaspekt (s 24-25), økt involvering av dåpsfamiliene som medliturger (s 24) og økt deltakelse i nattverden.

Høringsspørsmål

1a: Hvordan mener dere gudstjenestereformen har påvirket gudstjenestelivet i deres menighet og i Den norske kirke?

1b: Hva har fungert godt, og hva har fungert dårlig ved gudstjenestereformen?

1c: Hvilke av de momentene som er nevnt ovenfor mener dere vi særlig bør rette vår oppmerksomhet mot i gudstjenestearbeidet fremover?

1d: Hvilke behov ser dere for et mer variert gudstjenesteliv med ulike former for gudstjenester?

Høringstema 2: Alminnelige bestemmelser for hovedgudstjenesten

Det er ikke lagt opp til en *revisjon* av Ordning for hovedgudstjeneste og Alminnelige bestemmelser for Ordning for hovedgudstjeneste, men kun en *justering*. Kirkerådet har ikke gjort vedtak om endringer i prosedyren for hvordan menighetens lokale grunnordning utarbeides og vedtas. Det kan i denne høringen likevel være naturlig å spørre om det kan være behov for å justere eller presisere nærmere noe ved denne prosedyren, slik den kommer til uttrykk i Alminnelige bestemmelser for Ordning for hovedgudstjeneste og i menighetenes og biskopenes praksis.

Om en ønsker å endre prosedyrene for *hvem* som bestemmer *hva* om den lokale grunnordning, er det *Alminnelige bestemmelser for Ordning for hovedgudstjeneste* som må endres. Dette regelverket skjelner mellom hvem som fatter avgjørelse for *den enkelte hovedgudstjeneste* (punktene 12-50) og hvem som fatter avgjørelse for fastsetting av *lokal grunnordning* (punktene 51-76). I høringen om forslaget til Alminnelige bestemmelser var det kun én høringsinstans som ønsket at prest og kirkemusiker, og ikke menighetsrådet, skulle fatte avgjørelse om hvordan liturgien skulle utformes innenfor de gitte rammene og avgjøre den lokale grunnordning. Alle andre høringsinstanser gikk inn for at menighetsrådet skulle ha dette ansvaret. Det synes ikke å være grunn til å anbefale noen endring av dette.

En kan likevel foreslå justeringer i regelverket, for å få et enda bedre og mer tjenlig regelverk. Et spørsmål som har vært reist er om menighetene fortsatt skal sende sitt vedtak om lokal grunnordning «tjenesteveien til biskopen, som er godkjenningmyndighet» (punkt 55). I punkt 68 er denne godkjenning presisert til at «Biskopen ser til at den lokale grunnordningen *er i samsvar med* Ordning for hovedgudstjeneste, og melder dette tilbake og menighetsrådet.»

I praksis er det ofte prostene som utfører dette og melder fra til biskopen om eventuelle uregelmessigheter. Biskopens rolle er sentral i liturgiske saker, for: «Som *tilsynsmyndighet* kan biskopen kreve endringer og gi nærmere veiledning om menighetens gudstjenesteliv (TOB § 4).» Det at biskopen skal se til at menighetsrådets vedtak er i samsvar med den kirkemøtevedtatte ordningen, kan betraktes som noe helt nødvendig da den nye ordningen ble innført. Da kunne det være krevende for menighetene å vite om en holdt seg innenfor ordningen eller ikke, med alle de alternativene som ordningen bød på. Innenfor andre områder av menighetens virksomhet *forutsettes* det imidlertid at menighetene holder seg innenfor vedtatte ordninger, uten at en har lagt opp til en prosedyre hvor menigheten på forhånd må søke biskopen om å få sine valg godkjent. Biskopen griper kun inn når det registreres avvik fra vedtatte ordninger. Motivet for denne godkjennelsespraksisen var de mange valgmulighetene som lå i ordningen og særlig mulighetene til å formulere egne liturgiske tekster til bruk i menighetens grunnordning. Dette er foreslått endret i høringsforslaget.

En *kan* altså forstå godkjenningsordningen som nødvendig i reformens første fase, men at en slik omfattende prosedyre ikke lenger er like nødvendig. Fortsatt vil det da gjelde at biskopen ut fra sin *tilsynsmyndighet*, «kan kreve endringer og gi nærmere veiledning om

menighetens gudstjenesteliv (TOB § 4). Ofte skjer dette i forbindelse med visitaser, men også ellers.

Samtidig er det fullt mulig å videreføre *godkjenningsordningen* og begrunne denne med at den fortsatt er nødvendig og at tilsynet med gudstjenestelivet er en vesentlig del av biskopenes ansvar. Ettersom menighetene fortsatt har mange valgmuligheter i sin lokale grunnordning og kanskje ikke alltid er så nøye med å følge den vedtatte ordningen, bør biskopene være «tett på» menighetene i slike saker.

Hva biskopene selv mener om godkjenningsordningen må derfor vektlegges i den videre samtalen. I forbindelse med saken om liturgisk musikk vedtok Bispemøtet å beholde *godkjennings*-ordningen for liturgisk musikk, og ikke endre dette nå for denne delen av den lokale grunnordning.

Et annet spørsmål er om biskopene med 2011-ordningen har fått tilstrekkelig myndighet til å gi menigheter dispensasjon til å ha et opplegg for hovedgudstjenesten som avviker fra gjeldende ordning. I forrige gudstjenestereform var det i Generalrubrikkene en regel om at «Biskopen kan i særskilte tilfelle samtykke i et opplegg av søndagens gudstjeneste som avviker fra gjeldende ordning.» (GB Del I, s 16). En slik hjemmel finnes ikke i dag. Da dette spørsmålet kom opp i 2010-2011, ble det sagt at en slik hjemmel ikke lenger var nødvendig, da ordningen gav så mange valgmuligheter at det ikke var behov for dispensasjoner (jfr. opplistingen av ledd som alltid skal være med i en hovedgudstjeneste etter den nye ordningen, s 2.17.) Men kanskje ønsker en menighet et opplegg som Ordningen for hovedgudstjeneste ikke hjemler.

Høringsspørsmål 2: Mener dere at det er behov for å justere eller presisere noe ved prosedyren for hvordan menighetens lokale grunnordning utarbeides og vedtas (jf. Alminnelige bestemmelser)? Hva bør endres?

Høringstema 3: Justeringer i hoveddel I. Samling, ledd 1 – 8

Det er foreslått en rekke detaljerte presiseringer og endringer i Samlingsdelen i Ordning for hovedgudstjeneste. Disse detaljene kan være viktige for å få en god start på gudstjenesten, og omtales kortfattet i det følgende. Høringsinstansene kan kommentere hvert av punktene, eller bare de punktene en ønsker å uttale seg om ved å gi sin tilslutning til dem eller foreslå endringer.

3a: Ledd 1 Forberedelse: Her presiseres det at kirkerommet er (altså: *skal være*) åpent en stund før gudstjenesten starter for å gi anledning til stillhet, lystenning og bønn. I 2011-ordningen er dette bare et *kan*-ledd. Det har vært en økt tendens de siste årene til å holde kirker åpne for stillhet og bønn, og mange menigheter har lagt til rette for dette også før gudstjenesten starter. Det betyr ikke at det er noe forbud mot å snakke i kirkerommet før gudstjenesten, men denne tilretteleggelsen kan gi en bedre mulighet for mange til å innstille seg på gudstjeneste.

3b: Ledd 1 Forberedelse: Her presiseres det at hvis en gir informasjon om dagens gudstjeneste i forkant av gudstjenesten, noe svært mange menigheter har innarbeidet i sin gudstjenestep praksis, skal den være *kortfattet* og avsluttes med ordene: «La oss være stille for Gud.» Det forutsettes altså at en ikke legger kunngjøringer om kommende menighetsarrangementer eller lengre innlegg om offerformål inn her i starten av gudstjenesten. Det kan gjøres på en annen del av gudstjenesten, jf. ledd 16.

3c: Ledd 2 Inngangssalme: Her foreslås at menigheten alltid står under inngangssalmen. I 2011-ordningen er dette noe menigheten selv avgjør. Denne justeringen er gjort ut fra hensynet til en mer felles praksis i menighetene. Det samme gjelder for salmen til slutt i gudstjenesten (ledd 22). At menigheten står angis med stjernesymbol foran leddet. Det er også gitt en mer fyldig rubrikk (rød skrift) om preludium og eventuell prosesjon.

3d: Ledd 3 Hilsen: Ordet «hilsen» er et mer presist ord enn «Inngangsord». Ettersom det ofte er en varierende praksis i samme menighet om menigheten skal sette seg umiddelbart etter inngangssalmen eller bli stående under liturgens hilsen, har Nemnd for gudstjenesteliv anbefalt det siste. Det gir god mening at menigheten ikke setter seg før liturgen har hilst menigheten med ordet om nåde eller med treenighetshilsen. Dette forutsetter at liturgen ikke nøler med å gi hilsenen etter inngangssalmen. Slik får menigheten en mer dynamisk åpning av gudstjenesten. Det tar også bort forvirringen om når man skal sette seg, og en unngår at liturgen må gi tegn til at menigheten skal sette seg. Om liturgen vil legge til noen få ord etter hilsen, kan dette eventuelt sies rett etter at menigheten har satt seg.

Videre presiseres det at det ikke skal gis kort informasjon om gudstjenesten både i ledd 1 og i ledd 3. En kan oppleve at slik informasjon skjer begge steder, henholdsvis av medliturg og liturg, og det bør unngås. Starten på gudstjenesten må ikke være preget av for mye informasjon.

Nemnd for gudstjenesteliv har lagt vekt på disse mindre, men likevel viktige detaljene ut fra et ønske om at menigheten skal oppleve en god liturgisk rytme og en forutsigbar åpning på gudstjenesten, og Kirkerådet har sluttet seg til dette.

3e: Ledd 4 Samlingsbønn: I 2011-ordningen er samlingsbønnen, som alltid bes av en medliturg, et obligatorisk ledd. Nå foreslås dette endret til å bli et valgfritt ledd. Flere mener at når en har innledet gudstjenesten med prosesjon, kan samlingsbønnen virke litt unødvendig, da en allerede er kommet godt i gang med gudstjenesten. Dessuten kan det bli for mange bønneledd i gudstjenestens innledende del. Andre har gode erfaringer med samlingsbønnen, og vil fortsette å bruke samlingsbønnen som et fast ledd i alle gudstjenester. Det vil det fortsatt være full anledning til, men ved å gjøre dette til et kanledd, kan en også velge å bruke bønnen ved noen gudstjenester, men ikke ved alle, eller ikke å bruke samlingsbønn i det hele tatt. Også den gamle klokkebønnen var et valgfritt ledd, selv om de fleste menighetene valgte å beholde klokkebønnen. Det var først 2011-ordningen at denne bønnen ble et obligatorisk ledd.

Bakgrunnen for dette var at Nemnd for gudstjenesteliv i høringsutkastet i 2008 ikke ønsket å legge syndsbejennelsen til inngangsdelen, og heller ikke ønsket leddet Dagens bønn. Dermed var det nødvendig med en obligatorisk samlingsbønn i den innledende delen. Etter at Kirkemøtet i 2011 gave anledning til å legge syndsbejennelsen til innledningsdelen (og ikke bare i forbønnsdelen), og en vedtok å utforme bønner til Dagens bønn (kollektbønner), er det ikke lenger like nødvendig å ha en samlingsbønn.

Det er ikke gjort vesentlige endringer i samlingsbønnene, men det er lagt til en ny bønn, og ved særlige anledninger er det vist til bønner som en kan hente fra Salmeboka fra 2013. Samlingsbønnene finnes på side 19 – 22 i liturgivedlegget.

Høringsspørsmål 3e: Er dere enige i at samlingsbønnen ikke lenger blir obligatorisk, men et valgfritt ledd?

3f: Ledd 5 Syndsbejennelse

I dette justerte forslaget er det fortsatt to muligheter for plassering av syndsbejennelsen. Den kan bes her, som ledd 5, eller i sammenheng med forbønnsdelen, ledd 16. I gudstjenestebokens veiledningsdel er det gitt begrunnelse for begge alternative plasseringer av syndsbejennelsen (side 8.10-11). I høringsforslaget er muligheten til å innlede syndsbejennelsen med å fremsi Matt 22,37-39 (det dobbelte kjærlighetsbud), tatt bort begge steder. Dette

Dessuten er liturgens innledning til syndsbejennelsen endret fra 3 varianter til kun én variant, henholdsvis på bokmål og nynorsk:

L: Guds barmhjertighet er stor (jf. Sal 119,156).

La oss bøye oss for Gud og bejenne våre synder:

L: Guds miskunn er stor (jf. Sal 119,156).

Lat oss bøya oss for Gud og sanna syndene våre.

Henvisningen til Guds barmhjertighet er tatt inn for å gi en tillitvekkende invitasjon til å bejenne synder for Gud, og for å danne en god overgang fra ledd 3 Hilsen til syndsbejennelsen dersom samlingsbønnen utelates. I gudstjenesteordningen fra 1977 ble overgangen fra liturgens åpningsord («Nåde være med dere...») til oppfordringen til syndsbejennelse veldig brå, slik at mange prester føyde til en overgang som f eks: «Så får vi legge fra oss alt som tynger ... og bejenne våre synder». Det samme problemet ville oppstå i den nye ordningen når ikke samlingsbønnen gir en overgang mellom hilsen og syndsbejennelse. Å knytte motivet om Guds barmhjertighet sammen med syndebejennelsen, er også en innarbeidet tradisjon. Løftesordet som liturgen kan fremsi etter syndsbejennelsen i 2011-liturgien (1 Joh 1,9 eller Sal 103,11-12), fremhever nettopp denne sammenhengen. Å innlede syndsbejennelsen ved å vise til Guds barmhjertighet kan kanskje gjøre det mindre påkrevd med et løftesord i etterkant av syndsbejennelsen.

Også i utvalget av syndsbejennelser er det foreslått færre alternativer. Det foreslås at muligheten til å søke biskopen om å bruke en lokalt utformet syndsbejennelse *regelmessig* i gudstjenesten, tas bort (Alminnelige bestemmelser, punkt 62). Denne

muligheten har vært lite brukt og bidrar ikke til å fremme en mer gjenkjennelig og felles liturgi. Det vil imidlertid fortsatt være anledning å utforme en syndsbejennelse til enkeltgudstjenester, som er viet en særlig tematikk, eller f eks bruke syndsbejennelse 5 i 2011-liturgien på Skaperverkets dag o. l.

NFG foreslo å videreføre bare de tre første syndsbejennelsene fra 2011-ordningen, som også er de mest brukte. Samtidig vedtok nemnda å utarbeide et nytt alternativ, som er mindre konsentrert om moralsk svikt og enkeltsynder overfor medmennesker, og som sterkere fremhever vår situasjon og relasjon til Gud.

I artikkelsamlingen *Gudstjeneste à la carte* beskrives problemet med syndsbejennelsene i 2011-liturgien slik:

Tanken om at synd primært er noe som handler om menneskets forhold til Gud (coram Deo), trer i bakgrunnen i forhold til en forståelse av synd som først og fremst konkretiseres gjennom vårt forhold til nesten og skaperverket (coram hominibus). Fra et luthersk ståsted kan det ikke sies å være en entydig positiv utvikling. Det bidrar til at fokuset blir på mennesket og dets gjerninger, i stedet for på Gud, og det Gud har gjort og gjør gjennom å tilgi, fornye og nyskape mennesket. [...]

Slik syndsbejennelsen nå er innrammet og utformet, bidrar den i liten grad til å artikulere dybdene i en luthersk forståelse av synd – som mangel på tillit til Gud og Guds ord, og av evangelium – som et løfte om fellesskap, nytt liv og tilgivelse (s188).

I det nye alternativet er det – i kort form - forsøkt å bidra til noe av dette, ved å rette fokus på «menneskets forhold til Gud» og forsøke å «artikulere dybdene i en luthersk forståelse av synd». I dette kan det være et motiv at synd forstås først og fremst som «mangel på tillit til Gud», og at vi er «innkrøkt i oss selv» (*lat. incurvatus in se*). At vi er «samtidig synder og rettferdig» (*lat. simul iustus et peccator*) og at «det er Gud som må gi oss tilgivelse og nytt liv», hvor den kristne frihet utfolder seg i tjeneste for Gud og for vår neste.

Disse motivene er ikke fraværende i syndsbejennelsene fra 2011, men det er altså ønskelig med en syndsbejennelse som konkretiserer menneskets forhold først og fremst til Gud (*lat. coram Deo*). I det nye alternativ 4 er det uttrykt at vi allerede har en relasjon til Gud: «Hellige Gud, du vår skaper». Samtidig uttrykkes at menneskehetens og vår synd innebærer en form for brudd i denne relasjonen («Vi har vendt oss bort fra deg») og at vi som kristne er samtidig rettferdig og synder («og kjenner syndens makt i vårt hjerte»). Kun Guds barmhjertighet og tilgivelse er det som kan skape noe nytt, hvor vi befris fra vår innkrøketthet i oss selv («Tilgi oss, og sett oss fri») og åpner oss mot Gud og vår neste («til å tjene deg og vår neste.»).

I likhet med syndsbejennelse 3 i 2011-ordningene også det nye alternativet i *vi*-form. Slik at syndsbejennelsen «kan være med å danne et felles «vi» av tilgitte og elskede syndere» (Luthersk kirketidende nr 20, 2010). Forslaget er

A: Hellige Gud, du vår skaper:
Vi har vendt oss bort fra deg
og kjenner syndens makt i vårt hjerte.
Tilgi oss, og sett oss fri
til å tjene deg og vår neste.

A: Heilage Gud, du vår skapar:
Vi har vendt oss bort frå deg
og kjenner synda si makt i våre hjarte.
Tilgjev oss, og set oss fri
til å tena deg og vår neste.

Høringsspørsmål 3 f: Har dere endringsforslag eller kommentarer til leddet syndsbejennelse i høringforslaget?

3g: Ledd 6 Bønnerop kyrie

To hovedformer for kyrie-tekst er gjengitt i liturgien. Samtidig vises det til at både tekst og musikk til dette leddet har variasjoner og må hentes fra den vedtatte liturgiske musikken. Kyrieleddet er nå endret fra å være et ledd som kan utelates, til å bli et obligatorisk ledd i alle hovedgudstjenester. Dette leddet uttrykker vårt nødsrop til Gud - i tråd med evangeliene, det hører med i gudstjenestens økumeniske Ordo, fungerer godt både for barn og voksne og bidrar til større gjenkjennelighet i menighetenes gudstjenesteliv.

3h: Ledd Lousang gloria

En tilsvarende begrunnelse kan gis for dette lovsangsleddet, som for kyrie. Også her henvises menighetene til å hente musikken og teksten fra den vedtatte liturgiske musikken. Ved enkelte gudstjenester kan en annen lovsang eller ett eller flere lovsangsomkved benyttes.

3 i: Ledd Dagens bønn

Da gudstjenestereformen ble iverksatt i menighetene, forelå ikke bønnene til Dagens bønn – tidligere omtalt som kollektbønn - for den enkelte søn- og helligdag. I 2014 vedtok Kirkemøtet disse bønnene etter en omfattende høring. Når søndagens tekster presenteres i aviser og teologiske tidsskrifter, gjengis ofte Dagens bønn, fordi den uttrykker noe av dagens tema for den enkelte søndag i bønnens form. Denne bønningen, som liturgen ber, avslutter innledningsdelen i gudstjenesten, men gir samtidig en inngang til skriftlesningene som følger umiddelbart etter. Bønningen inngår i den økumeniske Ordo, og ble innført av Pave Leo I midt på 400-tallet. Reformatorene videreførte bønningen ved at Luthers venn Veit Dietrich i 1548 preget bønnene i sterkere grad som oppsummerende tekstkollekter, som ble bedt etter at tekstene var blitt lest. Hos oss har en form for kollektbønner vært et fast ledd i liturgien siden 1887. Nemnd for gudstjenesteliv har siden 2010 ønsket å styrke bruken av denne bønningen, men endret formen mer i retning av de opprinnelige, klassiske kollektbønnene, som var kortere og ble bedt før tekstene leses.

Fra å være et ledd som menighetene ikke hadde mulighet til å velge de første årene i gudstjenestereformen, foreslås dette nå endret til at denne bønningen blir et fast ledd i alle hovedgudstjenester. Slik er det også i den nye Kyrkohandbok för Svenska kyrkan.

Høringsspørsmål 3i: Er dere enige i at ledd 8 Dagens bønn blir obligatorisk i alle hovedgudstjenester, og ikke et valgfritt ledd?

Høringsspørsmål 3 j: Gi eventuelt andre kommentarer til høringstema 3?

Høringstema 4: Justeringer i hoveddel II. Ordet, ledd 9 – 17

I denne hoveddelen er det innført færre justeringer enn i hoveddel 1.

4 a: Ledd 9 Første lesning og Ledd 11 Andre lesning:

Etter første og andre lesning (og tredje lesning) er det foreslått å ta bort menighetssvaret «Gud være lovet», som i 2011-liturgien er et valgfritt ledd. Grunnen til å ta dette bort, er at disse menighetssvarene, som kom inn i 2011-liturgien, er lite brukt og ikke synes å fungere særlig godt i menighetene. Da er det bedre å styrke andre menighetssvar i ordningen.

4b: Ledd 10 Bibelsk salme. Her er det også gitt mulighet for at det kan være korsang mellom de to første lesningene.

4c: Ledd 12 Evangelium

Her er hallelujaomkved endret fra å være et kan-ledd til å bli et fast ledd. Dette er i tråd med tidligere ordninger, hvor menigheten sang «Gud være lovet, halleluja...», men da skjedde det *før* første lesning. Nå er hallelujaomkved knyttet sammen med lesningen av *evangeliet*. Det er også under evangelielesningen at menigheten reiser seg. En bestemmelse om at «I fastetiden kan halleluja erstattes av et sunget svarledd som innholdsmessig svarer til fastetiden (tractus)» er satt inn. Kirkemøtet 2017 har vedtatt at slike svarledd skal være med i den liturgiske musikken som skal utgis.

Etter evangelielesningen erstattes det valgfrie menighetssvaret «Gud være lovet» med en «respons» i form av at «Halleluja-omkved gjentas, eller det synges en kort salme eller et annet svarledd ved menighet eller kor. På førstedager kan det synges et høytidsvers som respons (N13 nr 41, 193, 228)».

4 d: Ledd 13 Preken

Her er det innført en rubrikk som sier noe om hvor prekenen kan holdes fra. Det fremheves at den skal holdes fra et sentralt sted i kirkerommet. NFG foreslo å endre den tradisjonelle, avsluttende lovprisning av treenigheten etter prekenen til formuleringen: «som var, er og være skal». Kirkerådet opprettholdt imidlertid dagens formulering, men sløyfer «og» foran «er». Avslutningen av leddet blir derved: «som var, er og blir ...». Begrunnelse for dette er at denne formuleringen er innarbeidet og oppfattes som et bedre språk. Dessuten foreslås det at lovprisningen avsluttes med et Amen.

Det er også innført et annet alternativ til lovprisningen av den treenige Gud («Lovet være Gud, vår skaper, frigjører og livgiver. Amen») i tråd med det fjerde alternativet i ledd 3: Hilsen.

4 e: Ledd 14 Trosbekjennelse credo

Det er ingen endringer i dette leddet.

4 f: Ledd 15 Salme

Her presiseres det - sterkere enn i 2011-ordningen - at det kan synges en salme etter prekenen.

4 g: 16 Kunngjøring

Det er ingen endringer i dette leddet.

4 h: Syndsbekjennelse

Det vises til kommentarene til punkt 5 Syndsbekjennelse.

4 i: Ledd 17 Forbønn for kirken og verden

I det omfattende vedlegget med veiledning og bønner til forbønnsdelen, er det nå vist til Norsk Salmebok (N13), som ikke forelå da 2011-ordningen ble vedtatt. Det er også lagt til en ny, formulert bønn (Forbønn 5).

Det er foreslått en viktig endring i rubrikkene om bønnevandring hvor det presiseres at bønnevandring er en del av *forbønnen*, og altså ikke en del av nattverddelen, slik det ble gitt anledning til i 2011-ordningen. Bønnevandringen skal også avsluttes med en felles bønn før nattverdliturgien starter. Dette betyr at en ikke skal legge opp til å kombinere bønnevandringen med nattverdliturgien. At enkeltpersoner velger å tenne lys, meditere og be mens nattverdutdelingen pågår, er en annen sak.

Ettersom takkofferet nå foreslås å inngå som en del av nattverdliturgien, er det behov for følgende rubrikk: «Dersom det ikke feires nattverd i gudstjenesten, samles takkofferet inn her.»

Høringsspørsmål 4: Har dere endringsforslag eller kommentarer til hoveddel II. Ordet?

Høringstema 5: Justeringer i hoveddel III. Nattverd, ledd 18 –21

I forskningsrapporten *Noe falt i god jord* er nattverden omtalt på side 27-29 og oppsummert slik:

- Nattverden har styrket sin stilling i den lokale gudstjenestefeiringen, men det er fortsatt mange hovedgudstjenester som ikke inkluderer nattverd.
- Gudstjenestens totale lengde utfordrer hvor ofte det skal være nattverd.

- Bevissthet om nattverden som en meningsskapende handling hvor ord og musikk, symboler, kropp og sanselighet, rom og bevegelse inngår i en større helhet, synes å være økende.
- Utdelingsformen varierer i langt større grad enn før.
- Menighetene har et ambivalent forhold til bruk av fredshilsen.

Denne rapporten viser at 55 prosent følger praksisen som reformen legger opp til med nattverd som normalordning (Gudstjenesteboken 2.27), det vil si «alltid» eller «ved to av tre gudstjenester». 34 % av menighetene bruker særkalk som normalordning, 18 % har intinksjon som normalordning og 33 % varierer mellom disse. Det synes ikke å være mange som følger praksisen som Alminnelige bestemmelser primært anbefaler i punkt 35:

Stående nattverd gjennomføres normalt ved at hver nattverddeltaker tar med en særkalk fram til utdelingsstedet og mottar vinen i den.

Motivet for denne bestemmelsen var å fastholde nattverdets karakter av å spise og å drikke. Dette uttrykker også en nattverdpraksis som var viktig i reformasjonen. Menigheten skulle motta begge elementer - både spise brødet og drikke vinen.

Høringsspørsmål 5a: Kommenter gjerne nattverdpraksisen i menighetene i dag med tanke på særkalk og/eller intinksjon og med tanke på mottakelse av nattverd stående eller knelende på alterringen/altersranken?

Nemnd for gudstjenesteliv har drøftet inngående noen av ordvalgene i nattverdliturgien. I denne sammenheng har en også fått uttalelser fra Språkrådet.

I leddet Hellig *Sanctus* gjelder det endringen som ble gjort i 2011 fra «hans herlighet» til «din herlighet». Mange synger fortsatt «All jorden er full av hans herlighet», ettersom bibelordet fra Jesaja 6 lyder slik, som et uttrykk for skyheten overfor den hellige Gud. Endringen til «din herlighet» ble tematisert i saksutredningen om nattverdliturgien i 2010, og begrunnet med at lovprisningen bør rettes til Gud (altså i 2. person), til tross for at setningen foran omtaler Gud i 3. person: «er Herren Sebaot». Men et slikt personskifte har det alltid vært i den latinske messen (Sanctus, sanctus, sanctus Dominus Deus. Pleni sunt caeli et terra gloria tua). Slik ble det sunget i Norge fra kristendommen ble innført. Også i den norske katolske liturgien i dag er dette videreført: «Hellig, hellig, hellig er Herren, Hærskarenes Gud. Himlene og jorden er fulle av din herlighet». En fordel med å velge «*din* herlighet», er at benedictus-leddet, som følger etter, bruker ordet «hans» om en annen person i guddommen, Kristus. Og hele nattverdliturgien er rettet til Faderen, mens Sønnen omtales i 3. person. I forslaget er derfor formuleringen «All jorden er full av din herlighet» beholdt.

Kropp eller/og legeme? Vekslingen mellom disse benevnelsene på Kristus/nattverdrødet ble i 2010 begrunnet med at vi trenger begge ordene i dagens

språksituasjon, og at ordet «legeme» ikke er gått ut av norsk språkbruk. I innstiftelsesordene sies «Dette er min kropp», mens i tilsigelsesordet etter utdelingen sies «har gitt oss sitt hellige legeme og blod», mens en under utdelingen kan velge mellom «kropp» og «legeme» («Kristi kropp, gitt for deg» eller «Dette er Jesu legeme»).

Nemnd for gudstjenesteliv har foreslått å gå lenger i retning av å bruke ordet «kropp» ved å innføre et nytt utdelingsord. Begrunnelsen for dette er at legeme brukes i dag mest om døde ting som «himmellegeme» og noen ganger om døde menneskekropper. I høringsforslaget er imidlertid ikke «legeme» konsekvent erstattet med «kropp» i nattverdliturgien, da det for mange er en innarbeidet del av det religiøse språket å bruke ordet «legeme» om Kristi kropp i nattverden, blant annet for å uttrykke reverens og respekt. En kan også si at den Kristus vi mottar i nattverden, er både den korsfestede og oppstandne Herre.

Kalk eller beger? Bibeloversettelsen bruker ordet «beger», mens man i 2011-ordningen beholdt ordet «kalken» i innstiftelsesordene. Nemnd for gudstjenesteliv har konkludert med å erstatte ordet «kalk» med «beger», da få assosierer ordet kalk med et beger. Dermed følger en den nye bibeloversettelsen på dette punktet. I Kirkerådets høringsforslag er ordet «kalk» konsekvent endret til «beger».

Høringsspørsmål 5b: Gi gjerne kommentarer til valgene av ordene som er foreslått.

5 c: Ledd 18 Forberedelsen av måltidet

Her er det gjort en endring ved at takkofferet nå ikke lenger har to alternative plasseringer som i 2011-ordningen, men inngår som første ledd i nattverddelen, og ikke som siste ledd *før* nattverdliturgien. Salmen omtales også som takkoffersalme. Dette er i tråd med enigheten som uttrykkes i den Felles luthersk-katolske minnemarkering av reformasjonen «Fra konflikt til fellesskap» fra 2017. Her heter det:

Luther kunne likevel se at det var en form for offer i nattverden: takksigelsens og lovprisningens offer. Det er faktisk et offer, fordi når man sier takk, erkjenner man at man behøver gaven som man har mottatt, og at ens situasjon bare kan forandres ved at man mottar denne gaven. Å ta imot i tro inneholder derfor en aktiv dimensjon som ikke bør undervurderes. (s 52)

Også i 2011-liturgien uttrykker menigheten (eller liturgen) at vi bærer fram både oss selv og våre gaver, altså kollekten - og brød og vin, som vi så mottar tilbake i nattverdmåltidet som Jesu legeme og blod. Vi sier: «Ta imot oss og våre gaver i Jesu navn. Amen.» Det er meningsfullt at menigheten fremsier disse ordene, og ikke bare liturgen. Dermed forstår vi at vi trekkes inn i nattverdliturgien allerede her, og ikke først når vi går fram og mottar innviet brød og vin.

I en rubrikk er tilberedelsen av nattverdmåltidet mer utførlig angitt. Også i 2011 var det et ønske om å markere at nattverdbordet både dekkes og avdekkes.

Høringsspørsmål 5c: Er dere enige i at takkofferet inngår i nattverdliturgien, og ikke i forbønnsleddet?

5d: Ledd 19 Takksigelse og bønn

Her er det ikke gjort vesentlige endringer, utover at en rubrikk angir de to måtene oppløftingen av brødet og vinen faktisk skjer på i våre menigheter. Nemnd for gudstjenesteliv foreslo også en rubrikk om at liturgen skulle vende blikket mot elementene under innstiftelsesordene og ved utdelingen, og ikke (primært) mot menigheten. Ved dette ville man fremheve at innholdet i liturgien ikke bare kommer til uttrykk i ord, men også i kroppsspråk. Dette ble imidlertid ikke tatt inn i forslaget til Kirkerådet, da en mente at en slik anvisning blir for detaljert.

5e: Ledd 20 Nattverdmåltidet

Her er rekkefølgen mellom de to valgfrie leddene brødsbrytelse og fredshilsen byttet om.

NFG foreslo å endre andre setning i dette leddet slik at liturgens ord kun handler om brødet, og ikke om brødet og vinen:

«Brødet som vi bryter, gir oss del i Kristi kropp.
Fordi det er ett brød, er vi alle én kropp.»

NFG begrunnet dette med at dette leddet historisk sett handler om brødet, og ikke om vinen. Endringen gir også liturgen mulighet til å bryte et brød, eller en litt større oblat.

Kirkerådet videreførte imidlertid formuleringene fra 2011-liturgien med begrunnelse i at leddet bør fokusere på begge elementene ettersom nattverdens innebærer både å spise brødet og å drikke vinen. Det ble også vist til at den økumeniske Limaliturgien nevner både brødet og vinen i dette leddet.

I leddet Fredshilsen er den utvidede mulighet for hilsen mellom gudstjenestedeltakerne tatt inn i liturgiteksten, mens en i 2011 henviste dette til Veiledningen, som man måtte lete opp for å finne. Dette virker tungvint. Samtidig vet vi at det er høyst ulik praksis mellom menighetene i spørsmålet om «den utvidede fredshilsen». De fleste menighetene finner ikke at dette er naturlig, mens noen menigheter har det med alltid eller ved enkelte anledninger. At denne utvidede hilsen står som en mulighet i liturgien, og ikke må letes opp i veiledningen, innebærer ingen styring av praksis, men et reelt valg.

Et nytt utdelingsord er satt inn som det første alternativet: «Dette er Jesu kropp. Dette er Jesu blod.» De to andre alternativene fra 2011-ordningen, er beholdt: «Dette er Jesu legeme. Dette er Jesu blod.» og «Kristi kropp, gitt for deg. Kristi blod, utøst for deg.» (jf. omtalen om dette i ledd 19)

De tre alternative velsignelsesordene til barn som ikke skal ha nattverd, er redusert til ett: «Herren velsigne deg og bevare deg og føre deg til det evige liv.».

Etter utdelingen foreslo Nemnd for gudstjenesteliv et annet alternativ til avsluttende erklæringsord og bønn. Erklæringsordet og bønningen som er eneste alternativ i 2011-ordningen, og som var med i 1920- og 1977-liturgiene, lyder:

L: Den korsfestede og oppstandne Jesus Kristus har nå gitt oss sitt hellige legeme og blod som han gav til soning for alle våre synder.

M: Han styrke oss og holde oss oppe i en sann tro til det evige liv.

L: Fred være med dere.

M: Amen.

NFG vedtok også følgende, forkortede alternativ til formuleringen ovenfor:

L: Vi har tatt imot Jesus Kristus.

M: Han styrke oss og holde oss oppe i en sann tro til det evige liv.

L: Fred være med dere.

M: Amen.

I dette forslaget er dialogen mellom liturg og menighet er beholdt, men liturgens innledende ord er endret til en kort, alternativ formulering.

Dette alternativet er *ikke* tatt inn i høringsforslaget som et mulig alternativ til 2011-formuleringen. Begrunnelsen for dette er:

1. Med alle motiver som er knyttet til nattverden i 2011-ordningen og i høringsforslaget er det behov for et samlet perspektiv ved dette punktet i nattverdliturgien.
2. Erklæringsordet i 2011-ordningen bekrefter innstiftelsesordenes offermotiv og tilgivelsesord «Dette beger er den nye pakt i mitt blod som utøses for dere så syndene blir tilgitt».
3. Erklæringsordet knytter sammen Golgatahendelsen med nattverden, noe som også etterlyses i den Felles luthersk-katolske minnemarkering av reformasjonen «Fra konflikt til fellesskap» fra 2017.
4. Formuleringen «Vi har tatt imot Jesus» er ikke et tilstrekkelig klart uttrykk for en luthersk forståelse av nattverden og Kristi soning.
5. Den gjeldende formulering har lenge vært erklæringsord etter nattverden, og er godt innarbeidet i 2011-liturgien i en fornyet versjonen med dialogen mellom liturg og menighet.

Høringsspørsmål 5e: Har dere kommentarer eller endringsforslag til ledd 19 og 20 i høringsforslaget?

5f: Ledd 21 Måltidets avslutning

Her er det bare gjort mindre justeringer i plasseringen av en rubrikk og i at Liturg/Medliturg sier ordene: «Vi ber deg», og at menigheten ikke lenger gjør det, men går rett på å si fram selve bønnen.

Høringstema 6: Justeringer i de enkelte nattverdbønnene

5g: Nattverdbønn A:

Endringene i denne bønnen følger av avgjørelsen om å bruke ordet *beger*, og ikke kalk, og ønsket om å gi mer varierte formuleringer i påkallelsen av Ånden (gresk: epiklese). Bønnen om at Ånden må komme over *brødet og vinen* (elementepiklese) bes alltid *før* innstiftelsesordene, mens bønnen om at Ånden må komme over *oss* som deltar i måltidet (kommunionsepiklese), bes som regel til slutt, men kan også bes sammen med elementepiklesen. En kan også merke seg at det er tydeliggjort hvilke deler av nattverdbønnene som eventuelt kan bes av en annen enn den ansvarlige liturg for nattverdhandlingen. I punkt 37 i Alminnelige bestemmelser for Ordning for hovedgudstjeneste er det hjemlet at «En medliturg kan lese deler av nattverdbønnen.»

5h: Nattverdbønn B:

I denne bønnen er det gjort en rekke mindre endringer etter siste behandling i NFG, da nemnda ønsket å få frem noe mer av innholdet og særpreget i formuleringene som finnes i denne klassiske nattverdbønnen fra midten av 200-tallet og ba sekretariatet fullføre dette arbeidet.

Mange kirkesamfunn har utformet en utgave av denne bønnen som tradisjonelt har vært tilskrevet biskop Hippolyt av Roma. Nyere forskning har fremhevet at bønnen ikke er én persons verk, men er preget av de apostoliske fedres tradisjon. Bønnen er vesentlig kortere enn originalen, men for å få fram mer av det karakteristiske ved Hippolyts bønn er den blitt litt lenger enn 2011-versjonen er.

5i: Nattverdbønn C:

I denne bønnen er det gjort bare noen mindre endringer.

5j: Nattverdbønn D:

Heller ikke i denne bønnen er det gjort vesentlige endringer.

5k: Nattverdbønn E:

Denne bønnen er særlig beregnet for gudstjenester med mange barn. NFG gjorde noen endringer i denne; blant annet ble formuleringen «der du samler oss som din store familie» endret til «der du samler oss som dine venner».

5l: Nattverdbønn F:

Flere har etterlyst den såkalte Johannesordningen fra Gudstjenesteboken av 1992, både for sitt innhold og for musikken av Egil Hovland. Denne ordningen inneholder blant

annet flere svarledd ved menigheten. NFG vedtok at denne bønnen skulle tas inn og bare justeres i tråd med den nye terminologien i nattverdbønnene.

5m: Nattverdbønn G:

Dette er en ny og kortere nattverdbønn som NFG utformet til bruk ved særskilte anledninger, for eksempel når det er mange som blir døpt i gudstjenesten.

Høringsspørsmål 6: Gi gjerne kommentarer eller endringsforslag til nattverdbønnene?

Høringstema 7: Justeringer i hoveddel IV. Sendelse, ledd 22-25

Ledd 22. Salme

I likhet med Inngangssalmen foreslås det at menigheten står under siste salme.

Ledd 23. Velsignelse

Det er ingen endringer i dette leddet.

Ledd 24. Utsendelse

Den eneste endringen her er at de tre skriftordene som kan brukes er tatt inn i selve hovedteksten, og ikke i et eget vedlegg.

Ledd 25. Postludium/Utgangsprosesjon

Det er ingen endringer i dette leddet.

Høringsspørsmål 7: Har dere kommentarer eller endringsforslag til hoveddel IV. Sendelse?

Vedlegg til høringen om Justering av hovedgudstjenesten og alminnelige bestemmelser

Høringsforslag til Justert ordning for hovedgudstjeneste

Et stjernetegn () er satt til ledd der menigheten skal stå.*

Nye formuleringer er understreket. Formuleringer som utgår er satt i parentes med liten skrift, og innledes ofte med ordet «Utgår:». Når det er behov for en kort forklaring til en endring, står dette i en parentes med kursiv skrift og innledes med (NB:).

I. Samling

1| Forberedelse

Kirkerommet er åpent en stund før gudstjenesten, med anledning til stillhet, lystenning og bønn.

(Utgår: kan være åpent.)

(Utgår: å tenne lys og sitte i stillhet, i ettertanke og bønn)

Klokkeringing

Her eller etter 3 Hilsen kan det være:

Kort informasjon om dagens gudstjeneste ved medliturg eller liturg

Informasjonen avsluttes med:

ML/L: «La oss være stille for Gud»

(utgår: eller en annen formulering som innstiller menigheten på å være sammen for Guds ansikt.)

Kort stillhet

Tre klokkeslag

*2 | Inngangssalme

Som preludium kan det fremføres vokal- eller instrumentalmusikk som svarer til dagens karakter. Dette skjer normalt som forspill til salmen.

Det kan være prosesjon under preludiet/forspillet og/eller inngangssalmen. Prosesjonskors bæres først i prosesjonen. Lys, tekstbok, dåpsvann, brød og vin kan også bæres inn, i denne rekkefølgen.

Hvis brød og vin ikke er satt fram på et eget sidebord, eller på alteret før gudstjenesten, bæres det inn i prosesjonen og settes på sidebordet eller på alteret.

Menigheten står under prosesjon, Inngangssalme og Hilsen. (NB. Det betyr at menigheten alltid står under inngangssalmen, og ikke bare når det er prosesjon. Det samme gjelder sluttsalmen (pkt 22).

(Utgår: Før inngangssalmen kan det spilles et preludium, normalt som forspill til salmen, eller synges en korsang.)

*3 | Hilsen (Utgår: Inngangsort)

Når det er dåp i hovedgudstjenesten, velges et av de to første inngangsortene.
Før de to første alternativene til inngangsort kan liturgen si: Kjære menighet.

L | Nåde være med dere og fred fra Gud, vår Far, og Herren Jesus Kristus.

ELLER

L | Vår Herre Jesu Kristi nåde, Guds kjærlighet og Den hellige ånds samfunn være med dere alle.

ELLER

L | I Faderens og ✠ Sønnens og Den hellige ånds navn.

ELLER

L | I Faderens og ✠ Sønnens og Den hellige ånds navn: Vår skaper, frigjører og livgiver.

Tekster på samisk og kvensk, se side 2.85.

Menigheten setter seg. (NB: Først etter liturgens hilsen)

Om kort informasjon om dagens gudstjeneste ikke er gitt under ledd 1, kan den gis her.

(Utgår: Etter inngangsortet kan menigheten svare: M | Amen.)

(Utgår: Inngangsortene kan ledsages av innslag som angir gudstjenestens særpreg og tema.)

4 | Samlingsbønn

Samlingsbønn kan utelates. (NB: Det betyr at den kan utelates alltid eller ved noen gudstjenester)

(NB: Samlingsbønnene finnes på side 19 - 22 i dette dokumentet)

(Utgår: Dagens bønn kan benyttes som samlingsbønn, først og fremst på høytidsdager. Se ledd 8.)

ML | La oss be. (Utgår: ML La oss takke og be.)

Samlingsbønner, se side (?)...

ML | Gud, vi ber. (Utgår: Vi ber i Jesu navn.)

A | **Amen.**

5 | Syndsbekjennelse

Plasseres her eller i ledd 16 (Utgår: før forbønnen. Se ledd 16.)

Den bes høyt av alle.

(Utgår: Før innledningsordet kan liturgen si L | Vår Herre Jesus Kristus sier: Du skal elske Herren din Gud av hele ditt hjerte og av hele din sjel og av all din forstand. Dette er det største og første budet. Men det andre er like stort: Du skal elske din neste som deg selv. **Matt 22,37–39**)

Syndsbekjennelsen innledes med:

Justert hovedgudstjeneste

L Guds barmhjertighet er stor. Jf. Sal 119,156

La oss bøye oss for Gud og bekjenne våre synder.

(Utgår: **L** | La oss bøye oss for Gud og be om tilgivelse.

Eller L | La oss ransake oss selv for Guds ansikt og bekjenne våre synder.)

Kort stillhet.

Liturgen kneler under syndsbekjennelse og stillhet. Også menigheten kan knele.

ENTEN A

A: Gud, vær meg nådig!

Jeg har syndet mot deg og sviktet min neste
med tanker og ord, med det jeg har gjort
og med det jeg har forsømt.

Tilgi meg min synd for Jesu Kristi skyld.

Skap i meg et rent hjerte,

og gi meg kraft til nytt liv ved din hellige Ånd.

ELLER B:

A: Gud, vær meg nådig!

Tilgi meg min synd for Jesu Kristi skyld.

Skap i meg et rent hjerte,

og gi meg kraft til nytt liv ved din hellige Ånd.

ELLER C:

A: Gud, du kjenner og elsker oss alle.

Vi har gjort deg imot.

Vi har glemt deg og det du vil vi skal gjøre.

Vi har tenkt mer på oss selv enn på andre.

Tilgi oss for Jesu skyld.

ELLER D

Bokmål:

A: Hellige Gud, du vår skaper:

Vi har vendt oss bort fra deg

og kjenner syndens makt i vårt hjerte.

Tilgi oss, og sett oss fri

til å tjene deg og vår neste.

Nynorsk:

A: Heilage Gud, du vår skapar:

Vi har vendt oss bort frå deg

og kjenner synda si makt i våre hjarte.

Tilgjev oss, og set oss fri

til å tena deg og vår neste.

Til enkelte gudstjenester kan det brukes andre syndsbekjennelser enn disse fire alternativene.

Bønnen kan hentes fra ulike kilder, eller utformes lokalt.

(NB: Dette betyr at syndsbekjennelse 4, 5 og 6 bortfaller som fast syndsbekjennelse.)

Syndsbekjennelsen kan følges av et løftesord. (Utgår:Liturgen kan si et løftesord etter syndsbekjennelsen.)

L: Guds ord sier: Dersom vi bekjenner våre synder, er han trofast og rettferdig,

så han tilgir oss syndene og renser oss for all urett. 1 Joh 1,9

ELLER

L: Så høy som himmelen er over jorden, så veldig er Herrens miskunn over dem som frykter ham. Så langt som øst er fra vest, tar han syndene våre bort fra oss. Sal 103,11-12

(Utgår: Det kan være kort stillhet før syndsbejennelsen eller før løftesordet.)

(Utgår: Syndsbejennelser og løftesord, se side 2.35–2.38.)

(NB: Det foreslås å ta bort muligheten til at menigheten kan søke biskopen om å bruke en egenformulert syndsbejennelse fast. Det betyr at Alm best punkt 62 bortfaller)).

(NB: Det foreslås å ta bort muligheten til en takkebønn etter løftesordet (jf side 2.38 i Gudstjenesteboken).

6| Bønnerop kyrie

Kyrie eleison synges.

Musikken og teksten til gudstjenestens ordinarieledd hentes normalt fra Den norske kirkes fem godkjente hovedserier. Se noter til musikken side

Ved enkelte anledninger kan bønneropet utformes som et litani (N13 nr 981) eller som lokalt utformet kyrielitani med omkved fra N13 nr 976.1-7. I særskilte gudstjenester kan disse også brukes uten å være knyttet til en litaniform.

Kyrie eleison.

Kriste eleison.

Kyrie eleison.

Eller

Kyrie eleison. Gud Fader, miskunne deg (over oss).

Kriste eleison. Herre Krist, miskunne deg (over oss).

Kyrie eleison. Hellig Ånd, miskunne deg (over oss).

Tekster på samisk og kvensk, se side

(Utgår: Kyrie kan utvides til et kyrielitani. Se side 2.39.)

(Utelates: Kyrie kan utelates i enkelte gudstjenester).

(NB: Når utelatesrubrikken strykes betyr, det at kyrie er obligatorisk i alle hovedgudstjenester)

7| Lovsang gloria

Lovsang gloria synges.

Kan utelates i fastetiden.

L/ML | Ære være Gud i det høyeste

**M | og fred på jorden blant mennesker som Gud har glede i.
Vi lover deg, vi priser deg, vi tilber deg, vi opphøyer deg. Amen.**

ELLER

L/ML | Ære være Gud i det høyeste

**M | og fred på jorden blant mennesker som Gud har glede i. Vi lover deg,
vi priser deg, vi tilber deg,vi opphøyer deg.**

ML | Vi hyller deg for din store herlighet, Herre Gud,
himmelske konge, allmektige Fader.

M | Vi lover deg, vi priser deg, vi tilber deg, vi opphøyer deg.

ML | Herre, Guds enbårne Sønn, Jesus Kristus,
Guds Lam som bærer verdens synder, miskunne deg over oss.
Du som sitter ved Faderens høyre hånd, hør vår bønn.

M | Vi lover deg, vi priser deg, vi tilber deg, vi opphøyer deg.

ML | For du alene er hellig, du alene er Herren,
du alene er Den høyeste, Jesus Kristus med Den hellige ånd
i Faderens herlighet.

M | Vi lover deg, vi priser deg, vi tilber deg, vi opphøyer deg. Amen.

Musikken og teksten hentes normalt fra den vedtatte liturgiske musikken (se.?, side?..) Ved enkelte gudstjenester kan en annen lovsang eller ett eller flere lovsangsomkvad benyttes.
Se side 2.41 (NB: i gudstjenestepermen.)

Dåp i hovedgudstjenesten skjer normalt her.

8| Dagens bønn

Bønnen fremsies eller messes. Se Gudstjenestepermen side 2.109 – 196.

(Utgår: Dagens bønn kan utelates, få sin plass her, komme i forbindelse med prekenen, eller brukes (først og fremst på høytidsdager) som samlingsbønn.)

(NB: Dette betyr at Dagens bønn blir et fast ledd i alle hovedgudstjenester)

Bønnen innledes med:

L | La oss alle be.

Bønnen avsluttes med:

M | **Amen.**

II. Ordet

I andre hovedgudstjenester enn høymessen kan det være to lesninger, eller én lesning (evangeliet).
Da kan ledd 10 Bibelsk salme / Salme falle bort.
Menigheten står under evangelielsesningen og sitter under de øvrige lesningene.

L/ML | La oss høre Herrens ord.

9| Første lesning

Fra Det gamle testamentet

ML | Det står skrevet hos/i ...

Lesningen avsluttes med:

ML | Slik lyder Herrens ord.

(Utgår: Menigheten kan svare:

M | Gud være lovet.)

10| Bibelsk salme / Salme

Det kan synges en bibelsk salme eller en annen salme, være korsang eller kort stillhet mellom lesningene.

11| Andre lesning

Fra Det nye testamentet utenom evangeliene

ML | Det står skrevet hos/i ...

Lesningen avsluttes med:

ML | Slik lyder Herrens ord.

(Utgår: Menigheten kan svare: M | Gud være lovet.)

*12| Evangelium

Halleluja (utgår: /Salme)

Evangelielsesningen innledes med hallelujaomkved (se N13 977). Det kan være evangelieprosesjon. Den som bærer boken kan ledsages av lysbærere.

Menigheten står under halleluja, lesning og respons.

I fastetiden kan halleluja erstattes av et sunget svarledd som innholdsmessig svarer til fastetiden

(tractus.)

(Utgår: Evangelielesningen kan innledes og avsluttes med et hallelujaomkved eller en kort salme.)
(Utgår: Det kan også være evangelieprosesjon.)

Lesning

L/ML | Det står skrevet i evangeliet etter ...

Lesningen avsluttes med:

L/ML| Slik lyder det hellige evangelium.

(Utgår: Menigheten kan svare:

M | Gud være lovet.)

Respons

Halleluja-omkved gjentas, eller det synges en kort salme eller et annet svarledd ved menighet eller kor. På førstedager kan det synges et høytidsvers som respons (N13 nr 41, 193, 228)

(Utgår: Dersom det benyttes en salme, kan en synge vers av salmen både før og etter lesningen. Om hele salmen synges før lesningen, kan predikanten lese evangeliet eller en annen prekentekest i tilknytning til prekenen.)

13| Preken

Predikanten preker (utgår: normalt) over evangelieteksten. Når første eller andre lesetekst er satt opp som prekentekest, kan denne teksten leses her eller på sitt faste sted. Fortellingsteksten kan brukes i stedet for den oppsatte prekentekest.

Prekenen holdes fra prekestolen, lesepulten eller et annet sentralt sted i kirkerommet.

(Utgår: I prekendelen kan det i samråd med liturgen legges inn aktualiserende, dramatiserende eller aktiviserende innslag som er samordnet med innholdet i prekenen.)

(Utgår: På høytidsdager, og når det ellers er ønskelig, kan prekenen begynne med en kort innledningsdel før prekentekest leses.)

Prekenen avsluttes med lovprisningen: (utgår: kan avsluttes)

L| Ære være Faderen og Sønnen og Den hellige ånd,
som var, er og blir én sann Gud fra evighet og til evighet. Amen.

ELLER

L| Lovet være Gud, vår skaper, frigjører og livgiver. Amen.

(Utgår: Etter prekenen kan det gis tid til stillhet, en kort salme eller meditativ musikk.
Etter prekenen kan det gis tid til stillhet, en kort salme eller meditativ musikk.)

*14| Trosbekjennelse credo

Trosbekjennelsen synges eller fremsies.

Dersom det er dåp i gudstjenesten kan trosbekjennelsen utelates her. Eventuelt kan det synges en trosbekjennessalme.

Menigheten står under trosbekjennelsen.

ML/L | La oss bekjenne vår hellige tro.

A | Jeg tror på Gud Fader, den allmektige, himmelens og jordens skaper.

**Jeg tror på Jesus Kristus,
Guds enbårne Sønn, vår Herre,
som ble unnfanget ved Den hellige ånd,
født av jomfru Maria,
pint under Pontius Pilatus,
korsfestet, død og begravet,
før ned til dødsriket,
stod opp fra de døde tredje dag,
før opp til himmelen,
sitter ved Guds, den allmektige Faders høyre hånd,
skal derfra komme igjen
for å dømme levende og døde.**

**Jeg tror på Den hellige ånd,
en hellig, allmenn kirke,
de helliges samfunn,
syndenes forlatelse,
legemets oppstandelse
og det evige liv.**

Amen. Den apostoliske trosbekjennelse.

Tekster på samisk og kvensk, se side 2.85 (?).

Eller

**A | Vi tror på én Gud,
den allmektige Far,
som har skapt himmel og jord,
alt synlig og usynlig.**

**Vi tror på én Herre, Jesus Kristus,
Guds enbårne Sønn,
født av Faderen før alle tider,
Gud av Gud, lys av lys,
sann Gud av sann Gud,
født, ikke skapt,
av samme vesen som Faderen.
Ved ham er alt blitt skapt.
For oss mennesker og til vår frelse
steg han ned fra himmelen,
og ved Den hellige ånd og av jomfru Maria**

**ble han menneske av kjøtt og blod.
Han ble korsfestet for oss under Pontius Pilatus,
led og ble begravet,
oppstod den tredje dag etter Skriftene
og fór opp til himmelen,
sitter ved Faderens høyre hånd,
skal komme igjen i herlighet
for å dømme levende og døde,
og hans rike skal være uten ende.**

**Vi tror på Den hellige ånd,
som er Herre og gjør levende,
som utgår fra Faderen og Sønnen,
tilbes og æres sammen med Faderen og Sønnen,
og som har talt gjennom profetene.
Vi tror på én hellig, allmenn og apostolisk kirke.
Vi bekjenner én dåp til syndenes forlatelse
og venter de dødes oppstandelse
og et liv i den kommende verden.
Amen. *Den nikenske trosbekjennelse.***

15| Salme

Salmen kan falle bort dersom trosbekjennelsen synges. Salmen kan alternativt synges etter preken og før trosbekjennelsen.

(Utgår: III Forbønn) *(NB: Det betyr at Forbønn pkt 17 inngår i hoveddel II. Ordet.)*

16 Kunngjøringer

Kan legges her eller et annet sted i gudstjenesten, eller formidles til menigheten på annen måte.

Synsbekjennelse

Plasseres her eller [som ledd 5](#). (Utgår: etter samlingsbønnen, ledd 4)

Den bes høyt av alle.

(Utgår: Før innledningsordet kan liturgen si:

L | Vår Herre Jesus Kristus sier: Du skal elske Herren din Gud av hele ditt hjerte og av hele din sjel og av all din forstand. Dette er det største og første budet. Men det andre er like stort: Du skal elske din neste som deg selv. **Matt 22, 37–39)**

Synsbekjennelsen innledes med:

L | Guds barmhjertighet er stor. *Sal 119,156*

La oss bøye oss for Gud og bekjenne våre synder.

(Utgår: eller

L | La oss bøye oss for Gud og be om tilgivelse.

Eller L | La oss ransake oss selv for Guds ansikt og bekjenne våresynder.)

Kort stillhet.

Liturgen kneler under syndsbekjennelse og stillhet. Også menigheten kan knele.

ENTEN A

A: Gud, vær meg nådig!
Jeg har syndet mot deg og sviktet min neste
med tanker og ord, med det jeg har gjort
og med det jeg har forsømt.
Tilgi meg min synd for Jesu Kristi skyld.
Skap i meg et rent hjerte,
og gi meg kraft til nytt liv ved din hellige Ånd.

ELLER B:

A: Gud, vær meg nådig!
Tilgi meg min synd for Jesu Kristi skyld.
Skap i meg et rent hjerte,
og gi meg kraft til nytt liv ved din hellige Ånd.

ELLER C:

A: Gud, du kjenner og elsker oss alle.
Vi har gjort deg imot.
Vi har glemt deg og det du vil vi skal gjøre.
Vi har tenkt mer på oss selv enn på andre.
Tilgi oss for Jesu skyld.

ELLER D:

Bokmål:

A: Hellige Gud, du vår skaper:
Vi har vendt oss bort fra deg
og kjenner syndens makt i vårt hjerte.
Tilgi oss, og sett oss fri
til å tjene deg og vår neste.

Nynorsk:

A: Heilage Gud, du vår skapar:
Vi har vendt oss bort frå deg
og kjenner synda si makt i våre hjarte.
Tilgjev oss, og set oss fri
til å tena deg og vår neste.

Til enkelte gudstjenester kan det brukes andre syndsbekjennelser enn disse fire alternativene.

Bønnen kan hentes fra ulike kilder, eller utformes lokalt.

(NB: Dette betyr at syndsbekjennelse 4, 5 og 6 bortfaller som fast syndsbekjennelse)

Syndsbekjennelsen kan følges av et løftesord. (Utgår:Liturgen kan si et løftesord etter syndsbekjennelsen.)

L: Guds ord sier: Dersom vi bekjenner våre synder, er han trofast og rettferdig, så han tilgir oss syndene og rensar oss for all urett. 1 Joh 1,9

ELLER

L: Så høy som himmelen er over jorden, så veldig er Herrens miskunn over dem som frykter ham. Så langt som øst er fra vest, tar han syndene våre bort fra oss. Sal 103,11-12

(Utgår: Det kan være kort stillhet før syndsbejennelsen eller før løftesordet. Liturgen kneler under syndsbejennelse og stillhet. Også menigheten kan knele.)

(Utgår: Syndsbejennelser og løftesord, se side 2.35–2.38.)

(NB: Det foreslås å ta bort muligheten til at menigheten kan søke biskopen om å bruke en egenformulert syndsbejennelse fast . Det betyr at Alm. Best. Punkt 62 bortfaller).

(NB: Det foreslås å ta bort muligheten til en takkebønn etter løftesordet (jf side 2.38 i Gudstjenesteboken).

17| Forbønn for kirken og verden

Forbønnen kan utformes lokalt, eller en kan bruke ferdig formulerte bøner.

Forbønnen ledes fortrinnsvis av en medliturg. De enkelte bønneavsnitt kan leses av flere.

Hvert bønneavsnitt kan avsluttes med
Gud, vi ber

Eller

Det ber vi deg om, Gud.

lest eller sunget av den som ber bønneavsnittet, eller forbønnslederen, liturgen eller kantor/forsanger.

En lokalt utarbeidet forbønn kan disponeres etter følgende temaområder:

1. Jordens folk og nasjoner.
2. Vårt eget land og folk.
3. Den verdensvide kirke og kirken i vårt eget land.
4. Vår egen menighet, våre familier og stedet hvor vi bor.
5. Aktuelle hendelser.

En ber for aktuelle hendelser i de temaområder hvor de naturlig hører hjemme (1-4), eller i et eget avsnitt (5).

Se mer utførlig beskrivelse av temaområdene, modeller for lokalt tilrettelagte forbønner og formulerte forbønner, [side 23 - 35 i dette dokumentet](#).

Forbønnen kan innledes med:

ML/L: La oss be for kirken og verden.

Menighetssvar

Etter hvert bønneavsnitt følger et menighetssvar, sunget eller lest. *Se Liturgisk musikk side ?.*

Vi minnes de døde og ber for de sørgende

Forbønnen kan avsluttes med at menigheten minnes dem som er døde, og som det er holdt gravferd for den siste uken, eller siden sist menigheten var samlet.

ML/L: Vi reiser oss og minnes dem i vår menighet det er holdt gravferd for siden sist vi var samlet.

Menigheten reiser seg.
Navnene til de avdøde leses opp.
Kort stillhet.

ML/L: Lær oss å telle våre dager, så vi kan få visdom i hjertet. *Sal 90,12*

Eller

ML/L: Jesus sier: ”Jeg er oppstandelsen og livet. Den som tror på meg, skal leve om han enn dør.” *Joh 11,26*

Deretter kan denne eller en lignende bønn bes:

ML/L: Barmhjertige Gud, trøst de sørgende og vær dem nær i tiden som kommer.

Her kan forbønnens menighetssvar synges.

Dersom det ikke feires nattverd i gudstjenesten, samles takkofferet inn her.

Under takkofferet kan det fremføres egnet instrumental- eller vokalmusikk.
Innsamlingen kan skje i kirkebenkene eller ved at man går rundt alteret.

Takkofferet (utgår: kan) avsluttes med:

L: Evige Gud, din er jorden og det som fyller den. Alt vi eier tilhører deg. Av ditt eget gir vi deg tilbake.

A eller L: Ta imot oss og våre gaver i Jesu navn. Amen.

III. NATTVERD (utgår: IV)

18. Forberedelse av måltidet, Menighetens takkoffer

Takkoffersalme (utgår: Salme)

Menighetens takkoffer (utgår: kan) samles inn mens salmen synges. Bordet dekkes. Brød og vin hentes fra et sidebord eller kan stå på nattverdbordet fra gudstjenestens begynnelse.

(utgår:Takkofferet bæres fram mens alterbordet dekkes, dersom det ikke har skjedd ved gudstjenestens begynnelse.) (Utgår: Brød legges på disken, og vin helles i kalken.)

Forberedelsen (utgår: kan) avsluttes med:

L: Velsignet er du, Gud. Din er jorden og alt som fyller den. Av ditt eget gir vi deg tilbake. Foren din kirke av alle folkeslag og tungemål. Likesom kornet er blitt ett i brødet og druene i vinen, så gjør oss til ett med hverandre og med Herren Jesus Kristus.

A eller L: Ta imot oss og våre gaver i Jesu navn. Amen.

ELLER

L: Evige Gud, din er jorden og det som fyller den. Alt vi eier tilhører deg. Av ditt eget gir vi deg tilbake.

A eller L: Ta imot oss og våre gaver i Jesu navn. Amen.

*19. Takksigelse og bønn

Hilsen PREFASJONSDIALOG

L: synger eller sier: Herren være med dere.

M: reiser seg og synger: Og med deg være Herren.

L: Løft deres hjerter.

M: Vi løfter våre hjerter til Herren.

L: La oss takke Herren vår Gud.

M: Det er verdig og rett.

Innledende lovprisning PREFASJON

Den innledende lovprisningen er enten knyttet til kirkeåret ([se side 35 – 37 i dette dokumentet](#)) eller tilpasset den enkelte nattverdbønn ([se side 38 – 45 i dette dokumentet](#)).

Hellig SANCTUS

A synger: Hellig, hellig, hellig, er Herren Sebaot. All jorden er full av din herlighet. Hosianna i det høyeste. Velsignet være han som kommer i Herrens navn. Hosianna i det høyeste.

Nattverdbønn med innstiftelsesordene VERBA

Nattverdbønner med innstiftelsesord, se s. 00.

(NB: Innstiftelsesordene og leddet Troens mysterium, samt en bønn før Fadervår er nå satt inn i hver av nattverdbønnene)

[Mens ordene messes eller fremsies, eller etter hver del av innstiftelsesordene, løfter liturgen først brødet, deretter vinen.](#)

(Utgår: Under innstiftelsesordene løfter liturgen først disken, deretter kalken).

Fadervår

leses eller synges.

A: Vår Far i himmelen!

La navnet ditt helliges.

La riket ditt komme.

La viljen din skje på jorden slik som i himmelen.

Gi oss i dag vårt daglige brød,

og tilgi oss vår skyld,

slik også vi tilgir våre skyldnere.

Og la oss ikke komme i fristelse,

**men frels oss fra det onde.
Før riket er ditt, og makten og æren i evighet.
Amen.**

Eller

**A: Fader vår, du som er i himmelen.
La ditt navn holdes hellig.
La ditt rike komme.
La din vilje skje på jorden som i himmelen.
Gi oss i dag vårt daglige brød.
som vi òg forlater våre skyldnere.
Led oss ikke inn i fristelse,
men frels oss fra det onde.
Før riket er ditt,
og makten og æren i evighet. Amen.**

Det er også anledning til å benytte Fadervår etter 1920-liturgien.
Tekster på samisk og kvensk, se s. 00.

***20. Nattverdmåltidet**

Menigheten står helt til de første går fram til nattverd.

Brødsbrytelse

Nattverdmåltidet kan innledes med brødsbrytelse:

(Utgår: Når det skal være brødsbrytelse, kan liturgen si):
(NB: Leddet er flyttet fram foran Fredshilsen Pax)

L: Brødet som vi bryter, gir oss del i Kristi kropp.
Vinen som vi drikker, gir oss del i Kristi blod

Fredshilsen PAX

Her kan følge

L: Guds fred være med dere.

M: Guds fred være med deg.

Her kan en føye til:

L: La oss hilse hverandre med et tegn på fred.

Menigheten hilser hverandre med håndtrykk og sier «Guds fred» eller lignende ord.

(Utgår: For en mer utførlig fredshilsen, se Veiledningen, s. 00.)

Du Guds Lam AGNUS DEI

**A synger: Du Guds Lam, som bærer verdens synder,
miskunne deg over oss.**

**Du Guds Lam, som bærer verdens synder,
miskunne deg over oss.
Du Guds Lam, som bærer verdens synder,
gi oss din fred.**

L: Kom, for alt er gjort ferdig.

Invitasjonen kan alternativt gis før Du Guds Lam, slik at denne synges under utdelingen.

(Utgår: Liturgen kan si, her eller etter Du Guds Lam)

Utdeling

Utdelingsmåter, se Alminnelige bestemmelser (side 5.3 – 5.15 og Veiledning til hoveddelene i gudstjenesten (side 8.39 -8.57 i Gudstjenesteboken 2011).

Under utdelingen kan det synges en eller flere salmer, korsang eller annen egnet musikk.

Utdelingsordene lyder:

Dette er Jesu kropp.

Dette er Jesu blod.

Tekster på samisk og kvensk, se s. 00.

Eller

Dette er Jesu legeme.

Dette er Jesu blod.

Eller

Kristi kropp, gitt for deg.

Kristi blod, utøst for deg.

Den enkelte kan svare: Amen.

Barn og andre som kommer fram og som viser at de ikke skal motta nattverden, velsignes av den som bærer brødet, med håndspåleggelse eller korstegning. (Utgår: Som velsignelsesord anbefales et av følgende ord:)

Liturgen kan si dette eller lignende:

Herren velsigne deg og bevare deg og føre deg til det evige liv.

(Utgår: Gud velsigne deg og bevare deg. eller

Herren velsigne deg og bevare deg fra det onde og føre deg til det evige liv.)

Når det er utdeling med felles knefall, kommer fredsønsket enten etter hvert knefall eller til slutt. (Utgår: kan fredsønsket komme til slutt eller etter hvert knefall.)

Etter utdelingen :

L: Den korsfestede og oppstandne Jesus Kristus har nå gitt oss sitt hellige legeme og blod som han gav til soning for alle våre synder.

A eller L: Han styrke oss og holde oss oppe i en sann tro til det evige liv.

L: (utgår: kan tilføye) Fred være med dere.

M: Amen

(NB: En fredshilsen bør besvares med et «amen»)
Tekster på samisk og kvensk, se s. 00.

21. Måltidets avslutning

Alteret ryddes. Beger og disk dekkes med nattverdklede.

Takkebønn

En av de følgende takkebønner bes:
(Utgår: en lokalt utformet eller en annen egnet)

L/ML: Vi takker deg, nådige Gud, du som gjennom brødet og vinen har gitt oss del i Jesu Kristi seierrike død og oppstandelse. Vi ber deg:
A eller L/ML: **Styrk oss ved din Ånd til vitnesbyrd og tjeneste i verden.**

Eller

L/ML: Vi takker deg, himmelske Far, for dine velsignede gaver. Vi ber deg at du ved disse gavene vil bevare oss i troen på deg, forene oss i din kjærlighet og stadfeste i oss håpet om det evige liv, for Jesu Kristi skyld.

Eller

L/ML: Trofaste Gud, du som i dåpen har gitt oss barnekår og gjort oss til arvinger i ditt rike. Vi takker deg for dette måltidet, hvor du har gitt oss syndenes forlatelse og fornyet i oss troen på dine løfter.

Vi ber deg:

A eller L/ML: **Styrk oss ved din Ånd til vitnesbyrd og tjeneste i verden.**

Eller

L/ML: Vi takker deg, visdommens Gud, for ditt måltids dype hemmelighet: Brødet vi har brutt, er ett. Din Sønn har gitt sitt liv for én verden og én menneskehet. Vi ber deg: (NB: «Vi ber deg» sies ikke av A, kun av L eller ML)

A eller L/ML: **Hjelp oss å høre det rop du har hørt, å se den nød du har sett, og å elske vår neste som oss selv.**

(Utgår: Kalk og disk dekkes med kalkkledet. Kalk og disk, samt vinkanne og brødeske, kan om ønskelig settes tilbake på sidebordet.)

IV. Sendelse

*22. Salme

Salmen kan flyttes til Postludium/Utgangsprosesjon, ledd 25.

*23. Velsignelse

Velsignelsesord som kan benyttes på andre hovedgudstjenester enn høymessen, se s. 00.

Velsignelsen leses eller synges.

Menigheten står under velsignelsen.

Velsignelsen kan mottas ved at den enkelte gjør korsets tegn.

Innledning til velsignelsen kan være:

Lovprisning BENEDICAMUS

L/ML synger: La oss prise Herren.

M: Gud være lovet. Halleluja. Halleluja. Halleluja.

Eller

Hilsen SALUTATIO

L sier eller synger: Herren være med dere.

M: Og med deg være Herren.

Eller

L sier: Ta imot velsignelsen.

L: Herren velsigne deg og bevare deg.

Herren la sitt ansikt lyse over deg og være deg nådig.

Herren løfte sitt åsyn på deg og gi deg fred. ✠

Tekster på samisk og kvensk, se s. 00.

Menigheten kan synge:

M: Amen. Amen. Amen.

3 x 3 BØNNESLAG

*24. Utsendelse

Dersom menigheten blir sittende under det etterfølgende postludiet, kan utsendelsesordene sies etter postludiet.

L/ML: La oss gå i fred,

A: i Jesu Kristi navn.

(Utgår: eller **A: og tjene Herren med glede.**
Eller L/ML: Gå i fred.)

Eller

L/ML: Gå i fred. Tjen Herren med glede.
- eller et av følgende skriftord:

(NB: De tre skriftordene på side 2.84 er tatt inn her – se nedenfor) (Utgår: eller et annet utsendelsesord som passer til dagens særpreg. Det kan eventuelt også formuleres egne utsendelsesord. Se s. 55.)

Gud gav oss ikke en ånd som gjør motløs; vi fikk Ånden som gir kraft, kjærlighet og visdom 2 Tim 1,7
Gå i fred.

Guds fred, som overgår all forstand, skal bevare deres hjerter og tanker i Kristus Jesus Fil 4,7
Gå i fred.

Kristus sier: ” Dere har ikke utvalgt meg, men jeg har utvalgt dere og satt dere til å gå ut og bære frukt, en frukt som varer.” Joh 15,16
Gå i fred.

*25. Postludium/Utgangsprosesjon

Dersom det er utgangsprosesjon, kan menigheten følge etter prosesjonen. I stedet for postludium kan det synges en salme mens menigheten går ut. Etter gudstjenesten kan kirkerommet være åpent en stund, med anledning til stille bønn og ettertanke. Det diakonale oppdraget ved utsendelsen kan også følges opp ved fellesskapssamling, ved soknebud, annen besøkstjeneste, forbønnstjeneste og andre handlinger.

SAMLINGSBØNNER

Samlingsbønnen bes av en medliturg eller av hele menigheten. Når syndsbekjennelsen er lagt til samlingsdelen, bes samlingsbønnen av en medliturg, mens hele menigheten ber syndsbekjennelsen.

1.

Hellige Gud, vi er samlet for ditt ansikt
for å møte din kjærlighet og sannhet.
Send oss din Ånd
og gjør oss åpne for det du vil gi oss.
La ditt ord slå rot i våre hjerter,
så Kristus lever i oss, og vi blir ett i deg
og tjener deg i alle ting.

2.

Gode Gud, du som gir liv til alt som lever,
vi priser deg for jordens skjønnhet,
og for alt som lar oss kjenne at du er god.
Her for ditt ansikt ber vi: Gi oss lyttende ører,
takknemlige hjerter og tjenende hender,
så vi kan høre ditt ord, lovprise deg for din godhet,
og i ord og gjerning vitne om dine storverk.

3.

Herre, jeg er kommet inn i dette ditt hellige hus
for å ta imot hva du Gud Fader, min skaper,
du Herre Jesus, min frelser,
du Hellige Ånd, min trøster i liv og død,
vil gi meg.
Lukk nå opp mitt hjerte ved din Hellige Ånd,
så jeg kan sørge over mine synder,
leve i troen på din nåde
og sammen med hele ditt folk fornyes hver dag
i et sant og hellig liv.

4.

Gud, vi er kommet inn i ditt hellige hus
for å ta imot det du vil gi oss.
Lukk nå opp våre hjerter,
så vi kan fornyes i troen på deg.

5.

Bønnen kan bes av alle, eller som ”hermebønn” ved at den som leder bønnen, sier en og en setning som gjentas av alle.

ML Gud, du er midt iblant oss.

A Gud, du er midt iblant oss.

ML Du omgir oss på alle sider.

A Du omgir oss på alle sider.

ML Hold oss i din hånd.

A Hold oss i din hånd.

6.

I og med at denne samlingsbønnen inneholder syndsbekjennelse, kan syndsbekjennelsen utelates ellers i gudstjenesten. (Utgår: utelates syndsbekjennelsen)

Bønnen synges som vekselsang mellom Liturg, ML (forsanger/e) og menighet.

L: Trofaste Gud, du gir oss nytt liv i den hellige dåp.

Vi blir merket med korsets tegn ✠.

L/ M: Vi er dine barn. Forny i dag vår tro og vår kjærlighet.

M/L øser opp vann tre ganger fra døpefonten, som ved dåp.

L: Som regnbuen lyser dine løfter, Gud

- et tegn på din pakt med hver levende skapning.

ML: Vi kommer til deg med vår takk og vår sang.

M: Vi kommer til deg med vår takk og vår sang.

ML: Du er vårt håp.

M: Du er vårt håp.

L: Du kjenner våre liv. Ingenting er skjult for deg.

ML: Vi har gjort imot din vilje, vi bryter dine bud.

M: Vi har gjort imot din vilje, vi bryter dine bud.

ML: Tilgi oss, Gud.

M: Tilgi oss, Gud.

L: Du reiste Jesus opp fra graven.

I dåpen reises vi opp til nytt liv med ham.

ML: Som regnbuen lyser dine løfter, Gud

M: Som regnbuen lyser dine løfter, Gud

ML: - et tegn på din pakt med hver levende skapning

M: - et tegn på din pakt med hver levende skapning

7.

Denne bønnen er spesielt anvendelig i gudstjenester med mange barn.

En gruppe barn kan stå foran menigheten og vise tegnene. De i menigheten som ønsker det, kan gjøre håndbevegelsene sammen med barna.

Løftede hender

ML/L: Kjære Gud, du er hos oss.

Tenn ditt lys i oss.

Hendene i kryss foran brystet

ML/L: Kjære Jesus, du går med oss.

La oss få leve i din fred.

Hendene mot hverandre foran brystet med fingertuppene opp

ML/L: Kjære Gud, du ser oss.

Ta imot våre tanker og stille bønner.

Hendene strakt ut foran oss med håndflatene opp

ML/L: Kjære Jesus, du tar våre hender i dine.
Led oss på din gode vei.

Vi tar dem som sitter ved siden av oss, i hånden.

ML/L: Gode Hellige Ånd, takk for at vi ikke er alene.
Hjelp oss å se hverandre med kjærighet.

8.

Hellige Gud, du som har gitt oss livet i gave.
Takk for at du tar imot oss i dåpen
og styrker oss i nattverdens måltid.
Led oss ved ditt ord
og gjør oss åpne for det du vil gi oss.

9.

ML: Gud, du som skapte alt ved ditt ord,
A: jord og hav og himmel tilhører deg.
ML: Du omgir oss med ditt nærvær,
A: hver celle er bærer av din skaperkraft.
ML Ånden gir glede til alt som lever,
A: og med din ånd lengter vi etter rettferdighet -
ML at skaperverket skal bli løst fra sine lenker,
A: og sultne skal få mat,
ML at fanger skal få frihet,
A: og at riket ditt skal komme med fred til jorden. Amen.

10.

Modell for lokalt utformet samlingsbønn

Til enkelte gudstjenester kan det brukes andre samlingsbønner enn de som foreligger her. Bønner kan hentes fra ulike kilder, eller utformes lokalt.

1. Bønnen skal være et uttrykk for vår kirkes tro og bekjennelse og den skal ha liturgisk og poetisk bærekraft.
2. Det viktigste i bønnen er å gi ord til at vi er sammen for Guds ansikt, som fellesskap, som enkeltmennesker og som del av skaperverket. Bønnen skal uttrykke forventning og glede over møtet med Gud i gudstjenesten.
3. Samlingsbønnen kan vektlegge ulike motiver, for eksempel:
 - Søndag som oppstandelsesdag. *(NB: Kun rekkefølgen av motiv er endret her)*
 - Jesu Kristi nærvær når vi samles i hans navn.
 - Lengsel etter å være i Guds hus.
 - Takknemlighet over å være funnet og tatt imot av Gud.
 - Overgivelse til Gud.
 - Dåpspåminnelse.
 - Åpenhet for Ordets gjerning i våre liv.
 - Samlingen om ord og sakramenter.
 - Kallet til oppbrudd og etterfølgelse.

11.

Samlingsbønn når det har skjedd ulykker eller katastrofer

Når en ulykke eller katastrofe har rammet lokalsamfunnet, nasjonen eller et annet område i verden, er det naturlig å la åpningen av menighetens hovedgudstjeneste bære preg av dette.

Dette bør gjøres når ulykken og katastrofen er av en slik art at den berører hele menigheten, eller nyheten om den er allment kjent og menigheten dermed er innforstått med hvorfor dette nevnes. Når ulykke og sorg angår en eller noen få i menigheten, er det mer naturlig å ta dette med i menighetens forbønn.

Et eller flere passende bibelord, kan benyttes på samlingsbønnens plass, for eksempel Sal 130,1-2; Sal 38,22-23; Sal 44,25-27; Sal 10,1.12b.14

Sammen med eller i stedet for bibelordet kan det bes en egnet bønn, utformet lokalt eller hentet fra Sørgegudstjenesten, Bønnebok for Den norske kirke (se bønn nr 144, 145, 146 og 163) - eller andre kilder. Som bønn kan også et velvalgt salmevers benyttes, for eksempel Norsk salmebok nr 747, 749, 750, 751 og 678.

Bønnen kan innledes med noen ord om den aktuelle ulykke/katastrofe. Dersom bibelord benyttes kan det sies:

L: Våre ord kommer til kort i møte med det ufattelige. La oss derfor hente ord fra Bibelen til vår klage og bønn:

Etter bønnen kan det være stillhet, som kan innledes slik:

L: La oss være stille i ettertanke og bønn

Deretter anbefales det at gudstjenesten fortsetter med Kyrie eleison eller et passende Kyrielitani.

FORBØNNER

I. TEMAOMRÅDER

Forbønn for kirken og verden – lokalt forankret (Utgår: tilrettelagt)

Forbønnen forankres lokalt enten det er ferdig formulerte bønner eller forbønn som skrives til den enkelte gudstjeneste.

Lokal forankring skapes ved å involvere menighetens medlemmer både i utarbeidelsen av forbønnen og ved å lede forbønnen i gudstjenesten.

En lokalt utarbeidet forbønn kan disponeres etter temaområdene nedenfor. Under hvert temaområde er det listet opp en rekke stikkord, til hjelp i menighetens forarbeid med bønner. Når den konkrete bønner skal utformes, vil det være nødvendig å gjøre et utvalg i stikkordslisten, eventuelt også ta inn andre tema ut fra den aktuelle situasjonen og ut fra det preget man vil at gudstjenesten skal ha.

Noen stikkord er i det følgende listet opp under flere temaområder. Det betyr at de kan komme til uttrykk under den del av forbønnen hvor det er aktuelt og naturlig.

Rekkefølgen for temaområdene kan endres. Det samme gjelder rekkefølgen på stikkordene under det enkelte temaområde. Slik vil forbønnen i praksis kunne fokusere på det som er karakteristisk for den aktuelle gudstjenesten.

Forbønn for gudstjenestens takkeoffer tas inn under det tema som er naturlig.

(NB: Følgende tekst er flyttet fram hit, fra side 2.65 i Gudstjenesteboken 2011)

Menighetssvarene kan være lest eller sunget. Ulike menighetssvar finnes i:

- Liturgisk musikk for hovedgudstjeneste i Den norske kirke
- Godkjente salmebøker
- Bønneboken
- Den norske kirkes digitale gudstjenestebibliotek
- Organistens gudstjenestebok
- Andre kilder

1. Jordens folk og nasjoner

Mennesker i nød: Mennesker rammet av ulykker og katastrofer, fattigdom, krig og konflikter og annen nød og krise.

Kamp for fred og rettferdighet.

Vern om menneskeverdet, fra livets begynnelse til livets slutt.

Vern om skaperverket.

Annen internasjonal forvaltertjeneste.

Mennesker med lederansvar i verdenssamfunnet.

Internasjonale organer og organisasjoner.

2. Vårt eget land og folk

Mennesker i nød: Syke, ensomme, fattige, mennesker utsatt for vold og overgrep, mennesker rammet av ulykker, katastrofer og kriser.

Mennesker med lederansvar (nasjonalt, regionalt og lokalt).

Kongen og hans hus (Kongen bør nevnes ved navn).

Barns og unges oppvekstvilkår.

Arbeid med å integrere og inkludere ulike grupper.
Vern om menneskeverdet, fra livets begynnelse til livets slutt.
Vern om skaperverket.
Vårt eget lands rolle i verdenssamfunnet.
Annen forvaltertjeneste, nasjonalt og regionalt.

3. Den verdensvide kirke og kirken i vårt eget land

Den verdensvide kirken. Misjon og diakoni.
Misjonsprosjekter og vennskapsmenigheter.
Mennesker som blir forfulgt på grunn av sin tro.
Den norske kirkes lederskap og styrende organer, nasjonalt og regionalt.
Bispedømmets biskop (bør nevnes ved navn).
Kirkens gudstjenesteliv, diakoni og trosopplæring.
Andre kirkesamfunn i Norge.
Kontakt og dialog med andre trossamfunn.
Evangeliets fremgang.

4. Vår egen menighet, våre familier og stedet hvor vi bor

Lokalmenighet, døpte, konfirmanter, barn, unge og andre.
Mennesker med lederansvar i menigheten.
Aktuelle planer og prosjekter.
Gudstjenesteliv, diakoni og trosopplæring.
Mennesker, grupperinger og institusjoner i lokalsamfunnet. Barnehage, skole, syke/aldershjem og lignende.
Arbeidsplasser, familie, nære relasjoner, naboskap, alle som er sammen på gudstjenesten.
Mennesker som har bedt om forbønn.
Lokal forvaltertjeneste og vern om skaperverket.
Kall til tro og tjeneste.

5. Aktuelle hendelser.

Det bes for aktuelle hendelser i de temaområder ovenfor hvor de naturlig hører hjemme, eller det kan bes for dem i et eget avsnitt.

II. MODELLER FOR LOKALT TILRETTELAGTE FORBØNNER

Forbønnsmodell 1 (følger temaområdene)

Når denne bønnen forberedes, bør det gjøres klart om bare bønneemner skal nevnes, eller om det skal utarbeides fullstendige bønner. Et bønneemne bør være kort og presist formulert og på den måten angi retning og være til hjelp for den enkeltes stille bønn.
Dersom det utarbeides fullstendige bønner, kan stillheten i hvert bønneledd utelates.

ML/L: La oss be for jordens folk og nasjoner.

ML: Vi ber for/om.../takker for

Her nevnes noen konkrete bønneemner, eller en formulert bønn om temaet i overskriften.

(Stille bønn)

Gud, vi ber.

M: Menighets svar

ML/L: La oss be for vårt eget land og folk.

ML: Vi ber for/om.../takker for

Her nevnes noen konkrete bønneemner, eller en formulert bønn om temaet i overskriften.

(Stille bønn)

Gud, vi ber.

M: Menighetssvar

ML/L: La oss be for den verdensvide kirke og kirken i vårt eget land.

ML: Vi ber for/om.../takker for

Her nevnes noen konkrete bønneemner, eller en formulert bønn om temaet i overskriften.

(Stille bønn)

Gud, vi ber.

M: Menighetssvar

ML/L: La oss be for vår egen menighet og stedet hvor vi bor.

ML: Vi ber for/om.../takker for

Her nevnes noen konkrete bønneemner, eller en formulert bønn om temaet i overskriften.

(Stille bønn)

Gud, vi ber.

M: Menighetssvar

Forbønnen kan avsluttes med:

ML/ L: I stillhet vil vi nå legge fram for deg det hver og en av oss har på hjertet.

Stille bønn

L: Gud, vi ber.

(eller: I dine hender, Gud, legger vi alt og alle vi nå har bedt for, i Jesu Kristi navn).

M: Menighetssvar

Forbønnsmodell 2 (lystenning)

Denne modellen kan være aktuell blant annet i gudstjenester hvor barn og unge (for eksempel konfirmanter) tar del i forberedelse og gjennomføring gudstjenesten.

Velg 3 – 6 av bønneemnene og utform dem i samsvar med modellen nedenfor.

Eventuelt kan bønnen disponeres etter temaområdene (se s. 000)

Hvert av bønneavsnittene kan gjennomføres slik:

ML/ L: La oss vende oss til Gud i bønn

Vi tenner et lys for...

Et lys tennes på en lysglobe eller på et bord med bønnelys.

og takker / ber for / om...

Her følger en eller flere bønner for det bønneemnet lyset ble tent for.

Her kan følge *Bønnestillhet*

Gud, vi ber.

M: Menighetssvar

Forbønsmodell 3 (salme)

Salmer kan egne seg til bruk under forbønnen, gjerne slik at de synges vers for vers. Det kan da utformes aktuelle bønner med utgangspunkt i hvert enkelt vers.

Eksempel på noen egnede salmer:

Vi rekker våre hender frem ([N13 678](#))

Vær meg nær, å Gud ([N13 626](#))

Jeg folder mine hender små ([N13 731](#))

Da jeg trengte en neste ([N13 671](#))

Gi fred, å Herre Gud, gi fred ([N13 730](#))

Vår himmelske Far ([N13 632](#))

Forbønsmodell 4 (fire himmelretninger)

Denne modellen kan blant annet være aktuell i gudstjenester med misjon og internasjonal diakoni som tema.

Det utarbeides aktuelle bønner som har sammenheng med hver av de fire himmelretningene. Det kan være bønner for søsterkirker, mennesker i for konflikter og katastrofer, for skaperverket eller aktuelle hendelser. Forbønn for gudstjenestens takkeoffer kan plasseres ved den himmelretningen der det er naturlig.

Forbønnen kan innledes slik:

ML/L: La oss be for kirken og verden ved å reise oss og vende oss i de fire himmelretningene.

Menigheten reiser seg.

1. Øst

ML/L: Vi vender oss mot øst og ber for våre søsken der.

Menigheten vender seg i den angitte himmelretningen.

Et lys kan tennes mot øst, på en lysglobe eller på et bord med fire bønnelys.

Vi ber for/om... /takker for ...

Her følger en eller flere bønner som har sammenheng med Øst.

Den som ber, avslutter bønner med: Gud, vi ber

A: Din vilje skje, din vilje skje, din vilje skje på jorden, å Gud.
eller et annet passende menighetssvar.

2. Vest

L: Vi vender oss mot vest og ber for våre søsken der.

Menigheten vender seg i den angitte himmelretning.

Et lys kan tennes mot vest, på en lysglobe eller på et bord med fire bønnelys.

Vi ber for/om... /takker for ...

Her følger en eller flere bønner som har sammenheng med Vest.

Den som ber, avslutter bønner med: Gud, vi ber

A: Din vilje skje, din vilje skje, din vilje skje på jorden, å Gud.
eller et annet passende menighetssvar.

3. Sør

L: Vi vender oss mot sør og ber for våre søsken der.

Menigheten vender seg i den angitte himmelretning.

Et lys kan tenes mot sør, på en lysglobe eller på et bord med fire bønnelys.

Vi ber for/om... /takker for ...

Her følger en eller flere bønner som har sammenheng med Sør

Den som ber, avslutter bønnen med: Gud, vi ber

A: Din vilje skje, din vilje skje, din vilje skje på jorden, å Gud.
eller et annet passende menighetssvar.

4. Nord

L: Vi vender oss mot nord og ber for vår egen del av kirken og verden.

Menigheten vender seg i den angitte himmelretning.

Et lys kan tenes mot nord, på en lysglobe eller på et bord med fire bønnelys.

Vi ber for/om... /takker for ...

Her følger en eller flere bønner som har sammenheng med Nord.

Den som ber, avslutter bønnen med: Gud, vi ber

A: Din vilje skje, din vilje skje, din vilje skje på jorden, å Gud.
eller et annet passende menighetssvar.

Forbønnsmodell 5 (Bønnevandring)

Se veiledning, s.000.

Bønnevandring (Utgår: kan skje) skjer under forbønnen i gudstjenesten (Utgår:eventuelt samtidig med nattverdmåltidet.) Bønnevandringen kan også utvides til å bli en egen vandregudstjeneste.

Underveis i vandringen bør det være musikk, gjerne en veksling mellom instrumentalmusikk og sang, enten korsang eller solosang.

Eksempler på stasjoner i bønnevandringen:

- Stille bønn ved alterringen – mulighet til å knele ned i bønn og ettertanke.
- Personlig forbønn, eventuelt med håndspåleggelse – på et sted i rommet der det er mulig å være litt tilbaketrukket.
- Velsignelse – den enkelte kan knele mens en medarbeider legger hånden på hodet og velsigner med en fast formulert velsignelse.
- Dåpspåminnelse – ved døpefonten. Den enkelte blir tegnet med korsets tegn og hører et løftesord.
- Bønnekrukke – mulighet for å skrive bønnelapper, eventuelt tegne bønner (for barn og voksne som lettere uttrykker seg med tegning enn med ord). Velg gjerne papir i forskjellige farger, med opplysning om at de som skriver på et bestemt farget ark, ønsker bønnene lest opp. Bønnelappene kan legges i krukke og bæres fram til alteret når bønnevandringen er slutt.
- Lystenning – i lysglobe og/eller annet sted i rommet.
- Skriftemål – de som ønsker å få tilsagt syndenes forlatelse, kan knele ned ved framsatte stoler og bekjenne sine synder (se Veiledning om skriftemål s. 000). Liturgen/medliturgen legger hendene på den knelendes hode og sier tilsigelsordene: *”Etter vår Herre Jesu Kristi ord og befaling, tilsier jeg deg alle dine synders nådige forlatelse, i Faderens og Sønnens og Den Hellige Ånds navn.”*
- Fotvasking – Dette er mest aktuelt på spesielle gudstjenestedager, for eksempel skjærtorsdag.

- Andre elementer, for eksempel knyttet til temaet i gudstjenestens. Stasjoner som gir informasjon om og hjelp til fordypning. Symbolhandlinger, formingsoppgaver og lignende.
- Kunstverk som sted for ettertanke og bønn. Gjerne installasjoner eller samtidskunst som man kan låne/leie av kunstnere.

I gudstjenester uten nattverd kan bønnevandringen avsluttes med at man ber Fadervår som fellesbønn.

(Utgår: I gudstjenester hvor bønnevandringen skjer samtidig med nattverdmåltidet, avsluttes vandringen etter at alle har mottatt nattverden, og liturgen ser at det er tid for å avslutte vandringen.)

(Utgår: Da kan) Bønnekrukker kan bæres fram og settes på alteret.

(Utgår: Deretter følger nattverdens tilsigelsesord. Etter disse ordene kan eventuelt) Noen av bønnene kan eventuelt leses dersom det er opplyst om det på forhånd. Bønnevandringen (utgår: Og det hele kan) avsluttes med en felles bønn for kirken og verden, som eventuelt kan avsluttes slik: (utgår: eller en annen passende bønn)

L: I dine hender, Gud, legger vi alt og alle vi nå har bedt for, i Jesu Kristi navn.

III. FORMULERTE FORBØNNER

Forbønn 1

ML/L: For din kirke på jorden, for fellesskap mellom de troende, for evangeliets fremgang i hele verden ber vi deg, Gud.

M: **Menighetssvar** (kort menighetssvar – lest eller sunget)

ML/L: For din kirke i vårt land, for vår biskop og våre menigheter, for alle dine tjenere og medarbeidere ber vi deg, Gud.

M: **Menighetssvar** (kort menighetssvar – lest eller sunget)

ML/L: Om vekst i troen gjennom Ord og Sakrament, om trofasthet i bønn, om tålmodighet og glede ber vi deg, Gud.

M: **Menighetssvar** (kort menighetssvar – lest eller sunget)

ML/L: Om frihet og fred i verden, om brød til de sultende, om rettferdighet for flyktninger og forfulgte, om fellesskap over grensene ber vi deg, Gud.

M: **Menighetssvar** (kort menighetssvar – lest eller sunget)

ML/L: For vår konge og hans hus, for alle som har lederansvar iblant oss ber vi deg, Gud.

M: **Menighetssvar** (kort menighetssvar – lest eller sunget)

ML/L: For alle syke og nedbrutte, for ensomme og forlatte, for alle i fristelse og fare ber vi deg, Gud.

M: **Menighetssvar** (kort menighetssvar – lest eller sunget)

ML/L: Om ditt nærvær i all nød, om kraft til å tjene og til en gang å nå det evige liv ber vi deg, Gud.

M: **Menighetssvar** (kort menighetssvar – lest eller sunget)

Eventuelt kan det følge bønnestillhet innledet med ordene:

ML/ L: I stillhet vil vi nå legge fram for deg det hver og en av oss har på hjertet
Bønnestillhet

ML/L *avslutter med:*

Gud, vi ber deg.

M: **Menighetssvar** (kort menighetssvar – lest eller sunget)

(Bearbeidet etter Forbønn D i prekengudstjenesten)

Forbønn 2

Allmektige, evige Gud, vi takker deg og priser ditt hellige navn,
for du er god og din barmhjertighet tar aldri slutt.

Vi ber for den verdensvide kirke.

Gi enhet mellom alle troende.

La evangeliet ha fremgang i alle land.

Se i nåde til det folk som du ga

dine løfter i den gamle pakt.

Styrk forkynnere og misjonærer

og alle som strider troens gode strid.

(For... Aktuelle bønneemner kan nevnes.)

Hold oss fast i din sannhet.

Det ber vi deg om, Gud.

M: **Menighetssvar**

Vi ber for menigheten vår.

Gi oss mot og vilje til å tjene deg.

Styrk oss gjennom ordet og sakramentene,

så vi får kraft og vilje til å stå sammen mot onde krefter.

Kall konfirmantene våre til et liv

i tro og tjeneste.

(Om... aktuelle bønneemner kan nevnes.)

Led oss ved ditt ord og din visdom.

Det ber vi deg om, Gud.

M: **Menighetssvar**

Vi ber for mennesker som har det vondt,

for syke og ensomme,

for hjemløse,

for flyktninger og krigsofre,

for alle som lider urett og er undertrykt,

og for dem som nylig er kommet til landet vårt.

(For... Aktuelle bønneemner kan nevnes.)

Hjelp oss å verne om menneskets verd

fra livets begynnelse til livets slutt,

det ber vi deg om Gud.

M: **Menighetssvar**

Vi ber for verden.

Bevar alle jordens folk fra flom og tørke

og velsign oss med godt og tjenlig vær.
Gi oss vilje til å ta vare på jorden du har gitt oss.
Gi fred og frihet for folk og nasjoner,
rettferdighet i samfunn og arbeidsliv,
velsignelse over arbeidet vårt,
og evne og vilje til å dele på en rettferdig måte.
(Om... Aktuelle bønneemner kan nevnes.)
Gi oss din fred.
Det ber vi deg om, Gud.
M: Menighetssvar

(Bearbeidet etter Forbønn B i prekengudstjenesten)

FORBØNN 3

Evige Gud, himmelens og jordens skaper,
vi takker og lovpriser deg for all din godhet mot oss.
Vi ber for ditt skaperverk.
Hjelp oss å forvalte det til beste for hverandre.
Led folk og nasjoner til å leve i fellesskap og fred.
Bevar vår konge. og hans hus.
Gi visdom og mot til alle som har lederansvar blant oss.
Vi ber... (her kan følge konkrete bønner som har sammenheng med temaet)
Fri oss alle fra misunnelse og mistenksomhet
og hjelp oss til å leve i fred og forsoning.
Gud, vi ber.
M: Menighetssvar

Vi ber for alle som lever i fattigdom.
Vær vern og ly for dem som er på flukt fra krig og katastrofer.
Vi ber om fred for Jerusalem og for alle
som knytter sine håp til denne byen.
Vi ber for det forsvarsløse liv.
Vær nær hos alle som er syke og som trenger hjelp.
Vi ber for alle som savner fellesskap og tilhørighet.
Hold din vernende hånd over barnet i mors liv.
Hjelp dem som utsettes for vold og overgrep.
Vi ber... (her kan følge konkrete bønner som har sammenheng med temaet)
Gjør oss til tjenere som kan lytte, lindre og lege.
Gud, vi ber.
M: Menighetssvar

Vi ber for din kirke på jord.
Fyll den med din Ånd.
Vern oss mot vrang lære og død gudsdyrkelse.
Vær hos alle som blir forfulgt for ditt navns skyld.
Vi ber for vår biskop (navnet kan nevnes)
og for alle med lederansvar i vår kirke.
Vi ber for vår menighet, for gudstjenester og samvær,
for de som *er døpt / skal døpes* i dag (*den/de døpte nevnes med fornavn*),

for deres foreldre, faddere og andre som står dem nær.
Vi ber for våre konfirmanter.
Hjelp dem å finne din vei gjennom livet.
La dem kjenne seg omsluttet av din kjærlighet.
Vi ber... (her kan følge konkrete bønner som har sammenheng med temaet)
Gi oss et åpent sinn i møte med mennesker av en annen tro eller overbevisning,
så vi ikke fordømmer og taler usant om hverandre.
Gud, vi ber.
M: Menighetssvar

Gode Gud, vi ber for de fellesskap hvor vi hører til,
i menighet, familie, vennekrets og nabolag.
Vi ber for våre barnehager og skoler,
for bedrifter og arbeidsplasser
og de som er arbeidsledige.
Vær nær hos alle som strever med sitt liv,
Vi ber... (her kan følge bønn for institusjoner i lokalsamfunnet, syke/aldershjem og lignende, vennsksapsrelasjoner til mennesker og prosjekter i andre land, og andre bønner som har sammenheng med temaet)
Vi ber for våre hjem.
La troskap og respekt prege vår omgang med hverandre.

Forbønnen kan avsluttes med

L: La oss i stillhet legge fram for deg det hver og en av oss har på hjertet

L: Gud, vi ber.

M: Menighetssvar

Forbønn 4

Far i himmelen,
Takk for at du skapte oss,
og takk for at du skapte jorden vi bor på.
Takk for at du kjenner oss og elsker oss.
Hjelp oss til å ta vare på hverandre og på alt det du har skapt.
Gud vi ber.

M: Menighetssvar

Kjære Jesus:
Du fant venner du kunne glede deg sammen med og gråte hos.
Takk for evnen vår til vennskap.
Hjelp oss å være til stede for hverandre.
La alle mennesker finne noen de kan stole på.
Du har vist oss at alle mennesker er like viktige og like verdifulle.
Vær hos alle som lider på grunn av uforstand eller ondskap.
Hjelp oss til å kjempe mot undertrykkelse og urett.
Gud, vi ber.

M: Menighetssvar

Gode hellige Ånd:

Du viser oss veien vi skal gå.
Gi oss vilje og kraft til å gå den.
Gi oss visdom og styrke så vi kan stå sammen.
Du har kalt oss til å være din kirke.
Kom til oss med dine gaver
og hjelp oss å være lys og salt i verden.
Gud, vi ber.

M: Menighetssvar

Forbønn 5

Forbønn (Bearbeiding av forbønn 1, Svenska kyrkans handbok)

Gud, du har skapt himmel og jord.
Vi takker deg for alt liv.
Lær oss å ta vare på ditt skaperverk
og forvalte det med omsorg og visdom.

Gud, du elsker alle mennesker.
Vi takker deg for fred og frihet.
Vi ber om kraft til å forsvare alle svake
og til å kjempe for rettferd og fred.

Gud, du bor i våre hjerter.
Vi takker deg for glede og livskraft.
Vi ber om hjelp til å følge ditt kall
og nåde til å leve i troen på deg.

Gud, du gir din kirke styrke.
Vi takker deg for helgener og martyrer som vitnet om deg.
Vi ber om klarsyn til å se din vilje
og mot til å leve etter den.
I Jesu navn.
Amen

LITANIER

Fredslitaniet

Det kan bes en kort bønn med aktuelle bønneemner etter dette litaniet. Eventuelt kan det avsluttes med "La oss i stillhet legge fram for deg det hver og en av oss har på hjertet."

Litaniets tekst kan også danne mønster for utforming av aktuelle bønner, som kan erstatte enkelte eller alle bønnene.

ML Vi ber om velsignelse

L Velsignet være ditt rike, Fader, Sønn og Hellig Ånd, nå og alltid og i evighet.

A Amen

Litaniet kan eventuelt begynne her:

ML La oss be i fred til Herren.

A Herre, miskunne deg / Kyrie eleison

ML Om fred fra det høye og frelse for vår sjel,
la oss be til Herren.

A Herre, miskunne deg / Kyrie eleison

ML Om fred i hele verden, om samhold i Guds hellige kirke, og om alles enhet, la oss be til Herren.

A Herre, miskunne deg / Kyrie eleison

ML For dette hellige hus og for dem som trer inn i det med tro, ærbødighet og gudsfrykt, la oss be til Herren.

A Herre, miskunne deg / Kyrie eleison

ML For hele Guds folk, for alle vår kirkes tjenere, for våre prester og vår biskop (navn kan nevnes), la oss be til Herren.

A Herre, miskunne deg / Kyrie eleison

ML For denne by/bygd og for alle land og steder, og for de troende som bor der, la oss be til Herren.

A Herre, miskunne deg / Kyrie eleison

ML Om tjenlig vær, om rikelig grøde på jorden og om fredelige tider, la oss be til Herren.

A Herre, miskunne deg / Kyrie eleison

ML For dem som ferdes til sjøs, på land og i luften, for de syke og for dem som lider, for fanger og deres frelse, la oss be til Herren.

A Herre, miskunne deg / Kyrie eleison

ML At vi må bli befridd fra all trengsel, vrede, nød og fare, la oss be til Herren.

A Herre, miskunne deg / Kyrie eleison

ML Hjelp oss, frels oss, miskunn deg over oss, og vern oss, Herre, i din nåde.

A Herre, miskunne deg / Kyrie eleison

ML La oss komme dem i hu som var tro like til døden, så vi overgir oss selv og hverandre og våre liv til Herren Jesus Kristus.

A Ja, til deg, vår Herre.

L For seieren, æren og makten tilhører deg,

Fader, Sønn og Hellig Ånd, nå og alltid og i evighet.

A Amen. / Amen, amen, amen.

Litaniet

Dette mest tradisjonelle litaniet i vår kirke ble utformet av Martin Luther, på grunnlag av det middelalderiske helgenlitanie. Det har særlig vært knyttet til fastetiden og Bots- og bønnedag.

Menigheten kan synge hele vers 2 og 8.

På gudstjenester med nattverd kan det avsluttende "O du Guds Lam" utelates i litaniet.

1

A Kyrie eleison, Gud Fader, miskunne deg.

Kriste eleison, Herre Krist, miskunne deg.

Kyrie eleison, Hellig Ånd, miskunne deg.

2

ML/L/A Gud, vår Far i himmelen,

A miskunne deg over oss.

ML/LA Herre Jesus, verdens Frelser,

A miskunne deg over oss.

ML/L/A Hellig Ånd, vår trøster,

A miskunne deg over oss.

3

ML/L Fra alle synder, fra all villfarelse, fra alt det som ondt er,
A fri oss, kjære Herre Gud.

4

ML/L Fra en ond og brå død, fra krig og undertrykkelse,
fra ulykker og ødeleggelse,
A fri oss, kjære Herre Gud.

ML/L Fra den evige død,
A fri oss, kjære Herre Gud.

5

ML/L For Kristi hellige fødsels skyld, for hans kors og hans død,
for hans seierrike oppstandelse og himmelfart,
i vår lykkes tid, i vår sorg og vår nød,
i vår siste time og på dommens dag,
A hjelp oss, kjære Herre Gud.

6

ML/L Styr og led din hellige kristne kirke,
og la den forenes i din sannhet.
Gi kirken tjenere som holder fast på ditt ord.
Bevar oss fra vrang lære og død tro.

A Hør oss, kjære Herre Gud.

ML/L Styrk vår menighet med din Ånd og kraft.
Kall de frafalne tilbake, og la ditt ord ha fremgang på jorden.
A Hør oss, kjære Herre Gud.

7

ML/L Gi fred og samhold i alle land. Vern vårt folk og vår konge.
Bevar vår jord og velsign vårt arbeid.

A Hør oss, kjære Herre Gud.

ML /L Kom dem til hjelp som er i nød og fare.
Gjør vel mot dem som gjør ondt mot oss.
Miskunn deg over alle mennesker.

A Hør oss, kjære Herre Gud.

ML/L Jesus Kristus, Guds Sønn.
A Herre, ta imot vår bønn.

8

ML/L/A O du Guds Lam, som bærer verdens synder,
A miskunne deg over oss.

ML /L/A O du Guds Lam, som bærer verdens synder,
A miskunne deg over oss.

ML/L /A O du Guds Lam, som bærer verdens synder,
A gi oss din fred.

9

A Å Herre, hør vår bønn, og la vårt rop komme til deg. Amen.

Det kan bes noen korte bønner mellom litaniet og fastekollekten. Eventuelt kan bønnene avsluttes

med ”La oss i stillhet legge fram for deg det hver og en av oss har på hjertet.”

L/ML: Vi takker deg, Gud, vår Far,
du som har gitt oss din enbårne Sønn, Jesus Kristus,
for at hver den som tror på ham,
ikke skal gå fortapt, men ha evig liv.

Vi takker deg, Jesus Kristus,
du som har båret våre synder på ditt hellige legeme
og slettet ut vår skyld med ditt blod.

Vi takker deg, Hellige Ånd,
du som gir oss denne tro i våre hjerter
at Jesus Kristus er vår eneste redning og frelse.

Gud, gi oss din nåde, så vi fullt og fast tror
at alle våre synder er tilgitt for Jesu Kristi lidelse og døds skyld.
Styrk oss ved din hellige Ånd, så vi daglig motstår
synd og fristelser og alltid holder oss nær til Jesus,
inntil vi ser ham ansikt til ansikt.

Vi ber i Jesu Kristi navn.

A: **Amen.**

KIRKEÅRSPREFASJONER *(NB: Ingen forslag til justeringer)*

Liturgen messer eller fremsier kirkeårsprefasjonen.

Advent

I sannhet verdig og rett er det at vi alltid og alle steder takker deg,
allmektige Gud, evige Far, ved Jesus Kristus, vår Herre, han som du
sendte til frelse for verden for å oppfylle de løfter du gav ditt folk gjennom
profetene. Ved ham lovsynger englene din herlighet, og din
menighet i himmelen og på jorden priser ditt navn med samstemmig
jubel. Med dem vil også vi forene våre røster og tilbedende synge:

Jul og Maria budskapsdag

I sannhet verdig og rett er det at vi alltid og alle steder takker deg,
allmektige Gud, evige Far, ved Jesus Kristus, vår Herre, han som
for vår skyld ble menneske for at vi skulle bli dine barn,
frelst ut av mørket og inn i ditt underfulle lys. Ved ham
lovsynger englene din herlighet, og din menighet i himmelen og på
jorden priser ditt navn med samstemmig jubel. Med dem vil også vi
forene våre røster og tilbedende synge:

Åpenbaringstiden

I sannhet verdig og rett er det at vi alltid og alle steder takker deg, allmektige Gud, evige Far, ved Jesus Kristus, vår Herre, han som åpenbarte din herlighet for verden, så den som følger ham ikke skal vandre i mørket, men ha lys og evig liv. Ved ham lovsynger englene din herlighet, og din menighet i himmelen og på jorden priser ditt navn med samstemmig jubel. Med dem vil også vi forene våre røster og tilbedende synge:

Faste

I sannhet verdig og rett er det at vi alltid og alle steder takker deg, allmektige Gud, evige Far, ved Jesus Kristus, vår Herre, han som elsket oss og gav seg selv for oss, så han ble lydig til døden, ja døden på korset. Ved ham lovsynger englene din herlighet, og din menighet i himmelen og på jorden priser ditt navn med samstemmig jubel. Med dem vil også vi forene våre røster og tilbedende synge:

Påske

I sannhet verdig og rett er det at vi alltid og alle steder takker deg, allmektige Gud, evige Far, ved Jesus Kristus, vår Herre. Han er det rette påskelam, som har båret våre synder, og ved sin oppstandelse har han seiret over døden. Ved ham lovsynger englene din herlighet, og din menighet i himmelen og på jorden priser ditt navn med samstemmig jubel. Med dem vil også vi forene våre røster og tilbedende synge:

Kristi himmelfartsdag og søndag før pinse

I sannhet verdig og rett er det at vi alltid og alle steder takker deg, allmektige Gud, evige Far, ved Jesus Kristus, vår Herre, han som for opp til himmelen og nå sitter ved din høyre hånd. Ved ham lovsynger englene din herlighet, og din menighet i himmelen og på jorden priser ditt navn med samstemmig jubel. Med dem vil også vi forene våre røster og tilbedende synge:

Pinse

I sannhet verdig og rett er det at vi alltid og alle steder takker deg, allmektige Gud, evige Far, ved Jesus Kristus, vår Herre, han som troner ved din høyre hånd og har sendt Den hellige ånd over sine vitner, så ditt folk kan juble av glede og forkynne dine store gjerninger på mange tungemål. Ved ham lovsynger englene din herlighet, og din menighet i himmelen og på jorden priser ditt navn med samstemmig jubel. Med dem vil også vi forene våre røster og tilbedende synge:

Treenighetstiden

I sannhet verdig og rett er det at vi alltid og alle steder takker deg, allmektige Gud, evige Far, ved Jesus Kristus, vår Herre, han som du sendte til frelse for verden, for at vi ved hans død skulle få tilgivelse for syndene og ved hans oppstandelse vinne det evige liv. Ved ham

lovsynger englene din herlighet, og din menighet i himmelen og på jorden priser ditt navn med samstemmig jubel. Med dem vil også vi forene våre røster og tilbedende synge:

eller

I sannhet verdig og rett er det at vi alltid og alle steder takker deg, allmektige Gud, evige Far, ved Jesus Kristus, vår Herre. Han er det levende brød som kommer ned fra himmelen og gir verden liv, så den som kommer til ham, ikke skal hungre, og den som tror på ham, aldri skal tørste. Ved ham lovsynger englene din herlighet, og din menighet i himmelen og på jorden priser ditt navn med samstemmig jubel. Med dem vil også vi forene våre røster og tilbedende synge:

eller

I sannhet verdig og rett er det at vi alltid og alle steder takker deg, allmektige Gud, evige Far, ved Jesus Kristus, vår Herre, han som kom til oss med himlenes rike og forkynnte det glade budskap, så syndere får sitte til bords i Guds rike. Ved ham lovsynger englene din herlighet, og din menighet i himmelen og på jorden priser ditt navn med samstemmig jubel. Med dem vil også vi forene våre røster og tilbedende synge:

eller

I sannhet verdig og rett er det at vi alltid og alle steder takker deg, allmektige Gud, evige Far, ved Jesus Kristus, vår Herre, han som gjorde oss til sine disipler og lovte å være med oss alle dager inntil verdens ende. Ved ham lovsynger englene din herlighet, og din menighet i himmelen og på jorden priser ditt navn med samstemmig jubel. Med dem vil også vi forene våre røster og tilbedende synge:

Allehelgensdag, martyrdager

I sannhet verdig og rett er det at vi alltid og alle steder takker deg, allmektige Gud, evige Far, ved Jesus Kristus, vår Herre, han som var Frelser og forbilde for alle dine hellige som har fullført løpet og bevart troen. Ved ham lovsynger englene din herlighet, og din menighet i himmelen og på jorden priser ditt navn med samstemmig jubel. Med dem vil også vi forene våre røster og tilbedende synge:

NATTVERDBØNNER

Nattverdbønn A

(Fra høymessen 1977 revidert)

Innledende lovprisning

L messer eller fremsier kirkeårets prefasjon:

I sannhet verdig og rett er det...

A *Hellig* Sanctus

L/ML: Vi priser deg, hellige Gud, himmelens og jordens Skaper, du som har elsket verden og gitt din Sønn, Jesus Kristus, for at han skulle frelse oss fra synd og død og vinne deg et hellig folk.

L: Vi ber deg: Send din Ånd over () disse gaver, så vi i tro kan ta imot Jesus Kristus i brødet og vinen. (Utgår: oss og)

Innstiftelsesordene VERBA

L: Vår Herre Jesus Kristus, i den natt da han ble forrådt, tok han et brød, takket, brøt det, gav disiplene og sa: Ta imot og spis! Dette er min kropp som gis for dere. Gjør dette til minne om meg. Likeså tok han begeret etter måltidet, takket, ga dem og sa: Drikk alle av det. Dette beger er den nye pakt i mitt blod som utøses for dere så syndene blir tilgitt. Gjør dette så ofte som dere drikker det, til minne om meg. (Utgår: kalken)

Her kan følge:

Troens mysterium

L: Stort er troens mysterium.

A: Kristus døde. Kristus stod opp. Kristus skal komme igjen.

(Utgår: Følgende setning kan tilføyes:)

Ham være ære for kjærligheten som er sterkere enn døden.

(NB. Dette betyr at siste setning alltid inngår i dette leddet i alle nattverdbønnene).

L/ML: Nådige Gud, vi feirer dette måltidet med glede og takk for din Sønn fullbrakte offer, i troen på hans seierrike oppstandelse og himmelfart og i forventning om hans gjenkomst i herlighet. Vi ber deg: Fyll oss med din Ånd, (utgår: kjærlighet) så vi kan gjenkjenne Kristus i den som sulter og tørster. Lær oss å elske hverandre som han (utgår: du) har elsket oss, og la oss en gang samles hos deg i ditt fullendte rike.

A: Fadervår

Nattverdbønn B

(Etter Hippolyt 200-tallet)

Innledende lovprisning

L messer eller fremsier kirkeårets prefasjon, eller følgende ord:

Vi takker deg, (hellige) Gud, ved din elskede Sønn Jesus Kristus. Han er det evige Ord, og ved dette Ord skapte du alt. Da tiden var inne, sendte du ham til verden som frelser og befrier. For dette priser vi deg, sammen med alle dine hellige i himmelen og på jorden:

A *Hellig* Sanctus

L/ML: Vi priser (lover) deg Gud (og takker deg) for (din Sønn) Jesus Kristus, din tjener. Han kom fra himmelen, og ved Den hellige ånd (Åndens kraft ble han født av) og jomfru Maria ble han menneske av kjøtt og blod. (han levde under samme kår som oss og endte sitt liv) Han oppfylte din vilje da han strakte ut sine hender på korsets tre. Slik tilintetgjorde han døden, brøt ondskapens lenker og åpenbarte oppstandelsen fra de døde. (for oss legemets oppstandelse.)

L: Derfor minnes vi hans død og oppstandelse når vi bærer brødet og vinen fram for deg. (bringer fram for deg disse gaver. Vi ber deg:) Send din hellige Ånd over disse gaver (dem), så de for oss blir livets brød og frelsens beger. (kalk.)

Innstiftelsesordene VERBA

L: Vår Herre Jesus Kristus, i den natt da han ble forrådt, tok han et brød, takket, brøt det, gav disiplene og sa: Ta imot og spis! Dette er min kropp som gis for dere. Gjør dette til minne om meg. Likeså tok han begeret etter måltidet, takket, ga dem og sa: Drikk alle av det. Dette beger er den nye pakt i mitt blod som utøses for dere så syndene blir tilgitt. Gjør dette så ofte som dere drikker det, til minne om meg. (Utgår: kalken)

Her kan følge:

Troens mysteriumn

L: Stort er troens mysterium.

A: Kristus døde. Kristus stod opp. Kristus skal komme igjen.

(Utgår: Følgende setning kan tilføyes:)

Ham være ære for kjærligheten som er sterkere enn døden.

L/ML: La alle som får del i brødet og vinen, forenes til ett. Fyll oss med din hellige Ånd og grunnfest oss i sannheten, så vi kan prise deg i din hellige kirke nå og i all evighet. Amen. (utgår: og leve til din ære.)

A: Fadervår

Nattverdbønn C

(Bygger på paulinske tekster)

Innledende lovprisning

L messer eller fremsier kirkeårets prefasjon, eller følgende ord:

Å, dyp av rikdom og visdom og kunnskap hos deg, Gud!

Himlene forteller om din herlighet, og jorden vitner om dine henders verk.

Sammen med de troende gjennom alle tider vil vi prise ditt hellige navn:

A *Hellig* Sanctus

L/ML: Hellig og barmhjertig er du, Gud,
som ikke vendte deg bort da mennesket syndet,
men gav (ditt) løfte til Abraham om velsignelse for alle folkeslag.

Mektig og trofast er du, som befridde ditt folk fra trelldom,
og fornyet løftene gjennom profetene. (dine løfter)

Da tiden var inne, sendte du din Sønn, født av Maria,
for å kjøpe oss fri og gi oss retten til å være dine barn.

Ved hans død på korset forsonte du alt med deg selv og skapte fred,
og ved hans oppstandelse ble døden overvunnet.

L: Vi ber deg: Send din Ånd over disse gaver. (oss og dine gaver)

Foren oss i troen på din nåde, så vi kan ta imot Jesu legeme og blod
til forsoning og fred, og forkynne hans død til han kommer.

Innstiftelsesordene VERBA

L: Vår Herre Jesus Kristus, i den natt da han ble forrådt, tok han et brød,
takket, brøt det, gav disiplene og sa: Ta imot og spis! Dette er min kropp som
gis for dere. Gjør dette til minne om meg. Likeså tok han begeret etter
måltidet, takket, ga dem og sa: Drikk alle av det. Dette beger er den nye pakt i
mitt blod som utøses for dere så syndene blir tilgitt. Gjør dette så ofte som dere
drikker det, til minne om meg.

Her kan følge:

Troens mysterium

L: Stort er troens mysterium.

A: **Kristus døde. Kristus stod opp. Kristus skal komme igjen.**

(Utgår: Følgende setning kan tilføyes:)

Ham være ære for kjærligheten som er sterkere enn døden.

L/ML: Evige Gud, forny oss ved din hellige Ånd. Sammen med alt som er
skapt, venter vi med lengsel på å bli frigjort fra forgjengelighet og få del i den
frihet som dine barn skal eie i herligheten. Fra deg og ved deg og til deg er alle
ting. Deg være ære i all evighet!

A: *Fadervår*

Nattverdbønn D

(Bygger på Emmausberetningen, Luk 24)

Innledende lovprisning

L messer eller fremsier kirkeårets prefasjon, eller følgende ord:

Vi priser deg, evige Gud, (lovpriser)

du som har skapt verden og alt som er i den.

Det er i deg vi lever, beveger oss og er til.

Sammen med din menighet i himmelen og på jorden

lovsynger vi ditt hellige navn:

A *Hellig* Sanctus

L/ML: Vi takker deg, all godhets kilde. Du sendte din Sønn. Han ble korsfestet og stod opp fra de døde. Han åpnet skriftene og åpenbarte seg for sine venner da han brøt brødet og gav dem.

L: Nå ber vi deg: La din hellige Ånd komme over brødet og vinen og over oss (over oss og dine gaver), så våre øyne åpnes, og vi kjenner ham igjen som vår korsfestede og oppstandne Frelser.

Innstiftelsesordene VERBA

L: Vår Herre Jesus Kristus, i den natt da han ble forrådt, tok han et brød, takket, brøt det, gav disiplene og sa: Ta imot og spis! Dette er min kropp som gis for dere. Gjør dette til minne om meg. Likeså tok han begeret etter måltidet, takket, ga dem og sa: Drikk alle av det. Dette beger er den nye pakt i mitt blod som utøses for dere så syndene blir tilgitt. Gjør dette så ofte som dere drikker det, til minne om meg. (Utgår: kalken)

Her kan følge:

Troens mysterium

L: Stort er troens mysterium.

A: Kristus døde. Kristus stod opp. Kristus skal komme igjen.

(Utgår: Følgende setning kan tilføyes:)

Ham være ære for kjærligheten som er sterkere enn døden.

L/ML: Hellige Gud, gi oss brennende hjerter, så vi i undring og glede tar vare på ditt ord og viser barmhjertighet mot den som lider. Bli hos oss, også når vi tviler og sørger. Gå med oss, inntil savn og smerte har veket for evig jubel og lovsang!

A: Fadervår

Nattverdbønn E

(Bearbeidet etter Familiemessen fra 2003)

Innledende lovprisning

L messer eller fremsier kirkeårets prefasjon, eller følgende ord:

L: Vi takker deg, gode Gud, du som holder himmel og jord i dine hender. Du har skapt oss i ditt bilde og gitt oss livet i gave (NB:setningen er flyttet opp fra bønnen nedenfor). Sammen med englene og din menighet i himmelen og på jorden lovsynger vi ditt hellige navn: (utgår: lovpriser)

A Hellig Sanctus

L/ML: Hellige Gud,(du har skapt oss i ditt bilde og gitt oss livet i gave.)vi takker deg for Jesus Kristus, verdens frelser. Han døde og stod opp igjen for å gi oss evig liv (utgår: så vi ved troen på ham får tilgivelse for syndene og evig liv). Vi takker deg for dåpens gave, der vi blir født på ny, og for nattverden, der du samler oss som dine venner (utgår: din store familie).

L: Vi ber deg: Send din hellige Ånd over brødet og vinen. (utgår: oss og over dine gaver). Gjør oss til ett med hverandre og med Jesus Kristus.

Innstiftelsesordene VERBA

L: Vår Herre Jesus Kristus, i den natt da han ble forrådt, tok han et brød, takket, brøt det, gav disiplene og sa: Ta imot og spis! Dette er min kropp som gis for dere. Gjør dette til minne om meg. Likeså tok han begeret etter måltidet, takket, ga dem og sa: Drikk alle av det. Dette beger er den nye pakt i mitt blod som utøses for dere så syndene blir tilgitt. Gjør dette så ofte som dere drikker det, til minne om meg. (Utgår: kalken)

Her kan følge:

Troens mysteriumn

L: Stort er troens mysterium.

A: Kristus døde. Kristus stod opp. Kristus skal komme igjen.

(Utgår: Følgende setning kan tilføyes:)

Ham være ære for kjærligheten som er sterkere enn døden.

L/ML: Gud, fyll oss med din Ånd. Ta oss alle i (din) favn, slik en kjærlig mor samler barna sine om seg. (Utgår: Gi oss å elske hverandre, slik du elsker oss.) La de små bli opphøyet og de sultne bli mett med gode gaver.

Liturgen og/eller ett eller flere barn sier:

Sammen med alle dine barn ber vi den bønn som din Sønn har lært oss:

A: Fadervår

Nattverdbønn F

(Etter Gudstjenesteboken fra 1992, alternativ II.1 «Johannesordningen»)

Innledende lovprisning

L messer eller fremsier kirkeårets prefasjon, eller følgende ord:

L: Evige, allmektige Gud, du holder himmel og jord i dine hender, du nevner oss alle ved navn, så vi skal tilhøre deg og være ditt folk på jorden. Sammen med de troende gjennom alle tider og med de himmelske hærskarer vil vi prise ditt hellige navn.

A Hellig Sanctus

L/ML: Hellige Gud, (allmektige Herre, nådige Far.) uten ende er din miskunn, og evig er ditt herredømme. Du har fylt ditt skaperverk med lys og liv; himmelen og jorden er fulle av din herlighet. Gjennom Abraham lovte du å velsigne alle folkeslag. Du berget Israel, ditt utvalgte folk. Gjennom profetene fornyet du ditt løfte. Og da tiden var kommet, sendte du din Sønn, han som i ord og gjerning forkynte ditt rike og var lydige mot din vilje helt til døden.

L: Vi ber deg: Send din Ånd over disse gaver, så vi i tro kan ta imot Jesus Kristus i brødet og vinen.

Innstiftelsesordene VERBA

L: Vår Herre Jesus Kristus, i den natt da han ble forrådt, tok han et brød, takket, brøt det, gav disiplene og sa: Ta imot og spis! Dette er min kropp som gis for dere. Gjør dette til minne om meg. Likeså tok han begeret etter måltidet, takket, ga dem og sa: Drikk alle av det. Dette beger er den nye pakt i mitt blod som utøses for dere så syndene blir tilgitt. Gjør dette så ofte som dere drikker det, til minne om meg. (Utgår: kalken)

L/ML: Derfor, så ofte som vi spiser dette brødet og drikker av kalken, forkynder vi Herrens død, inntil han kommer.

Her følger:

Troens mysterium

L: Stort er troens mysterium.

A: Kristus døde. Kristus stod opp. Kristus skal komme igjen.

Ham være ære for kjærligheten som er sterkere enn døden.

L/ML: Derfor, barmhjertige Far, vil vi med dette brødet og dette begeret (denne kalken) komme i hu at Herren gav sitt liv for oss. Og i troen på hans oppstandelse venter vi på at han kommer igjen i makt og herlighet og vil holde sitt store gjestebud sammen med sitt folk.

A: Amen. Ja, kom, Herre Jesus.

L: Vi ber deg, allmektige Gud, vår skaper (allmektige Far), gi oss din hellige Ånd. La oss kjenne kraften av Kristi oppstandelse, så vi som tar imot hans legeme og blod, kan leve til pris og ære for din herlighet og få del i den arven som de hellige får i lyset.

A: Amen. Ja, kom, du hellige Ånd.

L: Forén vår bønn med bønnene fra dine tjenere alle steder og gjennom alle tider, og med forbønnen fra vår store øversteprest, som alltid ber for oss, inntil han kommer med seier, som Herren over alle ting. Ved Ham og i Ham og i samfunn med Den hellige ånd skal du ha all herlighet og ære, allmektige Far, evige Gud, nå og til evig tid.

A: *Fadervår*

Nattverdbønn G (En ny og kort nattverdbønn)

Denne korte nattverdbønnen kan brukes ved særskilte anledninger, for eksempel når det er mange som blir døpt i gudstjenesten. Også denne bønningen innledes med punkt 18. Forberedelse av måltidet og Prefasjonsdialogen i punkt 19 og avsluttes med punkt 20 og 21 i Ordning for hovedgudstjeneste.

Innledende lovprisning

L messer eller fremsier kirkeårets prefasjon, eller følgende ord:

L: Gode Gud, du har skapt oss og kalt oss ved navn. Du åpner din hånd og metter alt som lever med det gode. Sammen med din menighet i himmelen og på jorden lovsynger vi ditt hellige navn:

A *Hellig* Sanctus

L: Vi takker deg for Jesus Kristus, vår frelser. Han er det levende brød som kommer ned fra himmelen og gir verden liv. Vi ber deg: Send din Ånd over oss og dine gaver, så vi i takk og tro kan ta imot Jesus Kristus i brødet og vinen.

Innstiftelsesordene VERBA

L: Vår Herre Jesus Kristus, i den natt da han ble forrådt, tok han et brød, takket, brøt det, gav disiplene og sa: Ta imot og spis! Dette er min kropp som gis for dere. Gjør dette til minne om meg. Likeså tok han begeret etter måltidet, takket, ga dem og sa: Drikk alle av det. Dette beger er den nye pakt i mitt blod som utøses for dere så syndene blir tilgitt. Gjør dette så ofte som dere drikker det, til minne om meg. (Utgår: kalken)

Her kan følge:

Troens mysteriumn

L: Stort er troens mysterium.

A: Kristus døde. Kristus stod opp. Kristus skal komme igjen.

(Utgår: Følgende setning kan tilføyes:)

Ham være ære for kjærligheten som er sterkere enn døden.

L:/ML: Sammen med alle dine barn ber vi den bønn som din Sønn har lært oss.

A: *Fadervår*

Høringsinstansene

Dato: 05.01.2018

Vår ref: 18/00123-5 ha769

Deres ref:

Justering av hovedgudstjenesten og alminnelige bestemmelser - høringsbrev

Kirkerådet sender med dette saken *Justering av hovedgudstjenesten og alminnelige bestemmelser* på høring til bispedømmerådene, biskopene, utdanningsinstitusjoner, arbeidsgiver- og arbeidstakerorganisasjoner og andre aktuelle instanser. Kirkerådet vedtok også at «alle menigheter er velkomne til å delta i høringen». Høringsdokumentene ligger tilgjengelig på kirken.no/hoeringer.

Høringsspørsmålene finnes ved avslutningen av hvert av hovedkapitlene i selve høringsdokumentet. Det er selvsagt mulig å besvare bare noen av spørsmålene i høringen.

Forslaget til justert ordning for hovedgudstjeneste er vedlagt. I dette dokumentet er alle justeringene av gjeldende gudstjenesteordning fra 2011 markert ved hjelp av understrekninger og parenteser. Her gis det også enkelte, kortfattede forklaringer om hva justeringene innebærer.

Det er bokmålsvarianten av gudstjenesteordningen som er lagt til grunn for høringen, men det er også mulig å komme med forslag til endringer i den nynorske utgaven av 2011-liturgien.

Høringsfristen er satt til 10. april 2018. Hørings svar sendes til post.kirkeradet@kirken.no

På bakgrunn av høringen tar Kirkerådet sikte på endelig behandling i Kirkemøtet i april 2019.

Kontaktpersoner for denne saken er Hans Arne Akerø, seksjonsleder for gudstjenesteliv og kultur, som treffes på telefon 23 08 12 56 eller e-post: ha769@kirken.no.

Med vennlig hilsen

Jens-Petter Johnsen
direktør

Paul Erik Wirgenes
avdelingsdirektør

Dokumentet er elektronisk godkjent og har derfor ingen signatur.

Vedlegg:

Høringsdokument - Høring om Justering av hovedgudstjenesten og alminnelige bestemmelser

KR 58.1_17 Liturgivedlegg Høring om Justert Ordning for hovedgudstjeneste

Høringsinstanser:

Bispedømmerådene

Biskopene

Teologisk fakultet, UiO

Praktisk-teologisk seminar

Det teologiske Menighetsfakultet

VID Vitenskapelige høyskole

NLA Høgskolen

Kirkelig utdanningscenter i nord

Den norske kirkes presteforening

teoLOgene

Kirkelig undervisningsforbund,

Diakonforbundet

MFO – Musikernes fellesorganisasjon

Samarbeid menighet og misjon (SMM)

KA Kirkelig arbeidsgiver- og interesseorganisasjon

Norsk kvinnelig Teologforening

IKO – Kirkelig pedagogisk senter

Vedlegg til høringen om Justering av hovedgudstjenesten og alminnelige bestemmelser

Høringsforslag til Justert ordning for hovedgudstjeneste

Et stjerne-tegn () er satt til ledd der menigheten skal stå.*

Nye formuleringer er understreket. Formuleringer som utgår er satt i parentes med liten skrift, og innledes ofte med ordet «Utgår:». Når det er behov for en kort forklaring til en endring, står dette i en parentes med kursiv skrift og innledes med (NB:).

I. Samling

1| Forberedelse

Kirkerommet er åpent en stund før gudstjenesten, med anledning til stillhet, lystenning og bønn.

(Utgår: kan være åpent.)

(Utgår: å tenne lys og sitte i stillhet, i ettertanke og bønn)

Klokkeringing

Her eller etter 3 Hilsen kan det være:

Kort informasjon om dagens gudstjeneste ved medliturg eller liturg

Informasjonen avsluttes med:

ML/L: «La oss være stille for Gud»

(utgår: eller en annen formulering som innstiller menigheten på å være sammen for Guds ansikt.)

Kort stillhet

Tre klokkeslag

*2 | Inngangssalme

Som preludium kan det fremføres vokal- eller instrumentalmusikk som svarer til dagens karakter. Dette skjer normalt som forspill til salmen.

Det kan være prosesjon under preludiet/forspillet og/eller inngangssalmen. Prosesjonskors bæres først i prosesjonen. Lys, tekstbok, dåpsvann, brød og vin kan også bæres inn, i denne rekkefølgen.

Hvis brød og vin ikke er satt fram på et eget sidebord, eller på alteret før gudstjenesten, bæres det inn i prosesjonen og settes på sidebordet eller på alteret.

Menigheten står under prosesjon, Inngangssalme og Hilsen. (NB. Det betyr at menigheten alltid står under inngangssalmen, og ikke bare når det er prosesjon. Det samme gjelder sluttsalmen (pkt 22).

(Utgår: Før inngangssalmen kan det spilles et preludium, normalt som forspill til salmen, eller synges en korsang.)

*3 | Hilsen (Utgår: Inngangsort)

Når det er dåp i hovedgudstjenesten, velges et av de to første inngangsortene.
Før de to første alternativene til inngangsort kan liturgen si: Kjære menighet.

L | Nåde være med dere og fred fra Gud, vår Far, og Herren Jesus Kristus.

ELLER

L | Vår Herre Jesu Kristi nåde, Guds kjærlighet og Den hellige ånds samfunn være med dere alle.

ELLER

L | I Faderens og ✠ Sønnens og Den hellige ånds navn.

ELLER

L | I Faderens og ✠ Sønnens og Den hellige ånds navn: Vår skaper, frigjører og livgiver.

Tekster på samisk og kvensk, se side 2.85.

Menigheten setter seg. (NB: Først etter liturgens hilsen)

Om kort informasjon om dagens gudstjeneste ikke er gitt under ledd 1, kan den gis her.

(Utgår: Etter inngangsortet kan menigheten svare: **M** | Amen.)

(Utgår: Inngangsortene kan ledsages av innslag som angir gudstjenestens særpreg og tema.)

4 | Samlingsbønn

Samlingsbønn kan utelates. (NB: Det betyr at den kan utelates alltid eller ved noen gudstjenester)

(NB: Samlingsbønnene finnes på side 19 - 22 i dette dokumentet)

(Utgår: Dagens bønn kan benyttes som samlingsbønn, først og fremst på høytidsdager. Se ledd 8.)

ML | La oss be. (Utgår: **ML** La oss takke og be.)

Samlingsbønner, se side (?)...

ML | Gud, vi ber. (Utgår: Vi ber i Jesu navn.)

A | **Amen.**

5 | Syndsbekjennelse

Plasseres her eller i ledd 16 (Utgår: før forbønnen. *Se ledd 16.*)

Den bes høyt av alle.

(Utgår: Før innledningsordet kan liturgen si **L** | Vår Herre Jesus Kristus sier: Du skal elske Herren din Gud av hele ditt hjerte og av hele din sjel og av all din forstand. Dette er det største og første budet. Men det andre er like stort: Du skal elske din neste som deg selv. **Matt 22,37–39**)

Syndsbekjennelsen innledes med:

Justert hovedgudstjeneste

L Guds barmhjertighet er stor. Jf. Sal 119,156

La oss bøye oss for Gud og bekjenne våre synder.

(Utgår: **L** | La oss bøye oss for Gud og be om tilgivelse.

Eller L | La oss ransake oss selv for Guds ansikt og bekjenne våre synder.)

Kort stillhet.

Liturgen kneler under syndsbekjennelse og stillhet. Også menigheten kan knele.

ENTEN A

A: Gud, vær meg nådig!

Jeg har syndet mot deg og sviktet min neste
med tanker og ord, med det jeg har gjort
og med det jeg har forsømt.

Tilgi meg min synd for Jesu Kristi skyld.

Skap i meg et rent hjerte,
og gi meg kraft til nytt liv ved din hellige Ånd.

ELLER B:

A: Gud, vær meg nådig!

Tilgi meg min synd for Jesu Kristi skyld.

Skap i meg et rent hjerte,
og gi meg kraft til nytt liv ved din hellige Ånd.

ELLER C:

A: Gud, du kjenner og elsker oss alle.

Vi har gjort deg imot.

Vi har glemt deg og det du vil vi skal gjøre.

Vi har tenkt mer på oss selv enn på andre.

Tilgi oss for Jesu skyld.

ELLER D

Bokmål:

A: Hellige Gud, du vår skaper:

Vi har vendt oss bort fra deg

og kjenner syndens makt i vårt hjerte.

Tilgi oss, og sett oss fri

til å tjene deg og vår neste.

Nynorsk:

A: Heilage Gud, du vår skapar:

Vi har vendt oss bort frå deg

og kjenner synda si makt i våre hjarte.

Tilgjev oss, og set oss fri

til å tena deg og vår neste.

Til enkelte gudstjenester kan det brukes andre syndsbekjennelser enn disse fire alternativene.

Bønnen kan hentes fra ulike kilder, eller utformes lokalt.

(NB: Dette betyr at syndsbekjennelse 4, 5 og 6 bortfaller som fast syndsbekjennelse.)

Syndsbekjennelsen kan følges av et løftesord. (Utgår:Liturgen kan si et løftesord etter syndsbekjennelsen.)

L: Guds ord sier: Dersom vi bekjenner våre synder, er han trofast og rettferdig,

så han tilgir oss syndene og renser oss for all urett. 1 Joh 1,9

ELLER

L: Så høy som himmelen er over jorden, så veldig er Herrens miskunn over dem som frykter ham. Så langt som øst er fra vest, tar han syndene våre bort fra oss. Sal 103,11-12

(Utgår: Det kan være kort stillhet før syndsbejennelsen eller før løftesordet.)

(Utgår: Syndsbejennelser og løftesord, se side 2.35–2.38.)

(NB: Det foreslås å ta bort muligheten til at menigheten kan søke biskopen om å bruke en egenformulert syndsbejennelse fast. Det betyr at Alm best punkt 62 bortfaller).

(NB: Det foreslås å ta bort muligheten til en takkebønn etter løftesordet (jf side 2.38 i Gudstjenesteboken).

6| Bønnerop kyrie

Kyrie eleison synges.

Musikken og teksten til gudstjenestens ordinarieledd hentes normalt fra Den norske kirkes fem godkjente hovedserier. Se noter til musikken side

Ved enkelte anledninger kan bønneropet utformes som et litani (N13 nr 981) eller som lokalt utformet kyrielitani med omkved fra N13 nr 976.1-7. I særskilte gudstjenester kan disse også brukes uten å være knyttet til en litaniform.

Kyrie eleison.

Kriste eleison.

Kyrie eleison.

Eller

Kyrie eleison. Gud Fader, miskunne deg (over oss).

Kriste eleison. Herre Krist, miskunne deg (over oss).

Kyrie eleison. Hellig Ånd, miskunne deg (over oss).

Tekster på samisk og kvensk, se side

(Utgår: Kyrie kan utvides til et kyrielitani. Se side 2.39.)

(Utelates: Kyrie kan utelates i enkelte gudstjenester).

(NB: Når utelatesrubrikken strykes betyr, det at kyrie er obligatorisk i alle hovedgudstjenester)

7| Lovsang gloria

Lovsang gloria synges.

Kan utelates i fastetiden.

L/ML | Ære være Gud i det høyeste

**M | og fred på jorden blant mennesker som Gud har glede i.
Vi lover deg, vi priser deg, vi tilber deg, vi opphøyer deg. Amen.**

ELLER

L/ML | Ære være Gud i det høyeste

**M | og fred på jorden blant mennesker som Gud har glede i. Vi lover deg,
vi priser deg, vi tilber deg,vi opphøyer deg.**

ML | Vi hyller deg for din store herlighet, Herre Gud,
himmelske konge, allmektige Fader.

M | Vi lover deg, vi priser deg, vi tilber deg, vi opphøyer deg.

ML | Herre, Guds enbårne Sønn, Jesus Kristus,
Guds Lam som bærer verdens synder, miskunne deg over oss.
Du som sitter ved Faderens høyre hånd, hør vår bønn.

M | Vi lover deg, vi priser deg, vi tilber deg, vi opphøyer deg.

ML | For du alene er hellig, du alene er Herren,
du alene er Den høyeste, Jesus Kristus med Den hellige ånd
i Faderens herlighet.

M | Vi lover deg, vi priser deg, vi tilber deg, vi opphøyer deg. Amen.

Musikken og teksten hentes normalt fra den vedtatte liturgiske musikken (se.?, side?..) Ved enkelte gudstjenester kan en annen lovsang eller ett eller flere lovsangsomkved benyttes.
Se side 2.41 (NB: i gudstjenestepermen.)

Dåp i hovedgudstjenesten skjer normalt her.

8| Dagens bønn

Bønnen fremsies eller messes. Se Gudstjenestepermen side 2.109 – 196.

(Utgår: Dagens bønn kan utelates, få sin plass her, komme i forbindelse med prekenen, eller brukes (først og fremst på høytidsdager) som samlingsbønn.)

(NB: Dette betyr at Dagens bønn blir et fast ledd i alle hovedgudstjenester)

Bønnen innledes med:

L | La oss alle be.

Bønnen avsluttes med:

M | **Amen.**

II. Ordet

I andre hovedgudstjenester enn høymessen kan det være to lesninger, eller én lesning (evangeliet).
Da kan ledd 10 Bibelsk salme / Salme falle bort.
Menigheten står under evangelielesningen og sitter under de øvrige lesningene.

L/ML | La oss høre Herrens ord.

9| Første lesning

Fra Det gamle testamentet

ML | Det står skrevet hos/i ...

Lesningen avsluttes med:

ML | Slik lyder Herrens ord.

(Utgår: Menigheten kan svare:

M | Gud være lovet.)

10| Bibelsk salme / Salme

Det kan synges en bibelsk salme eller en annen salme, være korsang eller kort stillhet mellom lesningene.

11| Andre lesning

Fra Det nye testamentet utenom evangeliene

ML | Det står skrevet hos/i ...

Lesningen avsluttes med:

ML | Slik lyder Herrens ord.

(Utgår: Menigheten kan svare: M | Gud være lovet.)

*12| Evangelium

Halleluja (utgår: /Salme)

Evangelielesningen innledes med hallelujaomkved (se N13 977). Det kan være evangelieprosesjon. Den som bærer boken kan ledsages av lysbærere.

Menigheten står under halleluja, lesning og respons.

I fastetiden kan halleluja erstattes av et sunget svarledd som innholdsmessig svarer til fastetiden

(tractus.)

(Utgår: Evangelielesningen kan innledes og avsluttes med et hallelujaomkved eller en kort salme.)
(Utgår: Det kan også være evangelieprosjon.)

Lesning

L/ML | Det står skrevet i evangeliet etter ...

Lesningen avsluttes med:

L/ML| Slik lyder det hellige evangelium.

(Utgår: Menigheten kan svare:

M | Gud være lovet.)

Respons

Halleluja-omkved gjentas, eller det synges en kort salme eller et annet svarledd ved menighet eller kor. På førstedager kan det synges et høytidsvers som respons (N13 nr 41, 193, 228)

(Utgår: Dersom det benyttes en salme, kan en synge vers av salmen både før og etter lesningen. Om hele salmen synges før lesningen, kan predikanten lese evangeliet eller en annen pretekst i tilknytning til prekenen.)

13| Preken

Predikanten preker (utgår: normalt) over evangelieteksten. Når første eller andre lesetekst er satt opp som pretekst, kan denne teksten leses her eller på sitt faste sted. Fortellingsteksten kan brukes i stedet for den oppsatte preteksten.

Prekenen holdes fra prekestolen, lesepulten eller et annet sentralt sted i kirkerommet.

(Utgår: I prekendelen kan det i samråd med liturgen legges inn aktualiserende, dramatiserende eller aktiviserende innslag som er samordnet med innholdet i prekenen.)

(Utgår: På høytidsdager, og når det ellers er ønskelig, kan prekenen begynne med en kort innledningsdel før preteksten leses.)

Prekenen avsluttes med lovprisningen: (utgår: kan avsluttes)

L| Ære være Faderen og Sønnen og Den hellige ånd,
som var, er og blir én sann Gud fra evighet og til evighet. Amen.

ELLER

L| Lovet være Gud, vår skaper, frigjører og livgiver. Amen.

(Utgår: Etter prekenen kan det gis tid til stillhet, en kort salme eller meditativ musikk.
Etter prekenen kan det gis tid til stillhet, en kort salme eller meditativ musikk.)

*14| Trosbekjennelse credo

Trosbekjennelsen synges eller fremsies.

Dersom det er dåp i gudstjenesten kan trosbekjennelsen utelates her. Eventuelt kan det synges en trosbekjennessalme.

Menigheten står under trosbekjennelsen.

ML/L | La oss bekjenne vår hellige tro.

A | Jeg tror på Gud Fader, den allmektige, himmelens og jordens skaper.

**Jeg tror på Jesus Kristus,
Guds enbårne Sønn, vår Herre,
som ble unnfanget ved Den hellige ånd,
født av jomfru Maria,
pint under Pontius Pilatus,
korsfestet, død og begravet,
før ned til dødsriket,
stod opp fra de døde tredje dag,
før opp til himmelen,
sitter ved Guds, den allmektige Faders høyre hånd,
skal derfra komme igjen
for å dømme levende og døde.**

**Jeg tror på Den hellige ånd,
en hellig, allmenn kirke,
de helliges samfunn,
syndenes forlatelse,
legemets oppstandelse
og det evige liv.**

Amen. Den apostoliske trosbekjennelse.

Tekster på samisk og kvensk, se side 2.85 (?).

Eller

**A | Vi tror på én Gud,
den allmektige Far,
som har skapt himmel og jord,
alt synlig og usynlig.**

**Vi tror på én Herre, Jesus Kristus,
Guds enbårne Sønn,
født av Faderen før alle tider,
Gud av Gud, lys av lys,
sann Gud av sann Gud,
født, ikke skapt,
av samme vesen som Faderen.
Ved ham er alt blitt skapt.
For oss mennesker og til vår frelse
steg han ned fra himmelen,
og ved Den hellige ånd og av jomfru Maria**

ble han menneske av kjøtt og blod.
Han ble korsfestet for oss under Pontius Pilatus,
led og ble begravet,
oppstod den tredje dag etter Skriftene
og fór opp til himmelen,
sitter ved Faderens høyre hånd,
skal komme igjen i herlighet
for å dømme levende og døde,
og hans rike skal være uten ende.

Vi tror på Den hellige ånd,
som er Herre og gjør levende,
som utgår fra Faderen og Sønnen,
tilbes og æres sammen med Faderen og Sønnen,
og som har talt gjennom profetene.
Vi tror på én hellig, allmenn og apostolisk kirke.
Vi bekjenner én dåp til syndenes forlatelse
og venter de dødes oppstandelse
og et liv i den kommende verden.
Amen. *Den nikenske trosbekjennelse.*

15| Salme

Salmen kan falle bort dersom trosbekjennelsen synges. Salmen kan alternativt synges etter preken og før trosbekjennelsen.

(Utgår: **III** Forbønn) *(NB: Det betyr at Forbønn pkt 17 inngår i hoveddel II. Ordet.)*

16 Kunngjøringer

Kan legges her eller et annet sted i gudstjenesten, eller formidles til menigheten på annen måte.

Synsbekjennelse

Plasseres her eller som ledd 5. (Utgår: etter samlingsbønnen, ledd 4)

Den bes høyt av alle.

(Utgår: Før innledningsordet kan liturgen si:

L | Vår Herre Jesus Kristus sier: Du skal elske Herren din Gud av hele ditt hjerte og av hele din sjel og av all din forstand. Dette er det største og første budet. Men det andre er like stort: Du skal elske din neste som deg selv. *Matt 22, 37–39*)

Synsbekjennelsen innledes med:

L | Guds barmhjertighet er stor. *Sal 119,156*

La oss bøye oss for Gud og bekjenne våre synder.

(Utgår: eller

L | La oss bøye oss for Gud og be om tilgivelse.

Eller L | La oss ransake oss selv for Guds ansikt og bekjenne våresynder.)

Kort stillhet.

Liturgen kneler under syndsbekjennelse og stillhet. Også menigheten kan knele.

ENTEN A

A: Gud, vær meg nådig!
Jeg har syndet mot deg og sviktet min neste
med tanker og ord, med det jeg har gjort
og med det jeg har forsømt.
Tilgi meg min synd for Jesu Kristi skyld.
Skap i meg et rent hjerte,
og gi meg kraft til nytt liv ved din hellige Ånd.

ELLER B:

A: Gud, vær meg nådig!
Tilgi meg min synd for Jesu Kristi skyld.
Skap i meg et rent hjerte,
og gi meg kraft til nytt liv ved din hellige Ånd.

ELLER C:

A: Gud, du kjenner og elsker oss alle.
Vi har gjort deg imot.
Vi har glemt deg og det du vil vi skal gjøre.
Vi har tenkt mer på oss selv enn på andre.
Tilgi oss for Jesu skyld.

ELLER D:

Bokmål:

A: Hellige Gud, du vår skaper:
Vi har vendt oss bort fra deg
og kjenner syndens makt i vårt hjerte.
Tilgi oss, og sett oss fri
til å tjene deg og vår neste.

Nynorsk:

A: Heilage Gud, du vår skapar:
Vi har vendt oss bort frå deg
og kjenner synda si makt i våre hjarte.
Tilgjev oss, og set oss fri
til å tena deg og vår neste.

Til enkelte gudstjenester kan det brukes andre syndsbekjennelser enn disse fire alternativene.

Bønnen kan hentes fra ulike kilder, eller utformes lokalt.

(NB: Dette betyr at syndsbekjennelse 4, 5 og 6 bortfaller som fast syndsbekjennelse)

Syndsbekjennelsen kan følges av et løftesord. (Utgår: Liturgen kan si et løftesord etter syndsbekjennelsen.)

L: Guds ord sier: Dersom vi bekjenner våre synder, er han trofast og rettferdig, så han tilgir oss syndene og rensar oss for all urett. 1 Joh 1,9

ELLER

L: Så høy som himmelen er over jorden, så veldig er Herrens miskunn over dem som frykter ham. Så langt som øst er fra vest, tar han syndene våre bort fra oss. Sal 103,11-12

(Utgår: Det kan være kort stillhet før syndsbejennelsen eller før løftesordet. Liturgen kneler under syndsbejennelse og stillhet. Også menigheten kan knele.)

(Utgår: Syndsbejennelser og løftesord, se side 2.35–2.38.)

(NB: Det foreslås å ta bort muligheten til at menigheten kan søke biskopen om å bruke en egenformulert syndsbejennelse fast . Det betyr at Alm. Best. Punkt 62 bortfaller).

(NB: Det foreslås å ta bort muligheten til en takkebønn etter løftesordet (jf side 2.38 i Gudstjenesteboken).

17| Forbønn for kirken og verden

Forbønnen kan utformes lokalt, eller en kan bruke ferdig formulerte bønner.

Forbønnen ledes fortrinnsvis av en medliturg. De enkelte bønneavsnitt kan leses av flere.

Hvert bønneavsnitt kan avsluttes med
Gud, vi ber

Eller

Det ber vi deg om, Gud.

lest eller sunget av den som ber bønneavsnittet, eller forbønnslederen, liturgen eller kantor/forsanger.

En lokalt utarbeidet forbønn kan disponeres etter følgende temaområder:

1. Jordens folk og nasjoner.
2. Vårt eget land og folk.
3. Den verdensvide kirke og kirken i vårt eget land.
4. Vår egen menighet, våre familier og stedet hvor vi bor.
5. Aktuelle hendelser.

En ber for aktuelle hendelser i de temaområder hvor de naturlig hører hjemme (1-4), eller i et eget avsnitt (5).

Se mer utførlig beskrivelse av temaområdene, modeller for lokalt tilrettelagte forbønner og formulerte forbønner, [side 23 - 35 i dette dokumentet](#).

Forbønnen kan innledes med:

ML/L: La oss be for kirken og verden.

Menighetssvar

Etter hvert bønneavsnitt følger et menighetssvar, sunget eller lest. *Se Liturgisk musikk side ?.*

Vi minnes de døde og ber for de sørgende

Forbønnen kan avsluttes med at menigheten minnes dem som er døde, og som det er holdt gravferd for den siste uken, eller siden sist menigheten var samlet.

ML/L: Vi reiser oss og minnes dem i vår menighet det er holdt gravferd for siden sist vi var samlet.

Menigheten reiser seg.
Navnene til de avdøde leses opp.
Kort stillhet.

ML/L: Lær oss å telle våre dager, så vi kan få visdom i hjertet. *Sal 90,12*

Eller

ML/L: Jesus sier: ”Jeg er oppstandelsen og livet. Den som tror på meg, skal leve om han enn dør.” *Joh 11,26*

Deretter kan denne eller en lignende bønn bes:

ML/L: Barmhjertige Gud, trøst de sørgende og vær dem nær i tiden som kommer.

Her kan forbønnens menighetssvar synges.

Dersom det ikke feires nattverd i gudstjenesten, samles takkofferet inn her.

Under takkofferet kan det fremføres egnet instrumental- eller vokalmusikk.
Innsamlingen kan skje i kirkebenkene eller ved at man går rundt alteret.

Takkofferet (utgår: kan) avsluttes med:

L: Evige Gud, din er jorden og det som fyller den. Alt vi eier tilhører deg. Av ditt eget gir vi deg tilbake.

A eller L: Ta imot oss og våre gaver i Jesu navn. Amen.

III. NATTVERD (utgår: IV)

18. Forberedelse av måltidet, Menighetens takkoffer

Takkoffersalme (utgår: Salme)

Menighetens takkoffer (utgår: kan) samles inn mens salmen synges. Bordet dekkes. Brød og vin hentes fra et sidebord eller kan stå på nattverdbordet fra gudstjenestens begynnelse.

(utgår:Takkofferet bæres fram mens alterbordet dekkes, dersom det ikke har skjedd ved gudstjenestens begynnelse.) (Utgår: Brød legges på disken, og vin helles i kalken.)

Forberedelsen (utgår: kan) avsluttes med:

L: Velsignet er du, Gud. Din er jorden og alt som fyller den. Av ditt eget gir vi deg tilbake. Foren din kirke av alle folkeslag og tungemål. Likesom kornet er blitt ett i brødet og druene i vinen, så gjør oss til ett med hverandre og med Herren Jesus Kristus.

A eller L: Ta imot oss og våre gaver i Jesu navn. Amen.

ELLER

L: Evige Gud, din er jorden og det som fyller den. Alt vi eier tilhører deg. Av ditt eget gir vi deg tilbake.

A eller L: Ta imot oss og våre gaver i Jesu navn. Amen.

*19. Takksigelse og bønn

Hilsen PREFASJONSDIALOG

L: synger eller sier: Herren være med dere.

M: reiser seg og synger: Og med deg være Herren.

L: Løft deres hjerter.

M: Vi løfter våre hjerter til Herren.

L: La oss takke Herren vår Gud.

M: Det er verdig og rett.

Innledende lovprisning PREFASJON

Den innledende lovprisningen er enten knyttet til kirkeåret ([se side 35 – 37 i dette dokumentet](#)) eller tilpasset den enkelte nattverdbønn ([se side 38 – 45 i dette dokumentet](#)).

Hellig SANCTUS

A synger: Hellig, hellig, hellig, er Herren Sebaot. All jorden er full av din herlighet. Hosianna i det høyeste. Velsignet være han som kommer i Herrens navn. Hosianna i det høyeste.

Nattverdbønn med innstiftelsesordene VERBA

Nattverdbønner med innstiftelsesord, se s. 00.

(NB: Innstiftelsesordene og leddet Troens mysterium, samt en bønn før Fadervår er nå satt inn i hver av nattverdbønnene)

[Mens ordene messes eller fremsies, eller etter hver del av innstiftelsesordene, løfter liturgen først brødet, deretter vinen.](#)

(Utgår: Under innstiftelsesordene løfter liturgen først disken, deretter kalken).

Fadervår

leses eller synges.

A: Vår Far i himmelen!

La navnet ditt helliges.

La riket ditt komme.

La viljen din skje på jorden slik som i himmelen.

Gi oss i dag vårt daglige brød,

og tilgi oss vår skyld,

slik også vi tilgir våre skyldnere.

Og la oss ikke komme i fristelse,

**men frels oss fra det onde.
For riket er ditt, og makten og æren i evighet.
Amen.**

Eller

**A: Fader vår, du som er i himmelen.
La ditt navn holdes hellig.
La ditt rike komme.
La din vilje skje på jorden som i himmelen.
Gi oss i dag vårt daglige brød.
som vi òg forlater våre skyldnere.
Led oss ikke inn i fristelse,
men frels oss fra det onde.
For riket er ditt,
og makten og æren i evighet. Amen.**

Det er også anledning til å benytte Fadervår etter 1920-liturgien.
Tekster på samisk og kvensk, se s. 00.

***20. Nattverdmåltidet**

Menigheten står helt til de første går fram til nattverd.

Brødsbrytelse

Nattverdmåltidet kan innledes med brødsbrytelse:

(Utgår: Når det skal være brødsbrytelse, kan liturgen si):
(NB: Leddet er flyttet fram foran Fredshilsen Pax)

L: Brødet som vi bryter, gir oss del i Kristi kropp.
Vinen som vi drikker, gir oss del i Kristi blod

Fredshilsen PAX

Her kan følge

L: Guds fred være med dere.

M: Guds fred være med deg.

Her kan en føye til:

L: La oss hilse hverandre med et tegn på fred.

Menigheten hilser hverandre med håndtrykk og sier «Guds fred» eller lignende ord.

(Utgår: For en mer utførlig fredshilsen, se Veiledningen, s. 00.)

Du Guds Lam AGNUS DEI

**A synger: Du Guds Lam, som bærer verdens synder,
miskunne deg over oss.**

**Du Guds Lam, som bærer verdens synder,
miskunne deg over oss.
Du Guds Lam, som bærer verdens synder,
gi oss din fred.**

L: Kom, for alt er gjort ferdig.

Invitasjonen kan alternativt gis før *Du Guds Lam*, slik at denne synges under utdelingen.

(Utgår: Liturgen kan si, her eller etter *Du Guds Lam*)

Utdeling

Utdelingsmåter, se Alminnelige bestemmelser (side 5.3 – 5.15 og Veiledning til hoveddelene i gudstjenesten (side 8.39 -8.57 i Gudstjenesteboken 2011).

Under utdelingen kan det synges en eller flere salmer, korsang eller annen egnet musikk.

Utdelingsordene lyder:

Dette er Jesu kropp.

Dette er Jesu blod.

Tekster på samisk og kvensk, se s. 00.

Eller

Dette er Jesu legeme.

Dette er Jesu blod.

Eller

Kristi kropp, gitt for deg.

Kristi blod, utøst for deg.

Den enkelte kan svare: Amen.

Barn og andre som kommer fram og som viser at de ikke skal motta nattverden, velsignes av den som bærer brødet, med håndspåleggelse eller korstegning. (Utgår: Som velsignelsesord anbefales et av følgende ord:)

Liturgen kan si dette eller lignende:

Herren velsigne deg og bevare deg og føre deg til det evige liv.

(Utgår: Gud velsigne deg og bevare deg. *eller*

Herren velsigne deg og bevare deg fra det onde og føre deg til det evige liv.)

Når det er utdeling med felles knefall, kommer fredsønsket enten etter hvert knefall eller til slutt. (Utgår: kan fredsønsket komme til slutt eller etter hvert knefall.)

Etter utdelingen :

L: Den korsfestede og oppstandne Jesus Kristus
har nå gitt oss sitt hellige legeme og blod
som han gav til soning for alle våre synder.

A eller L: Han styrke oss og holde oss oppe i en sann tro til det evige liv.

L: (utgår: kan tilføye) Fred være med dere.

M: Amen

*(NB: En fredshilsen bør besvares med et «amen»
Tekster på samisk og kvensk, se s. 00.*

21. Måltidets avslutning

Alteret ryddes. Beger og disk dekkes med nattverdklede.

Takkebønn

En av de følgende takkebønner bes:
(Utgår: en lokalt utformet eller en annen egnet)

L/ML: Vi takker deg, nådige Gud, du som gjennom brødet og vinen har gitt oss del i Jesu Kristi seierrike død og oppstandelse. Vi ber deg:
A eller L/ML: **Styrk oss ved din Ånd til vitnesbyrd og tjeneste i verden.**

Eller

L/ML: Vi takker deg, himmelske Far, for dine velsignede gaver. Vi ber deg at du ved disse gavene vil bevare oss i troen på deg, forene oss i din kjærlighet og stadfeste i oss håpet om det evige liv, for Jesu Kristi skyld.

Eller

L/ML: Trofaste Gud, du som i dåpen har gitt oss barnekår og gjort oss til arvinger i ditt rike. Vi takker deg for dette måltidet, hvor du har gitt oss syndenes forlatelse og fornyet i oss troen på dine løfter.

Vi ber deg:

A eller L/ML: **Styrk oss ved din Ånd til vitnesbyrd og tjeneste i verden.**

Eller

L/ML: Vi takker deg, visdommens Gud, for ditt måltids dype hemmelighet: Brødet vi har brutt, er ett. Din Sønn har gitt sitt liv for én verden og én menneskehet. Vi ber deg: *(NB: «Vi ber deg» sies ikke av A, kun av L eller ML)*

A eller L/ML: **Hjelp oss å høre det rop du har hørt, å se den nød du har sett, og å elske vår neste som oss selv.**

(Utgår: Kalk og disk dekkes med kalkkledet. Kalk og disk, samt vinkanne og brødeske, kan om ønskelig settes tilbake på sidebordet.)

IV. Sendelse

*22. Salme

Salmen kan flyttes til Postludium/Utgangsprosesjon, ledd 25.

*23. Velsignelse

Velsignelsesord som kan benyttes på andre hovedgudstjenester enn høymessen, se s. 00.

Velsignelsen leses eller synges.

Menigheten står under velsignelsen.

Velsignelsen kan mottas ved at den enkelte gjør korsets tegn.

Innledning til velsignelsen kan være:

Lovprisning BENEDICAMUS

L/ML synger: La oss prise Herren.

M: Gud være lovet. Halleluja. Halleluja. Halleluja.

Eller

Hilsen SALUTATIO

L sier eller synger: Herren være med dere.

M: Og med deg være Herren.

Eller

L sier: Ta imot velsignelsen.

L: Herren velsigne deg og bevare deg.

Herren la sitt ansikt lyse over deg og være deg nådig.

Herren løfte sitt åsyn på deg og gi deg fred. ✠

Tekster på samisk og kvensk, se s. 00.

Menigheten kan synge:

M: Amen. Amen. Amen.

3 x 3 BØNNESLAG

*24. Utsendelse

Dersom menigheten blir sittende under det etterfølgende postludiet, kan utsendelsesordene sies etter postludiet.

L/ML: La oss gå i fred,

A: i Jesu Kristi navn.

(Utgår: eller **A: og tjene Herren med glede.**
Eller **L/ML: Gå i fred.**)

Eller

L/ML: Gå i fred. Tjen Herren med glede.
- eller et av følgende skriftord:

(NB: De tre skriftordene på side 2.84 er tatt inn her – se nedenfor) (Utgår: eller et annet utsendelsesord som passer til dagens særpreg. Det kan eventuelt også formuleres egne utsendelsesord. Se s. 55.)

Gud gav oss ikke en ånd som gjør motløs; vi fikk Ånden som gir kraft, kjærlighet og visdom **2 Tim 1,7**
Gå i fred.

Guds fred, som overgår all forstand, skal bevare deres hjerter og tanker i Kristus Jesus **Fil 4,7**
Gå i fred.

Kristus sier: ” Dere har ikke utvalgt meg, men jeg har utvalgt dere og satt dere til å gå ut og bære frukt, en frukt som varer.” **Joh 15,16**
Gå i fred.

*25. Postludium/Utgangsprosesjon

Dersom det er utgangsprosesjon, kan menigheten følge etter prosesjonen. I stedet for postludium kan det synges en salme mens menigheten går ut. Etter gudstjenesten kan kirkerommet være åpent en stund, med anledning til stille bønn og ettertanke. Det diakonale oppdraget ved utsendelsen kan også følges opp ved fellesskapssamling, ved soknebud, annen besøkstjeneste, forbønnstjeneste og andre handlinger.

SAMLINGSBØNNER

Samlingsbønnen bes av en medliturg eller av hele menigheten. Når syndsbekjennelsen er lagt til samlingsdelen, bes samlingsbønnen av en medliturg, mens hele menigheten ber syndsbekjennelsen.

1.

Hellige Gud, vi er samlet for ditt ansikt
for å møte din kjærlighet og sannhet.
Send oss din Ånd
og gjør oss åpne for det du vil gi oss.
La ditt ord slå rot i våre hjerter,
så Kristus lever i oss, og vi blir ett i deg
og tjener deg i alle ting.

2.

Gode Gud, du som gir liv til alt som lever,
vi priser deg for jordens skjønnhet,
og for alt som lar oss kjenne at du er god.
Her for ditt ansikt ber vi: Gi oss lyttende ører,
takknemlige hjerter og tjenende hender,
så vi kan høre ditt ord, lovprise deg for din godhet,
og i ord og gjerning vitne om dine storverk.

3.

Herre, jeg er kommet inn i dette ditt hellige hus
for å ta imot hva du Gud Fader, min skaper,
du Herre Jesus, min frelser,
du Hellige Ånd, min trøster i liv og død,
vil gi meg.
Lukk nå opp mitt hjerte ved din Hellige Ånd,
så jeg kan sørge over mine synder,
leve i troen på din nåde
og sammen med hele ditt folk fornyes hver dag
i et sant og hellig liv.

4.

Gud, vi er kommet inn i ditt hellige hus
for å ta imot det du vil gi oss.
Lukk nå opp våre hjerter,
så vi kan fornyes i troen på deg.

5.

Bønnen kan bes av alle, eller som "hermebønn" ved at den som leder bønner, sier en og en setning som gjentas av alle.

ML Gud, du er midt iblant oss.

A Gud, du er midt iblant oss.

ML Du omgir oss på alle sider.

A Du omgir oss på alle sider.

ML Hold oss i din hånd.

A Hold oss i din hånd.

6.

I og med at denne samlingsbønnen inneholder syndsbejkenne, kan syndsbejkenne utelates ellers i gudstjenesten. (Utgår: utelates syndsbejkenne)

Bønnen synges som vekselsang mellom Liturg, ML (forsanger/e) og menighet.

L: Trofaste Gud, du gir oss nytt liv i den hellige dåp.

Vi blir merket med korsets tegn ✠.

L/ M: **Vi er dine barn. Forny i dag vår tro og vår kjærlighet.**

M/L øser opp vann tre ganger fra døpefonten, som ved dåp.

L: Som regnbuen lyser dine løfter, Gud

- et tegn på din pakt med hver levende skapning.

ML: Vi kommer til deg med vår takk og vår sang.

M: **Vi kommer til deg med vår takk og vår sang.**

ML: Du er vårt håp.

M: **Du er vårt håp.**

L: Du kjenner våre liv. Ingenting er skjult for deg.

ML: Vi har gjort imot din vilje, vi bryter dine bud.

M: **Vi har gjort imot din vilje, vi bryter dine bud.**

ML: Tilgi oss, Gud.

M: **Tilgi oss, Gud.**

L: Du reiste Jesus opp fra graven.

I dåpen reises vi opp til nytt liv med ham.

ML: Som regnbuen lyser dine løfter, Gud

M: **Som regnbuen lyser dine løfter, Gud**

ML: - et tegn på din pakt med hver levende skapning

M: **- et tegn på din pakt med hver levende skapning**

7.

Denne bønnen er spesielt anvendelig i gudstjenester med mange barn.

En gruppe barn kan stå foran menigheten og vise tegnene. De i menigheten som ønsker det, kan gjøre håndbevegelsene sammen med barna.

Løftede hender

ML/L: Kjære Gud, du er hos oss.

Tenn ditt lys i oss.

Hendene i kryss foran brystet

ML/L: Kjære Jesus, du går med oss.

La oss få leve i din fred.

Hendene mot hverandre foran brystet med fingertuppene opp

ML/L: Kjære Gud, du ser oss.

Ta imot våre tanker og stille bønner.

Hendene strakt ut foran oss med håndflatene opp

ML/L: Kjære Jesus, du tar våre hender i dine.
Led oss på din gode vei.

Vi tar dem som sitter ved siden av oss, i hånden.

ML/L: Gode Hellige Ånd, takk for at vi ikke er alene.
Hjelp oss å se hverandre med kjærighet.

8.
Hellige Gud, du som har gitt oss livet i gave.
Takk for at du tar imot oss i dåpen
og styrker oss i nattverdens måltid.
Led oss ved ditt ord
og gjør oss åpne for det du vil gi oss.

9.
ML: Gud, du som skapte alt ved ditt ord,
A: jord og hav og himmel tilhører deg.
ML: Du omgir oss med ditt nærvær,
A: hver celle er bærer av din skaperkraft.
ML: Ånden gir glede til alt som lever,
A: og med din ånd lengter vi etter rettferdighet -
ML: at skaperverket skal bli løst fra sine lenker,
A: og sultne skal få mat,
ML: at fanger skal få frihet,
A: og at riket ditt skal komme med fred til jorden. Amen.

10.

Modell for lokalt utformet samlingsbønn

Til enkelte gudstjenester kan det brukes andre samlingsbønner enn de som foreligger her. Bønner kan hentes fra ulike kilder, eller utformes lokalt.

1. Bønnen skal være et uttrykk for vår kirkes tro og bekjennelse og den skal ha liturgisk og poetisk bærekraft.
2. Det viktigste i bønnen er å gir ord til at vi er sammen for Guds ansikt, som fellesskap, som enkeltmennesker og som del av skaperverket. Bønnen skal uttrykke forventning og glede over møtet med Gud i gudstjenesten.
3. Samlingsbønnen kan vektlegge ulike motiver, for eksempel:
 - Søndag som oppstandelsesdag. *(NB: Kun rekkefølgen av motiv er endret her)*
 - Jesu Kristi nærvær når vi samles i hans navn.
 - Lengsel etter å være i Guds hus.
 - Takknemlighet over å være funnet og tatt imot av Gud.
 - Overgivelse til Gud.
 - Dåpspåminnelse.
 - Åpenhet for Ordets gjerning i våre liv.
 - Samlingen om ord og sakramenter.
 - Kallet til oppbrudd og etterfølgelse.

11.

Samlingsbønn når det har skjedd ulykker eller katastrofer

Når en ulykke eller katastrofe har rammet lokalsamfunnet, nasjonen eller et annet område i verden, er det naturlig å la åpningen av menighetens hovedgudstjeneste bære preg av dette.

Dette bør gjøres når ulykken og katastrofen er av en slik art at den berører hele menigheten, eller nyheten om den er allment kjent og menigheten dermed er innforstått med hvorfor dette nevnes. Når ulykke og sorg angår en eller noen få i menigheten, er det mer naturlig å ta dette med i menighetens forbønn.

Et eller flere passende bibelord, kan benyttes på samlingsbønnens plass, for eksempel Sal 130,1-2; Sal 38,22-23; Sal 44,25-27; Sal 10,1.12b.14

Sammen med eller i stedet for bibelordet kan det bes en egnet bønn, utformet lokalt eller hentet fra Sørgegudstjenesten, Bønnebok for Den norske kirke (se bønn nr 144, 145, 146 og 163) - eller andre kilder. Som bønn kan også et velvalgt salmevers benyttes, for eksempel Norsk salmebok nr 747, 749, 750, 751 og 678.

Bønnen kan innledes med noen ord om den aktuelle ulykke/katastrofe. Dersom bibelord benyttes kan det sies:

L: Våre ord kommer til kort i møte med det ufattelige. La oss derfor hente ord fra Bibelen til vår klage og bønn:

Etter bønningen kan det være stillhet, som kan innledes slik:

L: La oss være stille i ettertanke og bønn

Deretter anbefales det at gudstjenesten fortsetter med Kyrie eleison eller et passende Kyrielitani.

FORBØNNER

I. TEMAOMRÅDER

Forbønn for kirken og verden – lokalt forankret (Utgår: tilrettelagt)

Forbønnen forankres lokalt enten det er ferdig formulerte bønner eller forbønn som skrives til den enkelte gudstjeneste.

Lokal forankring skapes ved å involvere menighetens medlemmer både i utarbeidelsen av forbønnen og ved å lede forbønnen i gudstjenesten.

En lokalt utarbeidet forbønn kan disponeres etter temaområdene nedenfor. Under hvert temaområde er det listet opp en rekke stikkord, til hjelp i menighetens forarbeid med bønner. Når den konkrete bønner skal utformes, vil det være nødvendig å gjøre et utvalg i stikkordslisten, eventuelt også ta inn andre tema ut fra den aktuelle situasjonen og ut fra det preget man vil at gudstjenesten skal ha.

Noen stikkord er i det følgende listet opp under flere temaområder. Det betyr at de kan komme til uttrykk under den del av forbønnen hvor det er aktuelt og naturlig.

Rekkefølgen for temaområdene kan endres. Det samme gjelder rekkefølgen på stikkordene under det enkelte temaområde. Slik vil forbønnen i praksis kunne fokusere på det som er karakteristisk for den aktuelle gudstjenesten.

Forbønn for gudstjenestens takkeoffer tas inn under det tema som er naturlig.

(NB: Følgende tekst er flyttet fram hit, fra side 2.65 i Gudstjenesteboken 2011)

Menighetssvarene kan være lest eller sunget. Ulike menighetssvar finnes i:

- Liturgisk musikk for hovedgudstjeneste i Den norske kirke
- Godkjente salmebøker
- Bønneboken
- Den norske kirkes digitale gudstjenestebibliotek
- Organistens gudstjenestebok
- Andre kilder

1. Jordens folk og nasjoner

Mennesker i nød: Mennesker rammet av ulykker og katastrofer, fattigdom, krig og konflikter og annen nød og krise.

Kamp for fred og rettferdighet.

Vern om menneskeverdet, fra livets begynnelse til livets slutt.

Vern om skaperverket.

Annen internasjonal forvaltertjeneste.

Mennesker med lederansvar i verdenssamfunnet.

Internasjonale organer og organisasjoner.

2. Vårt eget land og folk

Mennesker i nød: Syke, ensomme, fattige, mennesker utsatt for vold og overgrep, mennesker rammet av ulykker, katastrofer og kriser.

Mennesker med lederansvar (nasjonalt, regionalt og lokalt).

Kongen og hans hus (Kongen bør nevnes ved navn).

Barns og unges oppvekstvilkår.

Arbeid med å integrere og inkludere ulike grupper.
Vern om menneskeverdet, fra livets begynnelse til livets slutt.
Vern om skaperverket.
Vårt eget lands rolle i verdenssamfunnet.
Annen forvaltertjeneste, nasjonalt og regionalt.

3. Den verdensvide kirke og kirken i vårt eget land

Den verdensvide kirken. Misjon og diakoni.
Misjonsprosjekter og vennskapsmenigheter.
Mennesker som blir forfulgt på grunn av sin tro.
Den norske kirkes lederskap og styrende organer, nasjonalt og regionalt.
Bispedømmets biskop (bør nevnes ved navn).
Kirkens gudstjenesteliv, diakoni og trosopplæring.
Andre kirkesamfunn i Norge.
Kontakt og dialog med andre trossamfunn.
Evangeliets fremgang.

4. Vår egen menighet, våre familier og stedet hvor vi bor

Lokalmenighet, døpte, konfirmanter, barn, unge og andre.
Mennesker med lederansvar i menigheten.
Aktuelle planer og prosjekter.
Gudstjenesteliv, diakoni og trosopplæring.
Mennesker, grupperinger og institusjoner i lokalsamfunnet. Barnehage, skole, syke/aldershjem og lignende.
Arbeidsplasser, familie, nære relasjoner, naboskap, alle som er sammen på gudstjenesten.
Mennesker som har bedt om forbønn.
Lokal forvaltertjeneste og vern om skaperverket.
Kall til tro og tjeneste.

5. Aktuelle hendelser.

Det bes for aktuelle hendelser i de temaområder ovenfor hvor de naturlig hører hjemme, eller det kan bes for dem i et eget avsnitt.

II. MODELLER FOR LOKALT TILRETTELAGTE FORBØNNER

Forbønnsmodell 1 (følger temaområdene)

Når denne bønnen forberedes, bør det gjøres klart om bare bønneemner skal nevnes, eller om det skal utarbeides fullstendige bønner. Et bønneemne bør være kort og presist formulert og på den måten angi retning og være til hjelp for den enkeltes stille bønn.

Dersom det utarbeides fullstendige bønner, kan stillheten i hvert bønneledd utelates.

ML/L: La oss be for jordens folk og nasjoner.

ML: Vi ber for/om.../takker for

Her nevnes noen konkrete bønneemner, eller en formulert bønn om temaet i overskriften.

(Stille bønn)

Gud, vi ber.

M: Menighetssvar

ML/L: La oss be for vårt eget land og folk.

ML: Vi ber for/om.../takker for

Her nevnes noen konkrete bønneemner, eller en formulert bønn om temaet i overskriften.

(Stille bønn)

Gud, vi ber.

M: Menighetssvar

ML/L: La oss be for den verdensvide kirke og kirken i vårt eget land.

ML: Vi ber for/om.../takker for

Her nevnes noen konkrete bønneemner, eller en formulert bønn om temaet i overskriften.

(Stille bønn)

Gud, vi ber.

M: Menighetssvar

ML/L: La oss be for vår egen menighet og stedet hvor vi bor.

ML: Vi ber for/om.../takker for

Her nevnes noen konkrete bønneemner, eller en formulert bønn om temaet i overskriften.

(Stille bønn)

Gud, vi ber.

M: Menighetssvar

Forbønnen kan avsluttes med:

ML/ L: I stillhet vil vi nå legge fram for deg det hver og en av oss har på hjertet.

Stille bønn

L: Gud, vi ber.

(eller: I dine hender, Gud, legger vi alt og alle vi nå har bedt for, i Jesu Kristi navn).

M: Menighetssvar

Forbønnsmodell 2 (lystenning)

Denne modellen kan være aktuell blant annet i gudstjenester hvor barn og unge (for eksempel konfirmanter) tar del i forberedelse og gjennomføring gudstjenesten.

Velg 3 – 6 av bønneemnene og utform dem i samsvar med modellen nedenfor.

Eventuelt kan bønnen disponeres etter temaområdene (se s. 000)

Hvert av bønneavsnittene kan gjennomføres slik:

ML/ L: La oss vende oss til Gud i bønn

Vi tenner et lys for...

Et lys tennes på en lysglobe eller på et bord med bønnelys.

og takker / ber for / om...

Her følger en eller flere bønner for det bønneemnet lyset ble tent for.

Her kan følge *Bønnestillhet*

Gud, vi ber.

M: Menighetssvar

Forbønnsmodell 3 (salme)

Salmer kan egne seg til bruk under forbønnen, gjerne slik at de synges vers for vers. Det kan da utformes aktuelle bønner med utgangspunkt i hvert enkelt vers.

Eksempel på noen egnede salmer:

Vi rekker våre hender frem ([N13 678](#))

Vær meg nær, å Gud ([N13 626](#))

Jeg folder mine hender små ([N13 731](#))

Da jeg trengte en neste ([N13 671](#))

Gi fred, å Herre Gud, gi fred ([N13 730](#))

Vår himmelske Far ([N13 632](#))

Forbønnsmodell 4 (fire himmelretninger)

Denne modellen kan blant annet være aktuell i gudstjenester med misjon og internasjonal diakoni som tema.

Det utarbeides aktuelle bønner som har sammenheng med hver av de fire himmelretningene. Det kan være bønner for søsterkirker, mennesker i for konflikter og katastrofer, for skaperverket eller aktuelle hendelser. Forbønn for gudstjenestens takkeoffer kan plasseres ved den himmelretningen der det er naturlig.

Forbønnen kan innledes slik:

ML/L: La oss be for kirken og verden ved å reise oss og vende oss i de fire himmelretningene.

Menigheten reiser seg.

1. Øst

ML/L: Vi vender oss mot øst og ber for våre søsken der.

Menigheten vender seg i den angitte himmelretningen.

Et lys kan tennes mot øst, på en lysglobe eller på et bord med fire bønnelys.

Vi ber for/om... /takker for ...

Her følger en eller flere bønner som har sammenheng med Øst.

Den som ber, avslutter bønner med: Gud, vi ber

A: Din vilje skje, din vilje skje, din vilje skje på jorden, å Gud.
eller et annet passende menighetssvar.

2. Vest

L: Vi vender oss mot vest og ber for våre søsken der.

Menigheten vender seg i den angitte himmelretning.

Et lys kan tennes mot vest, på en lysglobe eller på et bord med fire bønnelys.

Vi ber for/om... /takker for ...

Her følger en eller flere bønner som har sammenheng med Vest.

Den som ber, avslutter bønner med: Gud, vi ber

A: Din vilje skje, din vilje skje, din vilje skje på jorden, å Gud.
eller et annet passende menighetssvar.

3. Sør

L: Vi vender oss mot sør og ber for våre søsken der.

Menigheten vender seg i den angitte himmelretning.

Et lys kan tennes mot sør, på en lysglobe eller på et bord med fire bønnelys.

Vi ber for/om... /takker for ...

Her følger en eller flere bønner som har sammenheng med Sør

Den som ber, avslutter bønnen med: Gud, vi ber

A: Din vilje skje, din vilje skje, din vilje skje på jorden, å Gud.
eller et annet passende menighetssvar.

4. Nord

L: Vi vender oss mot nord og ber for vår egen del av kirken og verden.

Menigheten vender seg i den angitte himmelretning.

Et lys kan tennes mot nord, på en lysglobe eller på et bord med fire bønnelys.

Vi ber for/om... /takker for ...

Her følger en eller flere bønner som har sammenheng med Nord.

Den som ber, avslutter bønnen med: Gud, vi ber

A: Din vilje skje, din vilje skje, din vilje skje på jorden, å Gud.
eller et annet passende menighetssvar.

Forbønnsmodell 5 (Bønnevandring)

Se veiledning, s.000.

Bønnevandring (Utgår: kan skje) skjer under forbønnen i gudstjenesten (Utgår:eventuelt samtidig med nattverd måltidet.) Bønnevandringen kan også utvides til å bli en egen vandregudstjeneste.

Underveis i vandringen bør det være musikk, gjerne en veksling mellom instrumentalmusikk og sang, enten korsang eller solosang.

Eksempler på stasjoner i bønnevandringen:

- Stille bønn ved alterringen – mulighet til å knele ned i bønn og ettertanke.
- Personlig forbønn, eventuelt med håndspåleggelse – på et sted i rommet der det er mulig å være litt tilbaketrukket.
- Velsignelse – den enkelte kan knele mens en medarbeider legger hånden på hodet og velsigner med en fast formulert velsignelse.
- Dåpspåminnelse – ved døpefonten. Den enkelte blir tegnet med korsets tegn og hører et løftesord.
- Bønnekrukke – mulighet for å skrive bønnelapper, eventuelt tegne bønner (for barn og voksne som lettere uttrykker seg med tegning enn med ord). Velg gjerne papir i forskjellige farger, med opplysning om at de som skriver på et bestemt farget ark, ønsker bønnene lest opp. Bønnelappene kan legges i krukke og bæres fram til alteret når bønnevandringen er slutt.
- Lystening – i lysglobe og/eller annet sted i rommet.
- Skriftemål – de som ønsker å få tilsagt syndenes forlatelse, kan knele ned ved framsatte stoler og bekjenne sine synder (se Veiledning om skriftemål s. 000). Liturgen/medliturgen legger hendene på den knelendes hode og sier tilsigelsordene: *"Etter vår Herre Jesu Kristi ord og befaling, tilsier jeg deg alle dine synders nådige forlatelse, i Faderens og Sønnens og Den Hellige Ånds navn."*
- Fotvasking – Dette er mest aktuelt på spesielle gudstjenestedager, for eksempel skjærtorsdag.

- Andre elementer, for eksempel knyttet til temaet i gudstjenestens. Stasjoner som gir informasjon om og hjelp til fordypning. Symbolhandlinger, formingsoppgaver og lignende.
- Kunstverk som sted for ettertanke og bønn. Gjerne installasjoner eller samtidskunst som man kan låne/leie av kunstnere.

I gudstjenester uten nattverd kan bønnevandringen avsluttes med at man ber Fadervår som fellesbønn.

(Utgår: I gudstjenester hvor bønnevandringen skjer samtidig med nattverdmåltidet, avsluttes vandringen etter at alle har mottatt nattverden, og liturgen ser at det er tid for å avslutte vandringen.)

(Utgår: Da kan) Bønnekrukker kan bæres fram og settes på alteret.

(Utgår: Deretter følger nattverdens tilsigelsesord. Etter disse ordene kan eventuelt) Noen av bønnene kan eventuelt leses dersom det er opplyst om det på forhånd. Bønnevandringen (utgår: Og det hele kan) avsluttes med en felles bønn for kirken og verden, som eventuelt kan avsluttes slik: (utgår: eller en annen passende bønn)

L: I dine hender, Gud, legger vi alt og alle vi nå har bedt for, i Jesu Kristi navn.

III. FORMULERTE FORBØNNER

Forbønn 1

ML/L: For din kirke på jorden, for fellesskap mellom de troende, for evangeliets fremgang i hele verden ber vi deg, Gud.

M: **Menighetssvar** (kort menighetssvar – lest eller sunget)

ML/L: For din kirke i vårt land, for vår biskop og våre menigheter, for alle dine tjenere og medarbeidere ber vi deg, Gud.

M: **Menighetssvar** (kort menighetssvar – lest eller sunget)

ML/L: Om vekst i troen gjennom Ord og Sakrament, om trofasthet i bønn, om tålmodighet og glede ber vi deg, Gud.

M: **Menighetssvar** (kort menighetssvar – lest eller sunget)

ML/L: Om frihet og fred i verden, om brød til de sultende, om rettferdighet for flyktninger og forfulgte, om fellesskap over grensene ber vi deg, Gud.

M: **Menighetssvar** (kort menighetssvar – lest eller sunget)

ML/L: For vår konge og hans hus, for alle som har lederansvar iblant oss ber vi deg, Gud.

M: **Menighetssvar** (kort menighetssvar – lest eller sunget)

ML/L: For alle syke og nedbrutte, for ensomme og forlatte, for alle i fristelse og fare ber vi deg, Gud.

M: **Menighetssvar** (kort menighetssvar – lest eller sunget)

ML/L: Om ditt nærvær i all nød, om kraft til å tjene og til en gang å nå det evige liv ber vi deg, Gud.

M: **Menighetssvar** (kort menighetssvar – lest eller sunget)

Eventuelt kan det følge bønnestillhet innledet med ordene:

ML/ L: I stillhet vil vi nå legge fram for deg det hver og en av oss har på hjertet
Bønnestillhet

ML/L *avslutter med:*

Gud, vi ber deg.

M: **Menighetssvar** (kort menighetssvar – lest eller sunget)

(Bearbeidet etter Forbønn D i prekengudstjenesten)

Forbønn 2

Allmektige, evige Gud, vi takker deg og priser ditt hellige navn,
for du er god og din barmhjertighet tar aldri slutt.

Vi ber for den verdensvide kirke.

Gi enhet mellom alle troende.

La evangeliet ha fremgang i alle land.

Se i nåde til det folk som du ga

dine løfter i den gamle pakt.

Styrk forkynnere og misjonærer

og alle som strider troens gode strid.

(For... Aktuelle bønneemner kan nevnes.)

Hold oss fast i din sannhet.

Det ber vi deg om, Gud.

M: **Menighetssvar**

Vi ber for menigheten vår.

Gi oss mot og vilje til å tjene deg.

Styrk oss gjennom ordet og sakramentene,

så vi får kraft og vilje til å stå sammen mot onde krefter.

Kall konfirmantene våre til et liv

i tro og tjeneste.

(Om... aktuelle bønneemner kan nevnes.)

Led oss ved ditt ord og din visdom.

Det ber vi deg om, Gud.

M: **Menighetssvar**

Vi ber for mennesker som har det vondt,

for syke og ensomme,

for hjemløse,

for flyktninger og krigsofre,

for alle som lider urett og er undertrykt,

og for dem som nylig er kommet til landet vårt.

(For... Aktuelle bønneemner kan nevnes.)

Hjelp oss å verne om menneskets verd

fra livets begynnelse til livets slutt,

det ber vi deg om Gud.

M: **Menighetssvar**

Vi ber for verden.

Bevar alle jordens folk fra flom og tørke

og velsign oss med godt og tjenlig vær.
Gi oss vilje til å ta vare på jorden du har gitt oss.
Gi fred og frihet for folk og nasjoner,
rettferdighet i samfunn og arbeidsliv,
velsignelse over arbeidet vårt,
og evne og vilje til å dele på en rettferdig måte.
(Om... Aktuelle bønneemner kan nevnes.)
Gi oss din fred.
Det ber vi deg om, Gud.
M: Menighetssvar

(Bearbeidet etter Forbønn B i prekengudstjenesten)

FORBØNN 3

Evige Gud, himmelens og jordens skaper,
vi takker og lovpriser deg for all din godhet mot oss.
Vi ber for ditt skaperverk.
Hjelp oss å forvalte det til beste for hverandre.
Led folk og nasjoner til å leve i fellesskap og fred.
Bevar vår konge. og hans hus.
Gi visdom og mot til alle som har lederansvar blant oss.
Vi ber... (her kan følge konkrete bønner som har sammenheng med temaet)
Fri oss alle fra misunnelse og mistenksomhet
og hjelp oss til å leve i fred og forsoning.
Gud, vi ber.
M: Menighetssvar

Vi ber for alle som lever i fattigdom.
Vær vern og ly for dem som er på flukt fra krig og katastrofer.
Vi ber om fred for Jerusalem og for alle
som knytter sine håp til denne byen.
Vi ber for det forsvarsløse liv.
Vær nær hos alle som er syke og som trenger hjelp.
Vi ber for alle som savner fellesskap og tilhørighet.
Hold din vernende hånd over barnet i mors liv.
Hjelp dem som utsettes for vold og overgrep.
Vi ber... (her kan følge konkrete bønner som har sammenheng med temaet)
Gjør oss til tjenere som kan lytte, lindre og lege.
Gud, vi ber.
M: Menighetssvar

Vi ber for din kirke på jord.
Fyll den med din Ånd.
Vern oss mot vrang lære og død gudsdyrkelse.
Vær hos alle som blir forfulgt for ditt navns skyld.
Vi ber for vår biskop (navnet kan nevnes)
og for alle med lederansvar i vår kirke.
Vi ber for vår menighet, for gudstjenester og samvær,
for de som *er døpt / skal døpes* i dag (*den/de dømte nevnes med fornavn*),

for deres foreldre, faddere og andre som står dem nær.

Vi ber for våre konfirmanter.

Hjelp dem å finne din vei gjennom livet.

La dem kjenne seg omsluttet av din kjærlighet.

Vi ber... (her kan følge konkrete bønner som har sammenheng med temaet)

Gi oss et åpent sinn i møte med mennesker av en annen tro eller overbevisning, så vi ikke fordømmer og taler usant om hverandre.

Gud, vi ber.

M: Menighetssvar

Gode Gud, vi ber for de fellesskap hvor vi hører til, i menighet, familie, vennekrets og nabolag.

Vi ber for våre barnehager og skoler, for bedrifter og arbeidsplasser og de som er arbeidsledige.

Vær nær hos alle som strever med sitt liv,

Vi ber... (her kan følge bønn for institusjoner i lokalsamfunnet, syke/aldershjem og lignende, vennsksapsrelasjoner til mennesker og prosjekter i andre land, og andre bønner som har sammenheng med temaet)

Vi ber for våre hjem.

La troskap og respekt prege vår omgang med hverandre.

Forbønnen kan avsluttes med

L: La oss i stillhet legge fram for deg det hver og en av oss har på hjertet

L: Gud, vi ber.

M: Menighetssvar

Forbønn 4

Far i himmelen,

Takk for at du skapte oss,

og takk for at du skapte jorden vi bor på.

Takk for at du kjenner oss og elsker oss.

Hjelp oss til å ta vare på hverandre og på alt det du har skapt.

Gud vi ber.

M: Menighetssvar

Kjære Jesus:

Du fant venner du kunne glede deg sammen med og gråte hos.

Takk for evnen vår til vennskap.

Hjelp oss å være til stede for hverandre.

La alle mennesker finne noen de kan stole på.

Du har vist oss at alle mennesker er like viktige og like verdifulle.

Vær hos alle som lider på grunn av uforstand eller ondskap.

Hjelp oss til å kjempe mot undertrykkelse og urett.

Gud, vi ber.

M: Menighetssvar

Gode hellige Ånd:

Du viser oss veien vi skal gå.
Gi oss vilje og kraft til å gå den.
Gi oss visdom og styrke så vi kan stå sammen.
Du har kalt oss til å være din kirke.
Kom til oss med dine gaver
og hjelp oss å være lys og salt i verden.
Gud, vi ber.

M: Menighetssvar

Forbønn 5

Forbønn (Bearbeiding av forbønn 1, Svenska kyrkans handbok)

Gud, du har skapt himmel og jord.
Vi takker deg for alt liv.
Lær oss å ta vare på ditt skaperverk
og forvalte det med omsorg og visdom.

Gud, du elsker alle mennesker.
Vi takker deg for fred og frihet.
Vi ber om kraft til å forsvare alle svake
og til å kjempe for rettferd og fred.

Gud, du bor i våre hjerter.
Vi takker deg for glede og livskraft.
Vi ber om hjelp til å følge ditt kall
og nåde til å leve i troen på deg.

Gud, du gir din kirke styrke.
Vi takker deg for helgener og martyrer som vitnet om deg.
Vi ber om klarsyn til å se din vilje
og mot til å leve etter den.
I Jesu navn.
Amen

LITANIER

Fredslitaniet

Det kan bes en kort bønn med aktuelle bønneemner etter dette litaniet. Eventuelt kan det avsluttes med "La oss i stillhet legge fram for deg det hver og en av oss har på hjertet."

Litaniets tekst kan også danne mønster for utforming av aktuelle bønner, som kan erstatte enkelte eller alle bønnene.

ML Vi ber om velsignelse

L Velsignet være ditt rike, Fader, Sønn og Hellig Ånd, nå og alltid og i evighet.

A Amen

Litaniet kan eventuelt begynne her:

ML La oss be i fred til Herren.

A Herre, miskunne deg / Kyrie eleison

ML Om fred fra det høye og frelse for vår sjel,
la oss be til Herren.

A Herre, miskunne deg / Kyrie eleison

ML Om fred i hele verden, om samhold i Guds hellige kirke, og om alles enhet, la oss be til Herren.

A Herre, miskunne deg / Kyrie eleison

ML For dette hellige hus og for dem som trer inn i det med tro, ærbødighet og gudsfrykt, la oss be til Herren.

A Herre, miskunne deg / Kyrie eleison

ML For hele Guds folk, for alle vår kirkes tjenere, for våre prester og vår biskop (**navn kan nevnes**), la oss be til Herren.

A Herre, miskunne deg / Kyrie eleison

ML For denne by/bygd og for alle land og steder, og for de troende som bor der, la oss be til Herren.

A Herre, miskunne deg / Kyrie eleison

ML Om tjenlig vær, om rikelig grøde på jorden og om fredelige tider, la oss be til Herren.

A Herre, miskunne deg / Kyrie eleison

ML For dem som ferdes til sjøs, på land og i luften, for de syke og for dem som lider, for fanger og deres frelse, la oss be til Herren.

A Herre, miskunne deg / Kyrie eleison

ML At vi må bli befridd fra all trengsel, vrede, nød og fare, la oss be til Herren.

A Herre, miskunne deg / Kyrie eleison

ML Hjelp oss, frels oss, miskunn deg over oss, og vern oss, Herre, i din nåde.

A Herre, miskunne deg / Kyrie eleison

ML La oss komme dem i hu som var tro like til døden, så vi overgir oss selv og hverandre og våre liv til Herren Jesus Kristus.

A Ja, til deg, vår Herre.

L For seieren, æren og makten tilhører deg,

Fader, Sønn og Hellig Ånd, nå og alltid og i evighet.

A Amen. / Amen, amen, amen.

Litaniet

Dette mest tradisjonelle litaniet i vår kirke ble utformet av Martin Luther, på grunnlag av det middelalderske helgenlitanie. Det har særlig vært knyttet til fastetiden og Bots- og bønnedag.

Menigheten kan synge hele vers 2 og 8.

På gudstjenester med nattverd kan det avsluttende "O du Guds Lam" utelates i litaniet.

1

A Kyrie eleison, Gud Fader, miskunne deg.

Kriste eleison, Herre Krist, miskunne deg.

Kyrie eleison, Hellig Ånd, miskunne deg.

2

ML/L/A Gud, vår Far i himmelen,

A miskunne deg over oss.

ML/LA Herre Jesus, verdens Frelser,

A miskunne deg over oss.

ML/L/A Hellig Ånd, vår trøster,

A miskunne deg over oss.

3

ML/L Fra alle synder, fra all villfarelse, fra alt det som ondt er,
A fri oss, kjære Herre Gud.

4

ML/L Fra en ond og brå død, fra krig og undertrykkelse,
fra ulykker og ødeleggelse,

A fri oss, kjære Herre Gud.

ML/L Fra den evige død,

A fri oss, kjære Herre Gud.

5

ML/L For Kristi hellige fødsels skyld, for hans kors og hans død,
for hans seierrike oppstandelse og himmelfart,
i vår lykkes tid, i vår sorg og vår nød,
i vår siste time og på dommens dag,

A hjelp oss, kjære Herre Gud.

6

ML/L Styr og led din hellige kristne kirke,
og la den forenes i din sannhet.

Gi kirken tjenere som holder fast på ditt ord.

Bevar oss fra vrang lære og død tro.

A Hør oss, kjære Herre Gud.

ML/L Styrk vår menighet med din Ånd og kraft.

Kall de frafalne tilbake, og la ditt ord ha fremgang på jorden.

A Hør oss, kjære Herre Gud.

7

ML/L Gi fred og samhold i alle land. Vern vårt folk og vår konge.

Bevar vår jord og velsign vårt arbeid.

A Hør oss, kjære Herre Gud.

ML /L Kom dem til hjelp som er i nød og fare.

Gjør vel mot dem som gjør ondt mot oss.

Miskunn deg over alle mennesker.

A Hør oss, kjære Herre Gud.

ML/L Jesus Kristus, Guds Sønn.

A Herre, ta imot vår bønn.

8

ML/L/A O du Guds Lam, som bærer verdens synder,

A miskunne deg over oss.

ML /L/A O du Guds Lam, som bærer verdens synder,

A miskunne deg over oss.

ML/L /A O du Guds Lam, som bærer verdens synder,

A gi oss din fred.

9

A Å Herre, hør vår bønn, og la vårt rop komme til deg. Amen.

Det kan bes noen korte bønner mellom litaniet og fastekollekten. Eventuelt kan bønnene avsluttes

med ”La oss i stillhet legge fram for deg det hver og en av oss har på hjertet.”

L/ML: Vi takker deg, Gud, vår Far,
du som har gitt oss din enbårne Sønn, Jesus Kristus,
for at hver den som tror på ham,
ikke skal gå fortapt, men ha evig liv.

Vi takker deg, Jesus Kristus,
du som har båret våre synder på ditt hellige legeme
og slettet ut vår skyld med ditt blod.

Vi takker deg, Hellige Ånd,
du som gir oss denne tro i våre hjerter
at Jesus Kristus er vår eneste redning og frelse.

Gud, gi oss din nåde, så vi fullt og fast tror
at alle våre synder er tilgitt for Jesu Kristi lidelse og døds skyld.
Styrk oss ved din hellige Ånd, så vi daglig motstår
synd og fristelser og alltid holder oss nær til Jesus,
inntil vi ser ham ansikt til ansikt.

Vi ber i Jesu Kristi navn.

A: **Amen.**

KIRKEÅRSREFASJONER *(NB: Ingen forslag til justeringer)*

Liturgen messer eller fremsier kirkeårsprefasjonen.

Advent

I sannhet verdig og rett er det at vi alltid og alle steder takker deg,
allmektige Gud, evige Far, ved Jesus Kristus, vår Herre, han som du
sendte til frelse for verden for å oppfylle de løfter du gav ditt folk gjennom
profetene. Ved ham lovsynger englene din herlighet, og din
menighet i himmelen og på jorden priser ditt navn med samstemmig
jubel. Med dem vil også vi forene våre røster og tilbedende synge:

Jul og Maria budskapsdag

I sannhet verdig og rett er det at vi alltid og alle steder takker deg,
allmektige Gud, evige Far, ved Jesus Kristus, vår Herre, han som
for vår skyld ble menneske for at vi skulle bli dine barn,
frelst ut av mørket og inn i ditt underfulle lys. Ved ham
lovsynger englene din herlighet, og din menighet i himmelen og på
jorden priser ditt navn med samstemmig jubel. Med dem vil også vi
forene våre røster og tilbedende synge:

Åpenbaringstiden

I sannhet verdig og rett er det at vi alltid og alle steder takker deg, allmechtige Gud, evige Far, ved Jesus Kristus, vår Herre, han som åpenbarte din herlighet for verden, så den som følger ham ikke skal vandre i mørket, men ha lys og evig liv. Ved ham lovsynger englene din herlighet, og din menighet i himmelen og på jorden priser ditt navn med samstemmig jubel. Med dem vil også vi forene våre røster og tilbedende synge:

Faste

I sannhet verdig og rett er det at vi alltid og alle steder takker deg, allmechtige Gud, evige Far, ved Jesus Kristus, vår Herre, han som elsket oss og gav seg selv for oss, så han ble lydig til døden, ja døden på korset. Ved ham lovsynger englene din herlighet, og din menighet i himmelen og på jorden priser ditt navn med samstemmig jubel. Med dem vil også vi forene våre røster og tilbedende synge:

Påske

I sannhet verdig og rett er det at vi alltid og alle steder takker deg, allmechtige Gud, evige Far, ved Jesus Kristus, vår Herre. Han er det rette påskelam, som har båret våre synder, og ved sin oppstandelse har han seiret over døden. Ved ham lovsynger englene din herlighet, og din menighet i himmelen og på jorden priser ditt navn med samstemmig jubel. Med dem vil også vi forene våre røster og tilbedende synge:

Kristi himmelfartsdag og søndag før pinse

I sannhet verdig og rett er det at vi alltid og alle steder takker deg, allmechtige Gud, evige Far, ved Jesus Kristus, vår Herre, han som for opp til himmelen og nå sitter ved din høyre hånd. Ved ham lovsynger englene din herlighet, og din menighet i himmelen og på jorden priser ditt navn med samstemmig jubel. Med dem vil også vi forene våre røster og tilbedende synge:

Pinse

I sannhet verdig og rett er det at vi alltid og alle steder takker deg, allmechtige Gud, evige Far, ved Jesus Kristus, vår Herre, han som troner ved din høyre hånd og har sendt Den hellige ånd over sine vitner, så ditt folk kan juble av glede og forkynne dine store gjerninger på mange tungemål. Ved ham lovsynger englene din herlighet, og din menighet i himmelen og på jorden priser ditt navn med samstemmig jubel. Med dem vil også vi forene våre røster og tilbedende synge:

Treenighetstiden

I sannhet verdig og rett er det at vi alltid og alle steder takker deg, allmechtige Gud, evige Far, ved Jesus Kristus, vår Herre, han som du sendte til frelse for verden, for at vi ved hans død skulle få tilgivelse for syndene og ved hans oppstandelse vinne det evige liv. Ved ham

lovsynger englene din herlighet, og din menighet i himmelen og på jorden priser ditt navn med samstemmig jubel. Med dem vil også vi forene våre røster og tilbedende synge:

eller

I sannhet verdig og rett er det at vi alltid og alle steder takker deg, allmektige Gud, evige Far, ved Jesus Kristus, vår Herre. Han er det levende brød som kommer ned fra himmelen og gir verden liv, så den som kommer til ham, ikke skal hungre, og den som tror på ham, aldri skal tørste. Ved ham lovsynger englene din herlighet, og din menighet i himmelen og på jorden priser ditt navn med samstemmig jubel. Med dem vil også vi forene våre røster og tilbedende synge:

eller

I sannhet verdig og rett er det at vi alltid og alle steder takker deg, allmektige Gud, evige Far, ved Jesus Kristus, vår Herre, han som kom til oss med himlenes rike og forkyste det glade budskap, så syndere får sitte til bords i Guds rike. Ved ham lovsynger englene din herlighet, og din menighet i himmelen og på jorden priser ditt navn med samstemmig jubel. Med dem vil også vi forene våre røster og tilbedende synge:

eller

I sannhet verdig og rett er det at vi alltid og alle steder takker deg, allmektige Gud, evige Far, ved Jesus Kristus, vår Herre, han som gjorde oss til sine disipler og lofte å være med oss alle dager inntil verdens ende. Ved ham lovsynger englene din herlighet, og din menighet i himmelen og på jorden priser ditt navn med samstemmig jubel. Med dem vil også vi forene våre røster og tilbedende synge:

Allehelgensdag, martyrdager

I sannhet verdig og rett er det at vi alltid og alle steder takker deg, allmektige Gud, evige Far, ved Jesus Kristus, vår Herre, han som var Frelser og forbilde for alle dine hellige som har fullført løpet og bevart troen. Ved ham lovsynger englene din herlighet, og din menighet i himmelen og på jorden priser ditt navn med samstemmig jubel. Med dem vil også vi forene våre røster og tilbedende synge:

NATTVERDBØNNER

Nattverdbønn A

(Fra høymessen 1977 revidert)

Innledende lovprisning

L messer eller fremsier kirkeårets prefasjon:

I sannhet verdig og rett er det...

A *Hellig* Sanctus

L/ML: Vi priser deg, hellige Gud, himmelens og jordens Skaper, du som har elsket verden og gitt din Sønn, Jesus Kristus, for at han skulle frelse oss fra synd og død og vinne deg et hellig folk.

L: Vi ber deg: Send din Ånd over () disse gaver, så vi i tro kan ta imot Jesus Kristus i brødet og vinen. (Utgår: oss og)

Innstiftelsesordene VERBA

L: Vår Herre Jesus Kristus, i den natt da han ble forrådt, tok han et brød, takket, brøt det, gav disiplene og sa: Ta imot og spis! Dette er min kropp som gis for dere. Gjør dette til minne om meg. Likeså tok han begeret etter måltidet, takket, ga dem og sa: Drikk alle av det. Dette beger er den nye pakt i mitt blod som utøses for dere så syndene blir tilgitt. Gjør dette så ofte som dere drikker det, til minne om meg. (Utgår: kalken)

Her kan følge:

Troens mysterium

L: Stort er troens mysterium.

A: Kristus døde. Kristus stod opp. Kristus skal komme igjen.

(Utgår: Følgende setning kan tilføyes:)

Ham være ære for kjærligheten som er sterkere enn døden.

(NB. Dette betyr at siste setning alltid inngår i dette leddet i alle nattverdbønnene).

L/ML: Nådige Gud, vi feirer dette måltidet med glede og takk for din Sønn fullbrakte offer, i troen på hans seierrike oppstandelse og himmelfart og i forventning om hans gjenkomst i herlighet. Vi ber deg: Fyll oss med din Ånd, (utgår: kjærlighet) så vi kan gjenkjenne Kristus i den som sulter og tørster. Lær oss å elske hverandre som han (utgår: du) har elsket oss, og la oss en gang samles hos deg i ditt fullendte rike.

A: Fadervår

Nattverdbønn B

(Etter Hippolyt 200-tallet)

Innledende lovprisning

L messer eller fremsier kirkeårets prefasjon, eller følgende ord:

Vi takker deg, (hellige) Gud, ved din elskede Sønn Jesus Kristus. Han er det evige Ord, og ved dette Ord skapte du alt. Da tiden var inne, sendte du ham til verden som frelser og befrier. For dette priser vi deg, sammen med alle dine hellige i himmelen og på jorden:

A *Hellig Sanctus*

L/ML: Vi priser (lover) deg Gud (og takker deg) for (din Sønn) Jesus Kristus, din tjener. Han kom fra himmelen, og ved Den hellige ånd (Åndens kraft ble han født av) og jomfru Maria ble han menneske av kjøtt og blod. (han levde under samme kår som oss og endte sitt liv) Han oppfylte din vilje da han strakte ut sine hender på korsets tre. Slik tilintetgjorde han døden, brøt ondskapens lenker og åpenbarte oppstandelsen fra de døde. (for oss legemets oppstandelse.)

L: Derfor minnes vi hans død og oppstandelse når vi bærer brødet og vinen fram for deg. (bringer fram for deg disse gaver. Vi ber deg:) Send din hellige Ånd over disse gaver (dem), så de for oss blir livets brød og frelsens beger. (kalk.)

Innstiftelsesordene VERBA

L: Vår Herre Jesus Kristus, i den natt da han ble forrådt, tok han et brød, takket, brøt det, gav disiplene og sa: Ta imot og spis! Dette er min kropp som gis for dere. Gjør dette til minne om meg. Likeså tok han begeret etter måltidet, takket, ga dem og sa: Drikk alle av det. Dette beger er den nye pakt i mitt blod som utøses for dere så syndene blir tilgitt. Gjør dette så ofte som dere drikker det, til minne om meg. (Utgår: kalken)

Her kan følge:

Troens mysterium

L: Stort er troens mysterium.

A: Kristus døde. Kristus stod opp. Kristus skal komme igjen.

(Utgår: Følgende setning kan tilføyes:)

Ham være ære for kjærligheten som er sterkere enn døden.

L/ML: La alle som får del i brødet og vinen, forenes til ett. Fyll oss med din hellige Ånd og grunnfest oss i sannheten, så vi kan prise deg i din hellige kirke nå og i all evighet. Amen. (utgår: og leve til din ære.)

A: Fadervår

Nattverdbønn C

(Bygger på paulinske tekster)

Innledende lovprisning

L messer eller fremsier kirkeårets prefasjon, eller følgende ord:

Å, dyp av rikdom og visdom og kunnskap hos deg, Gud!

Himlene forteller om din herlighet, og jorden vitner om dine henders verk.

Sammen med de troende gjennom alle tider vil vi prise ditt hellige navn:

A *Hellig* Sanctus

L/ML: Hellig og barmhjertig er du, Gud,
som ikke vendte deg bort da mennesket syndet,
men gav (ditt) løfte til Abraham om velsignelse for alle folkeslag.
Mektig og trofast er du, som befridde ditt folk fra trelldom,
og fornyet løftene gjennom profetene. (dine løfter)
Da tiden var inne, sendte du din Sønn, født av Maria,
for å kjøpe oss fri og gi oss retten til å være dine barn.
Ved hans død på korset forsonte du alt med deg selv og skapte fred,
og ved hans oppstandelse ble døden overvunnet.

L: Vi ber deg: Send din Ånd over disse gaver. (oss og dine gaver)

Foren oss i troen på din nåde, så vi kan ta imot Jesu legeme og blod
til forsoning og fred, og forkynne hans død til han kommer.

Innstiftelsesordene VERBA

L: Vår Herre Jesus Kristus, i den natt da han ble forrådt, tok han et brød,
takket, brøt det, gav disiplene og sa: Ta imot og spis! Dette er min kropp som
gis for dere. Gjør dette til minne om meg. Likeså tok han begeret etter
måltidet, takket, ga dem og sa: Drikk alle av det. Dette beger er den nye pakt i
mitt blod som utøses for dere så syndene blir tilgitt. Gjør dette så ofte som dere
drikker det, til minne om meg.

Her kan følge:

Troens mysterium

L: Stort er troens mysterium.

A: **Kristus døde. Kristus stod opp. Kristus skal komme igjen.**

(Utgår: Følgende setning kan tilføyes:)

Ham være ære for kjærligheten som er sterkere enn døden.

L/ML: Evige Gud, forny oss ved din hellige Ånd. Sammen med alt som er
skapt, venter vi med lengsel på å bli frigjort fra forgjengelighet og få del i den
frihet som dine barn skal eie i herligheten. Fra deg og ved deg og til deg er alle
ting. Deg være ære i all evighet!

A: *Fadervår*

Nattverdbønn D

(Bygger på Emmausberetningen, Luk 24)

Innledende lovprisning

L messer eller fremsier kirkeårets prefasjon, eller følgende ord:

Vi priser deg, evige Gud, (lovpriser)

du som har skapt verden og alt som er i den.

Det er i deg vi lever, beveger oss og er til.

Sammen med din menighet i himmelen og på jorden

lovsynger vi ditt hellige navn:

A *Hellig Sanctus*

L/ML: Vi takker deg, all godhets kilde. Du sendte din Sønn. Han ble korsfestet og stod opp fra de døde. Han åpnet skriftene og åpenbarte seg for sine venner da han brøt brødet og gav dem.

L: Nå ber vi deg: La din hellige Ånd komme over brødet og vinen og over oss (over oss og dine gaver), så våre øyne åpnes, og vi kjenner ham igjen som vår korsfestede og oppstandne Frelser.

Innstiftelsesordene VERBA

L: Vår Herre Jesus Kristus, i den natt da han ble forrådt, tok han et brød, takket, brøt det, gav disiplene og sa: Ta imot og spis! Dette er min kropp som gis for dere. Gjør dette til minne om meg. Likeså tok han begeret etter måltidet, takket, ga dem og sa: Drikk alle av det. Dette beger er den nye pakt i mitt blod som utøses for dere så syndene blir tilgitt. Gjør dette så ofte som dere drikker det, til minne om meg. (Utgår: kalken)

Her kan følge:

Troens mysteriumn

L: Stort er troens mysterium.

A: Kristus døde. Kristus stod opp. Kristus skal komme igjen.

(Utgår: Følgende setning kan tilføyes:)

Ham være ære for kjærligheten som er sterkere enn døden.

L/ML: Hellige Gud, gi oss brennende hjerter, så vi i undring og glede tar vare på ditt ord og viser barmhjertighet mot den som lider. Bli hos oss, også når vi tviler og sørger. Gå med oss, inntil savn og smerte har veket for evig jubel og lovsang!

A: Fadervår

Nattverdbønn E

(Bearbeidet etter Familiemessen fra 2003)

Innledende lovprisning

L messer eller fremsier kirkeårets prefasjon, eller følgende ord:

L: Vi takker deg, gode Gud, du som holder himmel og jord i dine hender. Du har skapt oss i ditt bilde og gitt oss livet i gave (NB: setningen er flyttet opp fra bønnen nedenfor). Sammen med englene og din menighet i himmelen og på jorden lovsynger vi ditt hellige navn: (utgår: lovpriser)

A *Hellig Sanctus*

L/ML: Hellige Gud, (du har skapt oss i ditt bilde og gitt oss livet i gave.) vi takker deg for Jesus Kristus, verdens frelser. Han døde og stod opp igjen for å gi oss evig liv (utgår: så vi ved troen på ham får tilgivelse for syndene og evig liv). Vi takker deg for dåpens gave, der vi blir født på ny, og for nattverden, der du samler oss som dine venner (utgår: din store familie).

L: Vi ber deg: Send din hellige Ånd over brødet og vinen. (utgår: oss og over dine gaver). Gjør oss til ett med hverandre og med Jesus Kristus.

Innstiftelsesordene VERBA

L: Vår Herre Jesus Kristus, i den natt da han ble forrådt, tok han et brød, takket, brøt det, gav disiplene og sa: Ta imot og spis! Dette er min kropp som gis for dere. Gjør dette til minne om meg. Likeså tok han begeret etter måltidet, takket, ga dem og sa: Drikk alle av det. Dette beger er den nye pakt i mitt blod som utøses for dere så syndene blir tilgitt. Gjør dette så ofte som dere drikker det, til minne om meg. (Utgår: kalken)

Her kan følge:

Troens mysterium

L: Stort er troens mysterium.

A: **Kristus døde. Kristus stod opp. Kristus skal komme igjen.**

(Utgår: Følgende setning kan tilføyes:)

Ham være ære for kjærligheten som er sterkere enn døden.

L/ML: Gud, fyll oss med din Ånd. Ta oss alle i (din) favn, slik en kjærlig mor samler barna sine om seg. (Utgår: Gi oss å elske hverandre, slik du elsker oss.) La de små bli opphøyet og de sultne bli mett med gode gaver.

Liturgen og/eller ett eller flere barn sier:

Sammen med alle dine barn ber vi den bønn som din Sønn har lært oss:

A: *Fadervår*

Nattverdbønn F

(Etter Gudstjenesteboken fra 1992, alternativ II.1 «Johannesordningen»)

Innledende lovprisning

L messer eller fremsier kirkeårets prefasjon, eller følgende ord:

L: Evige, allmektige Gud, du holder himmel og jord i dine hender, du nevner oss alle ved navn, så vi skal tilhøre deg og være ditt folk på jorden. Sammen med de troende gjennom alle tider og med de himmelske hærskarer vil vi prise ditt hellige navn.

A Hellig Sanctus

L/ML: Hellige Gud, (allmektige Herre, nådige Far.) uten ende er din miskunn, og evig er ditt herredømme. Du har fylt ditt skaperverk med lys og liv; himmelen og jorden er fulle av din herlighet. Gjennom Abraham lovte du å velsigne alle folkeslag. Du berget Israel, ditt utvalgte folk. Gjennom profetene fornyet du ditt løfte. Og da tiden var kommet, sendte du din Sønn, han som i ord og gjerning forkynte ditt rike og var lydige mot din vilje helt til døden.

L: Vi ber deg: Send din Ånd over disse gaver, så vi i tro kan ta imot Jesus Kristus i brødet og vinen.

Innstiftelsesordene VERBA

L: Vår Herre Jesus Kristus, i den natt da han ble forrådt, tok han et brød, takket, brøt det, gav disiplene og sa: Ta imot og spis! Dette er min kropp som gis for dere. Gjør dette til minne om meg. Likeså tok han begeret etter måltidet, takket, ga dem og sa: Drikk alle av det. Dette beger er den nye pakt i mitt blod som utøses for dere så syndene blir tilgitt. Gjør dette så ofte som dere drikker det, til minne om meg. (Utgår: kalken)

L/ML: Derfor, så ofte som vi spiser dette brødet og drikker av kalken, forkytter vi Herrens død, inntil han kommer.

Her følger:

Troens mysterium

L: Stort er troens mysterium.

A: Kristus døde. Kristus stod opp. Kristus skal komme igjen.

Ham være ære for kjærligheten som er sterkere enn døden.

L/ML: Derfor, barmhjertige Far, vil vi med dette brødet og dette begeret (denne kalken) komme i hu at Herren gav sitt liv for oss. Og i troen på hans oppstandelse venter vi på at han kommer igjen i makt og herlighet og vil holde sitt store gjestebud sammen med sitt folk.

A: Amen. Ja, kom, Herre Jesus.

L: Vi ber deg, allmektige Gud, vår skaper (allmektige Far), gi oss din hellige Ånd. La oss kjenne kraften av Kristi oppstandelse, så vi som tar imot hans legeme og blod, kan leve til pris og ære for din herlighet og få del i den arven som de hellige får i lyset.

A: Amen. Ja, kom, du hellige Ånd.

L: Forén vår bønn med bønnene fra dine tjenere alle steder og gjennom alle tider, og med forbønnen fra vår store øversteprest, som alltid ber for oss, inntil han kommer med seier, som Herren over alle ting. Ved Ham og i Ham og i samfunn med Den hellige ånd skal du ha all herlighet og ære, allmektige Far, evige Gud, nå og til evig tid.

A: *Fadervår*

Nattverdbønn G (En ny og kort nattverdbønn)

Denne korte nattverdbønnen kan brukes ved særskilte anledninger, for eksempel når det er mange som blir døpt i gudstjenesten. Også denne bønningen innledes med punkt 18. Forberedelse av måltidet og Prefasjonsdialogen i punkt 19 og avsluttes med punkt 20 og 21 i Ordning for hovedgudstjeneste.

Innledende lovprisning

L messer eller fremsier kirkeårets prefasjon, eller følgende ord:

L: Gode Gud, du har skapt oss og kalt oss ved navn. Du åpner din hånd og metter alt som lever med det gode. Sammen med din menighet i himmelen og på jorden lovsynger vi ditt hellige navn:

A *Hellig* Sanctus

L: Vi takker deg for Jesus Kristus, vår frelser. Han er det levende brød som kommer ned fra himmelen og gir verden liv. Vi ber deg: Send din Ånd over oss og dine gaver, så vi i takk og tro kan ta imot Jesus Kristus i brødet og vinen.

Innstiftelsesordene VERBA

L: Vår Herre Jesus Kristus, i den natt da han ble forrådt, tok han et brød, takket, brøt det, gav disiplene og sa: Ta imot og spis! Dette er min kropp som gis for dere. Gjør dette til minne om meg. Likeså tok han begeret etter måltidet, takket, ga dem og sa: Drikk alle av det. Dette beger er den nye pakt i mitt blod som utøses for dere så syndene blir tilgitt. Gjør dette så ofte som dere drikker det, til minne om meg. (Utgår: kalken)

Her kan følge:

Troens mysterium

L: Stort er troens mysterium.

A: Kristus døde. Kristus stod opp. Kristus skal komme igjen.

(Utgår: Følgende setning kan tilføyes:)

Ham være ære for kjærligheten som er sterkere enn døden.

L:/ML: Sammen med alle dine barn ber vi den bønn som din Sønn har lært oss.

A: *Fadervår*

Saksbehandler	Arkivkode	Arkivsak	Ugradert
Gunnar Rønnestad	421	17/01935-2	

Saksnummer	Råd/utvalg	Møtedato
	Stavanger bispedømmeråd 2017-2019	05.04.2018

Drøfting av saker til Kirkemøtet 2018

Saksorientering

Sakene til Kirkemøtet 2018 ble gjennomgått og drøftet.

Forslag til vedtak

Sakene til Kirkemøtet 2018 ble drøftet.

Stiftsdirektørens rapport april 2018

Personalnytt:

Torbjørn Hestnes er fungerende domprost. Dette forlenges til 17.06.2018.
Tomas Røsbak blir fungerende prost i Tungenes fra 01.07.2018 - 31.12.2019.
I samme periode er det ledig vikariat som sokneprest i Randaberg.

Sølvi Vinnes har takket ja til stillingen som kapellan i Domkirken og St. Petri sokn og tiltrer stillingen 1. april 2018.

Björg Berge-Øvrebø har takket ja til stillingen som prostiprest i Rennesøy og tiltrådte 12. mars 2018.

Soknepresten i Gand sokn Gunther Theiss har sagt opp sin stilling for å bli byprest i Sandnes, og stillingen er lyst ledig.

Kristine Skree Kristiansen (til vanlig kapellan i Gand) vikarierer som sokneprest i Gand sokn.
Tracy Jane Rishton er vikar for kapellanen i Gand menighet i perioden 20.03.2018 - 02.07.2018

Rolf Arne Tjøstheim er vikar for soknepresten i Vardeneset som er i foreldrepermisjon 13.03.2018 - 22.04.2018.

Michael Riis Zülw er av Stavanger biskop tilsatt som vikar for soknepresten i Forsand frem til 30.04.19 grunnet sokneprestens permisjon.

Økonomisjef Morten Olsen ved bispedømmekontoret har sagt opp sin stilling fra sommeren 2018.

Seminar 21. mars - «Kirken og kunsten»

Onsdag 21. mars ble det arrangert et seminar med tittelen *Kirken og kunsten*. Til alle tider har kirkene vært fylt av kunst. Kunstnere har utsmykket kirkerom og formidlet kirkens fortellinger gjennom kunstuttrykk. Stavanger bispedømmeråd arrangerte dette i samarbeid med Stavanger Kirkevergelag og Rogaland kunstsenter. Dagen var lagt til rette for at kunstnere og de som forvalter kirkebyggene skulle møtes, for å oppleve og snakke om kirkekunst. Hva ønsker kirken av kunsten i dag? Hva tenker kunstnere om å utsmykke kirkerom? Planlegging og samarbeidet kom i stand etter en utfordring fra noen kunstnere i distriktet. De ønsket mer kunnskap om kirkens tanker rundt kunst og utsmykking, regler og fremgangsmåter. Vi samarbeidet også tett med kirkebyggkonsulent Ove Morten Berge. Det var blant annet bidrag fra Per Odd Aarrestad, Ove Morten Berge, Oddbjørn Sørmoen, Gunnar Rønnestad, Espen Dietrichson og Marie Buskov. Det var 50 deltakere til sammen, og en god blanding av kunstnere og kirkelig ansatte, mest kirkeverger. Det var veldig positivt å samarbeide og bli kjent med ressursmiljøet som Rogaland kunstsenter er.

Sansen for det hellige - boklansering 4. april

Etter to års arbeid kan vi endelig lansere en ferdig trykket bok. Det har vært en spennende og utfordrende prosess å skape for de tre som har utformet den ønsket og så behov for. Men mest av alt har det vært kjekt og inspirerende. Vi er godt fornøyd med resultatet. Nå gleder vi oss til å

presentere boken, først på boklanseringen, og etterhvert på kurs og samlinger. Først skal vi få presentere den gjennom et seminar på neste rådgiversamling hvor alle kulturrådgivere, undervisningsrådgivere og trosopplæringsrådgivere i landet er sammen. Det er i Ålesund 25. april. Vi har også lagt opp til å samlinger i de ulike prostiene i bispedømmet.

Kystpilegrimsarrangement 2. – 3. juni

Planleggingen av åpningsarrangement er godt i gang. Vi har vært i møte med Stavanger kommune, og rett over påske blir det møte med flere aktører på Rennesøy. Det er et sterkt ønske at åpningsarrangementene blir brukt til å skape og styrke den lokale forankring for kystpilegrimsleden, i tillegg til å skape blest og få oppmerksomhet. Det er derfor viktig å arbeidet med bred involvering i lokalmiljøene. Det er der vi er nå.

Ressursgruppen for kirkemusikk

Vi hadde en flott fagdag for kirkemusikere 24. januar. Neste fagdag blir 13. september, i forbindelse med Norsk orgelfestival. Programmet for denne er snart lagt. Når det gjelder planer fremover ønsker vi å ha ny fagdag i januar for så å ha en todagers samling i juni, parallelt med prestekonventet. Denne vil vi legge til Haugesund og ha en orgelsafari hvor ulike orgler i Haugesund og på Karmøy blir studert på visuelt og klanglig. Vi opplever god respons på fagsamlingene, som har som mål å gi faglig påfyll, ta opp aktuelle tema fra en kirkemusikers hverdag og styrke kollegafelleskapet.

Inkluderende kirkeliv

Trivelige og inspirerende besøk og deltakelse i lokale tiltak har preget Inkluderingsarbeidet i det sist. . På såpass forskjellige steder som Gand, Finnøy og Nærbø er det flott å oppleve at aktiv bruk av kirkerommet, og gudstjeneste der, er en helt sentral del av samlingen/klubbkvelden.

Her møtes grupper med stort spenn i funksjonsevne på en måte som tydelig bekrefter at deltakerne finner seg til rette, trives i fellesskapet og blir godt ivaretatt.

På Nesjatunet var det fulltegnert weekend også i mars, med god atmosfære og svært trofaste ledere.

På Verdens Down syndrom dag 21.03 var vi, også i år, med som arrangører av stor familie- og vennefest på Karmsund videreg.skole, Haugesund.

Et godt innarbeidet samarbeidstiltak med tre av Nfu`s lokallag (Norsk forbund for utviklingshemmede).

Ca 110 glade deltakere i alle aldre fylte lokalene med sang, musikk, ringdans og godt fellesskap rundt vårdekkede bord.

Arrangementet fikk også oppmerksomhet i NRK lokalen, som sendte et lite innslag direkte rett før det hele startet:

<https://radio.nrk.no/serie/distriktsprogram-rogaland/DKRO02005818/21-03-2018#t=1h58m18s>

Medarbeiderdagen 2018

7. juni 2018 er det igjen duket for medarbeiderdagen for alle kirkelig tilsatte i Stavanger bispedømme uavhengig av arbeidsgiverlinje. Vi ser frem til en dag der vi kan oppleve styrken i det å løfte i lag.

Programmet er nå klart:

Åpning med Bankers

Hilde Frafjord Johnsen

Bjarte Lending & co. (musikk)

11.30 Lunsj

#bestsammen video

Magnar Kleiven
Pause med bevertning
Gudstjeneste
Gå i fred

08.30 – 11.15 parallelt program for gravlundsansatte.
Tema: jord og jordprofil.
Fremmøte: Varhaug kirkegård

Kirkens unge

11 ulike barne- og ungdomsorganisasjoner har tatt et initiativ i møte med den norske kirke om samarbeid om arbeid i møte med kirkens barn og unge. Det ble orientert om initiativet i forrige Bispedømmerådsmøte. Det har nå vært gjennomført et møte mellom avdeling for menighetsutvikling og representanter for de ulike organisasjonen der det ble en god dialog. Det er allerede pekt på noen tiltak en ønsker å gjøre for å styrke samarbeidet, og det er avtalt et nytt møtepunkt i løpet av høsten 2018. Vi ser svært positivt på å være i tettere dialog med organisasjonen om kirkens unge i tiden fremover.

Årsrapport 2017

Stavanger biskop og bispedømmeråd

DEN NORSKE KYRKJA

Stavanger bispedømme

Innhald

I. Vurdering frå leiaren.....	3
II. Introduksjon til bispedømmet og hovudtal frå verksemda	6
Om Stavanger bispedømmeråd og Stavanger biskop: Organisering og formål.....	6
Organisasjonen	6
Nøkkeltal frå bispedømmet.....	7
Prosti.....	7
III. Årets aktivitetar og resultat	8
Mål, indikatorar og resultat på Kyrkjerådet sine fokusområde	8
A. Samla oversikt over resultat, måloppnåing og ressursbruk	8
B. Resultatmål og nøkkelindikatorar	9
Gudstenestelivet blomstrar.....	9
Fleire søker dåp og trusopplæring	19
Folkekyrkja engasjerer seg i samfunnet	32
Fleire får lyst til å jobba i kyrkja.....	39
C: Område Kyrkjerådet ønsker særleg rapportering på	44
D: Biskopen si verksemd.....	47
IV. Styring og kontroll i verksemda	49
A: Helse, miljø og tryggleik.....	49
Sjukefråvær og vurderingar av dette.....	49
Arbeidsmiljøundersøkinga og vurderingar av denne.....	49
B: Likestilling.....	51
Likestilling	51
C. Vurdering av risikoen for misleghald.....	53
Vurdering av risikoen for misleghald (Ibuande risiko)	53
Risikobiletet.....	53
V. Vurdering av framtidsutsikter.....	54
VI. Årsrekneskap	56
Leiinga sin kommentar til årsrekneskapen 2017	56
Vedlegg.....	59

I. Vurdering frå leiaren

2017 var det fyrste året Den norske kyrkja var organisert som eit sjølvstendig rettssubjekt.

19. mars blei Ivar Braut vigsla til biskop bispedømmet og teke imot med glede.

I 2017 markerte me reformasjonsjubileet med gudstenester og eit mangfald av lokale arrangement.

For fyrste gong kunne par med same kjønn lova truskap og kjærleik i kyrkja, bli vigde og få kyrkjeleg velsigning.

Desse historiske hendingane prega året som var. Samtidig var 2017 også eit år der frivillige brukte tida si til å førebu gudsteneste, sundagsskule eller tårnagenthelg. Dei laga og delte ut kyrkjelydsblad, delte ut blommar til jubilarar, leia sorggrupper, sat i sokneråd og gudstenesteutval og møtte flyktingar på språkkafé. Tilsette ringte for å invitere foreldre til å sitte brannvakt på Lys Vaken, planla samlingar for konfirmantar, lytta til menneske, øvde med prosjektkor og brukte av seg sjølv og bibelforteljingar i formidling til mange ulike grupper.

Framleis er me ei kyrkje som vil mykje, når mykje og har stort engasjement for verksemda vår, anten me gjer det som arbeidsoppgåver eller som frivillige medarbeidarar. Me vil tilby tru og fellesskap, invitere menneske til det heilage rommet med sine liv, styrka lokalsamfunn, utøva nestekjærleik, formidla nåde og sjå meir himmel på jorda. Noko av dette viser seg i statistikk, andre verdiar, kanskje særleg kva desse møta betyr for kvar einskild, kan ikkje målast. I tillegg til å arrangere har kyrkja også ein eigen stemme, som peikar mot dimensjonar av tilværet som i kyrkja blir synleg på ein heilt eigen måte.

Dei heilage møta mellom Gud og menneske lever først og fremst mellom linjene i denne rapporten, men i kyrkjekvardagen er dei sjølve teksten.

Hovudlinjer i utviklinga

Mykje er stabilt i kyrkja. Framleis har me høg oppslutning om kyrkjeleg gravferd. Sjølv om alternative tilbod er meir synlege og vinn rom andre stader, så skjer ni av ti gravferder nå som dei siste åra i regi av Den norske kyrkja. Prestane fortel og om mange gjevande og viktige møte med menneske i samband med dette.

Gjennom satsing på dåp ser det ut som trenden med færre dåp har snudd. Kyrkjelydar som inviterer aktivt og legg godt til rette for dåp får gode resultat. Me er spente på utviklinga vidare, men ser at er mogleg å påverka resultat.

Trusopplæringa er blitt eit etablert prosjekt i alle kyrkjelydar. Tilbodet i bispedømmet ligg over den nasjonale norma. Oppslutninga er ganske stabil, men med ein oppgang for tårnagentar. Både forskning og erfaring viser at trusopplæringa har vore ein vellukka og strategisk folkekyrkjereform. Trusopplæringa har gitt kyrkjelydane i bispedømmet breiare kontakt med barn og unge og familiane deira. Dette har også vore særleg viktig i gudstenestelivet.

Konkrete utfordringar

Det er i gudstenestestatistikken me ser dei største, nye utfordringane i år. Deltakinga på gudstenester går ned. Me trur dette både er ein del av ein generell trend og heng saman med at ein del kyrkjemedlemmar har meldt seg ut etter vedtaket om å opna for vigsel av likekjønna par. Rundt 2000 menneske melde seg ut i fjor. Prostane melder at dette for andre har verka inn på gudstenestedeltaking og frivillig engasjement. Det er stader der Indremisjonsforbundet, Normisjon og særleg Misjonssambandet står sterkt at dette har vore tydelegast.

For prestane er dette ei krevjande sak, uansett kva haldning dei har. Prostane har fylgt desse prosessane tett og vore med på å skapa gode samtalar. Biskopen følgjer opp i møte og på visitas.

I haust hadde me besøk frå vennskapsbispedømmet vårt i Carlisle. Der går dei motsett veg, og samarbeider på tvers av grenser mellom kyrkjesamfunn. Ulike kyrkjelydar samlar seg i same bygg og gudsteneste, med fokus på misjonalt nærvær lokalt i staden for skilnader mellom tradisjonane. Skilnader blir anerkjende, men fokus retta utover. Me hentar både inspirasjon og gode idear frå dette samarbeidet.

Ulike språk og strategiar

Me gler oss over gode tal for kyrkjeleg kulturverksemd. Dette er eit område i vekst. Saman med trusopplæring og andre tilbod i «kvardagskyrkja» viser det at me som kyrkje har fleire bein å stå på. Kyrkja har fleire språk, som kommuniserer med ulike grupper. Det ligg fleire viktige strategiske val framfor oss. Nokre av dei heng saman med i kva høve folk gjerne brukar kyrkja, og kva område det er vanskeleg å rekruttera til.

I Stavanger arbeider kyrkjelydane saman om dette. Prosjektet «Kirken i Stavanger mot 2020» er avslutta, men både bispedømmeråd, fellesråd og sokneråd står saman om å føra vidare innsikt, strategiar og mål frå prosjektet, i både organisering og kyrkjelydsutvikling. Bispedømmeråd og fellesråd samarbeider om ei ny stilling som utviklingsleiari. Det er fokus på økt samarbeid mellom sokna, til dømes om konfirmantarbeid, diakoni og ungdomsarbeid. Kyrkja vil også satsa på eldre og på å vera fleirkulturell kyrkje.

Prosjektet blir leia med fokus på å få dei mange ansvarlege på dei ulike områda til å arbeida godt saman.

Kyrkjeleg organisering

I september var biskop, bispedømmeråd, prostar og kyrkjeværjer på ei felles samling med fokus på samarbeidet. Den stadfesta mykje godt samarbeid og ønske om dette vidare. Likevel ser me at samarbeidet mellom ulike kyrkjelege organ blir utfordra, konkret rundt prosessen med høyring om ny lov om trus- og livssynssamfunn. Det er ikkje godt for samarbeidsklima og motivasjon at det over lang tid finn stad store prosessar som gjer at medarbeidarar i ulike ledd blir usikre på framtida.

Frå vår side ønsker me i størst mogleg grad å motverka motsetningar og fremma samarbeid. I 2017 har det kravd initiativ, god rolleforståing og dialog. Det ligg eit potensiale i å understreka at me høyrer saman i same kyrkje og i stor grad har felles engasjement og mål.

Me gler oss over at prestetenesta har fått ryddige rammer i arbeidstidsordninga, men ser at ordninga er utfordrande administrativt og i forhold til prioritering av oppgåver i det daglege. Dette fylgjer me tett.

Kyrkja i lokalsamfunnet

23. april fekk Kopervik ny kyrkje. Kyrkjelyden gler seg over prosessen, det nye bygget og sterk vekst i talet på gudstenestedeltakarar. Det er 73 fleire på gudsteneste i gjennomsnitt i 2017 enn i 2016.

Me har mange erfaringar med at nye, gode kyrkjebygg skapar vekst, til dømes frå Ålgård, som har blitt fornøya som kyrkjelyd og opplevd sterk vekst, ikkje minst for barn og unge, sidan dei fekk ny kyrkje i 2015.

I årsrapporten blir det synleg at folk brukar kyrkja på ulike måtar. Ein stor del av medlemmane er medvitne medlemmer av kyrkja og markerer dette aktivt ved å bruka kyrkja ved store livshendingar. Ei stor gruppe kjem til gudsteneste ved særskilte høve, brukar kyrkjeleg vigsel og tek del i trusopplæring. Me gler oss over mange som går jamleg på gudsteneste, engasjerer seg i frivillig teneste og tek på seg ansvar for den lokale kyrkja. At slike menneske finst er svært viktig for kyrkja vidare.

Det er ulike måtar å høyra til Den norske kyrkja på. Men alle er velkomne til dåp, tru og fellesskap, og det følgjande viser at det har vore ein sterk del av kvardagen i bispedømmet, også i 2017.

Stavanger, 28. februar 2018

Marie Klakegg Grastveit
Leiar, Stavanger bispedømmeråd

Anne Lise Ådnøy
Fungerande biskop

II. Introduksjon til bispedømmet og hovudtal frå verksemda

Om Stavanger bispedømmeråd og Stavanger biskop: Organisering og formål

Stavanger biskop og Stavanger bispedømmeråd er ein del Den norske kyrkja, med Kyrkjemøtet som leiande organ på nasjonalt nivå. Biskop og bispedømmeråd har ansvar for ulike sider ved verksemda til Den norske kyrkja i bispedømmet.

Stavanger bispedømme blei oppretta i 1925 og har same geografiske område som Rogaland fylke. Det er eit av elleve bispedømme i Noreg.

Biskopen og bispedømmerådet sine oppgåver er fastsette i lover, føresegner og anna regelverk med heimel i statleg lovverk. Mynde og ansvarsområde fylgjer m.a. av kyrkjelova, økonomi- og verksemdsinstruks og tildelingsbrev frå Kyrkjerådet.

Stavanger biskop har tilsynsmynde for heile den kyrkjelege verksemda, leier prestetenesta og er arbeidsgjevar for prestane. Prostane er arbeidsgjevarar for prestane i det daglege. Dei er med på å setta i verk mål og strategiar i bispedømmet.

Bispedømmerådet skal ha si merksemd på alt som kan bli gjort for å vekka og nærja det kristelege livet i kyrkjelydane. Rådet skal også fremma samarbeid mellom dei enkelte sokneråda og andre lokale arbeidsgrupper innan bispedømmet. Bispedømmerådet tilset prostar, kyrkjelydsprestar og spesialprestar. I tillegg er bispedømmerådet arbeidsgjevar for dei tilsette på bispedømmekontoret.

Bispedømmekontoret er organisert i to avdelingar, i avdeling for personal-, økonomi og forvaltning og i avdeling for kyrkjelydsutvikling.

Bispedømmerådet og biskopen har lagt til grunn dei mål og føringar som er gitt av Kyrkjemøtet og Kyrkjerådet. Visjonsdokument, strategi og årsplan for Stavanger bispedømme ligg også til grunn for verksemd og aktivitetar. Visjonen for Stavanger bispedømme er «Meir himmel på jorda» og særskilde satsingsområde fylgjer også Kyrkjerådet sitt visjonsdokument. Gjennom dette ønsker me å vera ei tydeleg folkekyrkje.

I Stavanger bispedømme er det 92 sokn med tilhøyrande sokneråd. Fem sokn har forsøk med samanslåtte sokneråd, slik at det i praksis er 90 sokneråd i funksjon. Det er 26 kommunar, med tilhøyrande kyrkjeleg fellesråd. Biskop og bispedømmeråd sine oppgåver skal støtta opp under arbeidet i kyrkjelege fellesråd og sokneråd, og arbeidet skjer i samarbeid med desse. Bispedømmet samarbeider med frivillige, kristelege organisasjonar og har eit formelt samarbeid med misjonsorganisasjonane gjennom (Samarbeidsråd for menighet og misjon).

Organisasjonen

Stavanger bispedømmeråd består av ni valde medlemar og biskopen.

Ivar Braut blei vigsla til biskop 19. mars 2017. Domprost Anne Lise Ådnøy er fungerande biskop, mens biskopen for tida er sjukemeld.

Biskop og bispedømmeråd har felles administrasjon på bispedømmekontoret i Stavanger.

Bispedømmekontoret har adresse Lagårdsveien 44, Stavanger.

Både biskop og bispedømmeråd har delegert mynde til stiftsdirektøren, som er dagleg leiar ved Stavanger bispedømmekontor. Stiftsdirektør er Jorunn Kraft Vistnes. Bispedømmekontoret har 16 årsverk fordelt på 17 personar.

Nøkkeltal frå bispedømmet

Prosti	Tal sokn	Medlemar og tilhøyrande i Den norske kyrkja		Prosent i kyrkja
		Tal innbyggjarar	Tal kyrkja	
Dalane	7	17 889	24251	74 %
Stavanger Domprosti	8	41 450	56882	73 %
Ytre Stavanger	8	44 966	66426	68 %
Haugaland	16	43 466	57794	75 %
Jæren	12	51 694	68283	76 %
Karmøy	8	33 392	42174	79 %
Ryfylke	11	20 008	25174	79 %
Sandnes	9	50 486	75301	67 %
Tungenes	12	33 573	45436	74 %
Sum	92	336 924	461721	73 %

Volumtal for bispedømmet	2013	2014	2015	2016	2017
Tal døypte	3 880	3 770	3 747	3591	3320
Tal konfirmerte	4 185	4 230	4 011	3931	3749
Tal kyrkjelege vigslar	904	948	863	816	773
Tal kyrkjelege gravferder	2 703	2 616	2 596	2724	2738
Tal gudstenester totalt	5 790	5 744	5 561	5642	5497
Tal gudstenestedeltakarar	716 663	718 467	685 385	697 336	667 375

Nøkkeltal frå årsrekneskapen*	2013	2014	2015	2016	2017
Tal årsverk	109	111	112	107	108
- av desse i presteneste	95	97	98	93	94
Samla tildeling post 01	83 304 000	86 524 000	95 092 000	100 024 000	111 010 000
Utnyttingsgrad post 01	99,0 %	99,6 %	93,5 %	93,9 %	95,2 %
Driftsutgifter	82 505 884	86 192 233	88 922 578	93 965 358	105 720 279
Lønsdel av driftsutgifter	86,3 %	86,2 %	87,6 %	88,5 %	91 %
Del løn brukt i prestenesta	75,3 %	75,0 %	76,8 %	77,9 %	79,10 %
Løn og godtgjering pr. årsverk	653 189	670 544	698 838	800 668	887 645

III. Årets aktivitetar og resultat

Mål, indikatorar og resultat på Kyrkjerådet sine fokusområde

A. Samla oversikt over resultat, måloppnåing og ressursbruk

Stavanger biskop og bispedømmeråd sine ressursar består av tilsette, eigedom og økonomiske ressursar. Av desse er det dei tilsette som er viktigast for å nå måla.

Ein annan ressurs er det biskop og bispedømmeråd sjølv, og gjennom sine tilsette kan påverka, gjennom den rolla organa spelar i kyrkje og samfunn. Biskopen er arbeidsgjevar for prestane og har tilsyn med den kyrkjelege verksemda. Biskop og bispedømmeråd har forvaltningsoppgåver i kyrkja. Bispedømmerådet skal vekka og nærja det kristelege livet i kyrkjelydane. Det er desse oppgåvene ressursane i bispedømmeadministrasjonen går til. Dette arbeidet og ressursane til presteteneste kjem sokna og kyrkjemedlemmane til gode.

I 2017 har administrasjonen hatt fokus på å gjennomføra første år som del av det sjølvstendige rettssubjektet Den norske kyrkja. Det har vore ei sentral oppgåve å innføra og bruka nye administrative system på ein god måte, utan at dette fører til uro i kyrkja eller problem lokalt. Det målet vurderer me som nådd.

I personalforvaltninga har det også vore viktig å følgja vidare opp arbeidstidsordninga for prestar. Me har satsa på førebygging og handtering av seksuelle krenkingar og krise- og beredskapsarbeid, i tillegg til den ordinære personalforvaltninga med tilsetjingar, personaladministrasjon og oppfølging av konkrete behov i prostia, saman med prostane.

Innanfor avdeling for kyrkjelydsutvikling finst det også både faste arbeidsformer og prosjektarbeid. I 2017 har me til dømes arbeidd med ungdom og misjon, misjon i gudstenesta, helse-kyrkje-samarbeid, frivillig teneste i kyrkja, sorgarbeid, kyrkjemusikk og konfirmantplanar. Etablering av Kystpilegrimsleia har vore eit stort prosjekt. Turen til Solgården i Spania, for menneske med utviklingshemming, var ein stor suksess med mange positive ringverknadar. Ei anna stor satsing har vore «Sansen for det heilage», som etter kvart har blitt eit bokprosjekt, som ressurs for kyrkjelydane til å ta sitt eige kyrkjerom i bruk i større grad.

Som alltid fylgjer me sokna tett opp i forhold til trusopplæring.

2017 var også det året Ivar Braut blei ny biskop i Stavanger. Sjølv om han har vore ute av teneste deler av året, var det til stor glede då han kom. Det var mange viktige møte mellom biskop og ulike samarbeidspartnarar i løpet av våren.

Dei viktigaste resultatane er kommenterte i vurderinga frå leiaren og i detalj i avsnitta nedanfor. Kort sagt ser me positive tendensar i oppslutninga om dåp, fleire som går til nattverd, eit sterkt skule-kyrkje-samarbeid som bør takast vare på, stabilitet i trusopplæringa, god oppslutning om kyrkjeleg gravferd og konfirmasjon, sterkt frivillig medarbeidarskap og eit omfattande kyrkjeleg tilbod til barn og unge. Det finst fleire spennande diakonale prosjekt i kyrkjelydane.

Det er særleg tala for oppslutning om gudstenester som viser ein negativ tendens i 2017, så dette er eit område som på ein ny måte utfordrar til refleksjon og tiltak.

B. Resultatmål og nøkkelindikatorar

Gudstenestelivet blomstrar

1. OPPSLUTNINGA OM GUDSTENESTENE AUKAR

Delmål: Gudstenestene får auka oppslutning.

Indikator: Gudstenestedeltaking

Resultat og utvikling

I 2017 var det om lag 35 000 færre deltakarar på gudstenester på sun- og helgedagar enn i 2016. Til saman var det 521 137 deltakarar på desse gudstenestene. Det betyr at me har mista litt over 1 av 20 gudstenestedeltakarar.

Den gjennomsnittlege deltakinga er nå på 128. Det er nesten fem færre enn i fjor. Sidan 2012 har deltakinga vore relativt stabil, så denne nedgangen er ei ny utvikling.

Samla sett er ikkje nedgangen like stor. Det har blitt om lag 27 000 færre gudstenestedeltakarar totalt i løpet av året. Nedgangen er bare 0,8 % større enn nedgangen i talet på gudstenester, så her er ikkje utviklinga like tydeleg negativ som på sun- og helgedagar.

Fleire kom til gudsteneste på julafta enn i 2016. I dei andre høgtidene har det blitt færre gudstenestedeltakarar. Nattverddeltakinga går fortsatt oppover. Talet på gudstenester for barn- og familiar går litt opp, og den gjennomsnittlege deltakinga på desse går også opp. Det har blitt færre ungdomsgudstenester, men den gjennomsnittlege deltakinga på desse går opp.

Me er ikkje kjende med at det har vore gudstenester med samiske innslag i bispedømmet eller at nokre sokn har tilbod på samisk.

Kva ligg bak resultatet?

Me ser at det er nedgang i gudstenestedeltaking over heile landet. Nedgangen regionalt ser derfor ut til å vera ein del av ein større trend.

Me trur noko av resultatet kan forklarast som ein reaksjon på Kyrkjemøtet sitt vedtak om vigsel for par av same kjønn. Det er samanheng mellom tal for utviklinga på soknenivå og kva område mange har markert motstand mot vedtaket.

Deltaking på gudstenester heng også saman med dåp og konfirmasjon. Sjølv om delen av kyrkjemedlemmar som vel dåp har gått litt opp, så har det samla talet på dåp gått ned. Statistisk sentralbyrå melder at det jamt blir født færre barn. Med færre dåp blir det færre som kjem for å vera med på dåpen og litt lågare gudstenestedeltaking.

Elles kan utviklinga også sjåast som ein del av ein større generell trend. Me får melding frå prestar og prestar og har inntrykk av at det er godt vaksne og eldre som sluttar best opp om gudstenester. Fleire kyrkjelydar er urolege for framtida for gudstenestefellesskapet på lang sikt, fordi dei som går til kyrkje blir eldre, utan at det kjem nye til.

Prestar melder også at hyttelivet er ein sterk konkurrent til kyrkjegang i helgene. Kyrkjegjengarane er mindre lojale og ser det i mindre grad enn før som ei plikt eller naudsynt å gå til gudsteneste kvar søndag.

Nokre kyrkjelydar har fleire gudstenester enn hovudgudstenesta på sundagene. Det kan både vera kveldsgudstenester eller gudstenester med alternativ liturgi, eller gudstenester på institusjonar. Kveldsgudstenester og institusjonsgudstenester har lågare deltaking. Dette kan statistisk sett også påverka den gjennomsnittlege gudstenestedeltakinga, som dermed ikkje blir presis som mål på deltaking på hovudgudstenester. Det same gjeld utviklinga med fleire konfirmasjonsgudstenester på laurdagar.

På soknenivå ser me særleg merkbar nedgang på Jæren, i deler av Sandnes og til dels i Haugesund og Stavanger.

Nokre sokn har vekst. Frøyland og Orstad kyrkjelyd har i snitt 309 deltakarar på sun- og helgedagsgudstenester. Me har ikkje statistikk for Gand, men med 197 som gjennomsnitt for hovudkyrkja og kapellet i Julebygda ligg dei også på godt over 200 deltakarar i gjennomsnitt, saman med Nærbø, Randaberg, Åkra og Vedavågen. Veksten i den nye kyrkja i Kopervik er alt nemnt. Tre av fire sokn i Sola kommune har også vekst i gudstenestedeltakinga.

Det er altså fortsatt mogleg med god oppslutning om gudstenester. Når me ser på kva kyrkjelydar som også i ein krevjande situasjon får gode resultat, trur me at me kan sjå at god kvalitet på gudstenestearbeidet og eit aktivt og positivt fellesskap i kyrkjelyden gjev lokal stoltheit, gudstenesteglede og eit potensiale for rekruttering.

Det er heller ikkje nokon parentes at mange av kyrkjelydane med god oppslutning om gudstenestene har fulle stillingar som kyrkjemusikarar og dyktige utøvarar i desse. Nokre av dei kyrkjelydane som har høgast oppslutning høyrer også til dei som søkjer eit nyskapande gudstenesteliv, med god tilrettelegging for barn og unge og brei involvering av frivillige.

Me høyrer også at «gudstenester der det skjer noko spesielt», til dømes jazzmesser, trekk fleire folk.

Vurdering av resultatet

Me gler oss over at fleire går til nattverd.

Den gjennomsnittlege deltakinga på gudstenester for familiar og barn er klart høgare enn for vanlege gudstenester. Det er altså inga grunn til å ikkje satse vidare på dette. Det er også behov for fleire ungdomsgudstenester.

Det er ikkje ei overraskande utvikling at nokre har trekt seg ut av kyrkjelydane. I fleire av dei sterkast påverka sokna finst det bedehusforsamlingar, og nokre av desse har nå oppretta tilbod i tradisjonell gudstenestetid og utvida tilbodet om kyrkjelege handlingar. Det er ikkje mange på kvar stad som har gått over til desse, men det er nok til at det synest i statistikken. Andre område ser mindre til desse endringane.

Samtidig ser me at Nærbø kyrkjelyd, der dette spørsmålet har vore sterkt framme, ikkje har opplevd nedgang i oppslutning om gudstenestene. Nokre stader veit me at opne samtalar om tematikken har verka positivt.

Vegen vidare

Utviklinga frå gjer at me må auka fokuset på gudstenesteoppslutning og kyrkjelydsutvikling. Ei negativ utvikling spør etter både analyse og nye tiltak. Det er viktig å møte nedgang konstruktivt. Folk vil neppe slutta seg til eit nedtrykt fellesskap eller ta på seg ansvar for noko som verkar tappande og uoppnåeleg. Kyrkjelydane bør satsa på det dei kan få til, skapa trivsel og velja tiltak det gjev energi å arbeida med.

I årsplanen for 2018 har me sett opp kurs i gudstenesteleing og involvering, kurs i bruk av skjermpresentasjonar, rådgjeving om marknadsføring av gudstenester og kurs i gudstenester for små og store.

Kvalitetsarbeid er bare ei side av arbeidet med gudstenestene. Det handlar også om kyrkjelydsutvikling i eit breiare perspektiv, om bruar mellom trusopplæring, anna kyrkjelydsarbeid og gudsteneste og om kontakten mellom kyrkjelyd og lokalsamfunn.

I norsk kultur og for einskildmenneske er det ein stor overgang til å plutselig setja av ein føremiddag i beste familie-, tur- og idrettstid til å ta del i ein aktivitet det krev sosial og kulturell kompetanse å nærma seg, teologisk og liturgisk kompetanse for å skjønna og ein medviten langt etter Guds nærvær i livet for å søkja, med tru på at denne kan møtast i kyrkja.

Me trur at dei som leiter vil finna, og at dei som bankar på vil det bli lukka opp for. Men det er forståeleg og allmennkyrkjeleg erfaring at gudstenestevækst ikkje er enkelt eller kjem ved eit trylleslag. Mellom anna handlar dette korleis me som kyrkje klarar å formidla evangeliet, på ein måte moderne menneske av ulike slag kan gripa. Resultata frå 2017 gjev drivkraft til det vidare arbeidet for at gudstenestefellesskapet kan voksa.

Det kan samtidig vera at vegen til dette mellom anna går gjennom å styrka andre deler av kyrkjelydsarbeidet, som det er lettare å rekruttera nye menneske inn i, til dømes trusopplæring, kulturarbeid, pilgrimsarbeid, korverksemd og kontinuerleg barne- og ungdomsarbeid. Me kan truleg også arbeida meir systematisk eller annleis med å skapa forståing for kva ei gudsteneste er og gjev blant konfirmantar og i trusopplæringa.

Undersøkingar viser også at det helst skal ein personleg invitasjon til for at nokon som ikkje har det som vane oppsøker ei gudsteneste. Det føreset at dei som høyrer til gudstenestefellesskapet har relasjonar til interesserte menneske, har tru på den lokale gudstenesta og tør å invitera.

Kyrkjeleg nærvær i lokalsamfunnet, fokus på relasjonar, kvalitetsarbeid og frimod på gudstenesta sine vegne kan skapa vekst.

Gudsteneste i Sunde kirke med drama, utdeling av fireårsbok, babysang og misjonstivoli.

2. GUDSTENESTETILBUDET BLIR HALDE OPPE

Mål: Tilbudet om gudstenester blir halde oppe.

Indikator: Gudstenestefrekvens

Resultat og utvikling

På sun- og helgedagar har det i snitt blitt 1,25 færre gudstenester pr. sokn, frå 2016 til 2017. Det har blitt rett under 2 færre gudstenester pr. sokn totalt sett. Endringane er altså ikkje store, sjølv om dei går i feil retning i forhold til ønsket om å halda tilbudet oppe numerisk sett.

Kva ligg bak resultatet?

I dei siste åra har reduksjon i forordna gudstenester vore ein konsekvens av eit behov for nedskjering. Til dømes har Dalane prosti fått redusert forordning etter å ha mista 30 % prostiprestressurs.

Det er også gjort mindre endringar i forordninga andre stader i bispedømmet, midlertidig eller permanent, til dels i samband med endringar i stillingar og til dels etter lokale ønske. Dessutan har prostane fått auka rom til å leggja til rette for fellesgudstenester i ferier eller på sundagar tett opp til julaftan.

Vurdering av resultatet

Me vurderer ikkje situasjonen som dramatisk. Det har vore god dialog mellom bispedømmet og sokna som har opplevd endringar, inkludert når det har kome spørsmål. I stort kan ein seia at dei aller fleste som ønskjer å gå på gudsteneste vil finna ei hovudgudsteneste i nærleiken. Nokre bygder har ein sjeldnare gudstenestefrekvens, men slike tradisjonar festar seg, og me opplever ikkje at dei spør etter fleire gudstenester.

Ei utfordring kan likevel vera ei ujamn gudstenesterytme. Då blir det vanskeleg for folk å vita når dei skal planleggja å koma til kyrkja. Sjeldnare gudstenester kan svekka fellesskapet i kyrkjelyden. Det kan spela med når nokre gudstenestefellesskap blir små.

Ei anna utfordring kan også vera moglegheit for dåp. Mange samlar familie frå mange stader for å feira, og ønskjer dåp i si lokale kyrkje. For å halda på oppslutninga om dåp bør det vera særskilte grunnar til å ikkje tilby dette i gudstenesta.

Vegen vidare

Det har lenge vore eit spørsmål om det ligg moglegheiter i å tilby fleire typer gudstenester. Nokre stader har dei gode erfaringar med gudstenester med alternativ liturgi.

I Stavanger spør ein seg om fleire samlingar i løpet av veka burde heitt gudstenester – sidan folk som tek del opplever at dei har vore i kyrkja.

Det er også ei strategisk vurdering korleis kyrkja best når ut til flest mogleg. Det viser seg jo vanskeleg å rekruttera nye til å bli faste kyrkjegjengarar, mens kvardagskyrkja har vore i vekst. Her er det eit sentralt teologisk og strategisk spørsmål korleis ulike mål og tilgjengelege ressursar skal haldast saman. På kva område vil kyrkja ha best føresetnadar for vekst? Går vegen til vekst i gudstenester gjennom auka tilbod eller via andre tiltak?

3. FLEIRE VEL KYRKJELEG VIGSEL

Mål: Fleire vel kyrkjeleg vigsel

Indikator: Talet på vigslar.

Resultat og utvikling

Det var 773 par som valde kyrkjeleg vigsel i 2017. Det var ein nedgang på 5 %.

Kva ligg bak resultatet?

Statistisk sentralbyrå har nasjonale tal for typar vigslar. Dei viser at talet på vigslar samla sett går ned. Dei viser at andelen vigslar er relativt stabil, men at han søkk litt i Den norske kyrkja og går litt opp for borgarlege vigslar og i trussamfunn utanfor Den norske kyrkja.

Typar vigslar 2012-2016 (Kjelde: SSB)					
	2012	2013	2014	2015	2016
Den norske kyrkja (i Norge)	9400	8706	8602	8565	8186
Vigsedel i Den norske kyrkja	39 %	37 %	38 %	38 %	36 %
Del borgarlege vigslar	33 %	33 %	33 %	33 %	35 %
Del vigslar i utlandet	22 %	23 %	22 %	21 %	20 %
Del vigslar i trussamfunn utanfor Den norske kyrkja	7 %	7 %	7 %	8 %	9 %
Vigslar i alt	24346	23410	22887	22738	22537

Tilknytning til kyrkja spelar ei viss rolle for val av vigselsstad, men her har også tradisjon og ønske om personleg preg på bryllaupsfesten mykje å seia. Kyrkjebryllaup er mest høgtideleg, mest tradisjonelt og mest kostnadskrevjande viss ein skal følgja opp med ein stor fest. Både estetikk, økonomi og praktiske tilhøve påverkar valet.

I 2017 prøvde til dømes Domkyrkja seg med felles vigsel under Gladmatfestivalen. Ni par gifta seg i same seremoni og feira ved same langbord i Domkyrkja etterpå.

Prostane rapporterer også om mange ønske om personleg preg på vigselen. Me har hatt eit mangfaldig, men likevel restriktivt tilbod om vigslar utandørs, og det har gjort at nokre par har valt vigsel andre stader enn i kyrkja.

Kyrkja held fram viktige ideal for kjærleik og samliv. Noko av dette har nok festa seg blant folk som krav til å lukkast med samlivet. Det kan gjera at nokre par som har fått med seg kyrkjeleg kritikk av sambuarskap eller som inngår ekteskap for andre gong kan velja fortsatt sambuarskap eller andre former for ekteskapsinngåing først. Det same kan gjelda motstanden mot likekjønna samliv. Den er det mange unge som reagerer på, og sjølv om det ikkje er tilsikta frå kyrkja si side, blir dette ofte ei symbolsak. Det kan også påverka eit val om vigselsstad for nokon.

Vegen vidare

Kyrkjeleg vigsel er ikkje lengre noko sjølvsgatt val og det finst fleire andre tilbod. Frå vår side kan me fokusera på kvalitet, strekkja oss lengre for å koma ønske om tilpassing i møte og driva medvite kommunikasjonsarbeid. Dette er hovudtiltaka i årsplanen for 2018.

4. OPPSLUTNINGA OM KYRKJELEG GRAVFERD BLIR HALDEN OPPE

Nøkkelindikator: Talet på kyrkjelege gravferder

Resultat og utvikling

Kyrkjelege gravferder					
År	2013	2014	2015	2016	2017
Tal på gravferder	2703	2616	2628	2724	2738
Døde i Rogaland	3033	2912	2959	3038	I/T
Gravferdsprosent i kyrkja	89 %	90 %	89 %	90 %	I/T

Talet på døde i Rogaland i 2017 er ikkje tilgjengeleg ennå. Utviklinga for gravferdsprosenten ser me derfor i 2016-tala.

Me ser at gravferdsprosenten er stabil og faktisk gjekk litt opp frå 2015 til 2016. Talet på gravferder har auka frå 2016 til 2017.

Kva ligg bak tala?

Frå elles i landet kjenner me til at det er fleire som tilbyr gravferd meir aktivt. I andre byar er gravferdsbyrå meir aktive med å tilby egne seremoniar.

Sidan gravferdsbyråa ofte er dei som møter dei pårørande først, så har dei potensielt stor påverknad.

Me har drøfta dette i prostemøte. Dei største gravferdsbyråa i vårt distrikt har ikkje noko ønske om å tilby egne seremoniar meir aktivt, sjølv om eit har skaffa seg eit eige lokale som gjev moglegheit for enkle seremoniar. Nokre gravferdsbyrå kan tilby egne seremonileiarar, og eitt gravferdsbyrå gjer dette relativt aktivt.

Kyrkjeleg gravferd står fortsatt sterkt som tradisjon. Me trur kvaliteten på kyrkja sine tenester stort sett er høg, sjølv om det også kan finnast rom for betring.

Dersom andre alternativ blir meir synlege, kan det henda oppslutninga vil gå noko ned.

Det er fortsatt utfordrande å handtera ønske om musikk i gravferd. Det er blitt vanleg å ønskja seg noko anna enn kyrkjemusikk og orgel. Her er det ulike ønske mellom prestar og kantorar. Nokre kantorar har eit sterkt engasjement for å halda på levande musikk og musikk innan den kyrkjelege tradisjonen, meir eller mindre breitt forstått. Prestar kan oppleve det problematisk å få gjennomslag for dette når dei pårørande har sterke ønske.

Prestekonventet i 2017 hadde mellom anna fokus på sorg og sorgarbeid. Både prestar og diakonar var med.

Vegen vidare

I 2018 vil me både ha kontakt med gravferdsbyrå og ta opp utfordringane knytte til musikk i gravferd og ønske om personleg preg på gravferda.

5. KYRKJA GIR ROM FOR ULIKE KUNST- OG KULTURUTTRYKK

Nøkkelindikator: Talet på konsertar og kulturarrangement i kyrkjene

Resultat og utvikling

Kultur 2013-2017					
Arrangement	2013	2014	2015	2016	2017
Konsertar i regi av kyrkjelyden	399	415	526	420	490
Publikumstal	57 275	55 402	63 122	54 725	61 480
Konsertar i regi av andre	253	269	331	304	267
Publikumstal	51 150	59 763	62 348	70 750	64 937
Andre kulturarr i regi av kyrkjelyden	152	212	226	191	194
Publikumstal	19 269	22 096	20 525	18 914	21 552
Andre kulturarr i regi av andre	66	58	50	56	102
Publikumstal	1 060	22 643	10 876	7 241	5739
Kulturelle arrangement totalt	870	954	1133	971	1053
Publikumstal totalt	128 754	159 904	156 871	151 630	153 708

Statistikken frå 2017 viser ein liten auke i talet på kulturelle arrangement totalt. Talet på publikum aukar også. Tala på arrangement er relativt stabile frå år til år. Det som har auka mest er kulturelle arrangement i regi av andre, utan at dette har gitt auke i talet på publikum.

Det har blitt fleire konsertar i regi av kyrkjelydane, og deltakartalet på desse aukar også, med 12,3 %. Det er forskjell i utviklinga i prostia. Tungenes prosti har hatt 25 % fleire konsertar i eigen regi og auke i talet på publikum med heile 56 %. Også i Stavanger Domprosti er det ei markant auke i talet på konsertar i regi av kyrkjelyden på 20%, men utan større auke i talet på publikum enn 1,5 %.

For konsertar i regi av andre har det samla sett vore ein nedgang både i talet på konsertar og publikum. Det er rapportert 37 færre konsertar og ein nedgang i talet på publikum på 5813 (8 %).

Tala på kulturarrangement i regi av kyrkjelydane syner ei lita oppgang, frå 191 til 194 arrangement. Det er et stykke frå tala frå 2015 på 226. Publikumstala aukar frå 18.914 til 21.552. Dette er også høgare enn tala frå 2015.

Talet på kulturarrangement i regi av andre går opp, samtidig som publikumstala går ned. Me ser av statistikken på soknenivå at her gjev rapporteringa frå ein kyrkjelyd store utslag, så dette handlar truleg meir om rapporteringa eller svært lokale tilhøve enn om generelle trender.

Korarbeid er viktig, i seg sjølv og for kvalitet og rekruttering til gudstenester. I 2017 var det 125 barnekor og 72 vaksenkor i bispedømmet. Tala for barnekor går fortsatt noko ned, men ikkje så mykje som frå 2015 til 2016. Det har blitt fleire kor og kormedlemar for vaksne. Også her er det teikn på godt kulturarbeid i Tungenes prosti. Me veit ikkje årsaka til dette, men det er dyktige og aktive kyrkjemusikarar i prostiet, og det trur me er noko av grunnen.

Vurdering av resultatet

Tal frå kyrkjelydane over konserter og kulturarrangement viser at kyrkjene er viktige arenaer for kultur, med mange arrangement og høgt publikumstal. Å nytta ulike kulturelle uttrykk i formidlinga er viktig for oss som kyrkje i både teori og praksis.

Me gler oss over auka i tala for kultur i kyrkjene, både i talet for arrangement og publikum. Det er fortsatt meir enn eit barnekor pr. sokn i snitt og litt under eit vaksenkor i snitt pr. kyrkjelyd. Det er ikkje ønskeleg at det blir færre kor for barn, slik utviklinga nå er.

Når me ser på tala i detalj, ser me også noko inkonsekvens i rapporteringa.

Analyse av resultatet

Me trur mykje av dei positive resultatata skuldast dyktige og engasjerte kyrkjemusikarar. Dei siste åra har me styrka fagmiljøet for kyrkjemusikarar og arbeidd systematisk med kompetanseheving, gjennom fagdagar for kyrkjemusikare, arrangera Norsk orgelfestival og inspirasjonssamling om kultur i kyrkjene. Me har også fokusert på kulturarbeid på prostisamlingar og i møte med lokale kyrkjelydar. Det er auka medvit om kultur som ein viktig del av kyrkjelydsarbeidet.»

I 2017 ser me også spor av reformasjonsmarkeringa i resultatata. Mellom anna var det mange kyrkjelydar som inviterte «Luther med latter»-forestillinga. Dette var eit prosjekt der idé og noko økonomisk støtte kom frå bispedømmets ressursgruppe for reformasjonsåret, som utfordra teatergruppa Ryfylke livsgnist til samarbeid. Forestillinga var eit historisk og humoristisk skråblikk på kva reformasjonen har ført med seg gjennom 500 år i Rogaland. Forestillinga blei også vist utanfor bispedømmet.

Mange av kyrkjelydane har nytta 2017 til å ha ulike arrangement om Luther og reformasjonen. Det har vore konsertar, temaverker, historiske og teologiske foredrag og sjølvstilt gudstenester. Det har også vore samarbeid mellom Den norske kyrkja og Den katolske kyrkja i Stavanger. Arrangementa har vore varierte, spennande og godt besøkt, og dette er blant årsakene til auka i talet på publikum på andre kulturarrangement i regi av kyrkjelyden, på 14 prosent.

Konklusjon

Me trur fortsatt det er eit viktig vekstpotensiale på kulturfeltet i kyrkja, at kulturarbeidet er viktig og ein arena der kyrkja møter mange med eit språk som når inn og når breitt ut. Det er derfor god grunn til å prioritera kulturarbeid høgt vidare, dels i form av fellessatsingar koordinert på regionalt nivå eller i samarbeid mellom kyrkjelydar, dels som fagleg støtte og inspirasjon til lokalt tilsette. Kulturarbeidet rommar alt eit mangfald, men det er mogleg å ta fleire kulturelle uttrykk i bruk.

Det er også viktig at kyrkjelydane kan utfylla kvarandre. Kulturarbeid er ein god arena for samarbeid på tvers av kyrkjelydane. Det er viktig å skapa god dialog mellom sokn og lokalt tilsette, så dei veit kva dei ulike gjer, utvekslar erfaringar og får idear til samarbeid. Samlingane me arrangerer bidrar til dette.

Det er mykje å gle seg over i kyrkja som kulturarena. Resultata er allereie gode, men me ønskjar vidare vekst.

Eit konkret tiltak i 2018 blir boka «Sansen for det hellige». Tre rådgjevarar på kontoret har skriva ei fag- og opplevingsbok som inspirasjon og ressurs til å ta kyrkjerommet meir i bruk. Me ser at kyrkjebygga taler til menneske og trur dei opplevingane det heilage rommet gjev er ein ressurs i mange deler av kyrkjelydsarbeidet. I tillegg til sjølve boka vil me presentera tankar og metodar frå prosjektet på ulike kurs. Me håpar prosjektet vil vera ein ressurs til bruk i lokale tiltak og gje auka refleksjon om korleis me kan møta menneske med estetikken og symbola som språk. Boka kan også bli ein ressurs for kyrkja elles i landet.

6. MENNESKE MED SÆRSKILTE BEHOV BLIR INKLUDERTE I KYRKJELYDSARBEIDET

Nøkkelindikator: Talet på tiltak og arrangement for menneske med særskilte behov

Innleiing

Kyrkjeleg nærvær blant menneske med utviklingshemning er eit satsingsområde for bispedømmet, reflektert i årsplanen. Det konkrete arbeidet skjer både lokalt i kyrkjelydane, som fellestiltak mellom sokn og på bispedømmenivå.

Resultat og utvikling

I årsstatistikken ser me at 45 av 92 sokn har «tilbod retta mot menneske med funksjonshemming». Det er ei lita auke frå i fjor. 25 av desse sokna seier tiltaka er samarbeid mellom fleire sokn.

Tilboda er stabile. Det består av tilrettelagde klubbar, lørdagskaféar, særskilte speidargrupper og andre kontinuerlege tiltak. Eit særtrekk dei siste åra har vore vidareutvikling av større fellestiltak på regionalt nivå. Her ser me tydeleg at det gjev stor glede og inspirasjon for deltakarar og leiarar å treffast på fellesarrangement. Fellestiltaka gjev inspirasjon til det lokale arbeidet, og det blir lettare å oppsøkja kvarandre sine lokale arrangement. I dei ulike fellestiltak i år kan me rekna om lag 600 deltakarar, noko som er eit stort tal for denne målgruppa.

Solgårdenturen-17, ei ferieveke i kyrkjeleg regi for menneske med utviklingshemming, står i ei særstilling. Å reisa så mange som 96 personar frå bispedømmet var ei stor oppleving, samtidig som det også er eit stort ansvar og krev svært god planlegging på førehand. Me ser tydeleg at satsinga gjev «langtidseffekt» og hjelper å nå målet om å inkludera fleire. Kontaktnettet blir større gjennom desse turane, også inn mot pårørande og kommunale tenesteytarar, som deltek med sine bebuarar.

Me får tilbakemelding frå tilsette og leiarar i kommunane om at kyrkja sitt bidrag er viktig og held høg kvalitet, så denne kontakten styrker også kontakten og tilliten mellom kyrkje og kommune.

På verdas Downs-syndrom-dag arrangerer me familie- og vennefest, saman med lokale NFU-lag. Det gjev høve til å nå ut til større grupper og saman med dei gje eit breiare tilbod. Me har også kontakt med utdanningsinstitusjonar på fagområdet.

I alle desse fellestiltaka får me og vidareutvikla og trenar leiarressursane våre. Dette er nødvendig, gjevande og ein viktig strategi for vidare arbeid.

Dei stadene me har tilrettelagde konfirmantgrupper på prostiplan ser me ei målbevisst og samvitsfull satsing som aukar kvaliteten i arbeidet. Leiarar med brei og trygg erfaring byggjer relasjonar og nettverk som lever utover konfirmasjonstida. Arbeidet har godt omdøme hjå familiar som nyttar det.

I trusopplæringa strekk kyrkjelydane seg langt for å leggja til rette for deltakarar med særskilte behov. Her ser me likevel at deltakinga frå denne målgruppa varierer.

Me har også fokus på åndeleg omsorg for denne målgruppa. Her samarbeider me med kommunane. Ein viktig del av dette arbeidet er å bidra med kompetanse på åndeleg omsorg. Det er fortsatt behov for å styrka medvitet om dette behovet i kommunane og å gjera tilbodet vårt kjent. Kontakt med leiarar og tilsette på fleire nivå i helse- og omsorgstenesta er eit viktig tiltak her.

Vurdering av resultatet

Det finst eit tilbod til menneske med utviklingshemming i store deler av bispedømmet. Det er viktig i seg sjølv. Stabiliteten og kontinuiteten i tilbodet er også positiv. Konfirmantopplegga er godt etablerte, mens det fortsatt er ønskeleg å få fleire med i trusopplæringa enn i dag.

Me er på utkikk etter kva som kan gjerast for å få eit tilbod der det er langt til nærmaste eksisterande tilbod, eller om det finst menneske i målgruppa på ulike stader som ikkje har eit kyrkjeleg tilbod. Visitasane og møte med diakonar og prestar i prostia er ein arena for dette. Ansvarret må vera lokalt, men fagleg kompetanse på regionalt nivå er ein viktig føresetnad for stabiliteten i det lokale arbeidet og for at ikkje denne gruppa skal bli gløymt.

Me ser også eit potensiale i å inkludera menneske med utviklingshemming i gudstenestene. Det berikar gudstenestefellesskapa når det blir synleg korleis me høyrer saman i kyrkja på tvers av ulike funksjonsnivå. Menneske med utviklingshemming har mange talent som kan berika heile kyrkjelyden. Ein kyrkjelyd går glipp av mykje godt dersom ikkje dei utviklingshemma sine erfaringar og trusliv er tydeleg til stades.

I stort er me likevel godt nøgde med resultatet, både over kor mange me som kyrkje er i kontakt med, breidda av tilbodet og dei verdiane og den kvaliteten som er eit kjenneteikn på dei fellesskapa som finst. På dette området fyller kyrkja eit diakonalt behov som ikkje ville vore lett å erstatta. Det har stor kyrkjeleg, teologisk og menneskeleg verdi.

Vegen vidare

Det kyrkjelege arbeidet for menneske med utviklingshemming gir gode, faste haldepunkt for mange i det daglege og høg trivsel er kjenneteikn i samvær og fellesskap.

For å halda arbeidet oppe, treng me fortsatt satsing på leiarar, både inspirasjon, opplæring og nyrekruttering. Kontinuitet og stabilitet er fortsatt viktige verdiar i arbeidet. At dei lokale tiltaka har leiarar som tek vare på dette kan truleg ikkje overvurderast. Mange menneske med utviklingshemming er utprega relasjonelle, og opptekne av *kven* ein skal vera saman med, snarare enn *kva* ein skal gjera. Det er av stor betydning for dei å få vera med i ein samanheng der dei blir sett og forstått.

Vidare er det viktig å arbeida med korleis me kan rekruttera og inkludera yngre deltakarar og byggja ut dei lokale nettverka. Me vil også hjelpa fleire kyrkjelydar til ei meir aktiv og målretta forplikting på å vera inkluderande. I året som kjem vil me vidareutvikla og styrkja fellestiltak, sjå på verktøyet «vår inkluderende menighet» i prostisamlingar, følga opp tilsette og frivillige leiarar og halda fram dei ressursane og gåvene menneske med utviklingshemning ber med seg.

Solgården-turen er ei ferieveke i kyrkjeleg regi for menneske med utviklingshemming. Satsinga gjev «langtidseffekt» og hjelper å nå målet om å inkludera fleire.

Fleire søker dåp og trusopplæring

1. OPPSLUTNINGA OM DÅP AUKAR

Nøkkelindikator: Prosentdel døypte av tilhøyrande

Resultat og utvikling

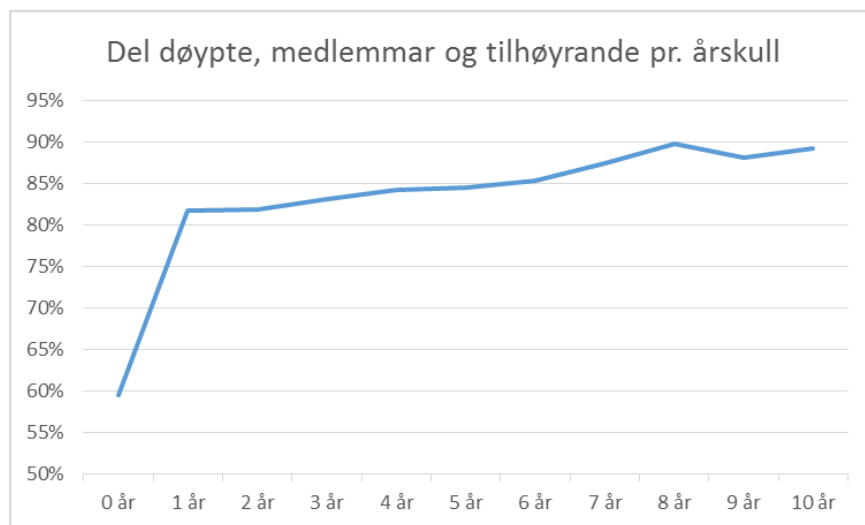
Dei fire siste åra har det blitt færre døypte, men oppslutninga om dåp blant barn som høyrer til Den norske kyrkja har hatt ei forsiktig auke:

Dåp				
	1 år i 2014	1 år i 2015	1 år i 2016	1 år i 2017
Døypte i årskullet	3740	3578	3591	3320
Dåpsprosent av kyrkjetilhøyrande	80 %	81 %	81 %	81,7%

Rundt fire av fem kyrkjemedlemmar døyper nå barna sine.

Statistisk sentralbyrå seier at talet for fødslar generelt går ned. Det medverkar til at talet på dåp også går ned. Når oppslutninga i prosent aukar, viser det at vårt mål faktisk blir nådd. Etter nokre år med nedgang før 2016 kan det nå synast som om me har klart å motverka ein trend.

Når me ser på delen døypte av medlemmar og tilhøyrande, er det stort sett fleire døypte i tidlegare årskull. Her er eit diagram over dette:

Skilnaden mellom døypte pr. årskull og døypte 1-åringar pr. år kjem truleg av at desse oversiktene viser ulike ting. Den første tabellen viser korleis situasjonen har vore for kvart kull med 1-åringar dei fire siste åra. Den andre oversikta blir også påverka av utmeldingar, forseinkingar i lokal registrering og dåp av barn som er eldre enn eitt år. Det er ei naturleg forklaring på deler av auka i ulike årskull. Samtidig viser dette også at delen døypte var høgre for 10 år sidan.

Det er som vanleg naturleg at mange i første årskull ikkje ennå er døypte.

Av oversikta over døypte i bustadssoknet eller i eit anna sokn, ser me teikn på at dåp handlar mykje om tradisjon og røter. Me veit at mange ønsker å ha dåp der dei kjem frå. Å høyra til kyrkja er for

mange ikkje bare å høyra til kyrkja som organisasjon, det er å høyra til ei bestemt kyrkje, der ein har røter, ei historie og relasjonar.

Korleis er situasjonen?

Kyrkja har hatt stort behov for meir kunnskap om kva foreldre tenker om val av dåp. Det er gjort ei lokal undersøking i Sandnes sokn, der eit lite utval familiar som hadde valt å ikkje døypa barnet sitt, blei intervjuet. Dette avdekket to årsaker, som for ein del respondentar falt saman. Det eine var at foreldra ikkje ønska å ta eit val om dåp på vegne av barnet sitt. For det andre kunne det handla om stor distanse til kyrkja.

Desse funna samsvarar med hovudtrekka frå forskning på dåp i Norge og Danmark i 2015.

Den største risikofaktoren i dåpsarbeidet er kva haldningar foreldre har til kyrkja og til dåp. Dette er det som direkte påverkar ei avgjerd om dåp eller ikkje. Kyrkja kan påverka dette gjennom informasjonstiltak og gjennom sine møte med foreldre.

I Haugesund har dei sett at det er betre oppslutning om dåp i familiar der begge foreldre er medlemmar av kyrkja, enn der bare den eine er kyrkjemedlem. Dette er ikkje overraskande.

Samanhengen mellom tiltak og resultatet

I møte med utviklinga har me satsa målretta, lokalt, regionalt og nasjonalt dei siste åra. Den positive utviklinga me ser kan ha samanheng med dette.

Det var i 2014 Aksjon dåp blei til, og aksjonsperioden varte til 2016. Sidan har verktøy og tiltak blitt fylgt opp innan det ordinære arbeidet. Me veit at aksjonen var ein vekkar for mange kyrkjelydar, at han verka motiverande og førte til konkrete tiltak mange stader. «Verktøykassa for dåp» er blitt ein permanent ressurs.

Det ser ut til at staten på aksjonsperioden fell saman i tid med at den negative utviklinga stansa opp.

Det har også vore fellestiltak i bispedømmet, med to versjonar kinoreklame, den siste noko mindre oppsiktsvekkjande enn den fyrste, men truleg ikkje med dårlegare resultat. Den siste filmen har også blitt ein ressurs for dåpssamlingar i kyrkjelydane.

Det verkar fortsatt positivt å kopla dåp og trusopplæring på dåpssamlingar. Foreldra kan då møta fleire av dei kyrkjelege medarbeidarane dei vil møta på ulike trusopplæringstiltak, og kanskje særleg babysong. Dette gjer samlingane betre og styrkar kyrkjelydsarbeidet.

Lettare tilgang og betre nettsider for dåpsspåmelding er også eit viktig tiltak. Foreldregruppa er vane med å bli møtte av enkle og gode nettløysingar.

Tiltak og resultat på soknenivå

Gjennom kontakten vår med kyrkjelydar kjenner me også til nokre av dei som har satsa mest på dåp i det siste. Det er oppmuntrande å sjå at mange stader gjev målretta satsing gode resultat. Gausel har auka oppslutninga frå 73,3 % i 2015 til 82,4 % i 2016. Vardeneset har vore svært aktive, og har gått frå 77 til 92 prosent oppslutning på to år.

Sørnes kyrkjelyd har hatt fokus på dåp, god kontakt med ungdom og har eit godt og stabilt kyrkjelydsarbeid. Dei har også gått opp frå 73,8 % til 81,1 %. Det same gjeld Tananger, der tala tyder på ein oppgang frå 65,5 % til 91,2 %.

Me har fokus på dåp i årsrapportsamtalane for trusopplæringa. Me ser at konkret oppfølging frå bispedømmet på viktige tema har noko å seia for prioriteringar i kyrkjelydane. Me aukar trykket i 2018.

Når dåp ikkje er sjølvsgagt, tyder erfaringane våre på at ei kyrkje som aktivt tilbyr og legg til rette for dåp får positive resultat.

Det kan synast som om det er nokre «suksessfaktorar» som går igjen i dei kyrkjelydane som anten aukar dåpstala eller held på høge dåpstal. Desse er:

- Er kyrkjelyden oppteken av å utvikla eige dåpsarbeid?
- Er fleire enn presten involvert i dåpsarbeidet (til dømes i dåpssamtalen)?
- Har kyrkjelyden eit attraktivt tilbod om baby – og småbarnssang?
- Driv kyrkjelyden eit godt kommunikasjonsarbeid rundt dåpen?

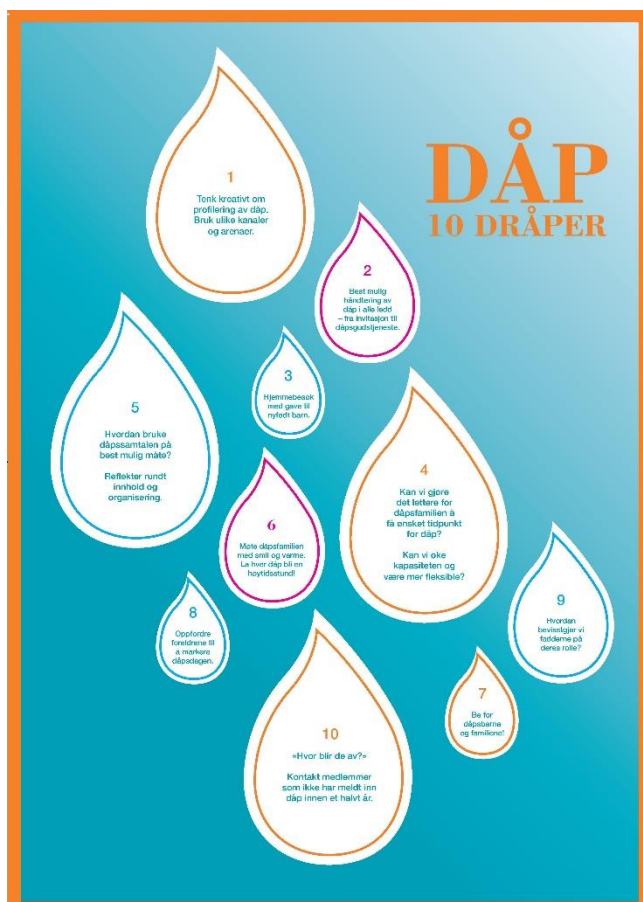
Tal frå Danmark viser også at babysong rekrutterer til dåp.

Konklusjon

Me vil fortsatt ha sterkt fokus på dåp, gjennom utviklingssamtalar i trusopplæring, dåpslunch for alle tilsette i bispedømet i mai og på Forum for trusopplæring i august. Me har laga ein dåpsplakat som samtaleinstrument for stabar og sokneråd. Plakaten blir delt ut på utviklingssamtalene i løpet av våren 2018.

Arbeidet med å auka omfang og kvalitet på trusopplæringstiltak vil fortsatt kunne påverka dåpstala.

Me er glade for den positive utviklinga dette året. Oppslutning om dåp er fortsatt ei sentral utfordring. Me vil halda fokus og prøva å etablera stabile og gode arbeidsformer lokalt, slik at utviklinga kan bli positiv over tid. Det tel også mykje for dåpsutviklinga korleis me i stort er kyrkje blant folk, ikkje minst korleis me er til stades blant den yngste delen av befolkninga.

Plakaten om dåp er laga som eit samtaleinstrument for stabar og sokneråd.

2. OMFANGET I TRUSPPLÆRINGSTILBODET AUKAR

Nøkkelindikator: Gjennomsnittleg timetilbod i kyrkjelydane

Mål

Delmål: Omfanget av trusopplæringstilbod aukar

Indikator: Opplæringstilbod i timar

Resultat og utvikling

Gjennomsnittleg timetal på opplæringstilbod i sokna er ein indikator på om korleis tilbodet om trusopplæring relaterer seg til den nasjonale norma for timetal på 315 timar.

I 2015 var det ei omlegging av korleis ein reknar timar i det nasjonale planverktøyet. Det er derfor mest nærliggjande å sjå på utviklinga i tala dei siste to åra etter omlegginga. Sokna hadde i 2016 eit gjennomsnittleg tilbod om trusopplæring på 354,4 timar. I 2017 var det gjennomsnittlege talet 351,3 timar. Det inneber ein liten nedgang på 3,2 timar.

Vurdering av resultat

I stort er omfanget av trusopplæringstilbodet stabilt og godt over den nasjonale norma. Det er ikkje optimalt med nedgang, og me ønsker å auka talet og halda det oppe. Me ser også at nedgangen i vårt bispedømme er relativt liten samanlikna med andre stader i landet, og at omfanget er høgt om ein ser på tala på landsbasis. Dette tyder på mykje godt arbeid og stort engasjement i kyrkjelydane.

Ut frå den nye måten å rekna timar på er målet om 315 timar trusopplæring pr. born nådd med god margin.

Kva ligg bak resultatet?

Det er små variasjonar i dei lokale planane som gjer utslag på det totale talet for heile bispedømmet. Sokna justerer omfanget av tilbodet ut frå dei ressursane dei har. Det at talet går litt ned, kan derfor henga saman med den generelle situasjonen i sokna.

Gjennom utviklingssamtalar, kurs og samlingar, rettleiing og visitasar held me kontinuerleg fokus på å bygga ut trusopplæringa. Samstundes er det viktig å tenka kvalitet og ikkje bare kvantitet på tiltaka. Det er viktig at sokna bruker tid på å bygga opp solide tiltak som kan vara på sikt, som etter kvart kan samla breidda av barn og unge. Viss ein startar mange nye tiltak utan å ha tilstrekkelege ressursar, vil det ofte skada meir enn det gjer godt.

Sokna har ulike føresetnadar for å oppnå det timetalet som er sett i den nasjonale norma. Historie, tradisjonar, lokale forhold, storleiken på soknet og økonomien lokalt spelar inn på kva omfang av aktivitetar kyrkjelyden kan leggja opp til. Det vil fortsatt gå nokre år før alle tiltaka kyrkjelydane har lagt inn i sine lokale planar blir realiserte.

Me trur at det strategiske arbeidet me driv med utviklingssamtalar er viktig for resultatata. Samtalane er ein viktig arena for å gje faglige innspel, sjå framover og ikkje minst læra av kyrkjelydane sitt arbeid, for å kunna ta innsikt med vidare. I desse samtalane kjem kyrkjelydane sjølv med forslag til korleis dei kan trappa opp trusopplæringsarbeidet lokalt. Det er godt eigarskap til målet om å nå fleire barn og ungdommar.

Det vil vera mogleg for sokna å auka omfanget viss dei får med fleire frivillige i trusopplæringa. Fleire frivillige vil opna for fleire tiltak og fleire timar. Gode rammer for dei tilsette og godt tverrfagleg samarbeid i stabane kan også bidra til at omfanget kan aukast.

Vegen vidare

Me er nå i driftsfasa i reforma. Det er ei kritisk fase. Det handlar om å halda trykket oppe i det vidare arbeidet med å auka tilbodet av trusopplæring i sokna. Omfanget har mykje å seia for i kva grad dei store måla for trusopplæringa blir nådd og for kor mange som blir med.

Dette er eit spennande og krevjande arbeid. Rolla vår er å gje tilsette og frivillige motivasjon, støtte og håp om få til ein auke i omfanget på sikt.

I utviklingssamtalane og i planutviklingskursa prøver me å finna god balanse mellom å auka omfanget og å leggja vekt på kvalitet og forsvarleg ressursbruk.

Fokus på rekruttering av frivillige og tverrfagleg samarbeid om trusopplæringa i stabane er viktig for resultatata framover.

Sokneprest Arnt Johan Vistnes i Skåre menighet fekk hjelp frå to av Lys Vaken-deltakarne under nattverden 1. søndag i advent.

3. DELTAKARDEL PÅ NASJONALE BREIDDETILTAK

Delmål: Oppslutninga om trusopplæringstiltak aukar

Indikator: Prosentdel deltakarar på nasjonale breiddetiltak

Resultat og utvikling

Her er tal for gjennomsnittleg oppslutning på breiddetiltak i Stavanger bispedømme

Gjennomsnittleg oppslutning i trusopplæringstiltak				
Alder	Tiltak	2015	2016	2017
0 år	Samtale før dåp	100%	101%	98%
4 år	Utdeling av bok	53%	51%	55%
6 år*	Eit tidsavgrensa breiddetiltak for 6-åringar	38%	35%	33%
8 år	Tårnagenthelg	33%	32%	42%
Ca. 11 år	Lys Vaken	34%	35%	31%
15 år	Konfirmasjon	85%	84%	86%
16 år	Breiddetiltak året etter konfirmasjon	16%	18%	19%

I dette utvalet av tiltak tek samla sett 49 % av målgruppa del i trusopplæringstilbod. I 2016 og 2015 var talet 51%. Oppslutninga er relativt stabil, med små variasjonar frå år til år, men har gått noko ned frå 2016 til 2017.

I utviklingssamtalane ser me at tala frå sokna ikkje alltid er godt nok kvalitetssikra. Desse tala er likevel det beste me har. Tala inkluderer alle sokn i Stavanger bispedømme, sidan alle hadde godkjent plan ved utgangen av 2016.

Vurdering av resultatet

Det er gledeleg å sjå at «Tårnagenthelg» har ein auke i oppslutning på heile 10%. Erfaring med arrangementet kan gjera at kvaliteten på tiltaket går opp. Stadig fleire av sokna gjennomfører tårnagenthelg.

Lys Vaken har ei oppslutning på over 30 %, men har hatt ein nedgang på 4% frå 2016-2017. Dette er eit omfattande tiltak å gjennomføra, på grunn av overnattinga. Dette kan bidra til at tiltaket blir avlyst i periodar med vakansar og mindre kapasitet hjå dei tilsette.

Dei meir tradisjonelle tiltaka, «Utdeling av bok til 4-åringar» og «Tidsavgrensa tilbod til 6-åringar», har gått i to ulike retningar i 2017. Mens «Utdeling av bok til 4-åringar» har gått opp med 4 %, har «Tidsavgrensa tilbod til 6-åringar» gått ned med 2 %. Samtidig er det tydeleg at desse «gamle» tiltaka er godt innarbeidde og held seg på ein jamt høg deltakerdel. Folk i kyrkjelyden kjenner tryggleik i møte med tiltaka. Dei blir ein del av tradisjonane i familien.

Fleire av kyrkjelydane seier at dei ikkje rapporterer på tiltaka dei har for ungdom, sidan dei ser at breidda av ungdom ikkje kjem. Med gler oss likevel over at desse tala aukar med 1% frå 2016-2017. Samtidig er det ikkje tvil om at det trengst målretta satsing på ungdom, både frå Kyrkerådet og bispedømmet.

Det er store variasjonar mellom sokna i oppslutning om trusopplæringstiltaka. Sjølv om ulike sokn gjer same ting med omsyn til kvalitet og marknadsføring, kan resultatata bli ulike. Tradisjonar på staden, kyrkjelyden si historie, andre tilbod i soknet o.a. er med på å påverka kor stor oppslutninga blir.

Oppslutninga om trusopplæring kan samanliknast med både målet om å nå alle, historiske tal for trusopplæring og oppslutning om andre aktiviteter, kyrkjelege og for andre fritidstilbod, som jo skjer på same tid som ein del av trusopplæringa.

Det er mykje å strekka seg etter før alle døypte er nådd. Over tid viser tala seg å vera relativt stabile, og samanlikna med andre tilbod til barn er resultatane gode. Kyrkjelydane har gjort ein imponerende innsats i å etablere trusopplæringstilbodet, og det er klart at det er stor og brei interesse generelt sett for desse tilboda.

Vegen vidare

Kvalitet og godt omdømme kan vera med på å auka oppslutninga. Me legg stor vekt på utvikling av kompetanse for å sikra kvaliteten i trusopplæringa.

I utviklingssamtalane blir kyrkjelydane utfordra på oppslutning: Korleis har utviklinga vore dei siste åra? Kva kan dei gjera for at fleire skal koma på tiltaka? Me trur tett oppfølging av kvar kyrkjelyd i utviklingssamtalar, prostivis eller enkeltvis, verkar positivt. Slike samtalar legg til rette for at medarbeidarar lærer av kvarandre og tek læringa med seg heim til eigen kyrkjelyd, der dei utviklar arbeidet sitt.

Det er avgjerande for oppslutninga at sokna arbeider målretta med kommunikasjon. Nye kommunikasjonsformar utfordrar tilsette i trusopplæringa til å utvikla kommunikasjonsmetodane kontinuerleg. Samtidig ser me at god relasjonsbygging også er god PR. I kurs for nyttilsette i trusopplæring har me lagt vekt på kommunikasjon og marknadsføring.

Mot slutten av 2016, valde me ut tre kyrkjelydar som skal vere pilotkyrkjelydar for det nye nasjonale breiddetiltaket «På sporet». Me er spente på om deira erfaringar kan ha ein positiv smitteeffekt til andre kyrkjelydar i arbeidet med ungdom.

Vegen vidare

Det er gledeleg å sjå at oppslutninga går opp for fleire av trusopplæringstiltaka. I resultatane ser me også at god oppslutning ikkje kjem av seg sjølv og at det er eit arbeid å halda på gode resultat. Me ønsker å finna ennå fleire gode arbeidsformer for lokalt utviklingsarbeid.

Kyrkjerådet har utvikla opplegg for fleire tiltak for ungdomar i alderen 15-18 år dei siste åra. Det vil vera viktig å implementera desse nye tiltaka i sokna.

Elles har arbeidet med trusopplæring gode strukturar og tradisjonar. Me opplever at desse fungerer godt og vil halda på desse arbeidsformene vidare. Sjølv om arbeidsmåtene er dei same, arbeider me kontinuerleg med fagleg støtte, inspirasjon og fornying.

4. OPPSLUTNINGA OM KONFIRMASJON BLIR HALDEN OPPE

Nøkkelindikator: **Konfirmerte av døypte 15-åringar**

Resultat og utvikling

Konfirmasjon					
	2010	2014	2015	2016	2017
Konfirmasjonsprosent av døypte	92 %	89%	87%	88%	87%
Konfirmasjonsprosent av døypte og tilhøyrande	86 %	83%	81%	83%	79%
Konfirmasjonsprosent av alle	73 %	68 %	64%	64%	63%
Konfirmerte	4421	4217	4005	3926	3749

Talet på konfirmerte av døypte held seg relativt stabilt, med ein liten nedgang på to prosent frå 2016 til 2017. Talet i 2017 er dermed på same nivå som i 2015.

Talet på konfirmerte av døypte og tilhøyrande går ned med fire prosentpoeng. Den gruppa av tilhøyrande som ikkje blir døypte har mindre sjanse for å bli konfirmerte. Valet om å ikkje bli konfirmert kan reflektera familien sitt val om å ikkje døypa. Det kan også reflektera at terskelen til konfirmasjon blir høgare for dei som ikkje er døypte.

Når det gjelder konfirmasjonsprosenten av alle i årskullet, ser me at 63 % av 15-åringane i Rogaland blei konfirmerte i kyrkja. Dette talet har vore relativt stabilt dei siste tre åra. Dette talet reflekterer befolkningsutvikling og, som tala elles, til ein viss grad vekst i alternative konfirmasjonstilbod. Nokre nye slike kjem til på einskilde stader, i frikyrkjer og i bedehusforsamlingar.

Me informerte om samisk konfirmantleir og kjenner til at ein deltakar frå bispedømmet var med.

Innbyggjarundersøkinga frå 2015 er fortsatt relevant. Der fekk konfirmasjonstilbodet 86 av 100 poeng, noko som relativt sett er eit svært sterkt resultat. Det tyder på grunnleggjande god kvalitet på kyrkja sitt konfirmasjonstilbod, noko som også kan forklara god oppslutning i ei tid der det finst alternativ til konfirmasjon.

På soknenivå er det vanleg at tala bølger noko frå år til år når det gjeld oppslutninga om konfirmasjon, utan at dette gjer store utslag på den totale statistikken. Variasjonen kan ofte forklarast med samansetjing i årskulla eller andre lokale høve.

Vurdering av resultatet

Det er positivt at oppslutninga om konfirmasjon i bispedømmet held seg relativt høg og stabil. Det tyder på at kyrkjelydane i det store og heile gjer godt arbeid.

Dette er ikkje sjølv sagt, så me trur det er naudsynt å arbeida med kvalitet og vidareutvikling i konfirmantarbeidet. Dette ligg nå inne i satsinga til bispedømmet. At Kyrkjerådet og bispedømmet har eit kontinuerleg fokus på konfirmasjon, har truleg ein positiv effekt inn mot sokna. Nokre tiltak er viktige som fellessatsingar. Det handlar til dømes om marknadsføring av konfirmasjon gjennom brosjyre, filmar, Facebook og andre kanalar, og om det faglege fokuset på metode og innhald på kurs og samlingar i regi av bispedømmet.

Vegen vidare

På sikt trur me at oppslutninga om konfirmasjon vil vera avgjerande for oppslutninga om dåp. Dersom ein er konfirmert i kyrkja vil det vera større sjanse for at ein seinare vel dåp i kyrkja for barna sine.

Risikovurderinga på området er alvorleg, både ut frå kva konfirmasjon betyr i seg sjølv og kva rolle konfirmasjonen spelar i folkekyrkja.

Bispedømmet har sidan 2015 hatt ei omfattande satsing på konfirmasjon. Hausten 2016 og våren 2017 har det vore kurs om konfirmantarbeidet for alle tilsette i alle prostia. Tilbakemeldingane på kursa viser at det var viktig med ei oppdatering på metode og innhald i undervisninga.

Som ein del av satsinga skal alle kyrkjelydane utvikle lokal plan for konfirmasjonstida i samsvar med Plan for trusopplæring. Det er om lag 20 år sidan kyrkjelydane sist sendte inn plan for konfirmanttida til vurdering hjå biskopen. Målet med planen er å sikre utvikling og fornying i konfirmantarbeidet. Planen skal sendast inn til biskopen innan 15.mars 2018.

Konfirmantar i Vår Frelsers menighet.

5. STYRKING AV UNGDOMSARBEIDET

Mål: Ungdomsarbeid blir styrka
Indikator: Talet på ungdomstiltak og deltakarar

Kontinuerleg ungdomsarbeid i kyrkjelydane

Resultat og utvikling

Ungdomsarbeid 2016-2017, 13-17 åringar						
	Tilbod			Deltakarar		
	2016	2017	Utvikling	2016	2017	Utvikling
Kontinuerlege tilbod	139	152	+13	2545	2305	- 9 %
Einskildtilbod	57	68	+11	1530	1508	- 1 %
Leiarkurs	75	94	+19	488	530	+ 10 %

I gjennomsnitt har sokna eitt kontinuerleg tilbod og eitt leiarkurs for 13-17 åringar. Det er vekst i tilbodet, men nedgang i talet på deltakarar på andre tilbod enn leiarkurs, der er det vekst.

Tidlegare år har me sett nedgang i tilbod og deltakarar i ungdomsarbeid utanom trusopplæring og konfirmasjon. Denne trenden held altså ikkje fram i år.

I denne aldersgruppa er det rundt 30 000 personar i bispedømmet. Det betyr at mellom 7,5 til 15 prosent av befolkninga i målgruppa er med på eit kyrkjeleg tilbod i desse kategoriane, viss rapporteringa stemmer.¹ Mellom medlemmar og tilhøyrande ungdom, er delen mellom 10 og 20 prosent, altså mellom ein av ti og ein av fem.

For 18-30 åringar er det færre eigne tilbod. Rundt halvparten av sokna har tilbod av ulike slag, med rundt 500 deltakarar. Det er nedgang i talet på kontinuerlege tilbod og leiarkurs, men ein samla vekst i deltakartal.

Vurdering av resultatet

Me har vore bekymra over den negative utviklinga dei siste åra. Kyrkja sin kontakt med ungdom er viktig i seg sjølv og viktig strategisk, for rekruttering og for kyrkja si framtid.

Både i år og tidlegare har me til ein viss grad vore usikre på tala. Også i år ser me inkonsekvens i rapporteringa og resultat me stussar på ut frå det me veit om situasjonen lokalt. Samtidig er datamengda stor nok til at resultatata kan brukast, med eit visst atterhald, sjølv om ein skilde punkt er usikre.

I tillegg til det som er rapportert her i årsstatistikken kjem nokre trusopplæringstiltak, konfirmasjon og tilbod som høyrer heime i dei kristne organisasjonane. Nokre stadar har kyrkja ikkje arbeid sjølv, men det finst aktive kristne ungdomsmiljø i regi av desse.

Situasjonen er prega av lokale forskjellar. Gand, Ålgård, Lura og Riska rapporterer alle om kontinuerlege tilbod med over 100 deltakarar. Her satsar kyrkjelydane også med eigne medarbeidarar, noko som truleg er viktig for resultatet. 15 kyrkjelydar har tiltak med mellom 50 og 100 deltakarar, 16 har tiltak med mellom 25 og 49, 16 har tiltak med under 25 deltakarar og 40 sokn har ikkje eigne tiltak. Fleire av dei siste ligg stader der organisasjonane driv ungdomsarbeid, men nokre stader veit me også det ikkje er tilbod i det heile.

¹ Ein del av desse kan vera konfirmantar som er med på aktivitetstilbod i kyrkjelyden i samband med konfirmasjon.

Me ser altså at deltakinga på kontinuerlege tilbod for ungdom i ungdomsskule og på vidaregåande går ned, men at volumet samla sett i relasjon til målgruppa ikkje er like urovekkjande som me har frykta.

Tilbod til ungdom mellom 18-30 år er det færre av, og her er også deltakinga svakare, samla sett.

Kva ligg bak resultatet?

Ungdomskultur

Me er opptekne av trendar i ungdomskulturen og kyrkjeleg strategi på dette området.

Dei som er tenåringar og unge vaksne i dag veks opp med at mangfald er normalt. Det gjeld både livsstil, identitet og religion. Religionsundervisninga i skulen er orientert mot mangfaldet. Den store sekulære forteljinga om overgang frå tru til vitskap pregar mange, sjølv om opninga mot mystikk og nærværet av islam også er tydeleg. Ungdom er opne for erfaring, det autentiske og livsnære, men har lausare tilknytning til organisasjonar og institusjonar. Kulturen er individualistisk og relasjonell.

Nokre av dei nyaste trendane er livet som finn stad på sosiale medium, større utfordringar med psykisk helse, mellom anna knytt til prestasjonskultur og perfektjonskrav. Mange unge er travle, med kvardagen fylt av skule og skulearbeid, fritidsaktiviteter og stadig aktivitet på mobiltelefonen.

Dette gjev ein dels endra kontekst for kyrkjeleg ungdomsarbeid. Noko av dette inneber positive moglegheiter. Til dømes har kyrkja mykje å bidra med i møte med prestasjonskulturen. Når kyrkjelydane set av ressursar, kan ein også lukkast med å møta relasjonelle behov. Konteksten krev ein god del av forkynning, form på samlingar og stabilitet mellom leiarar og deltakarar, men desse utfordringane er også spennande og kan vera sunne å bryna seg på.

Lokal motivasjon og lokalt ansvar

I kyrkja finst det fortsatt eit sterkt ønske om å satsa på ungdomsarbeid. Eit godt ungdomsarbeid ligg høgt på ønskelista hjå dei fleste sokneråd. Dei som lukkast er stolte og glade. Dei som har små grupper er uroa. Dei som ikkje har tilbod som fungerer leitar etter folk som vil ta ansvar og nye måtar å arbeida på. Dei tilsette kan sjå behovet og ha idear, men vera utfordra på ressursar, tid og prioriteringar.

Me veit frå trusopplæringa at tilbod til ungdom er det vanskelegaste å få til. For mange handlar det om å bygga vidare frå tweens-tiltak til ungdomsarbeid, eller frå konfirmasjonsopplegget til leiarkurs.

Samtidig må kyrkjelydane prioritera. Det har vore viktig å bygga opp trusopplæringa. Nokre stader har det ført til mindre satsing på kontinuerlege tilbod. Desse er likevel også viktige, i seg sjølv og for å gje ungdom ein kristen identitet som får styrkja livet.

Tilsette eller frivillige som har kapasitet til å gå inn i ungdomsarbeid er ein kritisk suksessfaktor. Her er det ei utfordringa at den tradisjonelle stabsstrukturen, med prest, diakon, kateket, dagleg leiar og kyrkjemusikar ikkje inkluderer barne- og ungdomsarbeiderar. Dei andre tilsette kan sjølv sagt setja av tid til dette og fleire gjer det, men me ser nok i resultatata at der det finst tilsette som har dette som eit hovudfokus, så kjem det andre resultat.

Det trengs også vaksne som kan støtta ungdomsarbeidet på ulike vis. Me har mange erfaringar på at det er svært viktig at ungdom sjølv får ta ansvar – og nokre erfaringar på at ungdom får så mykje ansvar at dei brenn seg ut og må trekkja seg tilbake. Derfor har me også etablert eit tilbod om «rasteplassar» for ungdomsleiarar. Dette har fått gode tilbakemeldingar og held fram.

Bruer mellom sektorar av kyrkjelydsarbeidet

Ei hovudutfordring handlar om overgangane frå ungdomsarbeid til det vaksne fellesskapet i kyrkja. Dette handlar både om mogning av trua, endringar i livsfase, tilknytning til ulike grupper og spiritualitet.

Unge vaksne møter breidda av samfunnet på ein annan måte enn i oppvekstmiljøet. Dei får også andre utfordringar i livet, og treng ei slitesterk og berekraftig tru i møte med dette.

Det er ein stor terskel i seg sjølv å gå frå eit miljø til eit anna. Det er langt frå sjølv sagt at ungdomsmiljøet i ein kyrkjelyd har gode bruer til det vaksne. Ungdom har som sagt meir tilknytning til dei eksisterande relasjonane enn til organisasjonar. Når dei flytter eller blir vaksne, er det ikkje noko sjølv sagt lenke mellom eit ungdomsmiljø og eit gudstenestefelleskap.

Mellom spiritualitet og møteformer i ungdomsmiljøa har det i fleire tiår våre forskjellar frå forma på hovudgudstenesta, så det er heller ikkje noko overrasking at ein del kristne ungdommar søkjer andre kyrkjesamfunn eller organisasjonar der møteformene meir liknar det dei er vane med.

Det siste har vore ei inspirasjonskjelde til at kyrkjelydar i Stavanger bispedømme har ønska større variasjon i gudstenestelivet, og nokre kyrkjelydar, særleg nokre av dei som er etablerte dei siste tiåra, har satsa medvite på dette, i forhold til både musikk og liturgi. Nokre stader finst det G2-gudstenester med ungdom og familiar som målgruppe. Prostane i bispedømmet understreker behovet for eit gudstenesteliv og musikalsk preg i kyrkjelydane som kommuniserer godt med dei som har mest bakgrunn frå ungdomsarbeid og mindre frå tradisjonelle gudstenester.

Vegen vidare

Biletet av situasjonen kan også hjelpe oss å sjå kor utfordringane ligg.

Det gjeld mellom anna dei stadane som står utan tilbod. Sjølv om ikkje alle sokn treng eit eige tilbod, så bør det vera eit kontinuerleg tilbod i regi av kyrkja eller organisasjonane i normal reiseavstand for alle i bispedømmet. På større stader kan det gjerne vera fleire.

Me ønskjer også å fokusera på livstolking og livsmestring i møte med ungdomskulturen. På fagdagen for tilsette som arbeider med ungdom blir dette hovudtemaet i år.

Ungdomsarbeid er eit av satsingsområda i bispedømmet framover. Det har vore tydeleg signalisert mellom leiarane i bispedømmet ei stund, men det har teke tid å konkretisera satsinga. I det siste har me henta inn ein person til å følgja opp ungdomsråd og ungdomsting, slik at ungdomsrådgevarer kan fokusera meir på generell ungdomssatsing. I første omgang vil me kartlegga situasjonen, sjå kva som trengst og sjå kva som gjev gode resultat allereie. Satsing på ungdom blir tema på prostibesøk frå kyrkjelydsutviklingsavdelinga og me vurderer ein ungdomskonferanse.

Me ser med interesse på «Kirkens unge», initiativet frå ungdomsorganisasjonane og har avtalt eit møte for å orientera kvarandre og sjå korleis me kan arbeida betre saman.

Me er også opptekne av den samla ressursbruken i kyrkja. Det er prest, diakon, kateket, kyrkjemusikar, administratorar og kyrkjetenarar som er dei best etablerte stillingane i kyrkja. Fleire av desse kan arbeida med kontinuerleg ungdomsarbeid, men har samstundes mange andre oppgåver som tek stor plass. Det er ikkje uvanleg med barne- og ungdomsarbeidarar heller, men desse er ofte avhengige av innsamla middel. Viss kyrkja vil satsa på ungdom, må ein kanskje også sjå på korleis strukturane er lagt opp og kva oppgåver som er prioritert.

Prestetenesta er i mindre grad enn før til stades i ungdomsarbeid, og det er lite strategisk. Det hender me spør oss om me bruker for mykje ressursar på tradisjonelle gudstenester og for lite på nærvær blant ungdom.

Me kjenner til at Agder og Telemark bispedømme arbeider med ein modell for kyrkjeleg ungdomsarbeid og samarbeid med organisasjonane, der gudstenester for ungdom blir eit samlingspunkt, med lenker til ulike aktivitetar. Kanskje kan ein slik modell ha potensiale til å kombinera

det kyrkja og prestetenesta kan bidra med, skapa lenker mellom ungdomsarbeid og den vaksne kyrkjelyden og gje gode rammer for samarbeid med organisasjonane og frivillig arbeid elles i kyrkjelyden? Dette høyrer til det me vil sjå nærare på framover.

Ungdomsdemokrati i 2017

I utviklinga av ungdomsarbeid og kyrkjelydsarbeidet kan også ungdomsdemokratiet vera ein ressurs. Kontakten med ungdom gjev bakkekontakt, resolusjonane plar gje gode innspel til kyrkjelydar, biskop og bispedømmeråd og ungdomsdemokratiet er ein viktig arena for leiartrening og rekruttering.

Verksemda i 2017

Det var 33 delegatar på Ungdomstinget i 2017. Talet på delegatar er relativt stabilt. Til trass for tiltak over fleire år, er eigarskapet til ungdomsdemokratiet i dei lokale kyrkjelydane fortsatt avgrensa. Det eit stort arbeid å rekruttera delegatar, og det krev direkte initiativ og kontakt frå bispedømmet.

I 2017 har Ungdomsrådet (UR) møtt både bispedømmeråd og biskop og drøfta resolusjonane frå ungdomstinget. UT-resolusjonane blei sendt til alle sokn.

I 2017 har Ungdomsrådet arbeidd med to sentrale område. UR ønsker å vera meir synlege for ungdom, ved å delta på arrangement i kyrkjelydane. Hausten 2017 samarbeida ungdomsrådet med Ålgård kyrkjelyd om eit ungdomsarrangement med fokus på misjon.

Ungdomsrådet arbeider også med temafokus, som dei ønsker å tilby inn i eksisterande ungdomsarbeid. Rådet har sett på tema som rettferd, sunne og usunne miljø og trusforsvar.

Vurderingar og vegen vidare

Verken sambandet mellom ungdomsdemokratiet og kyrkjelydane eller mellom ungdomsrådet, biskop og bispedømmeråd er sterkt nok i praksis. Det siste er lettare å gjera noko med enn det første, fordi avstanden mellom rådet og leiinga i bispedømmet er kortare og banda sterkare enn kontakten mellom ungdomsråd og kyrkjelydar.

Me ønsker oss større systematikk og meir dialog mellom ungdomsrådet og leiinga i bispedømmet. Det er ikkje behov for mykje meir innsats eller større strukturendringar for å få dette til, det handlar meir om gjensidige informasjonsrutiner og dialog.

Me ser også at det fortsatt er viktig med god planlegging og motivasjonsarbeid for å styrka ungdomsdemokratiet. Motivasjonsarbeidet er igjen avhengig av at me faktisk klarar vera i breiare dialog med ungdomsråd og ungdomsting, slik at arbeidet der får reell betydning for utviklinga i kyrkjelydane, slik det er tenkt.

Sjølv om me ser utfordringar, så meiner me fortsatt at det arbeidet som faktisk skjer gjennom ungdomsting og ungdomsråd har ein verdi som forsvarer innsatsen. Det er meir dei store ambisjonane om å vera ei kyrkje der ungdom finn plass og blir lytta til i stort format som fortsatt ikkje er realiserte gjennom ungdomsråd og ungdomsting og der desse einskildtiltaka blir små i møte med breidda av utfordringa.

Me vil arbeida vidare med samarbeidstiltak mellom ungdomsråd og kyrkjelydar, som «Surrender Fall» på Ålgård.

Folkekyrkja engasjerer seg i samfunnet

1. DIAKONI

Me har samla nasjonale og regionale mål i eit eige underavsnitt om diakoni. Dei nasjonale måla dekker viktige delområde av diakonien i kyrkja, men for å teikna eit meir heilskapleg bilete tek me også med nokre punkt om aktuelle diakonale satsingar.

a) Fleire kyrkjelydar utviklar plan for diakoni

Nøkkelinikator: **Tal på kyrkjelydar med godkjent plan**

Resultat og utvikling

Talet på kyrkjelydar som har diakoniplanar har i fylgje bispedømmet sin oversikt vore stabilt dei siste åra, med 77 planar. I årsstatistikken verkar det til å ha vore ei underrapportering av talet på planar i 2016. Me ser at det var ei markert auke i planar frå 2009 til 2014, mest i starten, men at utviklinga sidan har stått stille.

Ingen av dei 14 kyrkjelydane som ikkje har diakoniplan har tilsett diakon eller oppretta diakoniutval. Å ha diakon og/eller diakoniutval har mykje å seia for eit strategisk arbeid med diakonale utfordringar i kyrkjelyden. For å få til ein lokal plan, må dei tilsette i soknet eller soknerådet motiverast til å engasjera seg.

Vegen vidare

10 av dei 14 kyrkjelydane som ikkje har plan, er små kyrkjelydar med få tilsette. Til desse kyrkjelydane er det utvikla ein enklare mal for utforming av lokal diakoniplan.

For 2018 har me planlagt fagdagar i utarbeiding av lokale planar i Vindafjord fellestråd og i Rennesøy fellestråd, der me har 10 av dei minste sokna i bispedømmet.

b) Fleire kyrkjelydar blir grøne kyrkjelydar.

Resultat og utvikling

Me har 21 grøne kyrkjelydar, 16 miljøsertifiserte kyrkjelydar og fire miljøsertifiserte fellestråd. Bispedømmekontoret er også miljøfyrtårn. I år fekk bispedømmet ein ny grøn kyrkjelyd.

Kva ligg bak resultatet?

Dei siste åra har det ikkje vore lett å sertifisera fellestråd som miljøfyrtårn eller få fleire kyrkjelydar til å bli «grøne kyrkjelydar». På fagsamlingar for diakonirådgjevarar har me drøfta denne utviklinga. Erfaringa er at i alle bispedømme er det ein nedgang i mengd grøne kyrkjelydar pr. år.

Truleg har dei kyrkjelydane som har hatt personar med sterkt miljøengasjement nytta sjansen mens konseptane var nye. Det trengst einskildpersonar med engasjement for å gjennomføra prosessane.

Situasjonen i samfunnet kan også prega resultatet. Lokale tiltak kan kjennast små i møte med dei store klimautfordringane, slik at den underliggande motivasjonen for å gjera det arbeidet som trengst for godkjenning ikkje alltid er til stades. Det finst nok også ei kjensle nokre stader over at kyrkja sitt miljøengasjement lett kan bli ord som ikkje fører til konkret handling, og at det er vanskeleg å finna konkrete, lokale tiltak som gjev resultat i dei politiske og økonomiske prosessane som påverkar klimaet mest.

Ein viss debatt om kyrkjeleg samfunnsengasjement finst det. I den regionale debatten ser me at det finst ein del klimaskeptikarar også. Oljebransjen verkar delt mellom klimaskepsis, lobbyverksemd for

gode rammevilkår for oljeverksemd, ønske om miljøvennleg oljeutvinning og satsing på fornybar energi.

I stort opplever me brei tilslutning i kyrkjelydane til miljøengasjement. utfordringa er å konkretisera engasjementet.

Vegen vidare

Me ser fram til lanseringa av det nye tiltaket «Grøn kyrkje - Miljøleing i praksis». Dette vil me vera med på. Me håpar dette kan bidra til fornying.

Me ser også på om kyrkjelydane er grøn kyrkjelyd på visitas. Me ser at forankring i soknerådet er viktig for å lukkast.

I tillegg er me i dialog med Kirkens nødhjelp om dette arbeidet kan styrkast gjennom samarbeid mellom KN sine kyrkjelydskontaktar og kontaktpersonar for grøn kyrkjelyd.

c) Diakonale fokusområde i 2017

Tiltak for flyktningar, innvandrarar og asylsøklarar

Det har blitt etablert mange tiltak for flyktningar, innvandrarar og asylsøklarar dei siste åra. Her finst det mange arbeidsformer i kyrkjelydane: Språkkafear, kvinnegrupper, tolketenester på gudsteneste, norskurs, ALPHA-kurs, leksehjelp, treningstilbod, hobbykveldar for innvandrarar, samarbeid med NAV om integreringsprogram og religionsdialog.

Fleire av desse aktivitetane skjer i samarbeid med KIA Rogaland. Mange av flyktningane og asylsøkarane har nærma seg kyrkjelyden gjennom desse aktivitetane.

Samarbeid mellom kyrkja og helsevesenet

Det finst eit «Samhandlingsforum for kyrkje og helse» i bispedømmet. Forumet stimulerer til lokale tiltak og støttar opp om desse. Det arrangerer konferansar og samlingar for å auka kompetansen i kyrkje og helsevesenet og gje grunnlag for samarbeid. Det finst fleire samarbeidsprosjekt mellom kyrkje og kommune. Til dømes har kyrkja i Haugesund utvikla eit kurs for tilsette i helsetenesta om "Eksistensiell og åndeleg omsorg for alvorlig sjuke og døydne, i kommunehelsetenesta"

På ein av visitasane i haust såg me eit godt eksempel korleis god kontakt mellom prestetenesta og eit lokalt omsorgssenter møtte åndelege behov og var til hjelp i omsorg og behandling. Dei tilsette ved omsorgssenteret rapporterte at etter ein samtale med presten var det ikkje sjeldan at bebuarane blei rolegare. Kontakt med kyrkja kunne løysa psykiske utfordringar.

Forebygging og handtering av seksuelle krenkingar

I 2017 og 2018 er også kurs i forebygging og handtering av seksuelle krenkingar eit satsingsområde. I løpet av perioden vil alle prosti ha gått gjennom eit kurs for tilsette og frivillige medarbeidarar. Heftet "Kyrkjens samtalar med barn og unge" er ein ressurs i dette arbeidet. Målet med kurset er å førebyggja og gje klare ramar for korleis saker skal handterast. Kurset verkar også positivt som generell leiartrening og kvalitetsarbeid.

Planar for krisearbeid i kyrkjelydar og kommuner

Kyrkjerådet sende i 2016 ut malar for å skriftleggjera samarbeidet mellom kyrkja og kommunar om psykososial omsorg ved større kriser og ulukker. Dette har me arbeidd systematisk med å følga opp. Pr. i dag finst det tre lokale kommunale avtalar (Stavanger, Sola og Time), og fleire kommunar er i prosess med å underteikne planane. Me har også kontakt med det felles helsefaglege krisetimet for legevakta i Stavangerregionen.

2. KYRKJA BLIR MEIR TILGJENGELEG PÅ INTERNETT

Nøkkelindikator: **Talet på treff på nettsider**

Resultat og utvikling

I 2017 var det 26 864 økter på www.kirken.no/stavanger. Det var ein liten nedgang frå 2016, då det var 28 963 treff på sidene. Det vil seie litt meir enn 70 treff pr. dag.

Dei fire sakane som skil seg ut i både likes på Facebook og visningar på nettstaden i 2017 er «Kopervik kirke ble vigslet» (nådde 10.000 på Facebook) og «Med hjertet i menighetene» - intervju med Ivar Braut (nær 7.000 nådde på Facebook), «Håper på ro og gjensidig respekt» - intervju med bispedømmeråds-medlemmer etter Kyrkjemøtet (4.500 på Facebook) og «Jeg er glad for at en vanlig mann som meg kan bli prest» - intervju med Lars Lauvvik Ørland (nær 4.000 nådd på Facebook). Saker om personar og tema som engasjerer i lokalmiljøet er dei som skapar mest aktivitet på både nettsider og Facebook.

Kyrkjebakken er komen i bruk hjå nokre fleire fellestråd i 2017, mellom anna nokre av dei største, slik at eit fleirtal av dei tilsette nå har tilgang. Mange mindre fellestråd har ennå ikkje registrert seg, og den daglege bruken blant dei som har tilgang er ennå ikkje stor nok til at bispedømmet kan bruke intranettet som hovudkanal for interninformasjon. Det betyr at fleire saker blir lagt både på inter- og på intranett, og at det fortsatt trengst e-post for å sikra at informasjon kjem fram.

Vurdering av resultatet

Samanlikna med 2015 har me gode tall for nettsida, samstundes som Facebook veks. Derfor reknar me målet for 2017 på dette området for nådd.

Kva ligg bak resultatet?

Nettsidene våre er fortsatt delvis retta mot tilsette, og den daglege bruken av dei er nok mest frå denne gruppa. Likevel vil nettsidene våre fortsatt vera ein sentral kommunikasjonskanal mot både offentlighet, medlemmer og medarbeidarar. Media plukkar nokre gongar opp saker frå nett og facebook.

Vegen vidare

Me satsar fortsatt på systematisk på kommunikasjonsarbeid og på å publisera saker på nett som me trur er både nyttige og engasjerande. Me har og fått god trafikk på nettstaden gjennom Facebook. Facebook-sida «Stavanger bispedømme» auka frå 300 til 400 følgjarar i 2017. Den genererer det meste av trafikken inn til nettstaden som ikkje er interninformasjon til tilsette.

Både sokn og fellestråd etterspør kompetanse frå bispedømmekontoret når det gjeld kommunikasjonsplanar, nettsider, intranett og sosiale medium.

I 2018 skal me fortsatt satsa på vekst og ei kvalitativ styrking av dette området. Som kyrkje ønsker me å vera ein naturleg del av folk sitt digitale liv. Dette krev ressursar, personell og medviten satsing på komplekst, stort og veksande område.

3. FLEIRE KYRKJELYDAR ER ENGASJERTE FOR MISJON

Mål: Fleire kyrkjelydar blir engasjerte for misjon
Indikator: Talet på kyrkjelydar med misjonsavtale

Resultat og utvikling

Ved utgangen av 2017 var det 130 misjonsavtalar i Stavanger bispedømme. 104 av desse er innan ramma av «Samarbeid Menighet og Misjon» (SMM). Dette er ein nedgang på tre avtalar totalt, men ein oppgang i tre SMM avtalar frå året før.

Alle kyrkjelydane i bispedømmet har minst ein misjonsavtale, men 13 kyrkjelydar har ikkje SMM-avtale. Av dei 104 SMM-avtalane, er det ni som det ikkje er innrapportert nokon finansiell stønad til organisasjonen det gjeld for.

I 2017 har me også fått nokre nye misjonsavtalar for ungdom, inkludert opplegg for å skapa medvit og eigarskap til avtalen.

Vurdering av resultatet

Engasjementet for misjon i Stavanger bispedømme er sterkt. Talet på misjonsavtalar har vore stabilt dei siste åra, og det er fleire sterke og fruktbare misjonsavtalar som er til styrke for både kyrkjelyden og organisasjonen dei støttar.

Samstundes er det verd å leggja merke til at statistikken tydeleg viser at det er eit potensial for auke i avtalar knytt til SMM. At det også er fleire SMM avtalar som ikkje har innrapportert finansiell stønad i 2017 kan vitna om at nokre av avtalane ikkje er særleg aktive.

Kva ligg bak resultatet?

Me har hatt fokus på kompetanseheving for ungdom og ungdomsleiarar. Misjon var tema på ungdomstinget og på eit større lokalt arrangement.

Me har også hatt fokus på betre utforming og oppfølging av avtalane. Organisasjonar som har prioritert dette har merka ein auke i både engasjement og resultat.

Vegen vidare

Framover vil me arbeida for fleire SMM-avtalar, misjonsavtalar for ungdom og med kvaliteten på avtalane. SMMS er eit viktig organ for kontakt med organisasjonane og erfaringsutveksling mellom dei på korleis avtalane kan handterast og bera frukt.

Nærleik til prosjekta, lokalt fokus og eigarskap er viktig for velfungerande avtalar. Me arbeider også med å oppdatera avtalar og med endringar av avtalar, når det kan gje betre resultat for både kyrkjelyd og organisasjonane.

Det er ikkje vanskeleg å finna meining i SMMS-arbeidet. Aktivt misjonsengasjement har eit sterkt potensial til å styrka det generelle kyrkjelydsarbeidet, og samarbeidet mellom kyrkja og misjonsorganisasjonane er viktig for begge partar.

4. FLEIRE TEK DEL I PILEGRIMSRARBEIDET

Nøkkelindikator: Tal på arrangement og deltaking.

Resultat og utvikling

Pilegrimsarbeid				
Arrangement	2014	2015	2016	2017
Lokale pilegrimsvandringar	20	30	14	19
Deltakarar	550	706	514	446
Pilegrimsgudstenester	10	10	6	5
Deltakarar	381	324	510	319
Andre pilegrimsarrangement	10	0	3	4
Deltakarar	220	0	70	240
Pilegrimsarrangement totalt	40	40	23	29
Deltakare på pilegrimsarrangement, totalt	1151	1030	1094	1005
Tal på prosti med pilegrimsarrangement	8	8	8	8

Tala på pilegrimsvandringar og deltakarar er nokså like frå år til år. 2015 var det året med mest aktivitet. Frå 2016 til 2017 har det blitt fleire vandringar og gudstenester, men færre deltakarar. Det er snakk om eit avgrensa volum, så det er naturleg med svingingar.

Det blir arrangert faste, kortare vandringar i fleire av prostia. Dei faste, lengre vandringane frå Egersund til Stavanger og frå Stavanger til Røldal har vore fullteikna dei siste åra.

Gjennom heile 2017 har det vore arbeid mykje med Kystpilegrimsleia. I desember 2017 blei ho offisielt godkjent som nasjonal Olavsveg til Nidaros og som «Europeisk kulturveg». I vårt bispedømme er fire kyrkjer og det stille rommet i Obrestad fyr valde som nøkkelstader langs leia. Det har derfor blitt arbeid med korleis kyrkja skal ta imot pilegrimane som reiser langs kystpilegrimsleia. Det krev opne og tilgjengelege kyrkjer og planar for kva me kan tilby dei pilegrimane som kjem.

Vurdering av resultatet

Pilegrimsarbeidet er framleis ei nysatsing. Me ser eit potensiale for at pilegrimsarbeidet kan inkludera nye menneske i kyrkjeleg verksemd, men det er framleis eit stykke til dette når mange. Det er etablert ein del faste tiltak som er blitt stabile, men viss målet om å møta menneske sin lengt med denne arbeidsforma skal bli nådd i større skala, er det truleg behov for strukturar og lokalt engasjement som gjer eit større volum mogleg.

Arbeidet med Kystpilegrimsleia er eit større prosjekt, som me håpar kan styrka pilegrimsrørsla og det kyrkjelege nærværet i denne.

Vegen vidare

Kvaliteten på opplegg og lokale vandringar blir stadig betre. Me ser at det skjer mykje godt arbeid innan dette feltet gjennom dei ulike pilegrimsutvala i bispedømmet.

Me vil føra vidare utviklinga av tiltaka som fungerer: Pilegrimsforum, langvandringar til Stavanger domkyrkje og Røldal, Kystpilegrimsleia i Rogaland og lokale vandringar.

«Sansen for det hellige»-prosjektet vil også vera ein ressurs i pilegrimsarbeidet.

Me opplever at pilegrimsarbeid er strategisk i ei tid då den religiøse lengsla er tydeleg, men kor mange kanskje ikkje finn si plass i kyrkja. Pilegrimsarbeidet er oppe i inngang og tydeleg i målet.

5. STYRKA KYRKJA SIN INNSATS I DIALOGARBEIDET

Nøkkelindikator: Talet på møtepunkt der kyrkja er med

Om Kirkelig Dialogsenter.

Kirkelig Dialogsenter er kyrkja sitt arbeid for å fremma trusdialog, vennskap og kjennskap på tvers av livssyn. Senteret har som føremål å skapa møteplasser, aktivitetar og prosessar for dialog og samhandling mellom trus- og livssynssamfunn i Stavanger og Rogaland. Det går inn i religionsmøte forplikta på likeverd, med basis i kristen kontemplativ, diakonal og solidarisk praksis.

Kirkelig Dialogsenter vil bidra til å utvikla ein folkeleg og fagleg forankra trus- og livssynsdialog og arbeider for å forsterka dialogen mellom kyrkje og samfunn. Det legg respekt, openheit og fellesskap på tvers av religion og livssyn til grunn, forankra i kyrkja si tru og vedkjenning.

Senteret i Stavanger blei oppretta i 2012. Samarbeid mellom bispedømmet og Dialogsenteret er forankra i årsplanen. I 2016 gjorde Kyrkjemøtet vedtak om satsing på dialogarbeid i alle bispedømme.

Resultat 2017

I 2017 har Dialogsenteret samarbeida nært med lokale kyrkjelydar på sentrale stader i bispedømmet. Det finst nært og konkret samarbeid med Domkirken, St. Petri og St Johannes og kyrkjelydane i Haugesund og Eigersund.

St. Petri har dialogmesser ein gong i månaden. Domkyrkja har faste samlingar med kristen meditasjon i bispekapellet. For andre gang blei det halde fredsmåltid under gladmatfestivalen i Stavanger.

Samarbeid og dialog med ulike trus- og livssynssamfunn skjer i stor grad saman med Samarbeidsrådet for Tros- og Livssynssamfunn (STL) i Stavanger-regionen. I 2017 har det vore fire opne dialogkveldar med ulike tema og seks opne seminar. Det har blitt satsa mykje på den bilaterale dialogen mellom kyrkja og muslimane, der «Kyrkja møter moskéen», faste møtepunkt mellom ei gruppe prestar og imamar finn stad fire gongar i året. Dialogprest og imam har vore på fleire samlingar i kyrkjelydar og hjå andre aktørar, der dei saman har presentert forskjellar og likskap mellom islam og kristendom.

Samarbeid og dialog med nyåndelege miljø finn jamt stad, gjennom Alternativmesser, seminar og kurs. Prosjektet «Unge i Dialog» har i praksis blitt eit fast tiltak, med mange skulebesøk og ulike tilbod for studentar.

Mykje av verksemda har kome inn i ein fast rytme, mens andre tiltak er nye. Dei faste, opne aktivitetane i Dialogsenteret har festa seg som viktige tilbod for ei veksande gruppe menneske. Utviklinga fra 2012 har vist en jamn vekst, både i forhold til økonomi, stillingsressurs (fra 50% til 150% stilling) og samarbeid med kyrkjelydar, trus- og livssynssamfunn og andre aktørar.

Vurdering av resultatet

Dialogsenteret har hatt et godt år med høgt aktivitetsnivå. Verksemda er stabil og veks. Dialogsenteret er ein viktig aktør i regionen.

Vegen vidare

Dialogsenteret vil framleis utvikla betre dialog og djupare forståing mellom ulike religionar og livssyn, basert på toleranse og respekt. I vår tid er dialogarbeid ei av kyrkja sine viktige oppgåver.

Dialogsenteret vil saman med andre byggja det livssynsopne mangfaldssamfunnet i bispedømmet.

Framover vil dialogsenteret satsa på jamn aktivitet i heile bispedømmet. Det er eit mål å styrka det lokale dialogarbeidet i kyrkjelydane.

6. DEN NORSKE KYRKJA SKAL VERA ORGANISERT I SAMSVAR MED DEMOKRATISKE PRINSIPP OG VERDIAR

Nøkkelindikator: Valdeltaking og kjønnsfordeling i valde råd

Det er ikkje nytt kyrkjeval før i 2019. Den demokratiske verksemda i bispedømmet og sokna er i normal drift. Bispedømmerådet vil som vanleg bidra i planlegging av kyrkjevalet i 2019 og utviklinga av kyrkja si organisering.

Stavanger bispedømmeråd 2016-2019 består av fem kvinner og fem menn. I sokneråda i bispedømmet er det 53 % kvinner og 47 % menn. Valordninga verkar altså tilstrekkeleg til å sikra kjønnsbalanse.

Ungdomsrådet 2017-2018.

Fleire får lyst til å jobba i kyrkja

1. REKRUTTERINGA TIL VIGSLA STILLINGAR BLIR STYRKA

Mål: Ei landsdekkande, lokalt forankra folkekyrkje.

Indikatorar: Kyrkjelege handlingar pr. prest
Prestedekning
Utlysing, søknadar og tilsettingar i prestenesta
Alderssamansetning og stillingskategoriar
Talet på vigslingar.

Rekruttering og bemanning i prestenesta

Resultat

Talet på medlemmar pr. prest i Stavanger bispedømme er det nest høgaste i Den norske kyrkja. Talet på kyrkjelege handlingar pr. prest er det markert høgaste. Når me i tillegg veit at det er mange kyrkjelydar som har høgt aktivitetsnivå i bispedømmet, så fortel dette at det er svært høgt press på prestenesta i bispedømmet.

Det er ingen stillingar i bispedømmet som manglar søkarar. Rekrutteringssituasjonen er likevel annleis enn for nokre år sidan. Det er ikkje like stor konkurranse om stillingane. Nokre stader har det vore vanskeleg å finna søkarar som ein ser vil kunne møta dei aktuelle oppgåvene på ein trygg og god måte, men dette har lukkast til slutt. Til dels heng situasjonen saman med aktivitetsnivået. Dei fleste stillingane krev relativt sett høg kompetanse og kapasitet.

Balansen mellom ressursar brukt på administrasjon og presteskap ligg på det nasjonale gjennomsnittet.

Det var åtte utlyste stillingar i 2017. Prestane i bispedømmet er altså relativt stabile. Me ser at sokneprestar sjeldnare enn før søker ny stilling. Bare 2 av 44 søkarar i fjor var allereie tilsett i bispedømmet. Det er stort sett ved pensjon prestar avsluttar tenesta.

Nær 2/3 av prestane i bispedømmet er over 40 år, og over ein av tre er over 60 år. Bispedømmet har det eldste presteskapet i landet, og vil ha stort behov for nyrekruttering i tida framover.

Sju nye prestar blei vigsla til presteneste i 2017. I rapporteringsperioden var det ikkje vigslingar til andre stillingsgrupper.

Det er framleis utfordrande for fellesråda å rekruttera kateketar, diakonar, kantorar og trusopplærarar. Det er ikkje alltid det er mogleg å tilsetta søkarar med fullført formelt kvalifikasjonsløp.

Kva ligg bak resultatet?

Den ytre arbeidsmengda pr. prest heng saman med gudstenesteforordning, kyrkjelege handlingar i soknet, trusopplæring og anna kyrkjelydsbyggjande arbeid. Dette blir løyst innan dei tildelte rammene. Det er eit stort ønske i sokna og blant prestane om meir ressursar til disposisjon. Det handlar både om ønsket om å nå lengre som kyrkje, etterspurnad etter presten i kyrkjelydane og personalmessige omsyn.

Prestane i bispedømmet er erfarne, engasjerte og har stor arbeidskapasitet. Biletet av ressursituasjonen samsvarer med det me høyrer frå prostar og prestar, at intensiteten i arbeidet er ei jamn utfordring i kvardagen.

Den auka stabiliteten i presteskapet har skjedd parallelt med opphevinga av buplikta og utflytting frå prestebustadane.

Me har nå to års erfaring med arbeidstidsavtalen for prestar. Inntrykket vårt er at det let seg gjera å utføra dei grunnleggjande presteoppgåvene i soknet innanfor denne, og me støttar intensjonane og mange av rammene i ordninga. Samtidig ser me at prestetenesta ikkje har kapasitet til å løysa alle oppgåver dei tidlegare rakk over. Prestane opplever eit høgare trykk, behov for strammare prioritering og at oppgåver må løysast på kortare tid enn før.

Me trur derfor at det stemmer at prestar tidlegare ofte arbeidde meir enn normal arbeidsveke. Dei fleste har arbeidd noko meir og nokre har arbeidd mykje meir, slik at det har blitt litt mindre tilgang på presteteneste i sokna etter innføringa av ordninga.

Ei viktig målsetting for den nye arbeidstidsordninga for prestar var å sikra ein føreseieleg arbeidskvardag. Det har eit potensial til å verka rekrutterande på yngre prestar. Me legg merke til at mange prestar er glad for ordninga. Mange har også brukt lang tid på å gjera seg kjent med avtaleverket og kva fylgjer det får i arbeidskvardagen. Prostane har eit stort ansvar i oppfølginga og dei økonomiske utslaga ordninga får.

Det er ikkje grunnlag for å seia at dei yngre prestane innordnar seg den nye arbeidstida på ein betre måte enn dei eldre, og me ser at opplæring i datasystem og avtaleverk slår ulikt ut i alle aldersgrupper.

Me har tradisjon for å leggja til rette for at kantorar, diakonar og kateketar skal bli vigsla, og har fylgt denne gruppa godt opp i forhold til dette gjennom mange år. Det er stor stabilitet i stillingane til dei som er vigsla tilsette i desse gruppene, noko som viser verdien av gode kvalifikasjonar og vigsling. Me har framleis fokus på dette for dei som sit i stillingar og ikkje er kvalifiserte. Tilboda om kvalifisering har blitt noko betre i det siste, men det er framleis behov for nasjonalt fokus på gode rammer for å ta vidareutdanning til å bli kateket, diakon eller kantor for dei som ikkje er ferdig utdanna.

Fleire kantorar enn før har orgelelevar. Konseptet med «orgelklubb» for born er også ein suksess. Me ventar den auka interessa vil kunne gjera det lettare å rekruttera kvalifiserte kyrkjemusikarar på sikt. I 2017 har 11 av kantorane meldt inn at dei til saman har 28 elevar. Fleire stader er det samarbeid mellom Kyrkjeleg Fellesråd og kulturskulen om orgelelevane.

Det er få teologistudentar på VID Misjonshøgskulen. Det er ei utfordring for rekrutteringa til presteteneste i bispedømmet, saman med den felles mangelen nasjonalt på nok studentar til å erstatta prestar som sluttar.

Vegen vidare

Behovet for satsing på rekruttering er tydeleg.

Framover ønsker me å motivera og leggja til rette for at lokalt tilsette kan arbeida målretta og systematisk med rekruttering lokalt. I dag kan rekruttering fort bli gløymt eller bli ein salderingspost. Dette handlar også om at dei tilsette bør vera til stades der ungdom er.

Me vil delta på yrkesmesser og karrieredagar, gjera leiarar i kyrkja medvitne om rekrutteringsutfordringane og delta aktivt i det nasjonale samarbeidet om rekruttering. Me vil halda fram med god personalpolitikk, fokus på vigsling og vidareutdanning for diakonimedaradarar, kyrkjemusikarar og kyrkjelydspedagogar, og me samarbeider med VID om eit utdanningsløp for trusopplærarar.

Me vil også ha fokus på kvinner som studerer teologi på VID. Forum for teologistudentar og arbeidet med Vegen til presteteneste held fram, i gode spor. Me har også vore med i prosess med revisjon av teologistudiet på VID, og vil leggja godt til rette for praksis i kyrkjelydar, for å styrka studentane sin kjennskap til Den norske kyrkja og motivera dei til presteteneste. I dag har mange teologistudentar

bakgrunn frå andre miljø enn våre kyrkjelydar, noko som aukar behovet for å tilføra kyrkjeleg erfaringskompetanse.

Me er fortsatt i det raude området av risikovurderinga. Rekrutteringsutfordringane krev at me frigjer ressursar til å arbeida meir med dette.

Bispedømmet har tilstrekkeleg presteressurs til å utføra kjerneoppgåvene i tenesteordning for kyrkjelydsprestar i sokna i bispedømmet. Det er likevel eit sprik mellom det opplevde behovet for presteteneste i sokna og tilgjengelege ressursar til å utvikla kyrkjelydane vidare. Me er avhengige av dyktige og engasjerte prestar som er kompetente, fleksible og gode til å navigera klokt i møte med ulike forventningar.

2. FLEIRE BLIR ENGASJERT I FRIVILLIG TENESTE I KYRKJA

Nøkkelindikator: Tal på frivillige

Resultat og utvikling

Frivillige 2014-2017										
Prosti	Medl.	Totalt	Gudst	Barn	Unge	Diak.	Kult.	Utv.	Anna	% av medl
Sum 2017	336924	13928	5703	3600	2340	2452	1665	2481	2587	4,1 %
2016	339 K	14166	5712	3709	2291	2530	1352	2532	2665	4,2 %
2015		13452	5716	3664	2237	2769	1346	2606	922	3,9 %
2014		13160	5597	3596	2186	2193	1116	5232	2676	-

Samla sett er det registrert 1,7 % færre frivillige i 2017 enn i 2016. Nedgangen er mindre enn nedgangen i gudstenestedeltaking.

Det er flest frivillige i gudstenestearbeidet. Elles er det også mange frivillige i barne- og ungdomsarbeid. Det er ein vekst i talet på frivillige innanfor kulturarbeid.

Stavanger bispedømme har samla sett og innanfor dei fleste områda flest frivillige av bispedømma i Den norske kyrkja.

Kva ligg bak resultatet?

Bispedømmet er prega av ein kultur for frivillig medarbeidarskap. Å rekruttera og leggja til rette for frivillig teneste er nærmast eit dagleg fokus for dei fleste grupper av tilsette i kyrkjelydane.

Mange snakkar om at behovet for frivillig teneste vil auka. Samtidig snakkar også mange om at det er vanskelegare å rekruttera frivillige til faste og forpliktande langsgående oppgåver. Dette er kjent som ein generell trend i samfunnet, og den ser me også tydeleg i kyrkja. Dette handlar ikkje bare om motivasjon, men også om samfunnsutviklinga, om kva tid deltaking i arbeidslivet og ulike omsorgsoppgåver tek for store grupper, om fellesskap som blir digitalisert og om kulturelle ideal om reiser, hytteliv, tv-serier og oppussing.

Det er derfor ei svært sentral, men ikkje enkel oppgåve for sokna å styrka den frivillige tenesta. Aktiviteten er høg, men ambisjonane er ennå høgare og behova store.

Mykje av dette handlar om samspel mellom dei tilsette og dei frivillige. Sjølv om mykje fungerer godt, veit me mange tilsette synest rekrutteringsarbeidet er utfordrande og til dels vanskeleg. Blir det nok brannvakter til Lys Vaken? Får me nok leiarar på konfirmantarbeid? Vil nokon lesa teksten og styra

videokanonen i påska? Kven vil stilla til neste periode i soknerådet? Kva skjer når leiarane i søndagsskulen melder at dei slutter?

Dei frivillige har også avgrensa kapasitet. Å bli spurt om meir enn ein kjenner ein har tid til, eller om oppgåver ein ikkje trur ein vil trivast med, kan vera ei belastning og kan i verste fall gå ut over lojaliteten til kyrkjelyden.

Å arbeida med frivilligheit krev derfor både god organisering og god relasjonskompetanse. Hausten 2017 var me medarrangør, saman med Sandnes kirkelige fellesråd og Gand menighet, av ein frivilligheitskonferanse der me sette fokus på dette. Me ser potensial for å heva kvaliteten i rekruttering til og leiing av frivillig arbeid, sjølv om mykje er godt allereie.

I mange år har det vore vekst av talet på frivillige innan trusopplæring. Nå har alle sokn godkjent plan og er over i driftsfase. Me ser at veksten flatar ut. Det har truleg vore lettare å rekruttere i til eit nytt prosjekt, og mange av dei mest interesserte har meldt seg på, slik at potensialet for vekst ligg i å motivere nye til å ta del.

Me ser ein samanheng mellom diakonstillingar og talet på frivillige. Tilsette utløyser auka frivillig teneste. Nedgangen i talet på frivillige innanfor diakoni heng truleg saman med at flyktningekrisa ikkje er like påtrengande nå.

Vurdering av resultatet

Ovanfor har me skildra nokre av utfordringane. Det gjev ennå større grunn til å gle seg over resultatet. Kyrkja er prega av stort og sterkt frivillig engasjement. Slik kyrkja er tenkt, teologisk, organisatorisk og strategisk, er ho også ein stor frivillig organisasjon. Det er ein grunnverdi at me skal vera ei tenande, misjonerande og open kyrkje. Gjennom frivillig medarbeidarskap realiserer me det. Det skjer i stor grad i praksis.

Vegen vidare

Stephen Sirris har forska på frivillig medarbeidarskap og funne ut at det er viktig at fleire tilsette og leiarar har fokus på frivillige medarbeidarar. Det er ikkje nok at ein frivilligheitskoordinator får heile ansvaret for dette. Dette heng saman med at frivilligheit handlar om relasjonar. Det er avgrensa kor mange kvar leiar kan ha relasjonar til, så det trengst fleire som representerer kyrkjelyden, rekrutterer og fylgjer opp.

Jørpeland kyrkjelyd arbeider med å tydeleggjera frivillige som leiarar for ulike sektorar i kyrkja. Vågsbygd menighet i Agder og Telemark har gjort det same, og orienterte om dette på frivilligheitskonferansen. Me ser behovet for at fleire av dei frivillige får leiaroppgåver og trur at meningsfulle og utfordrande oppgåver også kan fungera rekrutterande. Slike strukturar vil me undersøka nærmare.

Til dømes er me i startfasen på eit prosjekt, 200+, der me vil arbeida saman med nokre av dei største kyrkjelydane i bispedømmet. Når eit gudstenestefellesskap blir så stort at det begynner å bli uoversiktleg, og verksemda blir så stor at leiinga i kyrkjelyden langt frå kan ha kontakt med alle, så blir det behov for å bygga opp strukturar som gjer at kyrkja kan veksa vidare. Det handlar om både leiing, kvalitet på storsamlingar og tilbod om mindre grupper innan kyrkjelyden der folk kan kjenna dei høyrer til.

I samarbeid med SMMS ser me også på «Use Your Talents», eit konsept frå Madagaskar, der ein i staden for å begynna med oppgåver som skal fyllast, ser på kva ressursar kyrkjelyden faktisk har og tek utgangspunkt i dei. Søsterkyrkja vår har vist dei kan dei svært gode resultat gjennom dette. Litt av poenget hjå dei har også vore å sjå kva kyrkja kan bety for utvikling i lokalsamfunnet. Det ser me også

hjá oss. Kyrkjelydar som engasjerer seg diakonalt og blir møteplassar i lokalsamfunnet har gode føresetnader for vekst.

I samband med frivilligheitskonferansen utvikla også to av medarbeiderane på kontoret eit konsept om oppfølging av frivillige, som har blitt populært og som det er vanskeleg å dekkja etterspørselen etter. Men nokre stader får besøk i løpet av året.

Frivilligheit handlar også om identitet. Gjennom forkyning og eksempel kan leiarar i kyrkja, formelt og uformelt, teikna biletet av at å vera kyrkjemedlem og menneske er meir enn å vera passiv mottakar. Det er å høyra til eit fellesskap med eit oppdrag i verda.

Me trur ikkje vekstpotensialet for frivilligheit ligg i å gje folk oppgåver som blir ei byrde. Det er viktig å opptre høfleg når ein spør, finna oppgåver som passar, gje ryddige rammer og gode planar, takka og tilby teneste i rammer av eit fellesskap. Samtidig er det viktig å gje menneske ein identitet som bidragsytar i kyrkja. Å handtera dette er ein del av kvardagen for dei fleste lokale kyrkjeleiarane i bispedømmet, og nær 14000 frivillige på 92 sokn tyder på at mykje av dette arbeidet lukkast.

Kirsten Lædre har vore aktivt med i Eigerøy menighet heilt sidan starten i 1994. Ho er frivillig klokkar i kyrkja. Foto: eigersund.kirken.no / Arne Espeland

C: Område Kyrkjerådet ønsker særleg rapportering på

1. Samarbeid mellom skule/barnehage og kyrkje

De fleste sokna i Stavanger bispedømme har eit godt samarbeid med skulane og barnehagane i soknet. Samarbeidet bidrar til å styrka borna sin kunnskap om kristen tru. Skulen sin undervisning er eit viktig kunnskapssupplement til trusopplæringa i kyrkja.

Resultat og utvikling

	2017	2016	Endring
Skulegudstenester	259	269	- 4 %
Deltakarar på skulegudstenester	67776	67035	+ 1%
Klassar på skulebesøk i kyrkja	303	314	- 4 %
Klassar med besøk frå kyrkja i skulen	317	215	+ 1 %
Besøk frå barnehagar i kyrkja	521	447	+17 %
Besøk frå kyrkja til barnehagar	165	150	+10 %

Me ser av tala at det har vore nokre færre skulegudstenester i 2017 (259 skulegudstenester) enn i 2016 (269 skulegudstenester). Det ser ut som skulegudstenester først og fremst fell bort når skuleleiarar ikkje ønsker å fortsetta samarbeidet med kyrkja.

Til trass for nedgangen på skulegudstenester ser me at talet på dei som har delteke på skulegudstenestene har auka frå 67035 i 2016 til 67776 i 2017. Ei forklaring på dette kan vere at nokre skular har samla fleire skuletrinn på færre gudstenester.

Ut frå tala kan me også sjå at det har vore ein liten nedgang i talet på klassar som har vore på skulebesøk i kyrkja (frå 314 i 2016 til 303 i 2017). Samstundes er det ein stor oppgang i talet på klassar som har hatt besøk frå kyrkja i skulen (216 i 2016 og 317 i 2017). Det viser at mange skular og barnehagar vil ha kontakt med kyrkja, og ser kyrkja som ein ressurs inn i det faglege arbeidet.

Skulen sin økonomi kan påverka moglegheita til å reisa på kyrkjebesøk, så det kan vera ei årsak til nedgangen her. Det krev meir av skulen å koma til kyrkja enn motsett. Tendensen er ikkje ønskeleg. Kyrkja og kyrkjerommet er ein stor ressurs, og det er noko anna å koma til kyrkja og få undervisninga der, enn å vera i eit klasserom.

Det er ein oppgang i talet på besøk frå barnehagar i kyrkja (+ 17%), og i besøk frå kyrkja til barnehagane (10%). Dei siste åra har det vore auka fokus på å gje tilbod til barnehagane.

Tiltak og rolleforståing

Det er særleg på visitasane at bispedømmet har kontakt med skulane og barnehagane. Nokre gongar er det møte med leiarane, andre gonger er det med alle dei tilsette, eller alle borna/elevane. Dette er viktige møtepunkt, som gjev biskopen eit godt bilete av situasjonen lokalt, motiverer til samarbeid og støtter opp om ei god rolleforståing for skule og kyrkje.

At skulen legg til rette for fritaksrett og alternative opplegg er også viktig for kyrkja, sjølv om alle er velkomne i kyrkja og skal bli møtt med respekt der. Når kyrkja opptre i regi av skulen, er me klare på at kyrkja skal opptre innan skulen sine rammer om å ikkje forkynna, men bidra til kunnskap og forståing. På gudstenester er det skulen som kjem til kyrkja. Gudstenesta skal som alle andre tilpassast dei som kjem, men er ei ekte gudsteneste der dei som er til stades kan venda seg til Gud.

Det er tydelig interesse for samarbeid frå både kyrkje og skule. Mange rapporterer om at elevar med ulik bakgrunn ynskjer å delta på tiltaka i samarbeidet mellom skulen og kyrkja. Det er særleg elevar

med bakgrunn frå Human-etisk forbund som ikkje ønsker å delta, mens muslimar gjerne deltek på tiltaka i kyrkje-skule samarbeidet.

Gjennom kontakten med skular og barnehagar, og gjennom det me ser om oppslutninga i statistikken, er det tydeleg at dei fleste fortsatt ønsker skulegudstenester. Så lenge kyrkja er ryddig i si rolleforståing, kan me trygt halda fram med å invitera til skulegudstenester og kyrkje-skule-samarbeid. Me vil fortsatt arbeida for at dette skal tryggast som tradisjon for skulane.

2. Barne – og ungdomsarbeid i kyrkjelydane

Barne- og ungdomsarbeidet i kyrkjelydane består av trusopplæringstiltak, einskildtiltak og kontinuerlege tiltak for barn og unge.

Trusopplæringsreforma har vore ei hovudsatsing for kyrkjelydane i ein lengre periode. Eigne avsnitt om resultat, utvikling og vegen vidare står tidlegare i årsrapporten. Mykje kyrkjeleg barne- og ungdomsarbeid skjer innan ramma av sokna sine trusopplæringsplanar.

I tillegg finst det framleis eit breitt tilbod om barne- og ungdomsarbeid i kyrkjelydane. Ungdomsarbeid har også sitt eige punkt tidlegare i rapporten, men her vil me sjå på barnearbeidet og det kontinuerlege trusopplæringsarbeidet, som har liknande funksjon som tradisjonelt barne- og ungdomsarbeid.

I aldersfasen frå 0-12 år har kyrkjelydane tilbod om småbarnssong eller knøttesong, sundagsskule, kor, speidar, KRIK-grupper og ulike former for klubbar, til dømes tweensklubb. Ei rekke av desse tiltaka er knytte til dei ulike barne- og ungdomsorganisasjonane.

I årsstatistikken kan me sjå at

- 70 kyrkjelydar har tilbod om babysong, med nær 3000 deltakarar².
- 2 av 3 kyrkjelydar har sundagsskule, med 4576 deltakarar.
- Utanom trusopplæringa finst det litt meir enn eit tilbod pr. sokn til barn mellom 0-5 år i kyrkjelydane, med 1435 deltakarar. Dette er litt over 5 % av dei som høyrer til Den norske kyrkja i målgruppa.
- Utanom trusopplæringa finst det 161 kontinuerlege tilbod til barn mellom 6-12 år, med 4718 deltakarar. Dette er nær 14 % av dei som høyrer til kyrkja.
- Det er 125 barnekor, med 2706 songarar.
- I tillegg finst det 59 einskildtiltak for barn mellom 6-12 år, med 2655 deltakarar.

I tillegg kjem kontinuerlege trusopplæringstiltak, som det er eiga rapportering for.

Trusopplæringa har altså gjennomgåande klart breiare oppslutning enn det kontinuerlege arbeidet. Til samanlikning er idretten også større enn det kontinuerlege kyrkjelege arbeidet, som likevel er eit synleg og viktig bidrag til lokalsamfunna. Kyrkja har opne tilbod, som ikkje kostar mykje og ikkje er prestasjonsbaserte. Tilboda bygger fellesskap, skapar tru og gjev rom for å utvikla seg ut frå barna sine eigne interesser og ressursar.

Det har vore ei viss spenning mellom trusopplæringa og det kontinuerlege arbeidet. Nokre har kritisert trusopplæringa for å ikkje gje godt nok grunnlag til å skapa identitet og forma praksis. Samtidig har det vore behov for å få kyrkjelydar til å lyfta blikket og fokusera meir på breidda av dei døypte. I stort trur me nå dei tilsette i kyrkja har godt eigarskap til trusopplæringa, men at det framleis er eit uforløyst potensial for eigarskap til prosjektet hjå dei frivillige.

² Her er det unike deltakarar, ikkje talet på besøk, som blir telt.

Nokre kyrkjelydar har lagt ned kontinuerlege tilbod for å satsa på trusopplæring, eller fordi tilboda ikkje lenger når folk. Me ser tendensen til at nokre familiar heller ønskjer seg tilbod som går over kortare tid.

I møtet med kyrkjelydane oppmuntrar me til god samhandling mellom tidsavgrensa og kontinuerlege trusopplæringstiltak der ein har hatt slike. Resultata lokalt er ulike. Nokre plassar har ein invitert eit heilt årskull til to samlingar for tweens-klubben og på den måten fått tilført nye medlemmar, mens andre plassar har dette ikkje ført til ny rekruttering.

Kontinuerleg barne- og ungdomsarbeid blir stort sett drive av frivillige. Det fungerer best når fleire kan vera leiarar saman. Det gjev også større stabilitet. Ressursar som Sprell levande har vore ein viktig ressurs for sundagsskulane. Det verkar som dei kyrkjelydane som har størst oppslutning om dei tidsavgrensa trusopplæringstiltaka også lukkast best med kontinuerleg barne- og ungdomsarbeid. Kyrkjelydar med eit godt tweens-tilbod rekrutterer godt til konfirmasjon. Det er bare ei årsak til at denne fasen er viktig.

Me får nokre signal om at sundagsskulearbeidet går i motvind. Dette gjer noko med gudstenestedtaking for familiar. Ufordringa er ofte å finna leiarar. Tradisjonelle gudstenester er krevjande arrangement for barn. Før var nok barn meir vane med å delta på dei vaksne sine premisser, men nå er dei avhengige av godt tilrettelagte tilbod. Tilrettelegging av gudstenester for barn og tilbod til barn under gudstenesta er svært viktig for familiene, og her varierer det kva kyrkjelydane tilbyr i dag.

Mange kyrkjeleg tilsette og frivillige leiarar har bakgrunn frå barne- og ungdomsarbeid i kyrkja. Dette arbeidet er ein viktig trusopplærings- og sosialiseringsarena. Det bidrar til fellesskap, identitet og etter kvart fordjuping i kristen tru. Det er ei utfordring korleis ein skal klara å skapa same sterke identitet og motivasjon gjennom trusopplæringa. Folkekyrkja treng menneske som kan vidareformidla trua, gjera kyrkja synleg lokalt, be, gjera teneste og teikna sine bilete av kva kristne liv er i kvardagen. Både trusopplæringa, konfirmasjon og det kontinuerlege barne- og ungdomsarbeidet er arenaer der dette er ei viktig målsetjing, og å lukkast med det er framleis eit prosjekt som er på veg.

- Korset og den lilla skjorta syner at eg er biskop, sa Braut til skuleklassen som var innom på besøk i nye Kopervik kyrkje. På spørsmål måtte han avkrefte at han også sover med bispeskjorta på...

D: Biskopen si verksemd

Biskopen har mange funksjonar i kyrkja, både nasjonalkyrkjeleg og regionalt, som leiar, representant for kyrkja, samtalepartner, medlem av ulike organ og prest.

I 2017 har Domprost Anne Lise Ådnøy fungert som biskop før vigslinga av Ivar Braut, 19. mars. Ivar Braut fekk besøkt alle prosti og møtt dei fleste viktige samarbeidspartnarane for fyrste gong, men blei sjukemeldt 12. september. Etter det har Anne Lise Ådnøy fungert som biskop. Året har ikkje vore typisk for bispetenesta i bispedømmet.

I det følgjande er det derfor måten bispetenesta er organisert på og fungerer i bispedømmet som det er lettast å kommentera. Kyrkjerådet spør etter tiltak for å oppnå mål, visitasarbeid, motivasjon og samordning.

Biskopen er viktig som leiar. I Den norske kyrkja er leiaroppgåvene fordelt på mange organ og personar, slik at det er mykje biskopen ikkje rår over direkte. Men det er tydeleg at biskopen leier prestenesta, ikkje minst gjennom prostane. Prostemøta er ein viktig arena for både biskop og bispedømmeråd.

I andre møtepunkt set biskopen tema på dagsorden, inspirerer, gjev råd og sender signal, ut frå sitt mynde, for tru og liv, til både einskildmenneske, medarbeidarar og kyrkjelydar. Biskopen har jamlege møtepunkt med ulike grupper av tilsette, med litt ulik frekvens.

Biskopen er også kyrkja sin fremste representant i det offentlege. Biskopen har ein plattform som kan nyttast til å fremma kyrkjelege synspunkt og saker. Det er framleis stor offentlig interesse og merksemd om kva biskopen gjer og seier i forhold til aktuelle spørsmål. Det var stor interesse for den nye biskopen, men fråværet deler av året har påverka høvet til å vera til stades.

Biskopen har sete i dei fleste sentrale råd og utval i bispedømmet. Dette er også organ kyrkja blir leia gjennom. Biskopen har også fagleg og kyrkjerettsleg ansvar i fleire forvaltningssaker i kyrkja.

Bispedømmeadministrasjonen arbeider på vegne av både biskop og bispedømmeråd. Nokre av oppgåvene til biskopen og bispedømmerådet høyrer klart inn under bare det eine organet, mens andre fell saman. I mykje av det faglege arbeidet i bispedømmeadministrasjonen arbeider dei utøvande tilsette også på biskopen sine vegne ovanfor sokna. Biskopen godkjenner konfirmantplanar, trusopplæringsplanar, lokale grunnordningar, kyrkjekunst og kyrkjebygg, held kontakt med og tek del i dei viktige prosessane innan både kyrkjeleg forvaltning og kyrkjelydsutvikling.

I starten av Ivar Braut si teneste blei det prioritert å besøka alle prosti, ein dag i kvart. Fokuset var å bli kjent i prostia, møta ordførarar og samla sokneråd.

På grunn av bispeskifte og sjukemelding har det bare vore ein bispevisitas i 2017. Biskopen i Stavanger har eit godt etablert system for visitasar. I mange år har trusopplæring vore eit fagleg hovudfokus. Framover vil det tematiske fokuset variera noko meir frå kyrkjelyd til kyrkjelyd. Det er eit system som går gjennom både førehandsmelding, planlegging av program, førvisitasmøte, møtepunkt under visitasen, visitasforedrag og utfordringar til kyrkjelydane i etterkant, som sørgjer for at ulike område innanfor kyrkjelydsutvikling blir sett på systematisk.

I visitas legg biskopen vekt på å oppmuntra og inspirera tilsette og frivillige i kyrkjelydane. Me legg vekt på samfunnskontakt, med ordførar, skuleleiing og næringsliv. Me er også opptekne av å få eit godt bilete av kyrkjelydsarbeidet, av kulturverksemd, pilegrimsarbeid, inkludering av menneske med utviklingshemming, misjon, ungdomsarbeid, kyrkjemusikk og diakoni. Programmet består av besøk, møter, samtalar og arrangement og ligg tett opp til visitasreglementet.

Me ser at visitasane fungerer godt som arena for inspirasjon, til å gjera kyrkja synleg i lokalsamfunnet og til å fokusera på strategiske prosessar i kyrkjelydane. Biskopen og fylgjet lærer også mykje sjølv, som det er verdifullt å ta med seg vidare til andre kyrkjelydar. Nokre gongar avdekkjer visitasen saker det blir viktig å følgja opp i etterkant. Visitasane etablerer relasjonar som blir ressursar vidare.

Utfordringa er at visitasane er sjeldne i kvar kyrkjelyd sitt liv. Det betyr at ein må ha realistiske tankar om kva slag endringar ein kan oppnå. Til vanleg er det dei lokale frivillige, tillitsvalde og tilsette som formar kyrkjelyden. Prost og fellesråd er viktige i sine roller, og biskop og bispedømmeråd har fleire arenaar for kontakt utanom kvar visitas. Til saman bidrar alt dette til kyrkjelydsutvikling og til å halda kyrkja i bispedømmet saman.

Biskopen si verksemd for å oppnå mål er på sett og vis kjenneteikna at ho er indirekte. Det er andre i kyrkja som står for den direkte kontakten med kyrkjemedlemmane, sjølv om biskopen også tek del på nokre slike arrangement. Det betyr at bispetenesta handlar noko om å ha avgjerdsmynde, noko om å ta del i strategiske prosessar og mykje om leiing gjennom kommunikasjon og relasjonelt arbeid. Det er ei utfordring å halda saman dei mange ulike sidene av bispetenesta, men i stort opplever me at me har gode rammer og tradisjonar. Me ser fram til at tenesta kjem i normal drift!

Fungerande biskop Anne Lise Ådnøy på visitas i Vindafjord.

IV. Styring og kontroll i verksemda

A: Helse, miljø og tryggleik

Sjukefråvær og vurderingar av dette

Resultat og utvikling³

I 2017 var det totale sjukefråværet i Stavanger bispedømme på 2,3 %, ein auke frå 2016 på 0,4 %.

For kvinner var fråværet på 3,5 % og for menn var det på 1,9 %.

Langtidsfråveret (over 8 veker) var totalt på 1,0 % for kvinner og 0,7 % for menn.

For presteskapet var det totale sjukefråværet på 1,8 %. For kvinner var talet 2,2 % og for menn 1,7 %. For administrasjonen var det totale sjukefråværet på 5,4 %. For kvinner var talet 6,4 % og for menn 3,9 %.

Vurdering av resultatet og vegen vidare

Sjukefråværet i Stavanger bispedømme er samla sett svært lågt. Det er noko høgare blant kvinner enn hjå menn. Presteskapet i Stavanger bispedømme har det lågaste melde sjukefråværet i landet. Dette kan ha samband med at prestane i bispedømmet i for stort grad går på jobb når dei er sjuke.

Me har hatt og vil ha fokus på dialog med prestane om at det er akseptabelt å gjere bruk av eigenmelding når ein er sjuk. Dette fordi arbeidsplassundersøkinga (APU) viser at 23 % av prestane seier at dei ha gått på arbeid når dei faktisk var sjuke. Dette blir kommentert nedanfor.

Tala for sjukefråværet i administrasjon er noko høgare enn landsgjennomsnittet, både for menn og kvinner. Det er normalt at statistikk varierer for mindre grupper, der individuelle hendingar får større utslag. Slik me kjenner situasjonen, handlar dette ikkje om ei trend.

Langtidsfråveret (over 8 veker) er lågt både hjå presteskapet og i administrasjonen.

Stavanger bispedømme er med i samarbeidsavtalen om eit meir inkluderande arbeidsliv (IA-avtalen). Stavanger biskop arbeider aktivt for å skape eit godt arbeidsmiljø blant våre tilsette, følger opp med nødvendige tiltak for å forhindre sjukdom og har fokus på oppfølging av sjukemelde arbeidstakarar.

Arbeidsmiljøundersøkinga og vurderingar av denne

Det er gjennomført arbeidsmiljøundersøking blant dei tilsette prestane. Undersøkinga viser at arbeidsmiljøet jamt over blir opplevd som godt, med resultat som held seg stabile samanlikna med tidlegare år og andre tilsvarende undersøkingar. Me ser ein svak nedgang i talet på tilsette med arbeidsrelaterte helseplagar. Tala på tilfelle av mobbing og trakassering er låge. Me ser at melde saker blir løyste, men nye saker blir meldt inn kvart år. Me har høgt fokus på å auka kunnskapen hjå prostar og tillitsvalde om varslingsrutinar og prosedyrar for konflikthandtering.

I arbeidsplassundersøkinga for i år høyrde me også at 11 av 13 som melde om psykiske belastningar i tenesta som ei helseutfordring sa at dette var relatert til spenninga rundt vigsel for par med same kjønn. Det gjeld både prestar som støttar endringa og ikkje har ønska ho. Spenninga handlar om

³ Teksten er utarbeidd på grunnlag av dei opphavslege tala i statistikkheftet. I og med det ikkje har kome beskjed om korleis tilhøvet mellom gamle og nye tal er, ved det tidspunktet årsrapporten måtte ferdigstillast, har me ikkje endra dette. Me er opne for å sjå på situasjonen på nytt ved nye, sikrere tal.

identitet og relasjonar til kyrkjelyd og lokalsamfunn. Prostane har fylgt desse prosessane tett dei siste åra. Resultata viser at dette er eit arbeid som ikkje er ferdig.

Over fleire år er det avdekka at arbeidstakarar som oppfyller krava for sjukmelding likevel går på arbeid, og då særleg for å utføra kyrkjelege handlingar. Det er blitt klart gjennom oppfølging og undersøking at dette ikkje skuldast at arbeidsgjevar forventar innsats frå prestar som er sjuke eller ikkje har system på plass som kan sikra vikar. Prestane gjev uttrykk for at det som gjer ein ikkje vert sjukmeldt ofte er vanskar med å overlata kyrkjelege handlingar til vikarar på kort varsel. Det er ei spenning knytt til om dette uttrykker «frivillig» eller «ufrivillig» nærvær på jobb.

Verksemdsoverdraginga og den nye arbeidstidsavtalen for prestane har gitt dei tilsette ei rekkje nye IT-verktøy. Arbeidsgjevar har tatt initiativ til å gje alle tilsette opplæring og bistand. Me ser at undersøkinga for 2017 har ei lågare score på opplæring og utforming av arbeidsplanar.

Ei anna tilbakemelding er at prostane opplever å ha ei mindre føreseieleg fritid. Dette kan skuldast dårlegare tilgang på vikarar nokre stadar, og at prostane derfor sjølv tek tenestene. Me ser samtidig at prestane i større grad avspaserer og tek ut fridagar enn i tida før arbeidstidsavtalen kom på plass. Arbeidsgjevar har vore oppteken av å følgja opp dette dei siste åra. Me er glade for denne utviklinga.

Stavanger biskop arbeider målretta for å skapa eit godt arbeidsmiljø. Det blir arbeidd etter eigen plan for HMS-arbeid, der tillitsvalde, vernetenesta og leiinga saman utformar og evaluerer tiltak. Biskop og bispedømmeråd har inngått ny IA-avtale frå 2017. Avtalen fylgjer Kyrkjerådet (AMU) sine overordna mål for IA og HMS-arbeidet i Den norske kyrkja.

Samling for nytilsette i bispedømmet, leia av stiftsdirektør Jorunn Kraft Visnes.

B: Likestilling

Likestilling

Likestillingsplanen vår bygger på både statlege og kyrkjelege styringsdokument. Den set opp ein rekke konkrete tiltak, mellom anna:

- I utlysningstekstane oppmodar me kvinner om å søka stillingar. Dette gjeld ved utlysningar i prosti med kvinnedel på under 40 %. Når søkarar elles står likt, prioriterer bispedømmerrådet kvinner.
- Me ønsker å fylgja kvinner som studerer teologi på VID opp spesielt.
- Me integrerer kjønnsperspektiv i lønnsforhandlingar, kompetanseutvikling og kyrkjelydsutvikling.
- Me har ein aktiv livsfasepolitikk, med eige budsjett, mellom anna for å leggja til rette for yngre prestar.
- Me samlar kvinnelege prestar ein gang i året, for å kartlegga behov for tiltak.

Talet på tilsette, løn, deltidsstillingar, fast tilsette og vikarar, foreldrepermisjon og sjukemeldingar såg slik ut i 2017:

Likestilling 2017											
	Kjønnsbalanse			Løn	Foreldrepermisjon		Legemeldt fråvær				
	M	K	K %	K/M i %	M%	K%	M%	K%			
Prost	7	2	22,22	102	0,4	1,7	1,9	3,5			
Sokneprest				100							
Kapellan				99							
Andre	74,2	19,6	22,9	98							
Alle prestar				99							
Bispedømmekontoret⁶											
Leiarar ⁷	3	1	25 %	120							
Rådgjevarar	4	8	67 %	100							
Kontorstillingar		1	100 %	-							
Kontoret, samla	7	10	59 %	93							

Kvinnedelen i presteskapet har gått litt opp dei to siste åra, men fortsatt er han klart lågast i landet. Med to av ni kvinnelege prostar og ei av fire i leiinga på bispedømmekontoret blir kvinnedelen blant leiarar også for låg. Situasjonen er nokså lik i presteskapet og i leiarstillingar.

For tilsette ved bispedømmekontoret er kvinnedelen 60 %, lik fjoråret.

⁴ Løn inkluderer ikkje fordelen ved å bu i prestebustad, for dei dette gjeld.

⁵ Her samlar me både kontor og presteskap, fordi nokre av gruppene er så små at dei når terskelen for kva som vil bli personleg informasjon.

⁶ Me brukar eigne tal for stillingar på kontoret. Me tek ikkje omsyn til stillingsstorleik, men tel personar i dei ulike gruppene.

⁷ Biskopen er plassert i leiargruppa for kontoret. Talet i statistikkheftet er 28 %, men med ei kvinne blant fire leiarar er korrekt tal 25 %. I tida med fungerande biskop er det 50 % kvinner i leiinga.

Me har ikkje fått fleire kvinnelege søkarar i 2017. 27,4 % av søkarane var kvinner, og talet er stabilt. Bispedømmerrådet har tilsett fleire av dei kvinnelege søkarane. Talet her har auka frå 25 % til 36,4 %.

I 2017 oppretta me eit nytt tiltak retta mot kvinner som søkargruppe. Det er gjennom betre søkartilgang det er lettast å auka kvinnedelen blant prestane.

Som ein del av dette inviterte biskopen til ei samling for kvinnelege tilsette, samt ei samling med open invitasjon til kvinnelege teologistudentar, ordinerte prestar som ikkje er kyrkjeleg tilsette, samt kvinnelege prestar tilsette hjå andre kyrkjelege arbeidsgjevarar. Deltakarane gav positiv tilbakemelding på samlinga, og uttrykte behov for å samtala om å vera kvinne og prest, tilsett i kyrkja. Me drøfta også likestillingsplanen i samlingane.

Bispedømmerrådet sin uttalte politikk er å tilsetta fleire kvinner.

I tilsettingsprosessane kan det vera ei utfordring at nokre sokneråd ønsker seg mannleg prest når fleire i staben er kvinner. Sidan kvinner er overrepresenterte blant daglege leiarar, diakonar, trusopplærarar og kateketar, er det slik i mange kyrkjelydar, og me veit at kjønn då kan bli vektlagt lokalt på ein uheldig måte. Som tilsetjingsorgan har bispedømmerrådet moglegheit til å motverka slike tendensar, og det blir også gjort.

Det er ikkje store lønnsforskjellar mellom menn og kvinner i presteskapet, men totalt sett har kvinner litt lågare løn. I praksis heng dette meir saman med alder og type stilling enn kjønn. Det same gjeld på bispedømmekontoret, der lønnsforskjellane i praksis også speglar stillingskategori og erfaring meir enn kjønn. Mellom rådgjevarar var det i 2017 100 % samsvar mellom gjennomsnittleg løn for menn og kvinner.

I 2016 var det flest menn som hadde foreldrepermisjon, mens det i år var flest kvinner. Her er volumet så lite at statistikken eigentleg fyrst og fremst viser individuelle utslag, for å sjå trendar må ein opp på nasjonalt nivå.

I statistikken ser me at hovudutfordringa for bispedømmet er å auka kvinnedelen i presteskapet og talet på kvinner i leiarstillingar. Dette skjer stort sett gjennom rekrutteringsprosessane. Her er det tilfanget av søkarar som er avgjerande, så rekrutteringssatsinga er viktig også her.

Den norske kyrkja har mange kvinner i presteneste. Stavanger bispedømme vil gjerne ha fleire. I juni inviterte biskopen til ei samling for kvinnelege tilsette i bispedømmet.

C. Vurdering av risikoen for misleghald

Vurdering av risikoen for misleghald (Ibuande risiko)

Det kan vera risiko for misleghald på fleire område av økonomiforvaltninga i bispedømmet. Det er ikkje mogleg å laga rutinar, retningslinjer og kontrollar som heilt tar bort misleghaldsrisikoen. Me meiner at med dei tiltaka me har skissert under, så er risikoen for misleghald moderat og redusert til eit akseptabelt nivå. Det er svært viktig å ha eit kontinuerleg fokus på haldningsskapande arbeid, samt opplæring og bevisstgjerung omkring etiske problemstillingar. Stavanger bispedømeråd har eit eige dokument som meir utfyllande vurderer risiko for misleghald. Me vurderer ingen av desse som for alvorlege eller svært alvorlege.

Risikobiletet

Dei største risikoane	Konsekvens	Sannsyn- legheit	Tiltak	
Tjuveri - Datautstyr - Gåver på lageret - Kontorrekvisita - Minnepinnar - Privat kopiering - Privat frankering	Svinn, meirkostnadar, ikkje effektiv ressursbruk	Moderat	Moderat	Haldningsskapande arbeid
				Etiske retningslinjer
				Rutinar for varsling
				Opplæring og bevisstgjerung
				Sikring og registrering av verdifulle/attraktive gåver og utstyr
				Oppfølging av utgifter mot budsjett og historiske tal
Krevja refusjon for same teneste to gongar - Beredskap - Vikarrekning - ABV	Meirkostnadar, ikkje effektiv ressursbruk	Moderat	Moderat	Haldningsskapande arbeid
				Etiske retningslinjer
				Opplæring og bevisstgjerung
				Alle rekningar skal godkjennast av to personar
				Oppfølging av utgifter mot budsjett og historiske tal
Misbruk av arbeidstid - Private aktivitetar i arbeidstida - Pausar - Feriedagar blir rapportert som jobbreise / seminar/ heimekontor	Ikkje effektiv ressursbruk	Moderat	Moderat	Haldningsskapande arbeid
				Etiske retningslinjer
				Opplæring og bevisstgjerung
				Rutinar for varsling
Feilaktige /fiktive reiserekningar - Kilometergodtgjerung. - Diett - Manglande trekk for måltider - Reise ikkje gjennomført - Ikkje jobbrelatert reise	Meirkostnadar, ikkje effektiv ressursbruk	Alvorlig	Moderat	Haldningsskapande arbeid
				Etiske retningslinjer
				Opplæring og bevisstgjerung
				Alle rekningar skal godkjennast av to personar
				Rutinar for varsling
				Oppfølging av utgifter mot budsjett og historiske tall

V. Vurdering av framtidutsikter

I årsrapporten har me sett på resultat og utvikling på ulike område, kva som kan ligga bak resultatet og vegen vidare mot ulike mål. Til slutt vil me sjå på ytre og indre forhold som generelt vil påverka bispedømmet si evne til å nå måla sine.

Det seier seg sjølv at økonomiske rammevilkår er ein vesentleg del av dette. Det ligg utanfor horisonten til denne rapporten, som handlar om korleis biskop, bispedømmeråd og den lokale kyrkja brukar eksisterande ressursar for å nå måla.

Den kyrkjelege verksemda relaterer seg til ein kontekst. Det fører for langt å beskriva heile den religionssosiologiske situasjonen i Noreg her, og den er også for kompleks og variert til at nokon kan ha full oversikt. Men det er tydeleg at samfunnet er pluralistisk og mangfaldig, at fleire religionar og livssyn pregar fellesarenaar, at store deler av befolkninga har ei sekulær innstilling i det daglege, at kulturen er individualistisk, at det finst mange måtar å byggja identitet på, og at dette er eit stort prosjekt for dei fleste. Konteksten er postmoderne også i at han er livssynsopen, men at livssyn hentar meir kraft frå funksjon, autentisitet og pragmatisk verdi enn frå tradisjonsbasert og institusjonalisert autoritet.

Denne konteksten har kyrkja levd i over fleire tiår og delvis alt tilpassa seg. Som me ser, klarer kyrkja å halda på høg oppslutning og møta menneske på mange ulike måtar også i vårt samfunn. Tradisjonar, tru, ritual, kyrkjeleg kultur og diakoni har framleis stor kraft og betyr mykje i lokalsamfunna.

Den største risikofaktoren i årsplanen for 2018 er i kva grad kyrkjemedlemmane kjenner den kristne tradisjonen og har ein identitet i kristen tru og praksis. Her er situasjonen litt paradoksal. Tilknyttinga til kyrkja gjennom medlemskap og store livshendingar er relativt stabil, samtidig kjenner me også til at kristen tru og praksis i varierende grad får vera ein ressurs til livstolking og livsmestring i det daglege. Religionsundersøkingar og undersøkingar i Stavanger 2020-prosjektet stadfester at mange er likegyldige til kyrkja utanom ved særskilte høve.

Mykje av den kyrkjelege verksemda handlar derfor om å formidla rikdommen og betydninga av den trua og dei verdiane for livet som kyrkja forvaltar. Potensialet her er mykje større enn dit me når i dag. Trusopplæring, konfirmasjon, kyrkja si informasjonsverksemd, gudstenester og kulturarbeid er viktige arenaar i møte med denne utfordringa.

Den felles trus- og livssynspolitikken i samfunnet set rammer for kyrkjeleg verksemd. Trus- og livssynssamfunn og befolkning har felles interesser av ein aktivt støttande trus- og livssynspolitikk. Dei prosessane der dette blir forma vidare er viktige for kyrkja nasjonalt, regionalt og lokalt.

Utforminga av ei framtidig kyrkjeordning er også viktig for å nå kyrkjelege mål. Denne prosessen handlar i stort om kva organisering som best vil tena kyrkja sitt føremål. Det er eit perspektiv som kan bidra til å samla ulike organ sine eigeninteresser. Den pågåande prosessen er svært viktig, men er også ei belastning for kyrkja. Svekka jobbtryggleik er ein trussel for arbeidsmiljø, lojalitet og rekruttering og risikoen for uønska endringar vil vera ei belastning. Ikkje minst vil kamp mellom ulike aktørar som eigentleg skal jobba saman mot same mål vera destruktivt, og til tider ser me at det kan skje. Frå vår side arbeider me aktivt for å sikra god dialog og ryddige prosessar, med fokus på kva som er best for kyrkja på sikt.

Frå biskop og bispedømmeråd sitt synspunkt betyr dette at me aktivt må spela inn kva funksjonar desse organa har som fungerer godt, kva potensial som ikkje er utnytta og kva som kan bli betre ved å gjera ting annleis.

Ein av dei tinga me ser er at det nokre gongar er nødvendig for sokna med aktørar som har fokus på felleskyrkjelege omsyn. Til dømes har det vore nødvendig med felles satsing på trusopplæring og dåp i det siste. Utan eit regionalt fokus på dette ville resultatata ikkje vore dei same. På nokre område er det viktig for verksemda i den lokale kyrkja med felles tilgang på kompetanse. Nokre oppgaver løyser sokna mest effektivt og best saman, mens det i det store og heile er viktig å kanalisera ressursar i kyrkja så dei kjem til nytte lokalt.

Det er også ein kritisk suksessfaktor for kyrkja framover at me lukkast med å rekruttera barn og unge. Overgangane frå tiltak frå barn til ungdomsarbeid og frå ungdomsarbeid til eit vakse engasjement i kyrkja er også kritiske. Her lukkast me ikkje godt nok i dag. Me har behov for fokus på tilbodet, vidare arbeid med innhaldet i trusopplæringa og korleis verksemda for vaksne fungerer i forhold til å ta imot nye.

Me høyrer også at ulike ønske i ulike grupper for musikk i kyrkja er ei utfordring som påverkar både gudstenesteoppleving og kyrkjelege handlingar.

Ein annan kritisk suksessfaktor handlar om korleis kyrkja klarar formidla innhaldet i trua i eit språk og form som kommuniserer godt med konteksten. Nedgangen i gudstenestedeltakinga er eit symptom på at ikkje alt er på plass her. Gudstenesta fungerer mange stader heller ikkje i dag godt nok som ein arena for ny rekruttering til fellesskapet i kyrkja. Det trengst både arbeid med dette i forhold til gudstenestene og på fleire arenaar, i «kvardagskyrkja», kulturarbeid og trusopplæring.

Rekruttering til kyrkjeleg teneste er eit sjølv sagt fokusområde. Situasjonen er utfordrande og pr. i dag er problemet uløyst.

Det er ein realitet, sjølv om få i kyrkja likar at det er slik, at debatten om likekjønna samliv ikkje fungerer godt som kyrkjeleg symbolsak. På den eine sida ser me at dette går ut over arbeidsmiljø, motivasjon og tilknytning hjå nokre medarbeidarar og kyrkjemedlemmar, på den andre sida ser me at i samfunnet, i smått og stort, kan kyrkja si haldning til dette bli eit teikn på om kyrkja er inkluderande og står for gode verdiar. Dette er svært krevjande kommunikativt. På tvers av ulike meiningar i kyrkja har me felles interesser i å visa respekt for ulike syn, bygga ned fordommar og setta betydninga av dette spørsmålet i eit større perspektiv. Det er brei, om ikkje full semje, om at det ikkje er dette som fungerer best som fanesak.

Frivillig medarbeidarskap er allereie ei berebjelke i kyrkja. Auka frivillig innsats gjev moglegheiter for styrka verksemd. Å ta vare på den frivillige innsatsen er viktig for å halda på det tilbodet kyrkja har i dag. Dette er ei leiarutfordring og ei relasjonell utfordring, som gjev behov for godt rekrutteringsarbeid, god organisering av frivillig arbeid og god oppfølging.

Det ligg både verdi, glede og strategiske moglegheiter i å satsa på diakoni. For dei fleste er det om kyrkja uttrykker Guds kjærleik i handling og engasjerer seg i lokalsamfunnet og for einskildmenneske som fortel om kyrkja er relevant. Saman med dette skal kyrkja også ta vare på identiteten sin som møtestad mellom Gud og menneske, gjennom ord og sakrament. Kyrkja skal vera vedkjennande, misjonerande, tenande og open.

I 2017 markerte me reformasjonsjubileet. I det blei me minna om at den største skatten i kyrkja ikkje er vårt engasjement, men Guds gåver til oss. Kyrkje kan me ikkje skapa sjølv. Tru, håp og kjærleik får me i gåve. Det fornya i si tid kyrkja å oppdaga at gåvene frå Gud kjem fyrst.

Årsrapporten handlar om verksemdssida av kyrkja, relatert til definerte mål. Korleis kyrkja arbeider med dette påverkar korleis skattane i kyrkja blir tilgjengelege for menneske. Men håpet, nåden, verda me lever i, menneska rundt oss og kallet til å leva for kvarandre kjem utanfrå oss sjølv.

VI. Årsrekneskap

Leiinga sin kommentar til årsrekneskapen 2017

Formål

Stavanger bispedømmeråd sitt rekneskap er ein del av Den norske kyrkja sitt rekneskap. Stavanger bispedømmeråd fører rekneskap etter rekneskapsprinsippet.

Hovudoppgåva for bispedømmerådet er regulert i kyrkjelova § 23: «Bispedømmerådet skal ha sin oppmerksomhet henvendt på alt som kan gjerast for å vekke og nære det kristelige liv i menighetene, og det skal fremme samarbeidet mellom de enkelte menighetsråd og andre lokale arbeidsgrupper innen bispedømmet.»

Bispedømmerådets mynde- og ansvarsområde fylgjer av kyrkjelova og gravferdslova, samt ved delegasjon av mynde frå Kyrkjerådet og Kyrkjemøtet. Viktige oppgåver for bispedømmerådet er knytte til prestenesta og forvaltning av statlige tilskot. Bispedømmerådet skal vidare leggja til rette for at mål og strategiar frå Kyrkjerådet blir implementerte i kyrkjelydane.

Vurdering av vesentlege forhold - driftsrekneskap

Rekneskapen for 2017 er gjort opp med eit samla mindreforbruk på kr. 4,4 millionar. Me har disponert løyvingar på utgiftssida på kr 109,6 millionar knytte til drift. Bokførte kostnader var kr. 3,6 millionar lågare enn budsjett, og samla inntekter blei kr. 0,8 millionar høgare enn budsjett.

I løyvinga for 2017 blei det overført 3,9 millionar i ubrukte middel frå 2016. Det reelle driftsresultatet, når ein ikkje tek omsyn til denne løyvinga, vil derfor vera ca. kr. 0,5 millionar i 2017.

Netto ubrukte midlar på kr 4,4 millionar er under 5 % av samla løyve, og me har søkt om å få overført mindreforbruket til neste år jf. tabellen under.

Driftsåret 2017 har vore eit spesielt år. Ved at kyrkja blei eige rettssubjekt blei det skifte av rekneskapsprinsipp og økonomisystem. På grunn av usikkerhet rundt løyvingane har bispedømmerådet valt ei stram økonomistyring.

Me ventar at restmidla vil bli brukte opp i løpet av 2018 . Budsjettreserven frå 2017 blir brukt til å finansiera utgifter i 2017 knytte til tidsavgrensa prosjekt og tiltak. Bispedømmerådet finn ikkje rom for å gjera varige endringar i budsjettet knytt til nye faste stillingar.

Avviksforklaring

Rekneskapet viser kr. 0,8 millionar høgare inntekt enn budsjettet. Dette skuldast at inntekter frå samarbeidsorganisasjonane SMM, Opplysningsvesenets fond og andre inntekter er med. Det er budsjettet reduserte kostnader tilsvarende.

Kostnader til lønnsmiddel er lågare enn budsjett. Lønnsutbetalingane er lågare, mens refusjon frå NAV er høgare. Det er sett inn vikar ved langvarig sjukdom og andre løna permisjonar. Det blei også sett av ekstra middel til bedriftshelseteneste, men desse blei ikkje nytta. Anna personalkostnad er derfor lågare enn budsjettet. Me har også fått løyva ekstra lønnskostnad til nasjonalt hovudverneombud.

Kostnader til avskrivning er løyva i tildeling men er ført i rekneskapet.

Ein kvartalskostnad for leige av lokale er kostnadsført i 2016 i staden for i 2017

Det er innleigekostnad ført på drift som må sjåast i samanheng med lønnskostnad. Me leiger presteneste/oppgåver frå kyrkjelege fellelråd.

I juni 2016 vedtok bispedømmerådet å redusera talet på faste stillingar med 3,5. Kutta skal fordelast jamt mellom presteskapat og administrasjonen ved bispedømmekontoret. Den sameinte lokale ressursmodellen ligg til grunn for korleis kutta skal fordelast mellom dei ulike prostia og sokna i bispedømmet. Det er smertefullt å måtta kutta prestestillingar i eit bispedømme som har langt fleire medlemmar og tenester per prest enn gjennomsnittet i landet.

Eit premiss for nedskjeringsprosessen har vore at ingen skal bli oppsagde. Derfor er me avhengige av at stillingar blir ledige, før bispedømmerådsvedtaket kan setjast i verk. Administrasjonen har arbeidd målretta med dette. Ved inngangen til 2018 er talet på årsverk redusert med 2,2.

Forvaltning av tilskot

Forvaltning og utbetaling av tilskot følger eige regelverk fastsett av departementet, jf. Økonomiregelverket i Staten. Stavanger bispedømmeråd fekk tildeling frå Kyrkjerådet på totalt kr 44,8 millionar for 2017. Me har utbetalt kr 13,0 millionar av løyvinga på kr 13,3 millionar i tilskot til undervisning, diakoni og kyrkjemusikk. For post 75 – tilskot til trusopplæring, er kr 30,8 millionar utbetalt av løyvinga på kr 30,9 millionar. Me har søkt Kyrkjerådet om å overføra unytta tilskotsmidlar på totalt kr 0,3 millionar til 2018.

Utgifter til løn og anna godtgjering

Nøkkeltal frå årsrekneskapan	2 012	2 013	2 014	2 015	2 016	2017
Tal årsverk	107	109	111	112	107	108
Lønnsdel av driftsutgifter	84,80 %	86,30 %	86,20 %	87,60 %	88,46 %	91,00 %
Del lønn brukt i prestetenesta	74,50 %	75,30 %	75,00 %	76,80 %	77,93 %	79,10 %
Lønn og godtgjering pr. årsverk	643 308	653 189	670 544	698 838	800 668	887 645

Lønn utgjør 91 % av samla driftsutgifter, mot 88,46 % i 2016. Lønn brukt i prestetenesta har auka frå 77,93 % i 2016 til 79,10 % av samla driftsutgifter i 2017. Lønn og godtgjering per årsverk har auka frå kr 800 668 i 2016 til 887 645 i 2017. Talet for 2017 inkluderer pensjonskostnader.

Stavanger, 1. mars 2018

Marie Klakegg Grastveit
Leiar, Stavanger bispedømmeråd

Jorunn Kraft Vistnes
Stiftsdirektør

Den norske kirke, enhet:	Stavanger bispedømme				
Regnskap og budsjett pr desember 2017					
- tall i hele 1000					

Den norske kirke	Regnskap pr des 2017				
	Tilskudd	Lønn	Drift	Kostnader	Inntekter
260 - Stavanger	47	96 199	9 764	106 010	-865
Totalsum	47	96 199	9 764	106 010	-865

Tilskudd	Regnskap pr des 2017				
	Trosopplæring	Diakoni	Domkirke/Gr 2 og 3	OVF/Annet	Sum
2604900 - Tilskudd	30 863	13 049	-	557	44 469
Totalsum	30 863	13 049	-	557	44 469

Den norske kirke	Årsbudsjett iht korr tildelingsbrev 2017				
	Tilskudd	Lønn	Drift	Kostnader	Inntekter
260 - Stavanger	-	98 928	10 681	109 609	-
Totalsum	-	98 928	10 681	109 609	-

Tilskudd	Årsbudsjett iht korr tildelingsbrev 2017				
	Trosopplæring	Diakoni	Domkirke/Gr 2 og 3	OVF/Annet	Sum
2604900 - Tilskudd	30 900	13 385	-	557	44 842
Totalsum	30 900	13 385	-	557	44 842

Den norske kirke	Ubrukte midler				
	Tilskudd	Lønn	Drift	Kostnader	Inntekter
260 - Stavanger	-47	2 729	917	3 599	865
Totalsum	-47	2 729	917	3 599	865

Tilskudd	Ubrukte midler				
	Trosopplæring	Diakoni	Domkirke/Gr 2 og 3	OVF/Annet	Sum
2604900 - Tilskudd	37	336	-	-	373
Totalsum	37	336	-	-	373

Vedlegg

Årsplan 2017 og 2018

Visitaprotokoll

Årsplan for SMMS

Visitasforedrag

Visitas i Vår Frelzers menighet, 13. – 18. mars

Innledning

En fireåring sykler rundt mellom bordene i menighetshuset. Diakonen småprater med gamle kjente under broa. Konfirmanten tenner lys og bærer kors i gudstjenesten. Bedehuskapellet på Røvær rommer hundreårs historie og livet på øya nå. Klokkespillet klinger over byen. Kantoriet synger seg inn i påsken.

Alt dette er Vår Frelzers menighet.

Tusen takk for en flott mottakelse, i byen og på Røvær! Det er en stor opplevelse å være på visitas. Det er imponerende å se alt denne menigheten får til og den kvaliteten som preger arbeidet.

Dere er en menighet som er ett med byen og stedet dere hører til, som bryr dere om store og små, de som har enkle liv å leve og de som sliter, de som kommer når det skal feires de som vil ha kirke til hverdags, de som synger og de som sørger,

At dere vil være en kirke for byen er ikke bare fine ord. For dere er det praksis. Det har vi sett denne uka.

Visitasen

Jeg har møtt ansatte med stor erfaring, sterkt engasjement og høy faglig kompetanse. Jeg har møtt dyktige og ansvarsbevisste frivillige ledere og medarbeidere. Jeg har møtt lokalsamfunnet på Røvær, på en strålende dag, og møtt både fortellingene fra fortiden og kvaliteten i samfunnet som er der i dag. Jeg har gått «diakongang» med Arve, vært på Supertorsdag, sett livet på Forandringshuset, opplevd Maritimt Forum, møtt en ordfører som vil at byen skal være preget av gode verdier, sett en kantor som koser seg, unge musikere som alt holder høy kvalitet og fått være i det flotte kirkebygget, som er stort, vakkert og varmt nok til å romme hele livet.

Selv om jeg er født i byen og ikke synes det er så langt til Haugesund, har jeg disse dagene blitt bedre kjent med innsiden. Jeg skjønner hvorfor dere er glade i både kirken, byen og menigheten her. Jeg skjønner hvorfor dere deltar og hvorfor dere bruker tid og krefter for å bevare og åpne kirken for nye.

Hva handler kirken om?

Jeg tror det handler om at vi har noe i kirken som ikke finnes andre steder. Kirken handler om noe større enn virksomheten og aktivitetene vi driver. Kanskje kan vi si at den handler om Guds nærvær?

Da må vi med en gang ta noen forbehold: Gud er større enn oss. Gud omfattes ikke av vår erfaring, og vi skal være veldig forsiktige med å stille krav til hvordan opplevelsen av å tro på Gud skal være. Vi skal være raus med hverandres undring, tvil, ulike troshistorier og ulike liv.

Men det er Skaperens, Frelserens og Åndens nærvær som dypest sett bærer kirken. Når det feires gudstjeneste, synges salmer, når det kommer en diakon eller en diakonal medarbeider på besøk, når en turist setter seg ned i kirkebenkene og ser seg om, når dåpsvannet risler over et spedbarn, når konfirmantene blir bedt for, når Guds ord forkynnes, da vi midt i vår tro og vår tvil ane noe større, en varme, en tiltale og et nærvær.

Dette visitasforedraget skal derfor si litt om hvor dette nærværet finnes i Haugesund og i Vår Frelseres menighet. Det er dette «noe» som gir menighetsarbeidet betydning og kraft.

Gudstjeneste

Da må jeg si noe om gudstjeneste. Gudstjenestene er bygd på bibelske mønstre, bibelske fortellinger og tusenårige tradisjoner i kirken. Velsignelsen som avslutter gudstjenesten er minst 3 000 år gammel. Folk har bedt "Kyrie, eleison" - Herre, vis din omsorg for meg, i snart 2 000 år. Det var Jesus selv som sa vi skulle feire nattverd. Dåpen har alltid vært veien inn i menighetsfellesskapet, en livsforvandlende hendelse der Guds nåde tar oss inn i seg og gjør oss nye. Vi synger sammen med kristne fra alle tider.

Når vi feirer dåp og nattverd og når vi hører evangeliet, da tar vi imot Guds nåde der Jesus og apostlene sa vi ville finne den. Både dåpen og nattverden er synlige og konkrete, helt uavhengige av våre prestasjoner, helt uten krav til at vi skal føle noe, men hellige handlinger som lengselen, troen og selvforståelsen vår kan knytte seg til.

Utfordringen med gudstjenesten er nok heller at rikdommen i den er så stor at vi kan ha vanskelig for å ta den inn enn at den mangler innhold. Til dels er det også en kunst å gå på gudstjeneste, fordi det er noe annet enn en forestilling, det er en hellig handling vi opplever sterkest om vi deltar.

Det betyr ikke at pedagogikk og tilrettelegging er uvesentlig! Våre ord kan forkludre gudstjenesten og andre ting kan fylle sinnet.

Samtalen om gudstjenesteformer og hvordan flere skal oppdage gudstjenesten er viktig, ikke minst må vi lete etter det som kan åpne gudstjenesten for nye generasjoner og grupper. De samtalene er i gang også her. Men å fokusere på form innebærer også en risiko for å gå glipp av det vesentlige, som er uavhengig av form, at Gud er til stede, i kirken, i bønnene, prekenen og sakramentene – som også formidles i musikken.

Kirkemusikk

Dere er en menighet der kirkemusikken får blomstre. På kulturkvelden på torsdag fikk jeg høre hvor vakkert kantoriet kan synge. Her i det store kirkerommet kommer orgelet til sin rett.

Samtidig ser vi at kirkemusikken, og etter hvert også salmetradisjonen, er en ukjent tradisjon for mange. Mye kommuniserer umiddelbart, uavhengig av erfaring og bakgrunn, mens andre deler av den krever kristen kunnskap eller musikalsk erfaring for å gi fullt utbytte. Derfor er pedagogikk og formidling en viktig del av den kirkemusikalske tjenesten i menigheten i dag.

Haugesund har mange musikalske ressurser utenfor kirken. Den musikalske kulturen er mangfoldig. Det gir kirken flere strenger å spille på.

Menigheten har en kirkemusikalsk plan som både setter ord på kirkelige og musikalske verdier og peker på tiltak. Jeg blir glad når jeg ser at menigheten arbeider med salmer i

trosopplæring og er så bevisste på at noen salmer skal brukes ofte. Det er flott at menigheten har et aktivt korarbeid. Korene har stor egenverdi både musikalsk, sosialt og som menighetsutvikling – og betyr mye for gudstjenestelivet. Det er mye i både livet og teologien som uttrykkes best i musikk.

Kirken i sentrum

Dette er en bymenighet, med en kirke som ligger midt i sentrum, og med et menighetshus like ved. Det gir unike muligheter. Kirken forkynner bare med å stå der, og den er hele byens kirke, med åpne dører for livets mangfold.

Jeg er imponert over hvordan prost, stab og menighetsråd er bevisste på dette. Vår Frelzers menighet har en grunntenkning om sammenhengen med livet i byen som gjør at den fungerer godt som kirke for alle. Dere samarbeider med festivaler, åpner for cruiseturister og tilbyr et mangfold av konserter, med kjente og nye artister. Slik får mange oppleve at dette er et rom som ikke er atskilt fra livet, men midt i.

Ikke alle oppsøker gudstjenester eller menighetsaktiviteter. Derfor er det ekstra viktig å se at det å være kirke for byen er en kjerneoppgave. Kirken må være der folk er. I en sentrumsmenighet gir dette viktige muligheter, med verdi også utenfor soknegrensene. Jeg håper dette vil fortsette.

Samarbeid med kommunen om kirken som turistattraksjon er det også viktig å følge opp, her har byen, turistene og menigheten felles interesser og muligheter. Det skal ikke bare være i katedralene i Europa folk kan oppleve et rom som taler til dem. Det kan skje her hjemme også, også slik vi hørte det torsdag kveld i Arnstein Olaisens tekst.

Diakoni

Menigheten har en identitet som diakonal menighet, vi kan snakke om menighetens DNA. Diakonien er profesjonell, strategisk og godt forankret.

Tyngden i livet varierer. Dagene våre kan være lette, enkeltvis eller i lange perioder, men det er også mye i livet som er alvorlig. Vi blir ikke lykkelige av å satse på å leve uavhengige av fellesskap. Vi mister og sørger. Vi lever i både gode og krevende relasjoner. Vi blir syke. Det er normalt at livet ikke er enkelt.

Mye i kirken handler om dette. Jesus har gitt oss både håp og retning. I kirken ber vi, og vi strekker oss etter å handle i tråd med det Jesus har lært oss. Menigheten bør være et fellesskap av omsorg, både uorganisert og i tiltak, som sorggrupper, samtaler, kontakt med rusavhengige, tilbud til eldre og tilbud om fellesskap på ulike arenaer.

Menighetene i Haugesund og kommunen har et svært viktig samarbeid som handler om å støtte mennesker i den siste fasen av livet. Kirken har kompetanse og erfaring å bidra med, både når det gjelder samtaler, sorg og spørsmål som dukker opp i siste del av livet.

Kommunen gir uttrykk for at dette samarbeidet er viktig, fungerer godt og er nødvendig å holde på videre. Samhandlingsreformen i helsevesenet legger opp til at alle skal få åndelig omsorg.

Vi hører at helsepersonell her i byen setter pris på kirkens bidrag både med kompetanse og i praktisk samarbeid. Ikke minst finnes det mange fortellinger om hva dette betyr for de som møter kilder til håp, mening og fred i den siste delen av livet. De får lov til å ta vare på hvem de er som hele mennesker også i denne fasen.

Menigheten har også en lang og verdifull tradisjon for å inkludere mennesker med utviklingshemming. Lørdagskaféen er et godt møtested. Når deltakerne her er med på gudstjenesten, blir hele fellesskapet rikere. Inkluderingsarbeidet er et godt eksempel på at diakoni ikke er en enveisrelasjon. Alle som er med, får noe.

Som ordføreren sier, ønsker Haugesund å være en by for haugesundere fra hele verden. Det opplevde vi konkret på Forandringshuset. Omtanke for verden blir også tydelig i menighetens misjonsengasjement. Både SAT-7 og Stefanusbarna i Kairo er gode prosjekter, som blir integrert i menighetsarbeidet. Det er fort gjort å kaste bort tid og penger, men bruker vi tid og penger på misjon blir det til noe stort!

Det går en vei til å finne Guds nærvær inn til kirkerommet og gudstjenesten. Og det går veier mellom oss, gjennom nestekjærlighet, fellesskap, omsorg og støtte, både til dem vi har nærmest og der vi ser vi kan bety noe i en større sammenheng.

Barn, unge og trosopplæring

På Røvær er barneforeningen over 50 år. Her i byen er Barn er bra-festivalen 30 år. Den er blitt så stor at nesten alt som kan krype og gå av lag og foreninger må dra den sammen, men den begynte i kirken og kirken er fortsatt en tydelig bidragsyter. Det må være stas å være barn i Haugesund i høstferien.

KeyStone tensing har også snart jubileum. De har vært viktige for menigheten i mange år, og her er det enda større muligheter for samarbeid framover.

MILK- og LIV-kurs gir gode opplevelser og ledertrening. Vi kan håpe at flere av dem som deltar her også får lyst til å jobbe i kirken. Det er et felles satsingsområde vi har for tiden, vi trenger flere nye kirkelig ansatte framover, spesielt prester og ansatte som vil jobbe med barn og unge.

Det er ingenting å si på kvaliteten på trosopplæringstilbudet i menigheten. Akkurat her kan det være en utfordring at kirken ligger i sentrum, mens mange bor i boligområder rundt og må krysse usynlige grenser inn til sentrum for å delta. Tilbudene er gode, men den store bredden av medlemmene har ikke oppdaget dem. Det er flott at menighetsrådet har fokus på dette og vil begynne å satse et konkret sted, på 4-5-åringene.

Kanskje kan det ligge muligheter i mellomstore prosjekttiltak, tiltak som er lange nok til at de som kommer blir litt kjent med hverandre, men ikke så lange at de blir utfordrende for familiene å få plass til i en travel hverdag.

Alle skolene deltar på skolegudstjenester, og kirke-skolesamarbeidet er godt. Det ligger også godt til rette for samarbeid med barnehager.

Det er viktig at menigheten prioriterer å inkludere flere familier, unge voksne, ungdom og barn i gudstjenestene. Barn kan delta med oppgaver i gudstjenesten og trekke til seg atmosfæren, også når tankeinnholdet i praksis ofte retter seg mot voksne. Hold gudstjenester med god tilrettelegging. Det er bra at menighetsrådet er opptatt av denne utfordringen.

Samtidig kan det ligge vekstmuligheter blant andre grupper. Det blir flere eldre i samfunnet også. Kirken er allerede en viktig arena for mange eldre, og det vil den fortsatt være. Kanskje er dette en gruppe det er lettere å nå?

Å formidle kristen tro

I stort handler menighetsliv ikke bare om tiltak og strategier. Det handler om å formidle kristen tro, på en troverdig, forståelig, tiltrekkende og tilgjengelig måte.

Dere har mange ressurser, i musikk, bygninger, dyktige ansatte, engasjerte frivillige, kloke tillitsvalgte og god kontakt med lokalsamfunnet.

Jeg tror kirken forvalter noen mysterier, tradisjoner og verdier som mange flere ville hatt glede av å oppdage. Det kan vi hvis kirken våger å være tydelig, glad og utadvendt i tro og handling.

Jeg er glad for at det er opprettet kontakt mellom Haugesund og Karmøy om framtiden for Skåredalen. Det var riktig å ikke fortsette med et prosjekt som ikke slo rot, men dersom området blir stort nok som egen bydel, vil det være viktig at kirken er til stede. Dette er også viktig i den langsiktige kontakten med kommunene.

Veien videre

Vekst for kirken kommer neppe gjennom strategier og planverk alene, selv om det er viktig å være strategisk, prioritere klokt, arbeide konkret og se på relasjonen mellom tiltak og oppnådde mål, slik menighetsrådet gjør.

«Jeg plantet, Apollos vannet, men Gud gav vekst», sier Paulus (1. Kor. 3,6). «For uten meg kan dere ingen ting gjøre», sier Jesus (Joh. 15,5). Det blir kanskje litt svulstig på en alminnelig kirkekaffe eller i et menighetsråd, men ta med at kirken bærer bud om en annen verden, et Gudsrike, som i Jesus Kristus og i hans kirke møter vår verden, for å forvandle den og for å føre oss til Gud.

Det er prosjektet. Vi må stadig spørre oss selv hvordan vi kan bidra til at Guds rike og Jesus Kristus blir synlig akkurat hos oss.

Jeg har sett at Gudsriket skjer i gudstjenestearbeid, i konfirmantplan, i diakonien, i kirkemusikken, i innsatsen som ansatte og frivillige legger ned, i den kjærligheten så mange viser til kirken sin, i samfunnet på Røvær og i kirken midt i byen. Guds rike er midt i blant dere! Gled dere i Herren!

Det kan og skal feires med små og store, en gang i blant eller riktig ofte. Da preger det byen og Haugesund nærmer seg de gode drømmene.

Vår Frelsers kirke fungerer på sitt beste som byens hjerte. Så kan nye fireåringer sykle mellom bordene på menighetshuset, og nye konfirmanter lede oss i prosesjoner noen skritt til, inn i det hellige, alminnelige livet hos Gud.

Tusen takk for at du er her og må Gud signe dagene som kommer.